

‘ઋષિચિંતનના સાંનિધ્યમાં’ એ સ્વાધ્યાયની દ્રષ્ટિએ એક આદર્શ ગ્રંથ છે.

યુગઋષિ યુગદ્રષ્ટાના લેખન-પ્રવચનના ક્ષીરસાગરના સતત મંથનના પ્રબળ પુરુષાર્થથી નીકળેલા નવનીતનો ભંડાર છે. એ એવો ઉપયોગી ગ્રંથ છે કે આ ગંથમા ૩૬૫ પાના છે, દરરોજ એક પાનું વાંચીને તેના પર ચિંતન મનન કરવાનો અભ્યાસ કરી લેવામાં આવે તો વાચકના જીવનની જટિલમાં છટિલ સમસ્યાઓનું સમાધાન ઘર બેઠે મળી શકે છે. અંધકાર અને ગૂંચવણથી ભરેલા પ્રત્યેક માર્ગ પર આ પુસ્તક પ્રેરક માર્ગદર્શન આપશે. નિરાશામાં આશાનો સંચાર કરશે.

ગાયત્રી મંત્ર અમારી સાથે સાથે :

ૐ, ભૂર્ભુવઃ સ્વઃ તત્સવિતુર્વરેણ્યં ભર્ગો- ।
દેવસ્ય ધીમહિ ધિયો યો નઃ પ્રચોદયાત્ ॥

જીવનને મૂઝવણોથી બચાવીએ

આપનું લક્ષ્ય શું છે ? વાસ્તવમાં આપ શું ઇચ્છો છો તેનું સ્પષ્ટ જ્ઞાન હોવું પણ ખૂબ જરૂરી છે. લક્ષ્યહીન જીવન પણ બહુ મોટી સમસ્યા છે. જીવનનું લક્ષ્ય સ્પષ્ટ નથી, પરંતુ હૃદયમાં ઇચ્છા ઓ જાગતી રહે છે. તે વાસ્તવમાં ઇચ્છતો કાંઈ પણ નથી. એને માત્ર મનોરથો કરતા રહેવાનું વ્યસન થઈ ગયું હોય છે. આ પ્રકારના મનોરથ વાળી વ્યક્તિ આજે જો આ તરફ આગળ વધવા માગે છે તો કાલે બીજી તરફ. આજે તે ધંધાદારી બનવા માગે છે તો કાલે એક મોટો અધિકારી. આજે જો સાહિત્યકાર બનવાની ઇચ્છા છે તો કાલે રાજનીતિમાં સ્થાન મેળવવાની કામના કરવા માંડે છે. આજે જો યશ વાન બનવાનો મનોરથ કરે છે તો કાલે ધનવાન બનવાનો. આવી ઇચ્છાઓ વાળી વ્યક્તિનું કોઈ એક લક્ષ્ય નથી હોતું.

જીવન ગૂંચવણો વગરનો એક સરળ માર્ગ છે. એને અખંડ પ્રસન્નતા વડે પૂરો કરી શકાય છે. આવું ત્યારે જ શક્ય છે, જ્યારે મનુષ્ય પોતાની સ્થિતિમાં પૂર્ણ રીતે સંતુષ્ટ રહે, પોતાની શક્તિ તથા સીમાને અનુરૂપ જ ઇચ્છાઓ કરે, તેને મેળવવા માટે સંપૂર્ણ શક્તિનો ઉપયોગ કરે અને આકસ્મિક અસફળતાઓને સ્વીકારવા માટે સાહસ પૂર્વક તૈયાર રહે. અનિયંત્રિત મનોરથો, અસ્થિર ઇચ્છાઓ અને ફક્ત સફળતાઓ માટેની ઉત્સુક કામના ઓ મનુષ્ય ના સરળ જીવનને નિશ્ચિત રૂપે એક ગૂંચવણો ભરેલું ઉખાણું જ બનાવી દેશે. આ ગૂંચવણોને ઉકેલતાં ઉકેલતાં તેની આખી જિંદગી નીકળી જશે અને અંતે તે એક ભયંકર અસંતોષ સાથે સંસાર માંથી વિદાય થશે.

-અખંડ જ્યોતિ, જુલાઈ-૧૯૬૬, પેજ-૨૭-૨૮-૨૯

સત્યને શોધીએ અને તેને જ પ્રાપ્ત કરીએ

આત્મા આપની પાસે ફક્ત એટલી જ અપેક્ષા રાખે છે કે આપ તેના પ્રત્યે શ્રદ્ધાવાન અને આસ્થાવાન બની રહો. અન્ય સાતત્ય ન ધરાવતી વસ્તુઓની તુલનામાં તેનું અપમાન અથવા અવગણના ન કરો. મનુષ્ય મન, પ્રાણ અથવા શરીરની તુલનામાં જ્યારે આત્માને હલકો ગણવા માંડે છે ત્યારે આત્મા દુઃખી થઈ જાય છે અને તેનો મુક્તિ માટેનો પ્રયત્ન ધીમો પડી જાય છે. પોતાના પ્રત્યે શ્રદ્ધાળુ અને આસ્થાવાન વ્યક્તિઓને આત્મા જલદીથી દર્શન આપ્યા કરે છે.

સંસારનો વ્યવહાર ચલાવતાં રહીને પણ અંદરથી તેના પ્રત્યે વિરક્ત અને નિર્મોહી રહીને જે વ્યક્તિ મુખ્ય રૂપે આત્મામાં જ કેન્દ્રિત થઈ જાય છે તે તેમાંથી એકતા પ્રાપ્ત કરીને શાંત, ગંભીર તથા ઉપદ્રવ રહિત થઈ જાય છે. મનુષ્યની દ્વન્દ્વરહિત અને ઉપદ્રવ રહિત સ્થિતિ જ એ શાશ્વત સત્ય છે, જેની શોધમાં મનુષ્ય ભટકી રહ્યો છે અને જે એનાં લક્ષ્ય, સુખ તથા શાંતિનો અવિચળ આધાર છે.

આત્મામાં કેન્દ્રિત થવાનો એ જ અર્થ છે કે મનુષ્ય મન, પ્રાણ અને શરીરથી ઉપર રહીને એ સ્વરૂપ પર ધ્યાન કેન્દ્રિત કરે જે વ્યાપક, વિસ્તૃત અને નિરુપદ્રવી છે. પોતાના મન, પ્રાણ તથા શરીરના પોષણમાં લાગ્યા રહેવું એને જ આત્મા પ્રત્યે કેન્દ્રિત થવાનું માનવું તે બહુ મોટી ભૂલ હશે.

મનુષ્ય સત્યની શોધ કરી રહ્યો છે અને તે સત્ય પરમાત્માના અંશ એવા આત્મામાં સમાયેલું છે. આ જ મનુષ્યનું સાચું અને શાશ્વત સ્વરૂપ છે.

-અખંડ જ્યોતિ, ઓગષ્ટ-૧૯૬૬ પેજ-૧૦

સમયનો સદુપયોગ

ગુમાવેલું ધન ફરીથી કમાઈ શકાય છે. વીસરાયેલી વિદ્યા ફરી યાદ કરી શકાય છે. ગુમાવેલું આરોગ્ય ચિકિત્સા દ્વારા પાછું મેળવી શકાય છે, પરંતુ ગુમાવેલો સમય કોઈપણ રીતે પાછો આવી શકતો નથી. તેના માટે કેવળ પ્રશ્નાત્તાપ જ બાકી રહે છે.

જે રીતે ધનના બદલામાં ઇચ્છિત વસ્તુઓ ખરીદી શકાય છે તે રીતે સમયના બદલામાં પણ વિદ્યા, બુદ્ધિ, લક્ષ્મી, કીર્તિ, આરોગ્ય, સુખ, શાંતિ, મુક્તિ વગેરે પ્રિય વસ્તુઓ ખરીદી શકાય છે. ઈશ્વરે સમય રૂપી પ્રચુર ધન આપીને મનુષ્યને પૃથ્વી પર મોકલ્યો છે અને નિર્દેશ આપ્યો છે કે તે આના બદલામાં સંસારની જે પણ વસ્તુ તેને પ્રિય હોય તે ખરીદી લે, પરંતું એવી કેટલી વ્યક્તિઓ છે, જે સમયનું મૂલ્ય સમજે છે અને તેનો સદુપયોગ કરે છે ? મોટા ભાગના લોકો આળસ અને સુસ્તીમાં પડી રહીને જીવનની અતિ કિંમતી ક્ષણોને એમ જ બરબાદ કરતા રહે છે. એક એક દિવસ કરીને આખી જિંદગી વ્યતીત થઈ જાય છે અને અંતિમ સમયે તેઓ જુએ છે કે તેમણે કાંઈપણ પ્રાપ્ત કર્યું નથી, જિંદગીના દિવસો એમ જ વેડફી નાંખ્યાં.

આનાથી વિપરીત, જેઓ જાણે છે કે સમયનું નામ જ જીવન છે તેઓ એક એક પળનો કિંમતી મોતીની જેમ ઉપયોગ કરે છે અને તેના બદલામાં ઘણું મેળવી લે છે. દરેક બુદ્ધિમાન વ્યક્તિએ બુદ્ધિમત્તાનો પરિચય એ જ રીતે આપ્યો છે કે તેણે જીવનની પળોને વ્યર્થ બરબાદ થવા દીધી નથી.

અખંડ જ્યોતિ, એપ્રિલ-૧૯૬૨, પેજ-૩૨

સ્વાધ્યાય અને સત્સંગ

એ ધ્યાન આપવાની વાત છે કે મનુષ્ય બધું પોતે જ વિચારવા અને કરવા લાગતો નથી. મૌલિકતાની માત્રા તો ઘણી થોડી હોય છે. મોટા ભાગના લોકો તો બહારના પ્રભાવને જ ગ્રહણ કરે છે. જેવું તેઓ જુએ છે કે સાંભળે છે તે પ્રમાણે જ કરવા લાગે છે કારણ કે બૂરાઈઓની ચર્ચાઓ અને ઘટનાઓ ઘણી બનતી રહે છે.

આથી લોકોનું મન તે તરફ ખેંચાય છે. જો વિચારોની પ્રવાહ ભલાઈની દિશામાં વહેતો હોય, તો લોકોનું મન તેની તરફ પણ નમ્યા વિના રહેશે. નહીં. આજે આ પ્રવાહ પરિવર્તનની સૌથી મોટી જરૂર છે. ઉત્તમ વિચારોમાં શક્તિ ન હોય એવું નથી, પરંતુ તે એટલી ઓછી માત્રામાં આપણી સાથે સંપર્કમાં રહે છે કે તેમનો થોડોક જ પ્રભાવ પડે છે. જો વધારે સમય સુધી વધારે ગહન સદ્વિચારોનો સંપર્ક કોઈ વ્યક્તિને પ્રાપ્ત થતો હોય તો તેની મનોદશા શ્રેષ્ઠતાની દિશામાં વળ્યા વિના રહી શકશે નહીં.

સ્વાધ્યાય અને સત્સંગની ધર્મગ્રંથોમાં ખૂબ ખૂબ પ્રશંસા કરવામાં આવી છે. તેમને જીવનનું આવશ્યક અને અનિવાર્ય ધર્મ કર્તવ્ય માનવામાં આવે છે. સ્વાધ્યાયોની ઉપેક્ષા કરનારાની નિંદા કરતાં શથપથ બ્રાહ્મણમાં કહેવામાં આવ્યું છે, 'જે વ્યક્તિ જે દિવસે સ્વાધ્યાય કરતી નથી તે દિવસે તે પોતાના કર્તવ્ય અને વર્ણ-ધર્મથી પતિત થઈ જાય છે.' આ જ વાત સત્સંગની બાબતમાં પણ છે.

સારી વ્યક્તિ અને સારા વિચારોની તુલના પારસના પથ્થર સાથે કરવામાં આવી છે, જેને સ્પર્શી ને લોખંડ જેવું કલુષિત અંત કરણ પણ સુવર્ણ જેવું અતિ કિંમતી બની જાય છે.

અખંડ જ્યોતિ, માર્ચ ૧૯૬૨, પેજ-૨૪

ભાગ્ય બનાવવું પોતાના હાથની વાત છે.

ભાગ્ય વાદી એવો અપંગ છે કે જે પોતાના પગ પર નહીં, પરંતુ બીજાના ખભા પર ચાલે છે. જ્યાં સુધી બીજા બુદ્ધિશાળી વ્યક્તિ તેને પકડી રાખે છે ત્યાં સુધી તો તે ગમે તે રીતે ચાલતો રહે છે, પણ બીજાઓનો આધાર હટતાં જ તે પડી જઈને નાશ પામે છે. ઉન્નતિ કરવા માટે, સંઘર્ષ માટે તેનામાં ન તો પુરુષાર્થ હોય છે, ન પૂરતો ઉલ્લાસ કે ન આવડત.

યુવકો માટે ભાગ્ય વાદી હોવું તે એક દુર્ભાગ્ય છે. આ એક એવો અભિશાપ છે, જે મનુષ્યને હંમેશા ખોટા અને પોતાના માટે નબળાં વિચારોની ગુપ્ત સાંકળથી બાંધી રાખે છે. ભાગ્ય વાદી મનુષ્ય પાસે કોઈ મહત્વપૂર્ણ કાર્યની આશા નથી રાખી શકાતી.

જે વ્યક્તિને શુકન-અપશુકનના ખોટા વિચાર, હસ્ત રેખાઓ દ્વારા ભાગ્ય વાંચવાની નબળી ભાવના કે દેખાવ કરનારા બનાવટી જ્યોતિષીઓને કુંડળી વગેરે બતાવીને અનિષ્ટકારી ગ્રહોને દૂર કરવાનો માનસિક રોગ લાગી ગયો હોય તેની ઉન્નતિ થવી અઘરી છે. તેણે પોતાનો આત્મવિશ્વાસ ગુમાવી દીધો છે. ભાગ્યવાદીપણું એ વિચારોની ગુલામી છે. બીજાઓ પર આધાર રાખવાની વૃત્તિ સૌથી ખરાબ છે. જે બીજાઓની મદદથી ચાલે છે તે કોઈક ને કોઈક દિવસે પડશે જ. આ મનુષ્યના બૌદ્ધિક દેવાળાનું દુષ્પરિણામ છે.

વિશ્વાસ કરો, આપની અંદર કેટલીક અદ્ભુત યોગ્યતાઓ, સામર્થ્ય અને વિશેષતાઓ ભરેલી છે. આપ એટલાં માટે પડી ગયા છો કે આ યોગ્યતાઓને આપ વિકસિત નથી કરતા. છુપાયેલી યોગ્યતા છુપાયેલા ધન જેવી છે. જે વ્યક્તિને પોતાની પ્રતિભાનું જ્ઞાન નથી તે તક મળવા છતાં પણ કોઈ ઉન્નતિ નથી કરી શકતી.

, જાન્યુઆરી-૧૯૬૧, પેજ-૨૭

સંતોષ રૂપી અમૃત પીધા કરો

ઈશ્વરના આ સંસારમાં બધા માટે મર્યાદાની અંદર રહીને ખાવા, પીવા, પહેરવા, ઓઢવા તથા શરીરની વિવિધ ઇચ્છાઓની પૂર્તિ નાં સાધનો આપ્યા છે. કોઈને કોઈ પણ વસ્તુની કમી નથી. જીવનની આધારભૂત વસ્તુઓ વિપુલ પ્રમાણમાં છે. જેટલું જેના ભાગનું છે, જેટલું જેના ભાગ્યમાં લખ્યું છે એટલું વહેલું કે મોડું એને જરૂર મળે જ છે. કોઈ કોઈના ભાગ્યનું ધન, સંતાન, સંપત્તિ, ભૂમિ, ઐશ્વર્ય, માન, સમૃદ્ધિ છીનવી શકતું નથી. શરત એટલી જ છે કે આપણે આપણું કર્મ કરતા રહેવું. પરિશ્રમ કરવામાં બેપરવાહી ના કરો, આળસુ ના બનો અને મફતનું ધન લૂંટવાનો પ્રયત્ન ન કરો. ફરજ સમજીને, સમાજનું જે કામ આપણને સોંપવામાં આવ્યું છે તેને કઠોર પરિશ્રમ અને સહયોગથી પૂરું કરો. આપણું પેટ ભરાયા પછી વધેલું ધન અથવા વસ્તુ ઈશ્વરની છે એમ સમજી એને સમાજ માટે કે જરૂરિયાતવાળાને આપવી એમાં જ આપણું કલ્યાણ રહેલું છે. જરૂરિયાત કરતાં વધારે ધન રાખનાર તથા બીજાનું શોષણ કરનાર મોક્ષનું સુખ મેળવી શકતો નથી. તેઓ તૃષ્ણાની માયા જાળમાં ફસાઈને દુઃખી રહે છે.

સંસારની વિષયવાસનામાં ફસાયેલી વ્યક્તિઓના દુઃખોનો પાર હતો નથી. એક ઇચ્છા પૂર્ણ થાય ત્યાં બીજી, ત્રીજી, ચોથી એમ અનંત ઇચ્છાઓ એની શાંતિ, સુખ અને માનસિક સમતોલનનો નાશ કરતી રહે છે. ઈન્દ્રિયોની બધી ઇચ્છાઓ પૂરી થાય તો પણ સંતોષ થતો નથી. વાસના ક્યારેય તૃપ્ત થતી નથી. મોહ માયાની આસક્તિ જ દુઃખ નું મૂળ છે.

, માર્ચ-૧૯૫૬, પેજ-

આદર્શ જીવનનું રહસ્ય :

એ વાત સાચી જ છે કે મનુષ્ય જેવું વિચારે છે તેવો જ બની જાય છે. વિચાર બીબું છે અને જીવન બીની માટી છે. આપણે જેવા વિચારોમાં ડૂબેલા રહીએ છીએ એવા જ બીબામાં આપણું જીવન ઢળતું જાય છે, એવું જ આચરણ થવા લાગે છે, એવા જ સાથીઓ મળે છે, એ જ દિશામાં જવાની, જાણવાની રુચિ તથા પ્રેરણા મળે છે. શરીર, પરિસ્થિતિઓ, આપણો સંસાર વગેરે આપણા વિચારોના આધારે જ ઘડાય છે. એમનું સ્વરૂપ આપણા વિશ્વાસ તથા માન્યતાને અનુરૂપ હોય છે.

આંતરિક વિચાર જીવન તથા ચરિત્રને ઘડે છે. અર્થાત્ વિચારો પર જ ચરિત્ર અને જીવનનો આધાર રહેલો છે. તેથી માણસે હંમેશા સારા વિચાર અને સારાં કાર્યો જ કરવા જોઈએ, ભલાઈ વધારવાનો તથા બુરાઈ ઘટાડવાનો અભ્યાસ કરવો જોઈએ અને વિચારશીલ બનીને દ્રઢતા તથા તત્પરતા પૂર્વક ધીરેધીરે મનની ખરાબ વૃત્તિઓ તથા વિચારોનો ત્યાગ કરી દેવો જોઈએ. સારી વૃત્તિઓનો નિરંતર અભ્યાસ કરતા રહેવું જોઈએ. આ કામમાં એને લોકોના સંપર્કમાં રહેવાથી, શ્રેષ્ઠ પુસ્તકો વાંચવાથી, શ્રેષ્ઠ બાબતો જોવાથી, શ્રેષ્ઠ કાર્યો કરવાથી, બીજાઓની સારી બાબતોની કદર કરવાથી અને એમને અપનાવવાથી તથા સદૈવ શ્રેષ્ઠ વાતોમાં જ શ્રદ્ધા રાખવાથી મોટી સફળતા મળશે. આમ કરવાથી તે દિવસે દિવસે વધારે બળવાન, શ્રેષ્ઠ અને બુદ્ધિવાન બનતો જશે અને એનું જીવન ઉજ્જવળ, શુદ્ધ, શાંતિપ્રદ, આનંદ મય અને સુંદર બનતું જશે.

સામાજિક વ્યવહારની કુશળતાનાં ગુપ્ત રહસ્યો

બીજાની સાથે એટલાં બધા હળીમળી ન જાવ કે બીજાને તમારી પ્રત્યે આકર્ષણ જ ન રહે, બીજાથી એટલાં બધા દૂર પણ ન રહો કે લોકો તમને મિથ્યાભિમાની અથવા ઘમંડી સમજે. મધ્યમ માર્ગ શ્રેષ્ઠ છે. બીજાના ઘરે જાવ, હળીમળી, પરંતુ પોતાની ગુપ્ત વાતો તમારા મનમાં જ રાખો. તમારી પાસે ઘણી બધી ઉપયોગી મંત્રણાઓ, ગુપ્ત ભેદ, જ્ઞાનવિજ્ઞાન અને આવડત છે. એવી ધારણા લોકોના મનમાં રહેવા દો.

જો કોઈ તમને ચીઢવવા, બાળવા કે અપમાનિત કરવા માટે કશું કહે, ઇશારા કરે, ધમકી આપી ગભરાવે, દીવાલો પર તમારી વિરુદ્ધ લખે તો એની અવગણના કરવાથી અપમાન કરનારના અંતરને પીડા પહોંચે છે. ચીઢવવું એ એક પ્રકારનો ખરાબ સંકેત છે, જેને ગ્રહણ કરવાથી ચીઢવનારને આનંદ મળે છે અને એની નોંધ ન લેવાથી એને દુઃખ થાય છે. ચીઢવનારની વાતને ધ્યાનમાં જ ન લેવી એ ચીઢવનાર માટે સૌથી મોટી સજા છે. બધી જ અપ્રિય બાબતો વિરુદ્ધ તમે તમારો વ્યવહાર સામાન્ય જ રાખો. તમારા આ અડગ સ્વરૂપથી એ સાબિત થઈ જશે કે તમારી ઉપર ગાળો કે અપમાન જેવી બાબતની કોઈ અસર થતી નથી. અપમાન કરનારને માનસિક કલેશ માટે આટલું પૂરતું છે.

કોઈની ખાનગી વાતને, જે કોઈ તમને કહેવા ના માગતું હોય, તો ના સાંભળો કે જાણવાની ઇચ્છા ના રાખો. બીજી વ્યક્તિ જ્યારે પોતાની ખાનગી વાતને છુપાવવા માગતી હોય તો એનો અર્થ એ થયો કે એ મનમાં ને મનમાં તમારી મહાનતા, માનસિક શ્રેષ્ઠતાને સ્વીકારે છે અથવા તો એ વ્યક્તિને તમારામાં વિશ્વાસ નથી.

આપણી અતૃપ્તિ અને અસંતોષનું કારણ

વિવેકશીલ મનુષ્યે પોતાની જરૂરિયાતો પર કઠોર નિયંત્રણ રાખવું જોઈએ. આવશ્યકતાઓને મર્યાદિત રાખવા માટે એક વિશેષ શક્તિની મનોનિગ્રહની જરૂર છે.

એક વિચારકનું કથન છે કે જે મનુષ્ય વધારેમાં વધારે સુખ મેળવવા ઇચ્છતો હોય એના માટે એણે પોતાના મન અને ઇન્દ્રિયોને વશમાં કરવી અત્યંત જરૂરી છે. જો આપણે તૃષ્ણા અને વાસનામાં જ ફસાયેલા રહીશું તો આપણો અસંતોષ કાબૂ બહાર જતો રહેશે.

અનેક પ્રલોભનો આપણને ઝડપથી વશમાં કરી લે છે. આપણે આપણી સ્થિતિને ભૂલીને એમને વશ થઈ જઈએ છીએ અને પછી રડીએ કકળીએ છીએ. જીભનો આનંદ, મનોરંજન, આનંદ પ્રમોદ આપણને વશ કરી લે છે. આપણે સિનેમાની ભડકેલી જાહેરખબરો જોતાં જ મન પરનો કાબુ ગુમાવી બેસીએ છીએ અને આખો દિવસ ભૂખ્યા રહીને પણ ખોટો ખર્ચ કરી નાખીએ છીએ. આથી આપણા માટે મનોનિગ્રહની ખૂબ જરૂર છે. મન પર સંયમ રાખો, વાસનાઓને નિયંત્રણમાં રાખો, ખિસ્સામાં વધારે પૈસા ના રાખશો. પછી જો જો કે તમે તમારી ઇન્દ્રિયોને વશમાં રાખી શકો છો કે નહિ.

આર્થિક દ્રષ્ટિએ મનોનિગ્રહ અને સંયમનું મૂલ્ય લાખો રૂપિયા કરતાં પણ વધારે છે. જે મનુષ્ય પોતાનો સ્વામી છે અને ઇન્દ્રિયોને પોતાની ઇચ્છાનુસાર ચલાવે છે, વાસનાઓ આગળ ઝૂકતો નથી તે હંમેશા સુખી રહે છે.

અખંડ જ્યોતિ, જાન્યુઆરી-1950, પેજ-9

પરિસ્થિતિઓને અનુકૂળ બનો

પરિસ્થિતિઓની અનુકૂળતાની પ્રતીક્ષા કરતાં કરતાં આપણે મૂળ ઉદ્દેશ્યોથી દૂર રહી જઈએ છીએ. જીવનમાં જે આપણું લક્ષ્ય છે એને પરિસ્થિતિઓની રાહ જોવામાં ભૂલી જઈએ છીએ. આદર્શ અને અનુકૂળ વાતાવરણ આ સંસારમાં મેળવવું એ બહુ અઘરું છે.

પરિસ્થિતિઓનું નિર્માણ કરવું એ આપણા હાથની વાત છે. મનની શક્તિ તેમજ આંતરિક સ્વાવલંબન દ્વારા આપણે એમનું નિર્માણ કરી શકીએ છીએ. આપણે જેવું ઇચ્છીએ, જ્યારે ઇચ્છીએ ત્યારે હંમેશા કરી શકીએ છીએ. કોઈ પણ મુશ્કેલી આપણા માર્ગમાં આવતી નથી. મનની આંતરિક શક્તિ સામે પ્રતિકૂળતા બાધક બની શકતી નથી.

હંમેશા વિજેતા પુરુષાર્થી એ છે કે જે પોતાની શક્તિ અનુસાર પરિસ્થિતિઓને બદલી નાખે છે, પરંતુ જો પરિસ્થિતિ ના બદલાય તો પોતે પોતાને એને અનુસાર બદલી નાંખે છે.

ઉન્નતિનું મૂળ મહત્ત્વાકાંક્ષા છે. કોણ જાણે મનના ક્યાં ખૂણે આ અમૂલ્ય સંપદા પડેલી છે ? પણ પડેલી જરૂર છે. તમે આત્મનિરીક્ષણ કરો અને તે અમૂલ્ય સંપત્તિને શોધી કાઢો.

પ્રતિકૂળ પરિસ્થિતિઓથી પરેશાન થવાને બદલે તમે એમને અનુકૂળ બની જાવ. પછી ધીમેધીમે પરિસ્થિતિને બદલી નાંખો. મનગમતી પરિસ્થિતિ આ સંસારમાં મેળવવી ખૂબ મુશ્કેલ છે, પરંતુ પરિસ્થિતિને આપણને અનુકૂળ બનાવવી સરળ છે. તમે વિચાર તથા મન: સ્થિતિ બદલીને પરિસ્થિતિને બદલી શકો છો.

-અખંડ જ્યોતિ, મે-1949, પેજ-20

પોતાનો દ્રષ્ટિ કોણ ઊંચો રાખો

જો આજે પણ તમે ખરાબ પરિસ્થિતિઓ તથા વાતાવરણથી જકડાયેલા હો તો પણ નિરાશ ના થશો, તમારા ભાગ્યને દોષ ના દેશો કે બીજા કોઈને દોષી ના માનશો. માત્ર તમારો દ્રષ્ટિ કોણ બદલો. બૂરાઈનું કારણ તો તમારામાં જ રહેલું છે. એને સમજીને કોઈપણ ઘટનાને ખુશીથી તમારી સામે આવવા દો. એ ઘટના તમે પોતે જ ઊભી કરેલી છે. એને તમે તરત જ દૂર કરી શકો છો. જો તમે તમારા દ્રષ્ટિ કોણ બદલી નાખો, સદાય ઉત્તમ વિચારોમાં લીન રહો, તમારી આંતરિક સ્થિતિને સુધારવાનો દ્રઢ સંકલ્પ કરી લો, તો બાહ્ય જીવનમાં પણ તમે જેના માટે ચિંતિત હતા તે દશા સુધરી શકે છે.

જો આપણે ક્રોધ, ચિંતા, ઈર્ષ્યા, લોભ વગેરે અસંગત માનસિક દોષોનો શિકાર બનવા છતાંય ઉન્નત બનાવવા ઇચ્છતા હોઈએ તો ક્રોધ, ચિંતા, ઈર્ષ્યા વગેરે કુવિચારોને દૂર કરવાનો પ્રયત્ન કરવો જોઈએ.

મનના વિચારોને, ચિંતનને ઉચ્ચ બનાવતા રહો તથા સદાય સુખમય જીવનની આશા લઈને આગળ વધો. પછી તમે જોશો કે તમારી સ્થિતિમાં આશા જનક સુધાર થઈ રહ્યો છે. જે ખરાબ સ્થિતિના કારણે જીવન ભારરૂપ બની રહ્યું હતું તે સુધરી રહી છે.

-અખંડ જ્યોતિ, માર્ચ-1951, પેજ-17

જાની તથા જ્ઞાની

જે જ્ઞાની છે એને અહંકાર સ્પર્શી પણ શકતો નથી. “જ્યારે ‘હું’ હતો ત્યારે ‘તુ’ નહોતો, હવે ‘તુ’ છે, તો ‘હું’ નથી” આ ઉક્તિ જ્ઞાનીને લાગુ પડે છે. જ્યાં સુધી મનુષ્યને સાચું જ્ઞાન થતું નથી ત્યાં સુધી જ ‘હું’ એટલે કે અહંકાર રહે છે. ‘સર્વ ખલુ ઇદં બ્રહ્મ’ આ બધું બ્રહ્મ જ છે, આત્મા જ છે એવું સમજનાર મનુષ્ય પોતાના આત્માને બીજાં પ્રાણીઓના શરીરમાં રહેલા આત્માથી ભિન્ન માનતો નથી. તો પછી અહંકાર પોતાની મેળે જ એનાથી દૂર ભાગે છે. આ જ રીતે એને કોઈ પ્રકારની આકાંક્ષા પણ રહેતી નથી કારણ કે ત્યારે એનામાં વ્યાપકતાનો પ્રસાર થઈ જાય છે.

સંસારમાં એને સમદ્રષ્ટિ પ્રાપ્ત થઈ જાય છે. એને સિદ્ધિનો લોભ નથી રહેતો. વાસ્તવમાં જોવામાં આવે તો એ સ્પષ્ટ થઈ જશે કે અહંકાર જ એક એવું તત્વ છે કે જેણે મૂળતત્વથી મનુષ્યને અલગ કરી દીધો છે અને તેથી જ આજે માનવ જીવન દુઃખો અને વિપત્તિઓથી ઘેરાયેલું છે. જેમણે જ્ઞાન પૂર્વક અહંકારને દિવ્ય બનાવી લીધો છે તેઓ જ્ઞાની છે. જેનામાં શૂદ્ર અહંકાર છે તે ભલે પંડિત હોય, વિદ્વાન હોય કે શિક્ષિત હોય, છતાં તેઓ જ્ઞાની નથી. એમને ‘જાની’ કહી શકાય.

-અખંડ જ્યોતિ, સપ્ટેમ્બર-1948, પેજ-21

બ્રહ્મ ની સર્વવ્યાપકતા

બ્રહ્મનો આદિ નથી કે અંત પણ નથી. તે અખંડ છે, શાશ્વત છે. આ પૃથ્વી પર બધી વસ્તુઓની યોજના આ બ્રહ્મથી પરિપૂર્ણ છે. અનંત બ્રહ્માંડ પણ એમનાથી જ પ્રકાશિત છે. વિશ્વના દરેક પદાર્થમાં તે વ્યાપેલો હોવા છતાં તેની પૂર્ણતામાં કોઈ પ્રકારની ખામી આવતી નથી, કારણ કે તે સદાય પૂર્ણ છે અને પૂર્ણતા જ એમનો સ્વભાવ તથા પ્રાકૃતિક ગુણ છે.

જે વસ્તુમાં આ પૂર્ણ બ્રહ્મ વ્યાપેલો હશે તે વસ્તુ પણ પૂર્ણ રહેશે. બ્રહ્મનો અનુભવ માત્ર ચેતન પદાર્થોમાં જ કરવાનો નથી. તે તો જડ પદાર્થોમાં પણ રહેલો છે. તેથી જડ અને ચેતન તમામ પદાર્થોમાં એમની પૂર્ણતાનો સાક્ષાત્કાર કરવો જોઈએ, પરંતુ આપણી આ સ્થૂળ આંખો આ ભૂમંડલનો ખૂણ ખૂણો શોધી વળે એમ છતાં તે બ્રહ્મનાં દર્શન કરી શકતી નથી. સ્વર્ગના તેજોમય વલય માંથી જે દિવસે આપણી સ્થૂળ આંખો પ્રકાશ પ્રાપ્ત કરી લેશે તે દિવસે માયા રૂપી અંધકાર દૂર થશે. જે દિવસે જ્ઞાન રૂપી સૂર્યના પ્રકાશથી આપણા મન માંથી ભ્રમ દૂર થઈ જશે તે દિવસે આપણે સદ્જ્ઞાન કૃતાર્થ થઈ જઈશું.

-અખંડ જ્યોતિ, ઓક્ટોબર-1949, પેજ-5

જેવી તમારી દ્રષ્ટિ તેવી લાગે સૃષ્ટિ

મનની શરીર પર તેમજ શરીરની મન પર સતત અસર થતી હોય છે. જેવું તમારું મન એવું જ તમારું શરીર અને મન એક સિક્કાની બે બાજુ છે. જો શરીરમાં કોઈ પણ પ્રકારની પીડા હોય તો મન પણ બેચેન અને દુઃખી થઈ જાય છે. વેદાંતમાં એ સ્પષ્ટ કરવામાં આવ્યું જપ અપ આખા સંસારની ગતિ વિધિનું નિર્માણ મન દ્વારા જ થયું છે.

જેવી આપણી ભાવના, ઇચ્છા, વાસના અથવા કલ્પના હોય તે જ પ્રમાણે આપણને શરીર મળે છે. માણસના માતાપિતા, પરિસ્થિતિ, જન્મસ્થળ, ઉંમર, તંદુરસ્તી, વિશેષ પ્રકારનું શરીર મેળવવું વગેરે એ આપણા પોતાના વ્યક્તિગત અને માનસિક સંસ્કારો પર આધાર રાખે છે. આપણી બહારની દુનિયા એ આપણા સંસ્કારોનો પડછાયો માત્ર છે.

સંસાર પોતે પોતાની મેળે શ્રેષ્ઠ કે ખરાબ નથી. સૂક્ષ્મ દ્રષ્ટિએ જોઈએ તો આપણને દેખાશે કે આ સંસાર એવો છે કે જેવી કલ્પના આપણા અંતર મનમાં છે. આપણા અંતઃકરણમાં જેવું સ્વરૂપ અંકિત થયેલું હોય છે એવી આપણી દુનિયા છે. સંસારમાં ભલું કે ખરાબ, શ્રેષ્ઠ કે નિમ્ન, ભવ્ય કે કુરૂપ વગેરે તો આપણા મનની ઉત્તમ કે નિમ્ન સ્થિતિ માત્ર છે. એ આપણા હાથની વાત છે કે આપણે આપણું જીવન ઈર્ષા, દ્વેષ તથા સ્વાર્થની આગમાં બાળીને દુઃખી થવું કે સદગુણીનો સમાવેશ કરી આપણા અંતઃકરણમાં શ્રેષ્ઠતાની સ્થાપના કરી સુખમય જીવન જીવવું. સંસારમાં સુખી કે દુઃખી રહેવું એ મનની સ્થિતિ પર નિર્ભર છે.

-અખંડ જ્યોતિ, ફેબ્રુઆરી-1946, પેજ-4

મનોવિકાર શારીરિક વિકારોથી વધારે પીડાકારક

મેલું મન ભલા ક્યાંય ચેન પામી શકે ખરું ? તે અભાગી એ પણ જાણતો નથી કે માનસિક સ્વચ્છતાનું પણ આ સંસારમાં કાંઈક મહત્વ જ હોય છે અને તેને મેળવનાર સ્વર્ગના સુખ શાંતિનો અનુભવ કરી શકે છે.

મનોવિકાર અનેક પ્રકારના છે અને તે બધા પોત પોતાની રીતના રોગ છે. શરીરના રોગને બીજાઓ પણ જાણી શકે છે. પરંતુ મનનો રોગ અંદર છુપાયેલો હોવાથી કેવળ રોગી વ્યક્તિને જ ખબર પડે છે. એટલો જ તફાવત છે. બાકી કષ્ટમાં કોઈ અંતર નથી. સાચું તો એ છે કે શરીરના કષ્ટ કરતાં મનનું કષ્ટ વધારે દુઃખદાયક હોય છે.

તાવથી ઘેરાયેલા રોગીને જેટલી પીડા હોય તેના કરતાં શોકથી દુઃખી વ્યક્તિને વધારે હોય છે. માથાના દુખાવાની તુલનામાં અપમાન અને નિષ્ફળતાનું દુઃખ વધારે હોય છે. ક્રોધી અને કામાસક્ત મનુષ્ય જેટલો સમતુલિત દેખાય છે, એટલો શરદી-ખાંસીનો દર્દી નથી દેખાતો. લોભી અને સ્વાર્થી લોકો પાપમાં જેટલા પ્રવૃત્ત રહે છે એટલાં ભૂખ્યા અને ગરીબ નથી રહેતા . રોગી મનુષ્ય સ્વયં જેટલો વ્યથિત રહે છે અને બીજાઓને જેટલું દુઃખ આપે છે તેના કરતાં મનોવિકાર ગ્રસ્તનું ક્ષેત્ર વધારે વિસ્તૃત છે. તે સ્વયં પણ વધારે દુઃખ પામે છે અને બીજા લોકોને પણ વધારે પ્રમાણમાં સતાવે છે. આ માટે શારીરિક આરોગ્યની જેટલી આવશ્યકતા છે તેના કરતાં માનસિક આરોગ્ય પર વધારે ધ્યાન આપવું જોઈએ.

અખંડ જ્યોતિ, જાન્યુઆરી-૧૯૬૨, પેજ-૮

ખરાબ વિચારોનો વિરોધ સદ્વિચારોથી

વિચારોનું મહત્વ કદી ઓછું માની શકાય નહીં. આત્મઘડતર માટે યુગ નિર્માણને માટે સદ્વિચારોનો વધારેમાં વધારે પ્રસાર થવો અત્યંત આવશ્યક છે. ખરાબ વિચારોના ફેલાવાએ આજે માનવને કુકર્મ કરવા માટે, ખોટા માર્ગે ચાલવા માટે વિવશ કર્યો છે અને માનવ સભ્યતાને સર્વનાશના કિનારે લાવીને ઊભી કરી દીધી છે. આ સ્થિતિમાં પરિવર્તનનો એકમાત્ર ઉપાય છે – સદ્વિચારોનો ફેલાવો. અવિદ્યાનો અંધકાર કેવળ સદ્જ્ઞાનના પ્રકાશથી જ દૂર થાય છે.

ખોટા માર્ગે ભટકતો માનવ આત્મજ્ઞાનના પ્રકાશમાં જ પોતાનો સાચો માર્ગ પ્રાપ્ત કરી શકશે.

ખરાબ વિચારો ફેલાવતા સાધનો કેટલા બધાં છે – સિનેમા, સાહિત્ય, ગીત વાદ્ય અને બધાય પ્રત્યક્ષ અને પરોક્ષ રૂપે અનીતિ મૂલક પ્રેરણા આપવામાં વ્યસ્ત છે. કુકર્મી મનુષ્ય પોતાના આચરણથી બીજા લોકોને કુકર્મોનું શિક્ષણ આપે છે. કહેવા કરતાં કરી બતાવવાની વધારે અસર થાય છે. ચોર, જુગારી, વ્યસની, અપ્રમાણિક તથા વ્યભિચારી લોકો પોતાની વાણીથી જ નહીં, પરંતુ કર્મોથી પણ બીજાઓને પ્રભાવિત કરીને પોતાના અનુચારી બનાવે છે. પરિણામે ખરાબ વિચારોનો, કુકર્મોનો દોર વધતો જાય છે. તેનો વિરોધ સજ્જનો દ્વારા સદ્વિચારો અને સત્કર્મોનો પ્રચાર કરવા સિવાય ભલા બીજું કઈ રીતે થઈ શકે ?

અખંડ

જ્યોતિ,,

ડિસેમ્બર-૧૯૬૧,

પેજ-૩૯

વિપરીત પરિસ્થિતિમાં પણ આપણે વ્યાકુળ ન બનીએ

સ્નેહીજનના વિયોગથી આપણે વ્યાકુળ બની જઈએ છીએ કારણ કે તે આપણને છોડીને ચાલી નીકળ્યો. આ વિષયમાં વ્યાકુળ બનવાથી શું થશે ? શું તે આપણી વ્યાકુળતાને જોઈને પાછો આવશે ? જો ન આવે તો આપણું વ્યાકુળ બનવું વ્યર્થ છે. પછી આપણે વ્યાકુળ બનવાનું કોઈ યોગ્ય કારણ નથી, કારણ કે જેણે જીવન ધારણ કર્યું છે તેને એક દિવસ મરવાનું છે તો છે જ. જે જન્મ્યો છે તેનું મૃત્યુ નિશ્ચિત છે.

સમગ્ર સૃષ્ટિના પિતામહ બ્રહ્મા છે. ચરાચર સૃષ્ટિ તેમનાથી ઉત્પન્ન થઈ છે. પોતાનું આયુષ્ય પૂર્ણ થતાં તેઓ રહેતા નથી, કારણ કે તેઓ પણ ભગવાન વિષ્ણુના નાભિકમલ માંથી પેદા થયા છે. તેથી મહાપ્રલયમાં તેઓ પણ વિષ્ણુના શરીરમાં વિલીન થઈ જાય છે. જ્યારે આ અટક સિક્કાંત છે કે જીવંત વસ્તુઓનો નાશ થાય છે તો પછી આપણે પોતાના પ્રિયનો શોક શા માટે કરીએ ? તેને તો મરવાનું જ હતું. આજે નહીં તો કાલે અને કાલે નહીં તો પરમ દિવસે. સદા કોઈ જીવતું રહ્યું છે કે તે રહે ? જે જ્યાંથી આવ્યો હતો ત્યાં પાછો જતો રહે છે. એક દિવસ આપણે પણ જવાનું છે. આથી જે દિવસો બાકી છે તેમને ધૈર્યની સાથે પરમપિતા પરમાત્માના ગુણો ચિંતનમાં ગાળીએ.

શરીર વ્યાધિગ્રસ્ત બનતા જ આપણે વ્યાકુળ બની જઈએ છીએ. વ્યાકુળ બનવાથી આજ સુધી કોઈ રોગમુક્ત બન્યું છે ? આ શરીર તો વ્યાધિઓનું ઘર છે. જાતિ, ઉંમર તથા કર્મને સાથે લઈને જ આ શરીર ઉત્પન્ન થયું છે. પૂર્વજન્મનાં જે કર્મો છે તે તો ભોગવવા જ પડશે.

અખંડ

જ્યોતિ,

નવેમ્બર-૧૯૬૧,

પેજ-૧૩

સમયસરની ચેતવણી

આપણું જીવન આત્માને માટે છે કે શરીરને માટે ? આ બંને માંથી કોને અગત્યતા આપવાની છે એનો નિર્ણય આપણે કરી જ લેવો જોઈએ. આપણે શરીર નથી, આત્મા છીએ. શરીર કાલે નહીં તો પરમ દિવસે નાશ પામવાનું છે. શરીરની સુરક્ષા, તેની સાથે સંબંધિત આજીવિકા ઉપાર્જન, પરિવારનું પોષણ તેમજ લૌકિક કર્તવ્યોનું પાલન કરવું યોગ્ય છે. પોતાના ઘોડાને કોણ ભૂખ્યો મારે ? કોણ તેની સારસંભાળ લેતું નથી ? પરંતુ આ પ્રક્રિયામાં પોતાની સમગ્ર શક્તિ વેડફવી જોઈએ નહીં, ઘોડો જે મુસાફરી માટે ખરીદવામાં આવ્યો હતો તે મુકામ વિસારાઈ જવો એ ક્યાંથી બુદ્ધિમાંની છે ?

આત્મા ચિર સ્થાયી છે. શરીર તેનું એક વસ્ત્ર માત્ર છે. વસ્ત્રને રંગીન બનાવવા માટે પોતાનું રક્ત કાઢીને તેણે કોણ રંગે ? એક આપણે જ એવા છીએ, જે આ મજાકમાં સપડાયેલા છીએ. થોડા દિવસના મનોરંજનમાં વ્યસ્ત બનીને આત્માના ભવિષ્યને લાખો કરોડો વર્ષ બાદ અંધકારમય બનાવી રહ્યા છીએ.

આપણી આજની મનોદશા પર આપણે વિચાર કરવાનો છે. આપણી આજ સુધીની પ્રવૃત્તિઓ પર આપણે શાંત ચિત્તથી ધ્યાન આપવું જોઈએ. શું આપણાં કદમ સાચી દિશામાં ચાલી રહ્યાં છે ? જો ના, તો શું એ યોગ્ય નથી કે આપણે અટકીએ, વિચારીએ અને જો રસ્તો ભૂલી ગયા હોઈએ તો પાછાં વળીને સાચા માર્ગ પર ચાલીએ ? આ વિચાર મંથનની વેળામાં આજે આપણે એ જ કરવું જોઈએ. આપણે સમય રહેતાં જાગીએ અને જે બાકી છે તેનો સદુપયોગ કરી લઈએ.

આત્મ નિર્માણ જ સાધના છે.

આધ્યાત્મિક સાધનાઓનો મૂળ ઉદ્દેશ્ય આત્મ નિર્માણ છે. જીવનની બધી જ સમસ્યાઓ પેદા થવી અને દૂર થવી તેનો આધાર મોટા ભાગે મનુષ્યની આંતરિક સ્થિતિ પર રહેલો છે. આમ તો ક્યારેક ક્યારેક તકલીફ આપનારાં પ્રારબ્ધ ફળ પણ માર્ગમાં વિઘ્ન બનીને ઊભા રહી જાય છે અને ખૂબ પરેશાન કરે છે. સામાન્ય રીતે જીવનની ગતિવિધિ વ્યક્તિની પોતાની મનોભૂમિ પર આધારિત રહે છે.

ધાર્મિકતા અને આસ્તિકતાનો અંતઃકરણમાં પ્રવેશ થવાથી વ્યક્તિની પાશવિક દુષ્ટવૃત્તિઓનું શમન થાય છે અને દૈવી સત્પ્રવૃત્તિઓનો વિકાસ કરી શકે એવા આદર્શો પ્રત્યે નિષ્ઠા વધી જાય છે. આ જ સાધના છે. સાધનાને માનવ જીવનની દરેક ગૂંચવણને ઉકેલનારી, પ્રત્યેક મુશ્કેલીનું સમાધાન શોધી આપનારી ક્રિયા માનવામાં આવે છે. આ માન્યતા ખોટી નથી. આત્મા પર છવાયેલા ગંદાં કવચોને સાધના હટાવી શકે છે. તેના વડે જ સુખશાંતિની વૃદ્ધિ, પ્રગતિ અને વિકાસ પણ થઈ શકે છે. આત્મ નિર્માણની વૈજ્ઞાનિક વિધિવ્યવસ્થાને જ સાધનાના નામે ઓળખવામાં આવે છે. આત્મ નિર્માણનું કાર્ય કોઈ વિશાળ કાર્યાલય કે કારખાનાના નિર્માણ કરતાં પણ વધારે મહત્વપૂર્ણ છે. આ મહાન કાર્યને સંપન્ન કરનારી પદ્ધતિ એવી સાધનાની મહાનતા સામાન્ય નહીં, પરંતુ મહાન જ છે.

અખંડ જ્યોતિ, ઓગષ્ટ-૧૯૬૧, પેજ-૨૭

મનને સાધો, સુધારો

મન સાચે જ કલ્પવૃક્ષ છે. તેની સેવા કરીને આપણે અપાર લાભ અને અનંત પુણ્ય મેળવી શકીએ છીએ. સ્વાર્થ અને પરમાર્થ બંનેય તેના વડે સાધી શકાય છે. લૌકિક સુખ અને પારલૌકિક શાંતિની યાવી હાથમાં આવી શકે છે. જો તેને સાધવામાં ન આવે તો તે શેતાનની માફક આપણા માથા પર સવાર થઈને અનેક પ્રકારનાં ખરાબ કૃત્યો કરાવે છે, જુદી જુદી રીતે નાચ નચાવે છે. જો આપણે તેને વશમાં નહીં કરીએ, તો આપણે તેના વશમાં થવું પડશે. કહેવાય છે કે ભૂત લોકોને ડરાવતું અને સતાવતું રહે છે, પરંતુ જો કોઈ તાંત્રિક તેને વશ કરી લે તો તે ભૂત તેની ઈચ્છા પ્રમાણે નાચે છે, જે કાંઈ કરાવવા માગે તે કરે છે અને જે કાંઈ મંગાવે તે લાવી આપે છે. સાચું ભૂત કોઈએ જોવું હોય, તો તે પોતાના મનના રૂપમાં જોઈ શકે છે.

અસંયમી અને ઉચ્છૃંખલ મન કોઈ પ્રબળ શત્રુ કરતાં, વેતાલ કે બ્રહ્મ રાક્ષસ કરતાં ઓછું નથી, પરંતુ જો તેને સાધી લેવામાં આવે તો તે પરમમિત્ર બની જાય છે. દેવતાની માફક સહાયક સાબિત થાય છે.

હજારો મનુષ્યોની થોડી થોડી સેવા કરી દેવાથી એટલું લોકહિત નથી થઈ શકતું કે જેટલું એકલા પોતાના મનને સાધી લેવાથી અને સુધારી લેવાથી થઈ શકે. આથી સેવા માટે સૌથી વધુ લાયક અને હક્ક દાર આપણું પોતાનું મન જ છે. મનની સેવા કરીને આપણે બધા જ પ્રાણીઓની સમસ્ત બ્રહ્માંડની સેવા કરી શકીએ છીએ. સેવા ધર્મનો આરંભ કરવા માટેનાં પગથિયાં આ જ છે. તેની સેવામાં ભગવાનની વિશ્વ માનવની સેવા સમાયેલી છે.

અખંડ જ્યોતિ, એપ્રિલ-૧૯૬૧, પેજ-૭

ઈર્ષ્યાની આગમાં ન બળશો

ઈર્ષ્યા ઝેરનો ઘૂંટડો છે, જે પીવાથી કોઈપણ મનુષ્ય પોતાના જીવનના સૌંદર્ય અને આનંદનો પોતાના હાથે નાશ કરી છે. ઈર્ષ્યાને કારણે તે વ્યક્તિની અંદર એક ભયંકર આગ સળગતી રહે છે, જે તેને નિરંતર બાળ્યા કરે છે અને એક દિવસ ભસ્મીભૂત કરી નાંખે છે. ઈર્ષ્યા એવી તલવાર છે, જે ચલાવનારનો પોતાનો જ નાશ કરી નાંખે છે. ઈર્ષ્યા એવી માનસિક દુર્બળતા અને સંકીર્ણતાનું પરિણામ છે, જેના કારણે મનુષ્ય લોકોની દ્રષ્ટિમાંથી ઉતરી જાય છે.

આગને જ્યાં રાખવામાં આવે છે તે જ જગ્યાને પહેલાં સળગાવે છે. ઈર્ષ્યા પડે બીજાને કેટલું નુકસાન કરી શકાય છે તે અનિશ્ચિત છે, પરંતુ એ વાત પૂરેપૂરી નિશ્ચિત છે કે આંતરિક અંજપાને કારણે આપણું શરીર અને મસ્તક વિકૃત થતાં રહેશે અને તે આગમાં આપણું સ્વાસ્થ્ય અને માનસિક સંતુલન ધીમેધીમે બગડવા લાગશે. આ નુકસાન ધીમેધીમે એક દિવસ આપણી બરબાદીના રૂપમાં સામે આવી જશે.

ઈર્ષ્યાને દૂર કરીને તેના સ્થાને પોતાની ત્રુટીઓ તથા નબળાઈઓ પર ધ્યાન આપીને તેમને દૂર કરવી જોઈએ. મનુષ્યને બીજાઓની ઈર્ષ્યા થાય છે અને તેનું મુખ્ય કારણ પોતાની નબળાઈઓ, ત્રુટીઓ અને સામર્થ્ય હીનતા જ છે. આ બધાના કારણે લોકો નિષ્ફળ જાય છે અને બીજાઓની ઈર્ષ્યા કરે છે. આથી હંમેશા પોતાની નબળાઈઓ તથા ખામીઓને સમજીને તેમનું નિરાકરણ કરવું જોઈએ તથા સાથેસાથે પોતાના સ્વાભાવિક ગુણોને વધારવા જોઈએ.

અખંડ જ્યોતિ, ફેબ્રુઆરી-૧૯૬૧, પેજ-૩૨

આત્મ સુધાર વડે જ સાચી શાંતિ સંભવ છે

સંસારમાં દરેક દુર્જનને સજ્જન બનાવવાની અને દરેક બૂરાઈને ભલાઈમાં બદલવાની આશા રાખવી એ એવી ખોટી આશા છે, જેમ કે બધા જ રસ્તાઓ પરથી કાંટા કાંકરા દૂર કરી શકવા.

પોતાના સ્વભાવ અને દૃષ્ટિકોણમાં પરિવર્તન કરી શકવું એ થોડુંક શ્રમસાધ્ય, સમયસાધ્ય અને નિષ્ઠાસાધ્ય છે, પરંતુ અશક્ય તો નથી જ. મનુષ્ય ઇચ્છે તો વિવેકના આધાર પર પોતાના મનને સમજાવી શકે છે. વિચારોને બદલી શકે છે અને દૃષ્ટિકોણમાં પરિવર્તન લાવી શકે છે. ઇતિહાસનાં પાનાં એવાં ઉદાહરણો વડે ભરેલાં છે કે શરૂઆતમાં ખૂબ જ હલકા અને અધ કચરા દ્રષ્ટિકોણવાળી વ્યક્તિઓ પોતાના દૃષ્ટિકોણમાં પરિવર્તન કરીને સંસારના શ્રેષ્ઠ મહાપુરુષ હોય. એવી જ રીતે એવા લોકોની સંખ્યા પણ ઓછી નથી કે જેમના વિચાર જ્યાં સુધી ઊંચા રહ્યા ત્યાં સુધી પ્રતિષ્ઠાના ઉચ્ચ આસન પર તેઓ બિરાજમાન હતા, પરંતુ જ્યારે એમનું અંત કરણ કલુષિત થઈ ગયું, વિચારો નિંદા જનક બની ગયા તો એમનો જીવનક્રમ પણ પતનની દિશા તરફ વળી ગયો અને તેઓ અધોગતિ પામ્યા. સામાજિક, નૈતિક, ધાર્મિક અને રાજનૈતિક વિચારોમાં અનેક વખત પરિવર્તન કરવાં પડે છે.

આવી જ રીતે જો મનુષ્ય ઇચ્છે તો વિભિન્ન સમસ્યાઓ પર વિચાર કરવાની પોતાની પદ્ધતિને પણ બદલી શકે છે. પોતાની વિચારશૈલીની ખામીઓને સમજી શકવી અને તેના સુધાર માટે સક્રિય થવું એ ખુબ બુદ્ધિમત્તા અને ઉચ્ચ સાહસનું કામ છે. તે અઘરું છે, પરંતુ અસંભવ નથી.

અખંડ જ્યોતિ, નવેમ્બર-૧૯૬૦, પેજ-૪-૬

મનની શક્તિઓનો સદુપયોગ

જીવનમાં નિરંતર સક્રિયતાની જરૂરિયાત છે. જે જીવન કર્મથી વિમુખ છે તે એક અભિશાપ જ છે. કહેવત પણ છે કે, “ખાલી મસ્તક શૈતાનનું ઘર” કાર્યશીલતા વગરનું જીવન ભારરૂપ જ છે. કર્મહીન અને આળસુ વ્યક્તિ હંમેશા આ સંસારમાં પાછળ રહી જાય છે. એવી વ્યક્તિઓને આ સંઘર્ષ મય કર્મક્ષેત્ર એવા સંસારમાં સ્થાન નથી. જેટલો પણ મહા પુરુષો થયા છે તેમણે કોઈ જાદુ કે છળ વડે મહાનતા પ્રાપ્ત કરી નથી. એમની મહાનતાનું એકમાત્ર કારણ એમનું નિરંતર કર્તવ્યપરાયણ અને નિષ્ઠા પૂર્ણ જીવન જ હતું. એમના જીવનમાં ‘આરામ હરામ’ હતો.

જીવનની નિરંતર સક્રિયતાથી બંડખોર મનની ચંચળતા, સંકલ્પ-વિકલ્પ, વાસના વગેરે નાશ પામે છે. કાર્યરત અને પરિશ્રમ કરનારી વ્યક્તિ ધીરે ધીરે આ ચંચળ મન પર કાબૂ મેળવી લે છે. મન એક વિચિત્ર ભૂત છે, જે પોતાની કલ્પના અને વિચારોના આધારે આકાશ પાતાળ અને લોકલોકાંતરોમાં ઊડતું-ઊડતું ફર્યા કરે છે. આવા મન પર કાબૂ મેળવવો સહેલો નથી હોતો. આ ભૂતને સતત કામમાં જ લગાડી રાખવું એ જ તેને વશ કરવાનો એકમાત્ર મંત્ર છે.

જીવનમાં સક્રિયતા એટલા માટે પણ જરૂરી છે કે ઈશ્વરે આપણને કંઈક કામ કરવા રહેવા માટે ક્રિયાશક્તિ આપેલી છે. આથી જો આપણે અકર્મણ્ય રહીએ અને ઈવરના વિધાનથી વિપરીત ચાલીએ તો આ શક્તિ આપણી પાસેથી પાછી ખેંચી લેવામાં આવે છે. ઈન્દ્રિયો પોતાની ક્રિયાશક્તિને ગુમાવી બેસે છે. આવી વ્યકિત જીવનમાં બીજાઓને આધીન રહેવા સિવાય બીજું કંઈ કરી શકતી નથી.

અખંડ જ્યોતિ, જુલાઈ-૧૯૬૦, પેજ-૨૨-૨૩

વિશ્વાસ યુક્ત પ્રાર્થનાનો પ્રભાવ

જ્યારે ભગવાન કોઈ કૃપા પ્રગટ કરવા ઇચ્છે છે ત્યારે તેઓ તેમના કૃપાપાત્રનું મન પોતાની તરફ ખેંચી લે છે. જે લોકો એમ કહે છે ફક્ત ભગવાનનું સ્મરણ કરવાથી સ્થૂળ પ્રકૃતિમાં કેવી રીતે પરિવર્તન થઈ જશે તેઓ એ નથી જાણતા કે પરિવર્તનની ક્રિયા તો ખૂબ પહેલેથી જ શરૂ થઈ ગયેલી હોય છે. પ્રાર્થના તો ફક્ત ભક્તના હૃદયમાં ભગવદ ઇચ્છાની પુનરાવૃત્તિ માત્ર છે. જ્યારે પણ વિપત્તિકાળમાં ભગવાનની અનુકંપા પ્રાપ્ત કરવાની ઇચ્છા પેદા થાય ત્યારે એમ માનવું જોઈએ કે ભગવાન તરફથી વિપત્તિનિવારણની યોજના બની રહી છે. જેમ જેમ એમની યોજના પ્રૌઢ થાય છે તેમ તેમ આપણી શ્રદ્ધા અને વિશ્વાસ તીવ્ર તથા અતિતીવ્ર બનતા જાય છે. આથી વિપત્તિનિવારણ આપણી પ્રાર્થનાનું ફળ નથી હોતું, પરંતુ આપણી પ્રાર્થના જ સફળતાનું ચિન્હ હોય છે.

કષ્ટો દૂર કરવા માટે પ્રાર્થના જ એક એવું બ્રહ્મસૂત્ર છે, જેનો ધ્યા ક્યારેય ખાલી નથી જતો. હૃદય માંથી ઉદભવેલી સાચી વિશ્વાસ યુક્ત પ્રાર્થનામાં બધું જ મેળવી આપવાની વિલક્ષણ શક્તિ છે. આપણા આત્મા (જે પરમાત્માનું લઘુ સ્વરૂપ છે) પર વિશ્વાસ રાખીને વિનમ્ર ભાવથી ગદગદિત થઈને દરરોજ ઈશ્વર પ્રાર્થના કરવી જોઈએ.

અખંડ જ્યોતિ, એપ્રિલ-૧૯૬૦, પેજ-૨૭

આત્મનિરીક્ષણ કરતા રહો

જ્યારે આત્મનિરીક્ષણ દ્વારા પોતાની બૂરાઈઓ, દોષો તથા વિકારો સમજમાં આવી જાય ત્યારે તેમને વિવેકબુદ્ધિ તથા આત્મબળ વડે દૂર કરવાનો પ્રયત્ન કરવો જોઈએ, જેમ કે એક શલ્ય ચિકિત્સક તટસ્થ ભાવથી રોગીના શરીરમાંથી દૂષિત તત્વોને બહાર કાઢી નાખે છે. મોટે ભાગે કોઈપણ વ્યક્તિ પોતાની બૂરાઈઓને જાણવા છતાં પણ તેમને દૂર કરવાનો પ્રયત્ન નથી કરતી કારણ કે તેની સાથે તે મોહવશ સંબંધ રાખવા માંગે છે.

આથી તટસ્થ અને નિષ્પક્ષ ભાવથી પોતાની બૂરાઈઓને જાણો. તેમની સાથે સંબંધ રાખવો બધી જ રીતે અહિતકર હોય છે. મહા પુરુષોની જીવનકથાઓમાંથી જાણવા મળે છે કે તેમના માંથી જે નબળાઈઓ હતી તે તેમણે પોતે તો જોઈ, પરંતુ સામાન્ય લોકો સમક્ષ પણ પોતાની વાસ્તવિક સ્થિતિને સ્પષ્ટ કરી દીધી. પરિણામ સ્વરૂપે એક દિવસ તેઓ પૂર્ણ નિર્વિકાર અને શુદ્ધ હૃદય વાળા બની ગયા.

પોતાની નબળાઈઓમાંથી છૂટવાનો સરળ માર્ગ એ પણ છે કે પોતાના વાસ્તવિક સ્વરૂપને સામાન્ય લોકો સામે રજૂ કરવું જોઈએ. ઉપરથી કલાઈ, ચમક દમક કે જાહેરાતો વડે પોતાના અસલી રૂપને છુપાવવું ન જોઈએ. આમ કરવાથી પોતાની બૂરાઈઓને છુપાવવાની ટેવ પડી જાય છે અને પછી તે બૂરાઈઓ જીવન સાથે કાયમ માટે વણાઈ જાય છે. જો સાચા હૃદયથી પોતાની ખરાબીઓને દૂર કરવાનો પ્રયત્ન કરવામાં આવે તો એક દિવસ તેમનાથી અવશ્ય છુટકારો મેળવી શકાય છે.

અખંડ જ્યોતિ, એપ્રિલ-૧૯૬૦, પેજ-૧

ઉત્તેજના અને આવેશની વિભીષિકા

જો મનુષ્ય પોતાની પાશવિક વૃત્તિઓ પર નિયંત્રણ ન રાખે અને તેમને ઉચ્છૃંખલતા પૂર્વક વિકસિત થવા દે તો તેની સ્થિતિ શરીરધારી નરપિશાય જેવી બની જાય છે.

ભૂલમાં કે અજાણતાં જ કોઈ સાપની છેડછાડ કરે છે, પરંતુ તે પોતાને થોડોક આઘાત લાગવા માત્રથી એટલો ક્રોધિત અને ઉત્તેજિત બની જાય છે કે સામે નાનો જીવ લઈને જ પીછો છોડે છે. કહે છે કે સિંહ, વાઘ વગેરે હિંસક પ્રાણીઓ કેવળ એટલી વાતથી ક્રોધિત થઈ જાય છે કે તેમની આંખ સાથે આંખ શા માટે મેળવી ? નીચી આંખ કરીને કોઈ તેમની સામેથી ભલે નીકળી જાય, પરંતુ જો તેમની આંખો તરફ જોવા લાગે તો તેને તેઓ પોતાનું અપમાન સમજે છે અને આટલી નાની વાતમાં હુમલો કરીને સામે નાના માંસના લોચા ખેંચી કાઢે છે. લોકો બતાવે છે કે પિશાય પણ એવા જ અસહિષ્ણુ હોય છે. તેમના પીપળા કે સ્મશાનની પાસે થઈને કોઈ પસાર થાય કે પછી કોઈ એવું કામ કરી બેસે, જે તેમને ગમતું ન હોય તો પોતાની નાપસંદગીનો બદલો તેઓ સામે નાનો જીવ લઈને લે છે.

સાપ, વાઘ અને પિશાય મનુષ્યયોનિમાં માનતાં નથી, પરંતુ મનુષ્યમાં પણ અનેક એવા માણસ જોવા મળે છે, જેઓ પોતાની ખરાબ પ્રવૃત્તિઓ પર નિયંત્રણ રાખવાનું શીખ્યા નથી અને પરિણામે અસહિષ્ણુતાની ઉત્તેજનામાં એવાં કામ કરવા લાગે છે, જે માનવતાને શરમાવે છે.

અખંડ જ્યોતિ, ફેબ્રુઆરી-૧૯૬૨, પેજ-૨૨

પોતાની ઈચ્છા શક્તિને વધારીએ

“જો ઈચ્છા છે, તો માર્ગ છે” આ એક જૂની કહેવત છે, પરંતુ એમાં ખૂબ મોટું બળ છે. મનુષ્યની ઈચ્છા સારી કે ખરાબ હોય છે તે પ્રમાણે જ તે તેમાં પોતાની બધી જ શક્તિઓ ખર્ચી નાખે છે અને તેમાં સફળ પણ થાય છે. મનુષ્યની જેવી ઈચ્છા હોય છે તેવો જ તે બની જાય છે. કવિ, લેખક, વક્તા, વકીલ, ડોક્ટર, એન્જિનિયર વગેરે બનવાની ઈચ્છા રાખનારાઓ પોતાની ક્રિયાઓને એ જ દિશામાં વાળી દે છે અને પોતાની બધી જ શક્તિઓને એકાગ્ર કરીને તેમાં લગાવી દે છે, પરિણામ સ્વરૂપે તેઓ એવા જ બની જાય છે.

આપણું ભવિષ્ય, આપણા પોતાના હાથમાં હોય છે. તેને બનાવનારા આપણે પોતે જ છીએ. આજે જ આપણે પોતાનો માર્ગ નક્કી કરી લેવો જોઈએ. નહીં તો પાછળથી પસ્તાવું પડશે. આપણે પોતે જ આપણા ભવિષ્યને અંધકારમય બનાવીએ છીએ. ઈચ્છાશક્તિ એક એવી વૃત્તિ છે, જે સહેલાઈથી આપણા સ્વભાવમાં ભળી જાય છે. આથી દૃઢ ઈચ્છા રાખતાં શીખો અને તેના પર દૃઢતા પૂર્વક ટકી રહો.

આ રીતે પોતાના અનિશ્ચિત જીવનને નિશ્ચિત બનાવીને ઉન્નતિના માર્ગ પર આગળ વધો. જો મનુષ્ય પછાત અને અનિચ્છનીય પરિસ્થિતિઓમાં રહે તો તેનું કારણ તેની ઈચ્છા શક્તિનો અભાવ છે, જે આપણે દૂર કરવો જોઈએ. જો આપણી શક્તિઓ સુષુપ્ત પડી રહેશે, તો આપણે બીજાઓ માટે કાંઈક કરી શકવા સમર્થ કેવી રીતે બનીશું ? પહેલાં આપણે ઈચ્છાશક્તિ વધારવી જોઈએ. ત્યારે જ આપણને સંતોષ થશે કે અહીંયાં આપણે મડદાનો માફક નહીં, પરંતુ જીવતા લોકોની માફક જીવન જીવી રહ્યાં છીએ.

અખંડ જ્યોતિ, જુન-૧૯૫૯, પેજ-૪૧

માનવ જીવનની મહાનતા અને ઉપયોગિતા

સૃષ્ટિ નિર્માતાની કળાકૃતિરૂપી જીવનની શોભાને જોવા માટે , લક્ષ્ય સુધી પહોંચવા માટે એ જરૂરી છે કે એક મુસાફરની માફક રસ્તામાં આવતાં સુખદુઃખોને મહત્વ ન આપતાં, તેમને સહન કરતાં કરતાં લક્ષ્ય સુધી ચાલતા રહેવાનું જ આપણું ધ્યેય હોવું જોઈએ. સાથે સાથે માર્ગમાં આવતાં સુખદુઃખોના કારણે દેહ અને બુદ્ધિને પોતાના વિવેક અને જ્ઞાન વડે સમાપ્ત કરવાં પડશે.

આપણે એ સમજવું જોઈએ કે આપણે શરીર નથી. આપણે મન અને બુદ્ધિ નથી, પરંતુ તેમનાથી કાંઈક વિશેષ છીએ, જે આત્મા સર્વત્ર વ્યાપેલો છે તે જ આપણે છીએ, કેમ કે જે ક્ષણે આત્મા આ શરીરને છોડે છે તે જ ક્ષણે બુદ્ધિનો અંત આવે છે. શરીર પણ પોતાની ક્રિયાશીલતા ગુમાવી દે છે, ફક્ત પાંચ તત્ત્વોનું મિશ્રણ જ રહી જાય છે. જેને હૃષ્ટપુષ્ટ બનાવવામાં જ આખું જીવન વિતાવ્યું એ શરીરની આ ગતિ કે તેને સ્પર્શ કરવાનું પણ લોકો ધૂણા જનક માને છે ! આ નશ્વરતાનો અનુભવ લગભગ આપણે કરતા જ રહીએ છીએ, છતાં પણ આપણું ધ્યાન વાસ્તવિકતાનું જ્ઞાન મેળવવા તરફ નથી વળતું.

આત્માના વાસ્તવિક સ્વરૂપની, સૌંદર્યની, જીવનના મહત્વની જાણકારી પ્રાપ્ત કરવાની આપણને ઈચ્છા જ નથી હોતી. વાસ્તવિક જ્ઞાનથી વિમુખ હોવાના કારણે સચ્ચિદાનંદની આનંદથી ભરેલી આ સૃષ્ટિને નરક મય સ્થિતિમાં અનુભવીએ છીએ. દુઃખ, અભાવ, કઠણાઈઓ અને વિપદાઓ વડે જ જીવનને દૂષિત બનાવી રહ્યા છીએ એ આપણી જ ભૂલ છે.

અખંડ જ્યોતિ, જુન-૧૯૫૧, પેજ-૮-૯

ઈચ્છાઓનો ત્યાગ કરો

સ્વાર્થપરાયણતાનું પરિણામ અસંતોષ અને નિરાશ છે, કારણ કે ઈચ્છાઓનો કોઈ અંત નથી. તેથી સુખ મેળવવું હોય તો તેનો એકમાત્ર ઉપાય એ છે કે ઈચ્છાઓનો ત્યાગ કરો. બાહ્ય દમન દ્વારા ઈચ્છા ઓ પર પૂર્ણ વિજય મેળવી શકાતો નથી.

તમને જ્ઞાન દ્વારા જ જડમૂળમાંથી નષ્ટ કરી શકાય છે. જો તમે ગંભીરતાપૂર્વક ઊંડું ચિંતન કરશો તો તમને ઈચ્છાઓનું બોદાપણું સમજાય જશે. વિચારો કે આટલા વર્ષોમાં તમને કેટલું સુખ મળ્યું અને કેટલું દુઃખ મળ્યું. જીવનમાં તમે જે ભોગવ્યું તે આજે શૂન્ય બરાબર છે અને જીવનમાં તમને જે કષ્ટ પડ્યું તે પણ નહિવત છે. વાસ્તવમાં એ બન્ને ભ્રમ હતા. તમને સુખી થવાનો અધિકાર અવશ્ય છે, પરંતુ તમે તો પોતે જ વસ્તુઓની ઈચ્છા રાખીને પોતાના માટે દુઃખ ઊભું કરો છો. ઈચ્છા અને તૃષ્ણા જ અશાંતિનું કારણ હોય છે.

તમે જે વસ્તુ ઈચ્છો તે તમને ન મળે તો તમે દુઃખી થઈ જાઓ છો. જો તે તમને મળી જાય તો તમે તે વધારે પ્રમાણમાં મેળવવા ઈચ્છો છો અને એટલે જ દુઃખી થાઓ છો. તેથી તમે કશાયની ઈચ્છા જ નહિ રાખો તો તમે સુખી થશો. ઈચ્છાઓની અસારતાની અનુભૂતિ અંતે તમને સાચું જ્ઞાન પ્રદાન કરશે. આ આત્મજ્ઞાન તમને ઈચ્છાઓથી મુક્ત કરશે અને એ રીતે તમને કાયમી સુખનો માર્ગ મળી જશે.

અખંડ જ્યોતિ, મે-૧૯૫૯, પેજ-૭-૮-૯

જીવનની સાર્થકતા

મનુષ્યના જીવનમાં અનેક ઉતારચઢાવ જોવા મળે છે અને તેને પરમ કૃપાળુ પરમાત્માની કૃપાને સાક્ષાત અનુભવ થાય છે. જે જીવને પતનના ઊંડા ખાડા તરફ જતાં અટકાવીને સત્ય તરફ લઈ જાય છે. ઈશ્વરીય અને પ્રાકૃતિક નિયમ જ સત્ય છે અને ચરાચર જગત આ નિયમમાં સ્થિર છે. આ નિયમ પ્રમાણે ચાલવાનું નામ જ જીવન અને તેનાથી વિરુદ્ધ ચાલવાનું નામ મૃત્યુ છે. દેવતાઓએ આ સત્યના માર્ગ પર ચાલીને અમરત્વ પ્રાપ્ત કર્યું છે. જે આનાથી અવળા માર્ગે ચાલે છે તે વારંવાર મરે છે અને મૃત્યુના બંધનમાં જકડાઈ જતાં દુઃખ રૂપી નરકમાં પડે છે.

મનુષ્યે ચોક્કસરૂપે એ જાણી લેવું જોઈએ કે કુટિલ અસત્યથી ભરેલા જીવનનું નામ મૃત્યુ છે અને સરળ, સાચા અને વિવેકયુક્ત જીવનનું નામ અમરત્વ છે.

મનુષ્યનું જીવન સાચા અર્થમાં સુખનો સ્ત્રોત છે, પરંતુ આપણા અજ્ઞાનના લીધે દુઃખ ઉત્પન્ન થાય છે અને તેનાથી સુખનો પ્રવાહ અટકી જાય છે. જીવનમાં પ્રવાહ નથી રહેતો શિથિલ, પ્રગતિ હીન અને નિસ્તેજ થઈને જીવવું તે મર્યા બરાબર જ છે. તેમાં જીવનતત્વનો નાશ થઈ જાય છે.

જે સત્યથી આખો સંસાર ઓતપ્રોત છે, જેના તૂટવાથી જીવનું પતન થાય છે તે સત્યને જાણ્યા અને વ્યવહારમાં લાવ્યા વગર જીવન સાર્થક થઈ શકતું નથી.

અખંડ જ્યોતિ, નવેમ્બર-૧૯૫૮, પેજ-૩૦

માનસિક વિકાસ અને આત્મજ્ઞાન

મહાન પુરુષો એટલા માટે કામ કરે છે કે તેમને જોઈને બીજા અનેક લોકો પણ એ કામમાં સહયોગ આપે અને એવા પ્રકારનાં કાર્યોથી આત્મ વિકાસ કરે. જે લોકો બધાના હિતમાં પોતાનું હિત જુએ છે અને જેઓ લોકકલ્યાણની ભાવનાથી પ્રેરાઈને કાર્ય કરે છે તેમને કોઈ પ્રકારનો મોહ અથવા શોક થતો નથી. તે મૃત્યુથી પણ ડરતા નથી. તેઓ સદાય આનંદની સ્થિતિમાં રહે છે.

યસ્તુ સર્વાણિ ભૂતાનિ આત્મન્નેવાભિજાનત | તત્ર કો મોહકઃ શોક એકત્વમનુપશ્યતિ ||
(ઈશોપનિષદ)

માનસિક વિકાસનું છેલ્લું લક્ષ્ય આપણને પોતાને એ મહાન તત્વ સાથે જોડવાનું છે, જેનાથી બધાં પ્રાણીઓ ઉત્પન્ન થયાં છે, જેમાં તે રહે છે અને છેલ્લે તેમાં જ મળી જાય છે. બધી નદીઓ સાગર પાસેથી પોતાનું પાણી અથવા જીવન પ્રાપ્ત કરે છે અને સાગરની તરફ આગળ વધે છે ને છેલ્લે સાગરમાં સમાઈ જાય છે. જ્યારે માણસ પોતાના વ્યક્તિત્વને સમાજ રૂપી સાગરમાં સમર્પણ કરવાને જ પોતાનું લક્ષ્ય બનાવી લે છે ત્યારે તેને સમાજનાં સુખમાં પોતાનું સુખ દેખાય છે અને તેના બધા વિચાર અને ક્રિયાઓનું લક્ષ્ય સમાજનું હિત વધારવાનું હોય છે. એણે સુવિકસિત વ્યક્તિનું નિર્માણ કરવાનું છે.

અખંડ જ્યોતિ, નવેમ્બર-૧૯૫૮, પેજ-૧૮

તીર્થ અને લોક કલ્યાણ

તીર્થ અથવા ક્ષેત્રનો અર્થ થાય છે – પવિત્ર જગ્યા, જ્યાં મનુષ્યને સારા ઉપદેશ વડે મોક્ષનો માર્ગ બતાવવામાં આવે છે. ક્ષેત્રજ્ઞ એટલે આત્માના વિકાસનો વિચાર જ્યાં કરવામાં આવે તે ક્ષેત્ર. આ વ્યાખ્યા મુજબ જ્યાં ધ્યાન, પ્રાર્થના વગેરે માનવ વિકાસ તથા સેવાના કાર્યક્રમો હંમેશા ચાલે છે તે જ તીર્થ છે. આ રીતે દરેક ગામ તીર્થ બની શકે છે. દરેક મકાન તીર્થના સ્વરૂપમાં પરિવર્તન પામી શકે છે. જે કુટુંબમાં આત્મ વિકાસનો પ્રયત્ન ચાલી રહ્યો હોય તે તીર્થ છે અને જે પરિવારના સભ્યોમાં ઝઘડો ચાલી રહ્યો હોય તે રાક્ષસોનો અફો છે. આ રાક્ષસી વૃત્તિ આજકાલ મોટાં મોટાં તીર્થોમાં પેસી ગઈ છે. એટલા માટે આપણે હંમેશા એ યાદ રાખવું જોઈએ કે જે મનુષ્યને પાવન કરે તે જ તીર્થ છે. તીર્થધામના પવિત્ર દૃશ્ય યાદ અપાવતા તેનું મહત્વ ગામના લોકોને સમજાવવું અને તેમને પોતાના જ ગામમાં તીર્થની આદર્શ પવત્રિતા લાવવા માટે જાગૃત કરવા એને જ તીર્થપૂજાનું મહત્વ ગણવું જોઈએ.

ભગવાન બધી જગ્યાએ એક સમાન છે. એટલા માટે પોતાના હૃદયને બધા માટે સમાન બનાવવું જોઈએ. આવા સાત્વિક વિચાર, એવી સદ્ભાવના બધાં તીર્થ ધામો કરતાંય શ્રેષ્ઠ પવિત્ર તીર્થ છે. આ ભાવના વગર મોટાં મોટા તીર્થધામોમાં જઈને કશું પ્રાપ્ત નહીં થાય.

અખંડ જ્યોતિ, નવેમ્બર-૧૯૫૮, પેજ-૧૦

જ્ઞાન અને કર્મનો સમન્વય જ મોક્ષ માર્ગ

નાનાં નાનાં બંધનોને દૂર કરનાર મનુષ્ય જ મોટાં બંધનોને દૂર કરી શકે છે. પ્રગતિ માટે મનુષ્યે જ્ઞાન અને કર્મને એ રીતે કામે લગાડવાં જોઈએ કે આ લોકની પ્રગતિ પરલોકની પ્રગતિનું સાધન બને છે. મનુષ્ય નાનાં નાનાં બંધનોને દૂર કરતાં એવો યોગ્ય બની જાય છે કે મોટાં મોટાં મોત રૂપી બંધનોને દૂર કરી શકે છે અને પોતાના પરલોકને પણ શ્રેષ્ઠ બનાવી લે છે.

અહીંયાં એક વાત વધારે સારી રીતે સમજી લેવી જોઈએ કે મોક્ષ અથવા ઈશ્વર પ્રાપ્તિ મનુષ્યને નીચેની બે ચીજો પ્રાપ્ત કરાવી છે.

(૧) મૃત્યુના બંધનમાંથી છુટકારો અને

(૨) આનંદ.

એમાંથી પહેલી બાબત નિર્ગુણ અને બીજી સગુણ સાધનાનું ફળ હોય છે. જ્યારે મનુષ્ય ભગવાનના નિર્ગુણતાદર્શક ગુણોનું ચિંતન કરે છે કે ભગવાન અજર છે, અમર છે, અભય છે વગેરે, તો તેની અંદર નિર્ગુણતા આવે છે. તે પોતે પણ અજર, અમર અને અભય થઈ જાય છે. જ્યારે તે ભગવાનની સગુણતાનું ચિંતન કરે છે કે ભગવાન સચ્ચિદાનંદ છે, ન્યાયકારી છે, દયાળું છે તો તેની અંદર નૈમિત્તિક રીતે સચ્ચિદાનંદના ગુણોનો સમાવેશ થઈ જાય છે અને આ રીતે મનુષ્યને મુક્તિના બન્ને માર્ગ મળી જાય છે.

અખંડ જ્યોતિ, ઓક્ટોબર-૧૯૫૮, પૃષ્ઠ-૧૯

માના સાંનિધ્યમાં દિવ્યશક્તિ

આત્માનો વિકાસ અને સૂક્ષ્મ શરીરનો વિકાસ ફક્ત આત્મચિંતન વિચાર શુદ્ધિ, ભાવનાઓની પવિત્રતા તથા ભગવાનના સ્મરણથી જ થાય છે. આ સાધનાની પ્રાપ્તિ માટે કોઈ ધનની જરૂર નથી કે ન કોઈ વિશેષ કર્મની. જો જરૂર છે તો ફક્ત પોતાના ધ્યાનને અંતર્મુખી કરવાની, આત્મનિરીક્ષણ કરવાની અને પોતાના મનમાં ભગવાનના મનની ઈચ્છા ઉત્પન્ન કરવાની.

આ ઉપરોક્ત સાધનો ત્યારે જ પ્રાપ્ત થાય છે, જ્યારે પેલા પરમપિતા સચ્ચિદાનંદ ભગવાન પાસેથી સદ્પ્રેરણા મળતી રહે. સદ્પ્રેરણાને પ્રાપ્ત કરવાનું સર્વશ્રેષ્ઠ અને સુલભ સાધન છે. – ભગવાનની પ્રેરક શક્તિ ગાયત્રી માતાનું શરણ લેવું. દરેક માનવી જો એટલું સમજી લે કે આટલાં સાધનો આ ભૌતિક શરીરના વિકાસ માટે ભેગાં કર્યાં છે, તો જો એક સાધન એટલે ગાયત્રી માતાનું સાંનિધ્ય પોતાના આંતરિક શરીર માટે પણ પ્રાપ્ત કરી લે તો ભગવતી માતા, પેલા પરમપિતા પરમાત્માની પ્રેરણા શક્તિ મનુષ્યને જાતે જ અંધકાર માંથી બહાર કાઢે છે. નિઃસ્વાર્થી બનાવી દે છે, જેમાં આંતરિક જીવન પણ જાતે વિકાસ પામવા લાગે છે. અને તે ભૌતિક શરીર તથા બાહ્ય જીવન પણ વિકાસ પામે છે.

ગાયત્રી ઉપાસના પ્રત્યક્ષ તપસાધના છે. એનાથી તરત જ આત્મબળ વધે છે. ગાયત્રી સાધના એક અમૂલ્ય દિવ્ય સંપત્તિ છે. આ સંપત્તિ ભેગી કરીને સાધક તેના બદલામાં સાંસારિક સુખ તેમજ આત્માનો આનંદ સહેલાઈથી પ્રાપ્ત કરી શકે છે.

અખંડ જ્યોતિ, ઓક્ટોબર-૧૯૫૮, પેજ-૧૩

પરમ સત્યને ઓળખો.

આધુનિક વૈજ્ઞાનિક શોધોની ખામીઓની દુઃખી થયેલા માનવ સમુદાયના ઉદ્ધાર માટે જો કોઈ રસ્તો હોય તો તે એ છે કે તે કુદરતના શરણે જાય. આપણે પ્રાકૃતિક ચિંતન અને પ્રાકૃતિક જીવન જીવવું પડશે. આપણે આપણા પૂર્વજો પાસેથી પ્રાપ્ત થયેલ “સાદું જીવન ઉચ્ચ વિચાર” વાળા નિયમનો અનુભવ કરવો પડશે. સાદાં કપડાં પહેરો, દરરોજ ભ્રમણ કરો. સિનેમા અને નાટકો જોવાનું છોડો. મહેનતુ જીવનનું મહત્વ સમજો અને એને અપનાવો. પોતાની ઇન્દ્રિયોને વશમાં રાખો. જીવનમાં સદગુણોનો વિકાસ કરો. ભજન કરો. ભગવાન દરેક જગ્યાએ બિરાજમાન થતા હોય તેવો અનુભવ કરો. દિવ્ય જીવન જીવતાં શીખો અને આત્મ ભાવથી સમાજની સેવા કરો. તમારી મુક્તિ નો સર્વશ્રેષ્ઠ ઉપાય આ જ છે. તમને જીવનમાં બધાં ક્ષેત્રોમાં સફળતા મળશે. આ એક એવી ચાવી છે, જેનાથી પરમાનંદનો દરવાજો સહેલાઈથી ખોલી શકાય છે.

જીવનમાં વાસ્તવિક અને કાયમી સફળતા મેળવવાનો ઉપાય કયો છે ? કહેવા કરતાં કરવું મુશ્કેલી છે. પોતાના ઉપદેશના વીસમા ભાગ જેટલું આચરણ કરવું પણ મુશ્કેલ છે. સિદ્ધાંતોના ઢગલાથી લાભ શું, જો તેમનું જીવનમાં આચરણ ન કરીએ ? આદર્શોના ઢગલામાંથી અભ્યાસનો એક અંશ પણ ખૂબ મહત્વનો છે. આ લોક અને પરલોક માટે ક્રિયાશીલ અથવા કર્મયોગી બનો. ત્યારે જ ભૌતિક અને આધ્યાત્મિક સફળતા તમારી દાસી બનશે.

અખંડ જ્યોતિ, મે-૧૯૫૮, પેજ-૧૪

આધ્યાત્મિક સાધનાનો માર્ગ

ભૌતિક ક્ષેત્રનું ધ્યેય એક એવી બાબત છે, જેની સમયની દૃષ્ટિએ શરૂઆત અને અંત હોય છે અને જેનો ઉદ્દેશ્ય કોઈ અન્ય વસ્તુઓ પ્રાપ્ત કરવાનો હોય છે. આધ્યાત્મિક સાધનાનું ધ્યેય એવી વસ્તુ પ્રાપ્ત કરવાનું હોય છે, જે હંમેશા રહી છે, રહેશે અને અત્યારે પણ આપણા અંતરમાં રહેલી છે.

જીવનના આધ્યાત્મિક ધ્યેયને જીવનની અંદર જ શોધવું જોઈએ, તે જીવનની બહાર નથી. એટલા માટે આધ્યાત્મિક ક્ષેત્રની સાધના એવી હોવી જોઈએ કે એ આપણા જીવનને આધ્યાત્મિક જીવનની વધારે નજીક લઈ જાય.

આધ્યાત્મિક સાધનાનું ધ્યેય કોઈક નાનકડી સિદ્ધિ પ્રાપ્ત કરવાનું નથી હોતું. જે થોડો સમય રહીને ફરી નાશ પામે, પરંતુ એનો ઉદ્દેશ્ય જીવનમાં એવું આમૂલ પરિવર્તન લાવવાનો છે, જેનાથી તે હંમેશને માટે ચિરસ્થાયી અને મહાન સત્યને મેળવી શકે.

કોઈ સાધનાને ત્યારે સફળ માનવામાં આવે છે કે જ્યારે તે સાધકના જીવનને ઈશ્વરીય ઉદ્દેશ્યને અનુકૂળ બનાવવામાં સમર્થ હોય અને એ ઉદ્દેશ્ય છે જીવમાત્રને બ્રહ્મની આનંદમય અનુભૂતિ કરાવવી. આપણું કર્તવ્ય છે કે આપણે આપણા સાધનોને આ ધ્યેય માટે બધી રીતે અનુકૂળ બનાવીએ. આ રીતે સાધન અને સાધ્યમાં જેટલું ઓછું અંતર હોય છે એટલી જ સાધના પૂર્ણ હોય છે.

અખંડજ્યોતિ, ફેબ્રુઆરી-૧૯૫૮, પેજ-૧૫

પોતાની ક્ષમતાને ઓળખો

સખત મહેનતથી મનુષ્ય પ્રકૃતિનાં સંપૂર્ણ રહસ્યો તેમજ સૃષ્ટિના બધા ભંડારોને મેળવી લે છે. પ્રકૃતિ પર વિજય મેળવવો એ પુરુષાર્થ તેમજ પ્રયત્નનું પરિણામ છે. દૃઢ આત્મવિશ્વાસ ધારદાર જલધારાની સામે મુશ્કેલીઓનો પહાડ પણ તૂટી તૂટીને વિખેરાઈ જાય છે અને વિજયશ્રી પોતે એના ગળામાં હારમાળા પહેરાવે છે. આજે ફરી જરૂરિયાત ઊભી થઈ છે કે આપણે આપણી ક્ષમતાને ઓળખીએ. આપણા હાથના બળને માપીએ. આખા સ્વર્ગનું સુખ આપણને પૃથ્વી પર મળી જશે. સમાજ આપણી પાસેથી પ્રેરણા લેશે અને એના પ્રકાશમાં આખી માનવજાત રક્ષણ મેળવી શકશે. ગીતામાં ભગવાન પોતે કર્તવ્ય બજાવવા પ્રેરીત કરે છે. કર્મ કરવામાં મશગુલ રહો, એના ફળની આશા ન રાખો. મહાન બનવાનો માર્ગ મુશ્કેલ અને કાંટાળો હોય છે. જે હસતાં હસતાં અને દુઃખો સહન કરતાં કરતાં આગળ વધે છે તેમનો રસ્તો આપો આપ ખૂલી જાય છે.

પોતાના જીવનદીપને ક્ષુદ્ર દીપકની જેમ ના પ્રગટાવો કે જે પવનના ઝોકાથી થથરી ઊઠે. એના બદલે પોતાના જીવનદીપની બત્તી એટલી મજબૂત કરી લો કે જે ભયંકરમાં ભયંકર પ્રલયની આંધીમાં પણ સળગતો રહે. આ દીપમયી જ્યોતિ તમારી મુઠ્ઠીમાંથી નીકળવી જોઈએ. બસ, તમારું ભાગ્ય તમારી મુઠ્ઠીમાં રહેલું છે. તમે જે બાજુ ઈચ્છો એ બાજુ તેને વાળી શકો છો.

અખંડજ્યોતિ, નવેમ્બર-૧૯૫૭, પેજ-૨૬

આત્મનિરીક્ષણ કરીને નબળાઈઓ દૂર કરીએ

બુદ્ધિમત્તા, ચતુરતા, તત્પરતા, મધુરતા અને પરિશ્રમશીલતાના આધારે મનુષ્ય ઉન્નતિ તરફ આગળ વધે છે. જે લોકોમાં આ ગુણ ન હોય તેઓ સુખનાં સાધનો મેળવવામાં યોગ્ય રીતે સફળ થઈ શક્યતા નથી. મૂર્ખ, મંદબુદ્ધિ, અવ્યવસ્થિત, આળસુ, પ્રમાદી અને કર્કશ સ્વભાવના લોકોની મહત્વાકાંક્ષાઓ સામાન્ય રીતે અધૂરી જ રહે છે. આ દુર્ગુણોથી દૂર રહીને ઉન્નતિશીલ સ્વભાવ બનાવવો તે મનુષ્યના પોતાના હાથમાં છે. તે ઈચ્છે તો અભ્યાસ, વિચારશક્તિ અને આત્મનિર્માણનો આધાર લઈને પોતાને સુધારી શકે છે અને પ્રગતિશીલ બનવા માટેનો માર્ગ મોકળો કરી શકે છે. અનેક પ્રગતિશીલ લોકોએ આ જ માર્ગનો આધાર લીધો છે. તેમણે પોતાના સ્વભાવની દુર્બળતાઓને એક એક કરીને ઓળખી છે અને વીણી વીણીને બહાર કાઢી નાંખી છે.

જો કે આ કાર્ય ઘણું અઘરું છે. આત્મનિરીક્ષણ કરી શકવું, પોતાની નબળાઈઓને જાતે સમજી લેવી અને તેમની સાથે લડવા માટે તૈયાર થઈ જવું એ દરેકના કાબૂની વાત નથી. મનસ્વી અને સાહસિક લોકો જ આ બધું કરી શકે છે. બાકીના લોકો તો પોતાની દુર્બળતાઓને સમજી જ નથી શક્તા, કોઈ સમજાવે તો તેને દ્વેષ રાખનાર અને શત્રુ માનીને તેની સાથે ખોટું લગાડે છે અને લડવા તૈયાર થઈ જાય છે. પોતાની નબળાઈઓના કારણે મળેલી અસફળતાઓને તેઓ બીજાના માથે ઢોળી દઈને પોતાને નિર્દોષ સાબિત કરવા માગે છે.

અખંડજ્યોતિ, જુન-૧૯૬૦, પેજ-૪

આધ્યાત્મિકતાનો સાચો માર્ગ

માનવજીવન એક એવા ઘનઘોર, અંધારા અને ગાઢ જંગલમાં યાત્રા કરી રહ્યું છે, જેના વિશે એ પોતે પણ જાણો નથી. આપણે કોણ છીએ ? ક્યાંથી આવ્યા છીએ ? અને ક્યાં જવાનું છે ? કયો માર્ગ ઉચિત છે ? આ બધી વાતોની ખબર આ વિશ્વયાત્રીઓમાંથી કોઈનેય નથી. બધા પોતપોતાના અનુભવના આધારે કે બીજાના અનુભવના આધારે પોતાની કલ્પના અનુસાર આ પ્રશ્નોનો ઉત્તર મેળવી લે છે.

જીવનની આવી દશા હોવા છતાં આપણે શું કરવું જોઈએ એ કહેવું ખૂબ મુશ્કેલી છે. યાત્રાને અટકાવીને બેસી જવું એ પણ યોગ્ય લાગતું નથી. તેથી આપણા નાના જ્ઞાનરૂપી પ્રકાશનો લાભ લેવાં હૃદયમાં જીવન પ્રત્યે શ્રદ્ધા અને વિશ્વાસ રાખી જીવનમાં આગળ વધવું યોગ્ય છે. હા, એક વાત નિશ્ચિત છે કે મારી જેમ બીજા પણ યાત્રીઓ આ ગાઢ જંગલમાં ભટકી રહ્યા છે. મારો અને એમનો રસ્તો ભલે જુદો હોય, પરંતુ તેઓ બધા પણ મારી જેમ ભૂલી પડેલી વ્યક્તિઓ જ છે. એમની સાથે સહાનુભૂતિ તથા પ્રેમ રાખીને મદદ કરવી તે મારા માટે યોગ્ય છે કારણ કે હું પોતે પણ મારા પ્રત્યે સહાનુભૂતિ, પ્રેમ અને સહયોગની આશા રાખું છું. મારે પણ એવો વ્યવહાર કરવો જોઈએ, જેવો વ્યવહાર હું બીજા પાસેથી મારા પોતાના માટે ઈચ્છું છું. પોતાને પસંદ ન હોય એવો વ્યવહાર બીજા સાથે કરવો જોઈએ નહીં.

અખંડજ્યોતિ, સપ્ટેમ્બર-૧૯૫૭, પૃષ્ઠ-૬

અસીમ સંગ્રહ અને ઉપભોગની તૃષ્ણા

સંસારમાં ઉપભોગ માટે જરૂરી વસ્તુઓ ખૂબ જ પ્રમાણમાં ભરેલી છે, પરંતુ થોડાક જ લોકો તેના પર હક જમાવીને બેસી ગયા છે. એના પરીણામે બાકીના લોકો અભાવગ્રસ્ત અને ગરીબ રહે છે. કેટલાક માણસોને જીવનજરૂરી વસ્તુઓથી સંતોષ થતો નથી. દરેકને વધારે ને વધારે વસ્તુઓના સંગ્રહ અને ઉપભોગની લાલસા વ્યાકુળ કરી રહી છે. ગરીબથી લઈને અમીર સુધી. મજુરથી લઈને માલિક સુધી, શિષ્યથી લઈને ગુરુ સુધી બધા પોતાના માટે મોટી મોટી માગણીઓ રજૂ કરી રહ્યા છે.

કોઈ બીજાને પોતાની સાચી આત્મીયતા, સેવા તથા સ્નેહભાવના આપવાનું ઈચ્છતા નથી. બીજાઓ માટે પોતાનીની વસ્તુઓ તથા અધિકારોનો ત્યાગ કરવાનું ઈચ્છતા નથી. ઉપરથી બીજાઓ પાસેથી વધારેમાં વધારે લાભ કેવી રીતે ઉઠાવી શકાય તેની ચિંતામાં રહે છે. આ દોડાદોડીમાં તેમને સાચાખોટામાં, પાપપુણ્યમાં કે નીતિ અનીતિમાં કોઈ તફાવત લાગતો નથી. તેમને તો ગમે તે રીતે પોતાનું કાર્ય પાર પડે તેની જ ચિંતા રહે છે.

નીતિનો માર્ગ છોડીને વ્યક્તિ જ્યારે અનીતિનો સહારો લઈને પોતાનો સ્વાર્થ પૂરો કરવાનું ઈચ્છે છે ત્યારે ચોક્કસપણે વિરોધ, દ્વેષ, સંઘર્ષ અને કલેશ ઉત્પન્ન થાય છે. આ કલેશ અનેક રૂપ ધારણ કરીને સામે આવે છે અને તેનાથી શાંતિ અને સુરક્ષાનું વાતાવરણ નાશ પામે છે.

અખંડજ્યોતિ, માર્ચ-૧૯૫૭, પેજ-૧૫

ત્યાગ કે સ્વાર્થ

આદર્શજીવન એ નથી કે આપણે એક લંગોટી પહેરી લઈએ, જ્યારે ખરેખર આપણી અંદર તો સુંદર કપડાં પહેરવાની ઈચ્છા હોય અથવા આપણે એક ઝૂંપડીમાં રહેતા હોઈ, જ્યારે આપણું મન તો મોટા મહેલોમાં રહેવા સતત ભટકતું હોય. આદર્શજીવન તો તે છે, જેમાં ત્યાગ માણસની અંદરથી ઉપજે અને બહારની માયા પ્રત્યે માણસને જરાય આસક્તિ ન રહે. આજની દુનિયામાં આ ખૂબ મુશ્કેલ છે. આપણી ચારેબાજુ માયાની જાળ પથરાયેલી છે. કાજળની ઓરડીમાં ગમે તેવો શાણો જાય છતાં તેને ઓછીવત્તી કાળાશ લાગ્યા વગર રહેતી નથી. આપણી નજર આજે આપણી તરફ નથી અને આપણે જીવનમાં સચ્ચાઈ, ઈમાનદારી, નિઃસ્વાર્થપણું વગેરે ગુણોને ભૂલી ગયા છીએ. પોતાના લાભની વાત વિચારીએ છીએ, પછી ભલેને તેનાથી બીજાનું અહિત થાય.

આજે આપણા માનવીય ગુણોને નહીં, આપણી દુર્બલતાઓના વિકાસને અવસર મળી રહ્યો છે. આપણા દેશમાં જ નહીં, આખી દુનિયામાં આ જ કમનસીબ પરિસ્થિતિ છે. મનુષ્ય જાણે સીમિત થઈને સ્વાર્થના એક નાના બિંદુ પર કેન્દ્રીત થઈ ગયો છે. તે એટલા માટે દેખાય છે કે જો કદાચ કોઈ એમાંથી બહાર નીકળવા માગે તો સુવર્ણનગરીની માયા અને આકર્ષણ તેને ફસાવી રાખે છે. તે તેમાં તરફડે છે. નિઃસંદેહ આજે આપણે ખૂબ સ્વાર્થી થઈ ગયા છીએ. આ સ્થિતિ કલ્યાણકારી નથી. એ આપણને વિનાશ તરફ જ લઈ જઈ શકે છે.

અખંડજ્યોતિ, નવેમ્બર-૧૯૫૬, પેજ-૩૫

પોતાના ચિત્તને પ્રસન્ન રાખો

જેના હૃદયમાં બધા માટે આદરભાવ રહેલો છે તેને શાંતિ મળે છે. તે શોકસાગર તરી જાય છે. તે તમામ માયારૂપી બંધનોથી મુક્ત થઈ જાય છે અને બધાં દુઃખોનો નાશ કરે છે. જે ફરિયાદ કરતો રહે છે, બીજાથી ઉદાસ રહેતો હોય છે, ધૂંધવાયેલો રહે છે તે તમામ પ્રકારના સુખમાં રહેતો હોવા છતાં દુઃખી રહે છે. બીજાઓનો ત્રાસ, ગુના અને મુશ્કેલીઓને શાંતચિત્તે સહન કરી લે છે, બીજાઓ દ્વારા નુકસાન, અવરોધો અને તકલીફો પડવા છતાં મનને ગંદું નથી કરતો. તે પરમશાંતિ પ્રાપ્ત કરે છે.

આ પરમશાંતિ દુર્લભ છે, પરંતુ સાધના દ્વારા સહેલાઈથી મેળવી શકાય છે. જો આપણું અભિમાન ઓગળી જાય, આપણે પોતાની જાતને ખપાવી દેવા તૈયાર થઈ જઈએ અને આપણા હૃદયમાં એવો ભાવ પેદા થઈ જાય કે આપણે શુદ્ધ ચૈતન્ય સ્વરૂપ છીએ, લૌકિક દૃષ્ટિએ પણ વિચારીએ તો મનની પ્રસન્નતાથી લાભ જ છે.

પ્રસન્ન મનવાળો માણસ સારામિત્રો સરળતાથી બનાવી લે છે. જે પોતાના દુઃખને જ રડતો રહેતો હોય તેનાથી મોટેભાગે લોકો કંટાળે છે. દરેક મનુષ્ય મનની શાંતિ શોધે છે. આથી કોઈપણ માણસ દુઃખના વાતાવરણમાં રહીને દુઃખી થવા ઈચ્છતો નથી. રડનારને મોટે ભાગે એકલા જ રડવું પડે છે અને હસનારને ઘણા બધા સાથ આપે છે. યાદ રાખો કે રોતલ માણસ ખૂબ ઓછા મિત્રો બનાવી શકે છે. રોતલ માણસ એટલા મિત્રોને પોતાની તરફ આકર્ષિત નથી કરી શક્તો કે જેટલા મુશ્કેલીઓને ધીરજપૂર્વક સહન કરનાર કરી શકે છે.

અખંડજ્યોતિ, નવેમ્બર-૧૯૫૬, પેજ-૧૨

મહાત્મા બુદ્ધનો વ્યાવહારિક ઉપદેશ

જે પોતાની જાત પર ધ્યાન નથી આપી શકતો તે બીજાને વશમાં નથી કરી શકતો. માણસને બીજાની મદદ મળી શક્તી નથી. પોતે કામ કરે તો જ કામ આગળ વધે છે. મનુષ્યે પોતાની ફરજ પોતે જ અદા કરવી જોઈએ. પવિત્રતા અને મલિનતા મનમાં જ રહેલી છે. પછી ભલા કોણ કોને શુદ્ધ બનાવી શકે ?

માણસે કશું મેળવ્યા વગર પણ આનંદમાં રહેવું જોઈએ. રાગ સમાન બીજું કોઈ આગ નથી. દ્વેષ સમાન હરાવનારો બીજો કોઈ પાસો નથી. શાંતિ સમાન બીજું કોઈ સુખ નથી. આરોગ્ય એ સૌથી મોટો લાભ છે. સંતોષ જેવું બીજું કોઈ ધન નથી. વિશ્વાસું માણસ જ સાચો ભાઈ તથા મિત્ર છે. નિર્વાણ જ પરમ સુખ છે.

ધર્માત્મા એ છે કે જે ધર્મ-અધર્મનો ભેદ પારખી શકે. એ પંડિત નથી કે જે બહુ બોલે છે. ક્ષમાશીલ, વેર વગરનો અને નીડર પુરુષ જ સાચો પંડિત છે. વાળ ઘોળા થઈ જવાથી મોટા બની શકાતું નથી. મોટો એ છે કે જે સત્ય, અહિંસા, સંયમ તથા દમનના માર્ગે ચાલે છે. માથું મુંડાવી નાંખવાથી કોઈ સંન્યાસી બની જતો નથી, સંન્યાસી એ છે જે નિષ્પાપ છે.

આળસુ, સમયસર ન ઉઠનાર તથા સંકલ્પ વગરનાને પ્રજ્ઞા (જ્ઞાન)ની પ્રાપ્તિ ક્યારેય થતી નથી. શુદ્ધિ માટે ત્રણ માર્ગ છે – કાયા, વાણી અને મનની રક્ષા કરવી. ધ્યાનથી જ્ઞાન મળતું નથી. જ્યાં સુધી બધા પ્રકારની ઈચ્છાઓનો નાશ નહીં થાય, ભ્રમણા દૂર નહીં થાય ત્યાં સુધી નિર્વાણ મોક્ષ પાપ્ત નહીં થાય.

અખંડજ્યોતિ, જુલાઈ-૧૯૫૬, પેજ-૧૯

ત્યાગથી શક્તિ અને ભોગથી અશક્તિ

ત્યાગ આપણને બળવાન બનાવે છે અને ભોગ કમજોર. જેના શરીરનાં બધાં તત્ત્વો પરિપુષ્ટ છે એમનું મન તથા પ્રાણ પરિપુષ્ટ હોય છે. ભોગથી જેવી રીતે શરીર ક્ષીણ થાય છે એવી રીતે એમનું મગજ અને હૃદય પણ નિર્બળ અને ક્ષીણ થાય છે. આવાં હૃદયો અને મગજોમાં અંતરાત્માનો નિર્દેશ, જે સદા કલ્યાણકારી હોય છે, જે એમના હૃદયમાં પહોંચી જાય છે તે વધારે સમય ટકી શક્તો નથી, કેમ કે એ તત્ત્વોને ધારણ કરવાની શક્તિ એમણે ગુમાવી દીધી છે. પરિણામે ભોગીજનોનાં મન અને પ્રાણમાં વાસના અને ભોગની ખરાબ ભાવનાઓનું સામ્રાજય છવાઈ જાય છે. જેથી એ વાસના જે ઈચ્છે તે તરફ વ્યક્તિને ખેંચી જાય છે.

ભ્રમને લીધે ભલે વ્યક્તિ પોતાને સ્વતંત્ર માને પણ ખરેખર તે ગુલામ જ હોય છે. વાસનાની યુંગાલમાંથી પોતાને છોડાવવાની તેનામાં શક્તિ હોતી નથી. આ રીતે જોઈએ તો ભોગવાસનાઓનો ત્યાગ કરવો એ જ શક્તિ પ્રાપ્ત કરવાનું ઉત્તમ સાધન છે. એનો અર્થ એ કે સંયમ પોતે જ શક્તિ છે.

જે અંદર અને બહારથી નિષ્પાપ છે, જે ભોગનો ત્યાગ કરે છે તે વાસ્તવમાં સાચા આનંદનો અનુભવ કરી શકે છે, તે જ્ઞાની બની શકે છે. તે શક્તિશાળી છે, સુખી છે એને બધી જ સફળતાઓ પ્રાપ્ત થાય છે. આપણે શોધવું પડશે કે આપણા વિશ્વાસને અડગ રાખનાર, સંકલ્પને બળ આપનાર અને ઉત્સાહને સતત વધારનાર શક્તિ કયાં રહેલી છે. એ શક્તિ સંયમમાં રહેલી છે.

અખંડજ્યોતિ, એપ્રિલ-૧૯૫૬, પૃષ્ઠ-૩૪

દાનશીલતાની ભાવના

કુપાત્રોને ધન આપવું નકામું છે. જેનું પેટ ભરાયેલું હોય તેને વધારે ભોજન કરાવવામાં આવે તો તે બીમાર પડશે અને પોતાની સાથે આપનારને પણ પતન તરફ ધકેલે છે. ભારતીય સંસ્કૃતિ પ્રમાણે દાન એ સૌથી ઉત્તમ ધાર્મિક કાર્ય છે. જે પોતાનું ભોજન બીજાઓને વહેંચીને ખાય છે તેને કોઈ વાતની ખોટ રહેતી નથી. જે પોતાના પૈસાને ભેગા કરીને જમીનમાં દાટે છે તેવા પથ્થરદિલ મનુષ્યને શું ખબર હોય કે દાન આપવાથી કેટલો આત્મસંતોષ તથા કેટલી માનસિક શાંતિ મળે છે ! આત્મા કેટલો આનંદિત થઈ જાય છે !

મૃત્યુ ખરાબ લાગે છે, પરંતુ મૃત્યુથી વારે ખરાબ તો એ છે કે કોઈ મનુષ્ય બીજાને દુઃખી જુએ, છતાં તેને કોઈ પણ પ્રકારે મદદ ન કરે. નીતિશાસ્ત્રનો એક જ સૂર છે કે મનુષ્ય જીવનમાં પરોપકાર જ શ્રેષ્ઠ સાર છે. આપણે જેટલું શક્ય હોય એટલું પરોપકારમાં રચ્યાપચ્યા રહેવું જોઈએ. આ દાન અભિમાન, આડંબર કે પ્રતિષ્ઠા માટે નહીં, પરંતુ આત્મકલ્યાણ માટે જ કરવું જોઈએ. મારાથી બીજાનું ભલું થયું તેવું વિચારવું અયોગ્ય છે. દાન આપવાથી આપણું પોતાનું જ ભલું થાય છે. આપણને સંયમનો બોધ મળે છે. જો તમે દાન નહીં આપો તો પણ જગતનું કામ તો ચાલતું જ રહેવાનું છે. પરમાત્મા એટલો વિશાળ ખજાનો વહેંચી રહ્યો છે કે આપણી નાની મદદ વગર પણ લોકોનું કાર્ય તો ચાલતું જ રહેશે, પરંતુ આપણા હાથમાંથી બીજાની ઉપર ઉપકાર કરવાની તક જતી રહેશે.

અખંડજ્યોતિ, ઓગષ્ટ-૧૯૫૮, પેજ-૧૯

મનુષ્યનું જીવન ઊંચા ઉદ્દેશ્યો માટે

ઉચ્ચ ભાવનાથી તમે જ્યારે એક ભાવને છોડીને જે નવો ભાવ ધારણ કરવાનો દૃઢ સંકલપ કરશો તેવા જ બની જશો. એ શ્રેષ્ઠ ભાવને પ્રાપ્ત કરશો. ભગવાન કૃષ્ણે કહ્યું છે કે, “અંત સમયે જો મારું સ્મરણ કરશો તો મને મેળવી શકશો. જે ભાવ વિશે વધારે વિચારશો, જેને સતત યાદ કરશો એને તમે પ્રાપ્ત કરશો.” આ વાત આપણા શરીર માટે પણ લાગુ પડે છે.

શાસ્ત્રોમાં કહ્યું છે કે એક જન્મ માતાપિતાથી થાય છે. તે ભૌતિક જન્મ છે. બીજો જન્મ ગુરુ દ્વારા થાય છે, એ જન્મ કાયમી છે.

ઉપનિષદોમાં ગુરુ અનેક માનવામાં આવ્યા છે. પશુ-પક્ષી, જડ-ચેતન, સારા-ખરાબ બધા જ ગુરુ હોઈ શકે છે. મનુષ્યનો સૌથી મોટો ગુરુ તે પોતે જ છે. તમે એવું માનો છો કે માણસ પોતાની હત્યા કરી શકે છે. એ તમારું અધૂરું જ્ઞાન છે. એની પૂર્ણતા એ છે કે મનુષ્ય પોતાની જાતને મારી પણ શકે છે અને તારી પણ શકે છે.

તમે શરીર નથી, શરીરમાં તમે છો, તમે શરીર માટે નથી, શરીર તમારા માટે છે. એટલે શરીરનું જીવન અને તમારું જીવન જુદી વસ્તુ છે અપકીર્તિ, અપમાન અને પરાજય એ મૃત્યુથી પણ વધારે દુઃખદ છે. કીર્તિ માટે, ઊંચા ઉદ્દેશ્યો માટે મહાપુરુષો મૃત્યુને ભેટે છે. સંસારની દૃષ્ટિએ આ જન્મ છે, જીવન છે. તમારી સામે દરેક પળે જીવન અને મરણના પ્રસંગો આવે છે. એમાંથી તમે જીવનનું વરણ કરો, સાચું જીવન જીવવાનો દૃઢ સંકલ્પ કરો.

અખંડજ્યોતિ, ફેબ્રુઆરી-૧૯૫૬, પેજ-૧૭

માનસિક સમતોલન જરૂરી

તમે એવું ઈચ્છતા હો કે જીવનમાં તમને નિષ્ફળતા, મજબૂરી કે મુશ્કેલીઓ ના સહેલી પડે તો તે અશક્ય છે. તે તમારા હાથની વાત નથી. જીવન મુદ્દ ભાવનાઓની મુદ્દ વાટિકા છે, તો બીજી બાજુ તે કાંટા, આંખરાં, પથ્થરની કરાડો, કઠોરતા તથા શુષ્કતાથી પણ ભરેલું છે. તમારે મધુરતા અને કડવાશ બંને ચાખવાં પડશે.

જે દુનિયાને તમે બદલી નથી શકવાના એની સાથે ઝઘડો કરવાથી શો લાભ ? જે પરિસ્થિતિથી તમે બચી નથી શકવાના એને બદલવાની ઈચ્છા રાખવાથી શો લાભ ? જે લોકોનો સ્વભાવ કઠોર તથા ઝઘડાળુ હોય એમની સાથે ક્રોધ કરવાથી શો લાભ ? અસફળતા, હાનિ અને ભૂતકાળ પર વ્યર્થ વિચારવાથી શો લાભ ? આ બધાં તમારા મનોબળ અને માનસિક સમતોલનને નષ્ટ કરનારાં છે.

તો તમારા હાથની વાત શી છે ? તમારો સ્વભાવ, તમારી સારી ટેવો, તમારું માનસિક સમતોલન, મનની શાંતિ વગેરે એવી દિવ્ય બાબતો છે કે જે તમારા હાથમાં છે. એમનો સંબંધ તમારા પોતાના વ્યક્તિત્વની સાથે છે. અભ્યાસ દ્વારા ધીરે ધીરે તમે એ બધું પ્રાપ્ત કરી શકો છો એનાથી તમારું જીવન સુખશાંતિમય બની શકે છે.

તેથી જો સંસારમાં સુખશાંતિ ઈચ્છતા હો તો જે તમારા હાથની વાત છે એને વિકસિત કરો અને જે તમારા હાથમાં નથી એની પાછળ ખોટા વિચારો તથા પશ્ચાત્તાપને છોડી દો, તમે પોતે જ તમારા મનના માલિક બનો. સંસાર તથા લોકોને તેમના માર્ગે જવા દો.

અખંડજ્યોતિ, ફેબ્રુઆરી-૧૯૫૬, પેજ-૧૬

ઘૃણા નહીં, પેમ કરો

આપણે જે કંઈ વસ્તુ અથવા ગુણ પ્રત્યે ઘૃણા કરીએ છીએ એની મૂળ ખરાબી આપણી અંદર જ રહેલી છે. આપણી ઘૃણા કરવાની મનોવૃત્તિ આ દોષોનું એક માત્ર આરોપણ છે. આ રીતે આપણા દોષોનું બીજા પર આરોપણ કરીને આપણે પોતે પણ આપણી અંદર રહેલા દોષોનો સ્વીકાર કરવામાંથી બચવા માગીએ છીએ. આપણું અચેતન મન બહુ સ્વાભિમાની છે. તે પોતાની કોઈપણ કમજોરીને જલદી સ્વીકારતું નથી. આ આત્માને છેતરવામાં મુક્તિ મેળવવા માટે તે પોતાની બૂરાઈઓનું ઘૃણાની ભાવના રૂપમાં બીજાઓમાં આરોપણ કરે છે. મોટાભાગે ટીકા કરવાની વૃત્તિ પોતાની હીનતા વ્યક્ત કરે છે.

ઘૃણાની મનોવૃત્તિ કોઈ ખાસ વિચારને આપણા મગજમાં ભરી દે છે. આવેગો ઉત્તેજિત થતાં ક્યારેક એ બાહ્ય વિચારનું રૂપ ધારણ કરી લે છે એને જેટલો ભૂલવા ઈચ્છીએ તેટલો એ આપણા મગજમાં ફર્યા કરે છે અને અંતે એ માનસિક રોગનું રૂપ ધારણ કરે છે. આપણું મન અચેતન અવસ્થામાં જે કોઈ વિચારને પોતાના મગજમાં સ્થાન આપે છે તે વિચાર થોડા સમય પછી આપણી વિશેષ પ્રકારની મનોવૃત્તિ બની જાય છે, વર્તનના રૂપમાં પ્રદર્શિત થવા લાગે છે. સામાન્ય રીતે આપણે આપણી બૂરાઈઓનો સ્વીકાર કરવા મજબૂર બનવું પડે છે. આપણા દોષો અને બૂરાઈઓનો સ્વીકાર કરવાથી આધ્યાત્મિક ઉન્નતિ જલદી થાય છે.

અખંડજ્યોતિ, માર્ચ-૧૯૫૫, પેજ-૧૧-૧૨

ધર્મનો સાર

જુદાં જુદાં મતમતાંતરો તથા સંપ્રદાયોનાં ગુંચવણભર્યાં કર્મકાંડોની જંજાળમાં ભટકતા રહેવાથી ધર્મતત્ત્વની પ્રાપ્તિ થઈ શકતી નથી. જે ધર્મને પ્રાપ્ત કરવા ઈચ્છે છે, સાચ અર્થમાં ધર્માત્મા બનવા ઈચ્છે છે તેમણે પોતાની ઈચ્છા, રુચિ તથા ટેવોની સખત આલોચના કરીને જોવું જોઈએ કે એમાં કંઈક એવું તો નથીને કે જે બીજાના અધિકારો પર તરાપ મારતું હોય. એમણે પોતાની સ્વાર્થપ્રરાયણતા, અનુદારતા, સંઘરાખોરી, ભોગો ભોગવવાની ઈચ્છા વગેરેને ઘટાડવાં જોઈએ અને બીજી બાજું દયા, ઉદારતા, પરમાર્થ, પ્રેમ, સેવા, સહાયતા, ત્યાગ વગેરે સાત્ત્વિક પ્રવૃત્તિઓ વધારવી જોઈએ. સ્વાર્થની માત્રા જેટલી ઘટતી જાય છે અને પરમાર્થની માત્રા જેટલી વધતી જાય છે એટલો જ મનુષ્ય ધર્માત્મા તથા પુણ્યાત્મા બનતો જાય છે. આ માર્ગે ચાલતો મનુષ્ય સ્વર્ગ તથા મુક્તિ મેળવી શકે છે.

સંસારનાં બધાં દુઃખો, કલેશ તથા સંઘર્ષોનું એકમાત્ર કારણ એ છે કે લોકો પોતાના માટે ઈચ્છે છે એવો વ્યવહાર બીજાઓ સાથે કરતા નથી. ખરીદવાનાં અને વેચવાનાં કાટલાં જુદાં જુદાં રાખે છે. આ ઘાતક નીતિ જ અશાંતિનું મૂળ છે. સ્વાર્થની હલકી ઈચ્છામાં આંધળા થઈને જ્યારે આપણે પોતાના માટે ખૂબ સારા વર્તનની ઈચ્છા રાખીએ છીએ અને બીજાઓની સાથે ખૂબ સારા વર્તનની ઈચ્છા રાખીએ છીએ અને બીજાઓની સાથે ખૂબ સારા વર્તન કરીએ છીએ ત્યારે તેનું પરિણામ કલહના રૂપમાં જ આવે છે. મનુષ્યને જે વ્યવહાર ગમતો નથી એવો જો બીજાઓ સાથે કરે તો તે પાપી છે.

અખંડ જ્યોતિ, માર્ચ-1944, પેજ-63

આ આસુરી સંસ્કૃતિને રોકો

જોખમ વધી રહ્યું છે. મુશ્કેલીની ઘડી નજીક છે. માનવીય સભ્યતાની દીવાલ પડવા ઈચ્છે છે. જો આવો ક્રમ ચાલુ જ રહ્યો તો નૈતિકતાના આદર્શો નષ્ટ થઈ જશે અને માણસ એકબીજાને ફાડી ખાનાર વરુ બની જશે. જેને દેવત્વ પ્રત્યે, માનવીય સહાયતા પ્રત્યે થોડી આસ્થા, શ્રદ્ધા અને મમતા છે એના માટે હવે પરીક્ષાની નિર્ણાયક ઘડી આવી રહી છે.

તેઓ નિરપેક્ષ દર્શકની જેમ કિનારે ઊભા ઊભા દૈવી સંસ્કૃતિનું અધઃપતન અને આસુરી સંસ્કૃતિનો વિજ્ય દેખી કે સાંભળી શકે નહીં. એમણે જ કંઈક કરવું પડશે.

ઈશ્વરે આવા યોગ્ય અવસરે ઉપયોગ કરવા જે બળ, સાહસ, વિવેક અને પુરુષાર્થ આપ્યાં છે એનો સર્વોત્તમ ઉપયોગ કરવાનો સમય હવે આવી ગયો છે. રાજાએ આપેલી બંદૂક સિપાઈ યોગ્ય સમયે વાપરે નહીં તો એ ફરજ ચૂકવાનો ગુનેગાર બને છે.

નૈતિક પુનરુત્થાન પાયાને મજબૂત કરવા માટે માનવતાના આદર્શોની હાલતી દીવાલને ફરી ચણવી પડશે એમાં આપણે એનેકે ઈંટ અને ચૂનો બનવું પડશે. સત્યનો નાશ કરનારી રાક્ષસી સંસ્કૃતિને રોકવા માટે પહાડની જેમ અડીખમ ઊભા રહેવું પડશે. કરમાતી દેવસંસ્કૃતિને સિંચવા માટે આપણે પસીનો જ નહીં, પરંતુ લોહી પણ નીચોવી નાખવું પડશે. આ સમયની અને સભ્યતાની માંગ છે. આવો, આ પડકારને સ્વકારીએ.

અખંડજ્યોતિ, ફેબ્રુઆરી-૧૯૫૫, પેજ-૧૯-૨૦

મનમાં સદ્ભાવનાઓ રાખો.

સારા વિચાર, બીજા પ્રત્યે ઉદારભાવના, સદ્ ચિંતન, બીજાના સદ્ગુણો જોવા એ દિવ્ય માનીસક બીજ છે, જેને સંસારમાં વાવીને આપણે આનંદ અને સફળતાની મીઠાશ લૂંટી શકીએ છીએ. શુભ ભાવનાનું પ્રતિબિંબ શુભ જ હોય છે. ગુણદર્શન એક એવો સદ્ગુણ છે, જે હૃદયમાં શાંતિ અને મનમાં પવિત્ર પ્રકાશ પેદા કરે છે. બીજા સદ્ગુણ જોઈને આપણામાં સદ્ગુણોનો આપમેળે વિકાસ થવા લાગે છે. આપણને સદ્ગુણોની એવી સુસંગતિ થઈ જાય છે કે જેનાથી આપણું દેવત્વ વિકસતિ થતું રહે છે.

માણસના ઉચ્ચ જીવનને સુશોભિત કરનાર કીમતી આભૂષણ સદ્ભાવના છે. બધા પ્રત્યે સદ્ભાવના રાખનાર વ્યક્તિ સૌથી વધુ ભાગ્યાશાળી છે. તે સંસારમાં પોતાના સદ્ભાવોને લીધે સુખી રહેશે. પવિત્રતાનું અને સત્યનું રક્ષણ કરશે. એના સંપર્કમાં આવનાર દરેક વ્યક્તિ પ્રસન્ન રહેશે અને એના આનંદી સ્વભાવમાંથી પ્રેરણા મેળવશે. સદ્ભાવના બધે જ સુખ, પ્રેમ અને સમૃદ્ધિ ઉત્પન્ન કરનારું કલ્પવૃક્ષ જ છે. એનાથી બન્નેને લાભ થાય છે. જે વ્યક્તિ સવયં મનમાં સદ્ભાવના રાખે તે પ્રસન્ન અને શાંત રહે છે. તેના સંપર્કમાં આવનાર વ્યક્તિ પણ પ્રસન્ન અને સંતુષ્ટ રહે છે. મનમાં હંમેશાં દરેક પ્રત્યે સદ્ભાવના જ રાખો.

એક વિદ્વાને સાચું જ લખ્યું છે, “શુભ વિચારો. શુભ ભાવના અને શુભ કાર્ય માણસને સુંદર બનાવે છે. આપણી શ્રેષ્ઠ ભાવનાઓ શ્રેષ્ઠ સંસારની રચના કરે છે.”

અખંડજ્યોતિ, ઓકટોબર-૧૯૫૩, પેજ-૧૮-૧૯

ધર્મોની મૂળભૂત એકતા

લોકો સાચી વાતોની બાબતોમાં નહીં, પરંતુ જૂઠી વાતોના વિષયમાં મતભેદ રાખે છે. તેઓ સત્ય માટે નહીં, પરંતુ દોષ અને દુર્ગુણો માટે લડે છે. બધા જ ધર્મોનું તથ્ય એ છે કે સત્યના વિષયમાં કશું પણ જાણતા પહેલાં દરેક વ્યક્તિ પોતાના ભાઈઓ સાથે કંકાસ કરવાનો છોડી દે અને એમની સાથે પ્રેમ તથા ઉદારતાપૂર્વક વર્તે. કોઈ પણ વ્યક્તિ માટે આ પ્રમાણે વર્તવું સરળ છે.

તે પોતાના પડોશી ધર્મને સમજે અને નિભાવે. આપણે બીજા સાથે સારો વ્યવહાર રાખીશું તો સામેવાળા પર આપણી સાથે સારો વ્યવહાર રાખશે. સત્યતા અને વાસ્તવિકતા બધા જ દેશોમાં અને દરેક સમયે એક જ રૂપમાં હોય છે.

પવિત્ર બૌદ્ધ અને ખ્રિસ્તીમાં કશું પણ અંતર નથી. બન્નેમાં હૃદયની શુદ્ધતા, જીવનની પવિત્રતા, સત્ય અને પ્રેમ સમાયેલાં છે. બુદ્ધ અને ઈસુને માનનારનાં કર્મો જુદાં નથી. પાપ માટે પ્રાયશ્ચિત, કુવિચાર અને દુષ્કર્મ માટે ચિંતા કે દુઃખ માત્ર ખ્રિસ્તીઓના જ હૃદયમાં નથી હોતાં, પણ બીજા ધર્મોને માનનારના હૃદયમાં પણ હોય છે જ. સહૃદયતાની ઘણી જરૂર છે.

પ્રેમ અનિવાર્ય વસ્તુ છે. એક જ પ્રકારના મૌલિક સિદ્ધાંતોના લીધે જ બધા ધર્મો એક છે, પરંતુ માણસ આ બધાં સત્યોને સ્વીકારતો નથી. એ નકામા મતમતાંરોમાં પોતાનો કીમતી સમય વેડફે છે, જે અનુભવ અને જ્ઞાનની સીમાથી દૂર છે. પોતાનો સમય અને શક્તિ સત્યને સમજવા અને સ્વીકારવામાં વાપરવાં જોઈએ.

અખંડજ્યોતિ, સપ્ટેમ્બર-૧૯૫૩, પેજ-૧૧-૧૨

આંતરિક શુદ્ધિની આવશ્યકતા

મનુષ્ય જે કાંઈ કહે છે તેવું કરે છે કે નહિ એ કહી શકાતું નથી. તે બહારથી તો એક જ દેખાય છે, પરંતુ તેની અંદર અનેક વિરોધી તત્ત્વોનું મિશ્રણ હોય છે. મનુષ્ય માયાનું પૂતળું છે. દુનિયામાં બીજી કેટલીય દુનિયાઓ હોય છે અને માણસમાં બીજા કેટલાય માણસો હોય છે. વાસ્તવમાં મનુષ્યની ચેતનામાં ૫૬ ઉપર ૫૬ હોય છે.

મનુષ્યે પોતાની ચેતનાનાં પડોની સફાઈ કરવી જોઈએ અને આત્મવિશ્વાસ પેદા કરવો જોઈએ. બહારના પડની સફાઈ કરવાથી કોઈ લાભ નહીં થાય. વાસ્તવમાં મનુષ્યની ઉન્નતિનો પાયો આ આંતરિક પડ જ છે. મનુષ્યની બહારની મુશ્કેલીઓ તો એક છાયા જ છે. જે માણસ આ અંદરના પડને શક્તિશાળી બનાવી લે છે તે અપાર શક્તિનો અનુભવ કરે છે. સંકટોનો સામનો કરવાની શક્તિ એને અહીંથી જ પ્રાપ્ત થાય છે.

આ આંતરિક ચેતનામાં જ તમે આત્મવિશ્વાસ પેદા કરો. ઉપરના વિશ્વાસ અને સંકેતથી કોઈ લાભ નથી. જે વાતનો અનુભવ તમે અંદરથી કરો છો એવા જ તમે ખરેખર છો. તમારું શરીર કે તમારાં વસ્ત્રો નહિ, પરંતુ તમારા અંતરમાં જામેલો વિશ્વાસ, તમારી ભાવનાઓ, વિચાર વગેરે જીવનનું નિર્માણ કરે છે.

અખંડજ્યોતિ, જુન-૧૯૫૩, પેજ-૬

વ્યાવહારિક અધ્યાત્મવાદ

આપણને જે કાંઈ મળ્યું છે એમાં સંતોષ માનો અને સમજો કે ભગવાનની બહુ મોટી દયા છે કે એમણે મને આ વસ્તુઓનો અધિકારી બનાવ્યો. આપણે આપણાથી મોટા નહિ, પરંતુ નાના માણસો તરફ જોવું જોઈએ તો જ આપણને ખબર પડશે કે આપણા કરતાં પણ ઓછી સુવિધા મેળવીને પણ કેટલાય લોકો જીવન જીવી રહ્યા છે. આપણે તેમના કરતાં વધારે ભાગ્યશાળી છીએ. જો ભગવાન પાસે માગવું હોય તો એવું માગો કે હે ભગવાન ! મને એવી શક્તિ આપો કે હું સુખદુઃખ બંનેને ધીરજપૂર્વક સ્વીકારી શકું અને મને જે કાંઈ મળ્યું છે એમાં સંતોષ માનીને આગળ વધતો રહું. આ રીતે શક્તિની યાચનાથી આપણે આંતરિક શાંતિ પ્રાપ્ત થશે અને ઉદ્વિગ્નતાથી રક્ષણ થશે.

જો આપણે બધા પ્રકારની યોગ્યતા પ્રાપ્ત કરી ચૂક્યા અને પોતાને ખૂબ શક્તિશાળી, કુશળ અને યોગ્યતા સંપન્ન માનવાનો અહંકાર આપણામાં આવી ગયો તો ફરીથી આપણી અંદર એક એક કરીને દુર્ગુણો પ્રવેશશે. આપણી શક્તિનો ક્ષય થશે અને ત્યારે આપણે અંશાત થઈ જઈશું. આવી પરિસ્થિતિથી દૂર રહેવા માટે આપણી અંદર નમ્રતાનો વિકાસ કરવો ખૂબ આવશ્યક છે. આ રીતે શાંત રહીને સજ્જનોની પાસે બેસીને એમના ઉપદેશને સહેલાઈથી હૃદયંગમ કરી શકીશું. તેથી નમ્રતાની પ્રાપ્તિ પછી આપણે સુરક્ષિત રહેવાની કલા પોતાની જાતે જ શીખી શકીશું અને પોતાની શક્તિનું સંરક્ષણ કરતાં કરતાં આ સંસાર યાત્રાને આનંદપૂર્વક પૂરી કરી શકીશું.

અખંડજ્યોતિ, માર્ચ-૧૯૫૩, પેજ-૨૧-૨૨

અંતર્મુખી થવાથી જ શાંતિ મળે

પોતાની દ્રષ્ટિને બહારથી વાળીને આપણી અંદર નાખવી જોઈએ, અધ્યાત્મના માર્ગનો આધાર લેવો જોઈ. જગતમાં આમતેમ ભટકનારું પ્રાણી આ શીતળ વૃક્ષની નીચે શાંતિ પ્રાપ્ત કરી શકે છે.

જ્યારેપ આપણે બહારથી માયાથી વિમુખ થઈને અંતર્મુખી થઈએ છીએ ત્યારે આપણને ખબર પડે છે કે આપણે આપણા પોતાના સ્થાનેથી બહુ દૂર જઈ ચડ્યા હતા. માણસની ઈચ્છાઓ કદી પૂરી થઈ શકતી નથી. એમને જેટલી તૃપ્ત કરવાનો પ્રયત્ન કરવામાં આવશે એટલી જ તે અગ્નિમાં ધી નાખવાની જેમ વધારે ભડકતી જશે. તેથી એ પડછાયાની પાછળ દોડવાના બદલે એમના તરફથી મોં ફેરવી લેવું જોઈએ અને વિચારવું જોઈએ કે જ્યારે આપણા ઘરમાં જ મોતીઓનો ભંડાર ભરેલો છે તો પછી કોડીઓની પાછળ શા માટે ભટકવું જોઈએ ? અંતરમાં જોવાથી, પરમાત્માની નજીક જવાથી એ ચાવી મળી જાય છે, જેનાથી સુખ અને શાંતિના અક્ષય ભંડારનો દરવાજો ખૂલે છે.

પોતાની વાસ્તવિક સ્થિતિને જાણવાથી, આત્મસ્વરૂપને ઓળખવાથી, સંસારના સાચા સ્વરૂપનું જ્ઞાન થવાથી શાંતિની શીતળ ધારા વહે છે, જેનાથી અસંતોષની સળગતી આગ ઠંડી થઈ જાય છે, ત્યારે મનુષ્ય એ મૃગતૃષ્ણાને છોડી દે છે. સાચો સંતોષ મળતાં જ એની બાહ્ય જરૂરિયાતો ખૂબ ઓછી થઈ જાય છે અને ત્યારે ઓછું ઇચ્છનારને ખૂબ મળે છે ત્યારે એને ખૂબ આનંદ મળે છે.

અખંડજ્યોતિ, માર્ચ-1941, પેજ-17

ઉત્કૃષ્ટ ભાવનાઓનું મહત્ત્વ

ધનવાન લોકોનું વ્યક્તિગત, પારિવારિક તથા સામાજિક જીવન કલેશ અને દ્વેષથી ભરેલું રહે છે. પૈસાની સાથે સાથે દુગુણો વધતાં તે દોલત ઊલટી વિપત્તિનું કારણ બનતી જાય છે. આથી આર્થિક ઉન્નતિની સાથે સાથે વિવેકશીલતા અને સદ્પ્રવૃત્તિઓની અભિવૃદ્ધિ પણ અવશ્ય થતી રહેવી જોઈએ.

આત્મકલ્યાણની લક્ષ્યપૂર્તિ તો સર્વથા સદ્પ્રવૃત્તિઓ પર જ આધારિત છે. ઇશ્વરનો સાક્ષાત્કાર કરવો અને સ્વર્ગે તથા મુક્તિ મેળવી શકવી કેવળ તેમને માટે જ શક્ય છે કે જેમનો વિચાર અને કાર્ય ઉચ્ચ કોટિનાં, આદર્શવાદી તથા પરમાર્થની ભાવનાઓથી ઓતપ્રોત હોય, કુકર્મી અને પાપવૃત્તિઓમાં ડૂબેલા લોકો ગમે તેટલું ભજનપૂજન કરે, છતાં તેમને ઇશ્વરના દરબારમાં પ્રવેશ મળશે નહીં.

ભગવાન ઘટઘટનો વાસી છે. તે ભાવનાઓને પરખે છે અને આપણી પ્રવૃત્તિઓને સારી રીતે જાણે છે તેમને કોઈ બાહ્ય ઉપચારથી બહેકાવી શકાય નહીં. તેઓ કોઈના પર ત્યારે કૃપા કરે છે કે જ્યારે તેની ભાવનાની ઉત્કૃષ્ટતાને પારખી લે છે. તેમને ભજન કરતાં ભાવ વધારે વહાલો છે. ભાવનાશીલ વ્યક્તિ ભજન વિના પણ ઇશ્વરને પ્રાપ્ત કરી શકે છે. પરંતુ ભાવનાહીન વ્યક્તિ કેવળ ભજનના બળે લક્ષ્યપ્રાપ્તિ કરી શક્તી નથી લૌકિક અને પારલૌકિક, ભૌતિક અને આધ્યાત્મિક કલ્યાણને માટે ઉત્કૃષ્ટ ભાવનાઓની અભિવૃદ્ધિ ખુબ આવશ્યક છે.

અખંડ જ્યોતિ, જુલાઈ-1962, પેજ-11

સ્વચ્છ મનથી સભ્ય સમાજ

કાર્યનું મૂળ વિચાર છે. મગજમાં જેવા વિચારો ધૂમે છે તેવાં કાર્યોઅ થવા લાગે છે. જે વર્ગના લોકો સ્વાર્થપરાયણ હોય છે, તૃષ્ણા, વાસના અને અહંકારના વિચારોમાં ડૂબેલા રહે છે ત્યાં વિવિધ પ્રકારનાં કલેશ, કલહ અને દુષ્કર્મ તથા અપરાધ નિરંતર વધતાં રહે છે. જ્યાં પરમાર્થ, સંયમ, સંતોષ, નમ્રતા અને આદર્શવાદને સર્વોપરિતા આપવામાં આવે છે ત્યાં સર્વત્ર સત્કર્મ જ થતાં નજરે પડે છે અને તેના ફળ સ્વરૂપે સતયુગી સુખ-શાંતિનું વાતાવરણ બની જાય છે.

જે રીતે નીરોગી શરીર સાથે નીરોગી મનનો સંબંધ છે તે રીતે નીરોગી મનની ઉપર સભ્ય સમાજની સંભાવનાનો આધાર રહેલો છે. જો શરીર બીમાર રહેશે તો મનમાં હલકી કક્ષાના જ વિચાર આવશે. રોગી વ્યક્તિ લાંબો સમય ઉચ્ચ ભાવનાઓ પોતાના મનમાં ધારણ કરી શક્તી નથી તે જ રીતે મલિન મનવાળી વ્યક્તિઓથી ભરેલો સમાજ કદી સભ્ય કહેવડાવવાનો અધિકારી બની શક્તો નથી.

માનવજાતિ એકતા, પ્રેમ, પ્રગતિ, શાંતિ તથા સમૃદ્ધિની તરફ આગળ વધે એનો એકમાત્ર ઉપાય એ જ છે કે લોકોનું મન આદર્શવાદ, ધર્મ, કર્તવ્યપરાયણતા, પરોપકાર તથા આસ્તિકતાની ભાવનાઓથી ઓતપ્રોત રહેવું જોઈએ. આ દિશામાં જો આપણાં કદમ આગળ વધતાં રહેશે તો ઉન્નતિને માટે જે યોગ્યતાઓ તથા ક્ષમતાઓની આવશ્યકતા છે તે બધું થોડાક જ સમયમાં અનાયાસે પ્રાપ્ત થઈ જશે. જો દુર્ગુણી લોકો ખૂબ ચતુર અને સાધન સંપન્ન બને, તો પણ તે હોશિયારી અને ક્ષમતાનો દુરુપયોગ થતાં વિપત્તિઓ જ વધારશે.

અખંડ જ્યોતિ, જુલાઈ-1962, પેજ-4

મનોબળ દ્વારા રોગોનું નિવારણ

મનમાં અપાર શક્તિ છે. મનોબળ દ્વારા શરીરના તમામ રોગો દૂર થઈ જાય છે, પરંતુ એના વિશ્વાસનું પ્રમાણ ગમે તે સ્થિતિમાં પણ ઓછું ન થવું જોઈએ. ભાવના સાચી અને પ્રખર હોવી જોઈએ. જો કે ભાવના પ્રમાણેનું રૂપાંતર ધીમે ધીમે થાય છે, છતાં પણ તે પોતાની અસર બતાવ્યા વગર નથી રહેતી.

આથી આપ પ્રાતઃકાળે ઊઠતાંની સાથે જ સાચા મનથી સંકલ્પ કરો કે મારા અમુક રોગનો નાશ થઈ જાય અને શરીરના પ્રત્યેક અંગ પર હાત ફેરવતાં ફેરવતાં સાચી ભાવનાથી કહેતા જાવ કે હું નિરોગી છું, મારા શરીરમાં કોઈપણ પ્રકારનો રોગ નથી, હું સુંદર છું, હું હુષ્ટપુષ્ટ છું. મારી પાચનક્રિયા ખૂબ સારી છે. હું જે કાંઈ ભોજન કરું છું, તે સંપૂર્ણ રીતે પચી જાય છે અને તેના વડે ચોખ્ખું લોહી, માંસ, મજ્જા અને વીર્ય બને છે, જેને કારણે હું નીરોગી અને સ્વસ્થ બની રહ્યો છું. હું વીર્યવાન, ભાગ્યવાન, આરોગ્યવાન બની રહ્યો છું. મારા શરીરમાં સારા આરોગ્યનાં દર્શન થઈ રહ્યાં છે.

મિત્રો ! યાદ રાખજો કે ગમે તે પરિસ્થિતિમાં પણ વિશ્વાસમાં ઊણપ ન આવવી જોઈએ. ત્યાર પછી આપ મળવિસર્જન વગેરે પ્રાતઃક્રિયાઓ માટે ચાલ્યા જાવ. આવો સંકલ્પ દરરોજ કરવાથી આપના શરીર પર એક અનેરી ઝલક દેખાવા માંડશે અને જોતજોતામાં જ આપ નીરોગી અને સુંદર બની જશો. આપના સંકલ્પ પ્રમાણે આપનું મન આપના શરીરના તમામ અણુઓને એવા બનાવી દેશે કે આપ હંમેશને માટે રોગમુક્ત થઈ જશો અને આપની ઉપર રોગોની કાંઈપણ અસર નહીં થાય.

અખંડ જ્યોતિ, સપ્ટેમ્બર-1959, પેજ-22

સદ્ગુણોના વિકાસથી જ સમસ્યાઓનો હલ

આજે આપણે ઉન્નતિ તો ઇચ્છીએ છીએ, પરંતુ માનવીય સદ્ગુણોના વિકાસનો પ્રયત્ન કરતા નથી. સમાજમાં શાંતિ અને સંપન્નતા રહે એવી બધાને ઇચ્છા હોય છે, પરંતુ એનો મૂળ આધાર એવા પરસ્પરના પ્રેમભાવની વૃદ્ધિનો ઉપાય કરતા નથી. ભૌતિક સુવિધાઓમાં એવી શક્તિ નથી કે વ્યક્તિને શ્રેષ્ઠ બનાવી દે. સારા વ્યક્તિત્વમાં એ ગુણ મોજુદ હોય છે કે તે સંપન્નતા પ્રાપ્ત કરે. આપણે આ તથ્યને જ્યાં સુધી સમજીશું નહીં ત્યાં સુધી દોલત પાછળ ભાગતા રહીશું.

આદર્શવાદની ઉપેક્ષા કરીને સંપન્નતાને માટે દોડાદોડી કરવાનું પરિણામ લાભના બદલે હાનિકારક જ પૂરવાર થઈ શકે છે. આ દુનિયા વધારે સારી, વધારે સુંદર વધારે સંપન્ન, વધારે શાંતિપૂર્ણ બને એવું જો આપણે બધા ઇચ્છતા હોઈએ તો પછી પ્રગતિનો મૂળ આધાર એવા વ્યક્તિત્વની શ્રેષ્ઠતા તરફ શા માટે ધ્યાન આપતા નથી એ જ મોટું આશ્ચર્ય છે.

પ્રગતિ ત્યારે કાયમી બની શકશે, સુખશાંતિમાં ત્યારે જ સ્થિરતા આવશે કે જ્યારે મનુષ્ય પોતાને સાચા અર્થમાં મનુષ્ય બનાવવાનો પ્રયત્ન કરશે. આ ઉપેક્ષિત તથ્યને અનિવાર્ય આવશ્યકતાના રૂપમાં જ્યાં સુધી આપણે સ્વીકારીએ નહીં અને વ્યક્તિગત તેમજ સામૂહિક ચારિત્ર્યને ઊંચું ઉઠાવવા માટે કટિબદ્ધ નહીં બનીએ ત્યાં સુધી અનેક સમસ્યાઓની ગૂંચવણોમાંથી આપણો છુટકારો થશે નહીં.

અખંડ જ્યોતિ, માર્ચ-1962, પેજ-5

પ્રતિકૂળ પરિસ્થિતિમાં વિચલિત ન થઈએ

આપણે પોતાને પરિસ્થિતિઓને અનુરૂપ બનાવવા જોઈએ અને જે પણ પરિસ્થિતિમાં હોઈએ, તેના પ્રત્યે અસંતોષ કે ધૃણા વ્યક્ત ન કરવાં જોઈએ. બધા દિવસો એક સરખા નથી હોતા. આપણે દુઃખના વિષમ સમયમાં ધીરજ ન ગુમાવવી જોઈએ. દરેક પરિસ્થિતિનું નુકસાન તથા લાભ હોય છે. સંસારની કોઈપણ પરિસ્થિતિ એવી નથી હોતી, જેનો કોઈને કોઈ લાભ ન હોય.

આપણે લાભની તરફ જ ધ્યાન આપવું જોઈએ. જે મજૂરોને માટીમાં કામ કરવું પડે છે તેમની તંદુરસ્તી વધે છે. જ્ઞાનની વાત એ છે કે આપણે પ્રતિકૂળ પરિસ્થિતિમાં હિંમત ગુમાવવી ન જોઈએ અને જ્યારે આપણને એમ લાગે કે પરિસ્થિતિમાં સુધારો થતો જ નથી, તો આપણે એવી પરિસ્થિતિમાં સંતોષ માણવો જોઈએ. નીચ તે નથી, જેના કાર્યને આપ નીચ ગણો છે, પરંતુ તે નીચ છે જે પોતાના કાર્યમાં રસ નથી લેતો અને ફક્ત ચીલાચાલુ કામ જ કરે છે.

આ જીવનમાં ક્યારેક કાચી સડક તો ક્યારેક પાકી સડક આવે છે. આપણે બંને પ્રકારની સડકોને સહર્ષ અને એકસરખા ઉત્સાહથી અપનાવવાની છે. ક્યારેક ફૂલોની પથારીમાં સૂવા મળે તો ક્યારેક કાંટાળી પથારીમાં પણ સૂવું પડે. શાંતિ મેળવવા માટેનું એ જ પ્રથમ સાધન છે કે આપણે પોતાને પ્રતિકૂળ પરિસ્થિતિમાં વિચલિત ન થવા દઈએ.

અખંડ જ્યોતિ, સપ્ટેમ્બર-1959, પેજ-15

જીવન એક હીંડોળો છે – ઉદ્વિગ્ન ન થશો.

દુઃખ કે મુશ્કેલી આવી પડતાં લોકો ચિંતા, શોક, નિરાશા, ભય, ગભરાટ, ક્રોધ, કાયરતા, વિષાદ વગેરે આવેશોથી ગ્રસ્ત થઈ જાય છે અને સંપત્તિ આવતાં અહંકાર, મદ, મત્સર, અતિભોગ, ઈર્ષ્યા, દ્રેષ વગેરે ઉત્તેજનાઓમાં ફસાઈ જાય છે. આ બંને પ્રકારની ઉત્તેજનાઓ મનુષ્યની આંતરિક સ્થિતિને રોગીઓ કે પાગલ જેવી બનાવી દે છે. મનુષ્ય માટે આવી સ્થિતિ વિપત્તિ, ત્રાસ, અનિષ્ટ, અનર્થ અને અશુભ પરિસ્થિતિ સિવાય બીજું કાંઈ પેદા કરી શકતી નથી.

જીવન એક હીંડોળો છે. એમાં આગળ અને પાછળ એમ બંને તરફ હિલોળા આવે છે. એની પર ઝૂલનાર પાછળ અને આગળ એમ બંને તરફ જતાં પ્રસન્ન થઈ જાય છે. નિયંત્રિત મૃગમરીચિકામાં મન અત્યંત દીન, અભાવગ્રસ્ત અને દરિદ્રની જેમ સદા વ્યાકુળ રહે છે. આ સ્થિતિમાં મનુષ્ય સદાય દુઃખી રહે છે, કારણ કે ઝૂલ્યાની જેમ જીવનની સારી કે ખરાબ ઘટનાઓનો ખાટોમીઠો સ્વાદ લેવાના બદલે તે પોતાની બેકાબુ તૃષ્ણાઓને જ મહત્વ આપે છે. તે એવું ઈચ્છે છે કે બધું મારી ઈચ્છા પ્રમાણે જ બને, પરંતુ એવું બનવું શક્ય નથી. તેથી મનવાંછિત સુખ મળવું પણ શક્ય નથી. આવા દ્રષ્ટિકોણવાળા મનુષ્યો સદાય અસંતુષ્ટ, અભાવગ્રસ્ત તથા દુઃખી રહે છે. તેઓ હંમેશા પોતાને દુર્ભાગ્યગ્રસ્ત અનુભવે છે.

અખંડજ્યોતિ, નવેમ્બર-૧૯૫૨, પેજ-૪

ચિત્તની શુદ્ધિ

ધનને સુરક્ષિત રાખવા માટે ઘરમાં તિજોરી રાખવી જરૂરી છે, પણ જો દુર્ગંધયુક્ત ગંદકી તિજોરીમાં ભરવામાં આવે તો તિજોરીનો દુરુપયોગ થાય છે અને ગંદકીની દુર્ગંધથી હાનિ પણ થાય છે. ચિત્તની બાબતમાં પણ આવું જ છે. ભગવાને મનોમય કોષમાં ચિત્તને એટલા માટે રાખ્યું છે કે એના દ્વારા ઉત્તમ સ્વભાવને સુરક્ષિત અને ચિરસ્થાયી રાખી શકાય. આજે લોકોના ચિત્તની ખૂબ દુર્દશા થયેલી છે. એમાં બુરી ટેવો, નીચ વિચારધારાઓ, સડેલી પરંપરાઓ, તુચ્છ કામનાઓ વગેરે ભરેલાં છે. એમનું શુદ્ધિકરણ થવું જરૂરી છે.

જેવી રીતે માટી પાણીને શોષી લે છે અને રંગ તથા ગંધને લાંબા સમય સુધી સાચવી રાખે છે એવી જ રીતે મન દ્વારા જે વિચાર કરવામાં આવે છે અને શરીર દ્વારા જે કાર્યો થાય છે એમનું ઔચિત્ય-અનૌચિત્ય, પાપ-પુણ્ય ચિત્તમાં પરિપક્વ થઈને દુઃખ કે સુખના કર્મભોગનો નિર્ણય કરે છે.

જો ચિત્તની શુદ્ધિ થઈ જાય તો એમાં જન્મજન્માંતરોથી ભરેલા કુસંસ્કાર પણ નષ્ટ થઈ જાય છે અને ચાલુ કર્મભોગો સિવાય ભવિષ્યમાં બનનારા કર્મભોગોનાં મૂળિયાં ઊખડી જાય છે.

અખંડજ્યોતિ, ઓક્ટોબર-૧૯૫૨, પેજ-૯

અમર્યાદિત ઈચ્છાઓનો ત્યાગ કરવો જોઈએ.

આત્મનિર્માણ લોકૈષણથી જુદી બાબત છે. પોતાના સદ્ગુણોને કારણે પ્રતિષ્ઠા પ્રાપ્ત કરવી, પોતાના ઉચ્ચ વિચારો, આદર્શ જીવન પરમાર્થ સાધના તથા લોકસેવા દ્વારા યશ પ્રાપ્ત કરવાની આકાંક્ષા રાખવીએ આત્માની ભૂખ છે. તેને પ્રાપ્ત કરવાથી આંતરિક સંતોષ પ્રાપ્ત થાય છે. અને અંતરાત્મામાં આનંદ, ઉત્સાહ અને ઉલ્લાસની અભિવૃદ્ધિ થાય છે. આ પ્રોત્સાહનથી સફળતા અને મનોબળ વધે છે અને આગળ વધારે ઉત્સાહથી એવાં પુણ્યકર્મો અને સતોગુણી આચરણ કરવાની ઈચ્છા થાય છે. જે પોતાનો લોક તથા પરલોક સુધારવા માટે પુણ્યનો સંચય કરવા આવશ્યક છે.

આત્મગૌરવ, આત્મસન્માન, આત્મકલ્યાણ, આત્માનંદ, આત્મપ્રતિષ્ઠા તથા આત્મસંતોષ પ્રાપ્ત કરીને મનુષ્યનો અંતરાત્મા સંતુષ્ટ થાય છે. એથી તેના માટે પ્રયત્નો કરવા બધી રીતે ઉચિત અને આવશ્યક છે. સ્વર્ગ, મુક્તિ, આત્મસન્માન, યશ વગેરે માટે પણ કદાચ સદ્ વિચારો અને સત્કાર્યોનું આયોજન હોય તો પણ એ સાત્ત્વિક અભિલાષા પ્રશંસનીય કહેવાય છે. આ લોકૈષણા નહીં, આત્મતૃષ્ટિ છે. એ નિંદાને પાત્ર નહીં, પરંતુ પ્રશંસાને યોગ્ય છે.

ઈચ્છાઓની અતિની નિંદા કરવામાં આવી છે. પોતાના સાત્ત્વિક રૂપમાં આ ત્રણેય ઈચ્છાઓ માનવજીવનમાં ઉપયોગી અને શ્રેયસ્કર સિદ્ધ થાય છે.

અખંડજ્યોતિ, જુન-૧૯૫૧, પેજ-૧૪

નિષ્કામ ભાવે કામ કરતા રહો.

ભાગ્ય અને કર્મ, નસીબ અને પ્રયત્ન બંને એક જ વસ્તુ છે. જેમ કાલનું દૂધ આજે દહીં બની જાય છે તેમ ભૂતકાળનાં કર્મો આજે નસીબ બનીને પ્રગટ થાય છે. આપણે આપણા ભાગ્યવિધાતા પોતે જ છીએ. આપણાં કર્મોના લેખક અને નસીબના ઘડવૈયા આપણે પોતે જ છીએ. ભૂતકાળમાં જે કરી ચૂક્યા છીએ તેનું પરિણામ આજે મળે છે. જો આપણે ભવિષ્યને સારું, સુખ-શાંતિમય અને આનંદદાયક બનાવવા માગતા હોઈએ તો આજના કર્તવ્ય અને કર્મને મજબૂત રીતે અપનાવવાં પડશે. કર્મયોગી બનવું પડશે. જો આજના કર્તવ્યની ઉપેક્ષા કરવામાં આવતી હોય તો નિશ્ચિત છે કે આપણે આવતી કાલ અત્યંત ત્રાસદાયક દુર્ભાગ્યના રૂપમાં ભોગવવી પડશે.

કર્મથી વૈરાગ્ય લેવું ભૂલભરેલું છે. તેના કરતાં નિંદા, લાલચ, કામના, દુષ્કર્મો, કુવિચારો અને આળસ વગેરેથી વૈરાગ્ય લો.

દરેક યોગીએ એવા વૈરાગી બનવું જોઈએ કે ઘરમાં રહીને પણ તપોવન જેવું વાતાવરણ સર્જી શકે. ભોગવિલાસનાં સાધનો હોવા છતાં પણ તેનો ત્યાગ કરે તેને જ સાચું વૈરાગ્ય કહેવાય છે. વગર મને કરેલો ત્યાગ ખરા સમયે નિષ્કળ જવાનો ભય રહે છે. ભોગવિકાસમાં રહીને ત્યાગી બનવું તે જ સાચી તપસ્યા છે. કર્મયોગી અડગ રહે છે કારણ કે તેનું કેન્દ્રબિંદુ કર્મ છે. તે કર્મનાં બંધનોમાં ફસાતો નથી. તેથી તેના જીવનની મુક્તિ સદા તેના હાથમાં રહે છે.

અખંડજ્યોતિ, એપ્રિલ-૧૯૫૧, પેજ-૬

સર્વત્ર આપણો જ પ્રાણ વિખરાયેલો પડ્યો છે.

ગાયત્રીનું શિક્ષણ છે કે પોતાના આત્માને બધામાં અને બધાના આત્માને પોતાનામાં સમાયેલો જુઓ. સમાજના ભલામાં પોતાનું ભલું સમાયેલું જુઓ. પોતાના જે કાર્યથી બીજાઓને નુકશાન થાય, લોકો પર જેનો ખરાબ પ્રભાવ પડે એવો લાભ સર્વથા ત્યાજ્ય છે. તેથી બીજાઓના દુઃખને પોતાનું દુઃખ માનવું જોઈએ ?

જે વ્યવહાર આપણને પોતાના માટે ના ગમે તેવો વ્યવહાર બીજાઓ સાથે ન કરવો જોઈએ. દરેક મનુષ્ય ઈચ્છે છે કે બીજા લોકો મારી સાથે ખરાબ વ્યવહાર ન કરે. ચોરી, ઠગાઈ, વિશ્વાસઘાત, છળકપટ, ઉદ્દંડતા, નિષ્કૃરતા, બેઈમાની જેવો ખરાબ વ્યવહાર એની સાથે ન કરે, પરંતુ એનાથી ઊલટું મધુરતા, નમ્રતા, ઉદારતા, સચ્ચાઈ તથા સહાયતાભર્યો વ્યવહાર કરે.

યાદ રાખવું જોઈએ કે જો આપણે બીજાઓ સાથે ખરાબ વ્યવહાર કરીશું તો આપણને જ એવું પ્રતિફળ મળશે. જે વાવીશું તેવું જ પાકશે. જો કદાચ આપણી સાથે બીજાઓ સારો વ્યવહાર ન કરે, છતાં આપણે તેમની સાથે સારો વ્યવહાર કરીએ એનાથી વિશ્વવ્યાપી આત્માને જે સુખ મળશે તે અપ્રત્યક્ષ રૂપે આપણને પણ થોડુંઘણું મળશે કારણ કે છેવટે તો બધા આત્માઓ એકબીજા સાથે સંબંધિત છે. કોઈને નાનો કે નીચ સમજવો તે અનાત્મવાદ છે. ગાયત્રી કહે છે કે આપણે આત્મા છીએ. તેથી આપણું સર્વશ્રેષ્ઠ શ્રેય આત્મપરાયણતામાં છે. આપણે આત્મવાદી બનીને આત્મકલ્યાણ અને આત્મગૌરવનું જ ધ્યાન રાખવું જોઈએ.

અખંડજ્યોતિ, માર્ચ-૧૯૫૧, પેજ-૬

સંવેદનાનો વિકાસ કરો.

બીજાના દુઃખની અસર થવી એને દયા કહે છે અથવા દુઃખી જીવો પ્રત્યે જે પ્રેમભાવ રાખવામાં આવે છે તેને દયા કહેવાય છે. આ દયાની વૃત્તિથી સંવેદનાશક્તિ વધે છે. દયાવૃત્તિનો ભક્તિ અને પ્રેમ સાથે અત્યંત ધનિષ્ઠ સંબંધ છે. જે મનુષ્ય પ્રાણીમાત્રના અંતઃકરણમાં ઈશ્વરનો નિવાસ છે એમ માનીને ભક્તિ કરે છે તે જ બધાંની સાથે પ્રેમભાવ રાખી શકે છે. એનાથી બીજાઓનું દુઃખ જોઈ શકાતું નથી. બીજાઓનું દુઃખ જોઈને તે પોતે દુઃખ અનુભવે છે. તેનું હૃદય તરત જ પીગળી જાય છે અને પોતાને થયેલા દુઃખને દૂર કરવા માટે તે દુઃખી પ્રાણીને મદદ કરવા તૈયાર થઈ જાય છે. તેથી ભક્તિથી પ્રેમ અને દયાવૃત્તિ પુષ્ટ થાય છે.

જ્યારે પ્રેમવૃત્તિ જાગે છે ત્યારે મનુષ્ય શક્તિ અને દયા કરે છે. જો દયાવૃત્તિ હશે તો જ પ્રીતિ અને ભક્તિ પુષ્ટ થશે. આમ આ ત્રણેય વૃત્તિઓનો પરસ્પર સંબંધ છે. આથી જ વિવેકી સજ્જનો બીજાઓ પ્રત્યે દયા રાખે છે.

જેવી રીતે આપણને આપણું જીવન વહાલું હોય છે તે જ રીતે બીજાં પ્રાણીઓને પણ પોતાનું જીવન વહાલું હોય છે. તેથી બીજાઓને પોતાના આત્મા જેવા ગણીને સજ્જનો હંમેશાં દયા કરતા રહે છે.

પરોપકાર દ્વારા દયાવૃત્તિનો જેટલો વધારે વિકાસ થતો જશે એટલા જ પ્રમાણમાં સુખશાંતિમાં વધારો થતો જશે.

અખંડજ્યોતિ, ઓક્ટોબર-૧૯૫૦, પેજ-૧૧

વિશ્વમાતાની પવિત્ર આરાધના :

બ્રહ્મ નિર્વિકાર છે. ઈન્દ્રિયોથી પર તથા બુદ્ધિથી અગમ્ય છે. એના સુધી પહોંચવાનો કોઈ શોર્ટકટ નથી. નામ જપ, પ્રાર્થના, ધ્યાન, સાધના, ચિંતન, તપસ્યા, શ્રવણ કીર્તન વગેરે તો આધ્યાત્મિક ઉપકરણો જ છે. સતોગુણી માયા અને ચિત્તશક્તિ દ્વારા જ જીવ અને શિવનું મિલન થઈ શકે છે. આત્મા અને પરમાત્માનું મિલન કરાવનારી શક્તિ ગાયત્રી જ છે. ઋષિઓએ એની જ ઉપાસના કરી છે. એક વાત બિલકુલ સ્પષ્ટ છે કે શક્તિ વિના મુક્તિ નથી. સરસ્વતી, લક્ષ્મી, કાલી, માયા, પ્રકૃતિ, રાધા, સીતા, સાવિત્રી, પાર્વતી વગેરેના રૂપે ગાયત્રીની જ પૂજા થાય છે. પિતા સાથે સંબંધ જોડવાનું કારણ માતા છે. તેથી પિતા કરતાં માતાનો દરજ્જો ઊંચો છે. મનુષ્યને ઈશ્વરના અસીમ આનંદનો અનુભવ કરાવવાનું સૌભાગ્ય ગાયત્રી માતા દ્વારા જ પ્રાપ્ત થાય છે.

બ્રહ્મની ઈચ્છા, શક્તિ અને ક્રિયા ગાયત્રી જ છે. એનાથી જ સૃષ્ટિની ઉત્પત્તિ, વિકાસ તથા વિલય થાય છે. સુંદરતા, મધુરતા, સંપત્તિ, કીર્તિ, આશા, પ્રસન્નતા, કડુણા, મૈત્રી વગેરેના રૂપે આ મહાશક્તિ જ જીવનને આનંદિત તથા તરંગિત કરતી રહે છે. આ વિશ્વનારીની, મહાગાયત્રીની, મહામમતાની, મહાવિદ્યાની આરાધના કરીને આપણે વધારેમાં વધારે આનંદ મેળવી શકીએ છીએ. પરમાનંદ મેળવવાનો આ જ શાશ્વત માર્ગ છે.

અખંડજ્યોતિ, સપ્ટેમ્બર-૧૯૫૦, પેજ-૨૭

દેવત્વનું અવલંબન

ક્ષણભંગુર જીવનની લાલચુ ઈન્દ્રિયોને તૃપ્ત કરવામાં દેવોને પણ દુર્લભ માનવજીવનને વેડફી નાખવું એમાં કોઈ બુદ્ધિમાની નથી. સામાજિક કુરિવાજોના આડંબરોને પૂરા કરવા માટે ગમે તેમ કરીને ધન ભેગું કરવું અને પછી એક જ દિવસમાં દારૂગોળાની જેમ ફૂંકી મારવું એમાં કોઈ દીર્ઘદ્રષ્ટિ નથી. ગાયત્રી માતા કહે છે કે મારા પ્રિય પુત્રો, પરમાત્માના અમર રાજકુમારો તમે દેવ છો. દિવ્યતાનું વરણ કરો. તમારા દ્રષ્ટિકોણને શુદ્ધ અને દિવ્ય બનાવો. જે બાલકીડાઓમાં અજ્ઞાની તથા અવિવેકી લોકો મસ્ત રહે છે એમાં તમે ના ફસાશો. ટૂંકી અને સંકુચિત દ્રષ્ટિ રાખનારાની ગણતરી મૂર્ખ યા દુષ્ટમાં થાય છે. ઈશ્વરે શરીર, બુદ્ધિ અને જીવનરૂપી અમૂલ્ય સંપત્તિ એટલા માટે આપી છે કે દૈવી કાર્યો કરીને સ્વર્ગીય સુખનો આનંદ માણી શકાય. તૃષ્ણા, ભોગ, લોભ, મોહ, અહંકારના ચક્કરમાં ફસાઈને આ અમૂલ્ય શક્તિ તથા સંપત્તિનો અપવ્યય કરવો સાવ અયોગ્ય છે.

આપણું જીવન દેવત્વથી પરિપૂર્ણ હોવું જોઈએ. આપણે પોતાને પ્યાર કરીએ, પોતાના આત્માને પ્યાર કરીએ, પોતાના જીવનને પ્યાર કરીએ, પરંતુ કુપથ્ય ખોરાક ખવડાવનાર માતાની જેમ ન કરીએ. મોહવશ અયોગ્ય ખોરાક ખવડાવીને રોગી બાળકોને મૃત્યુના મુખમાં ધકેલનારી માતાનો પ્રેમ સાચો નથી. એ તો માત્ર મોહ જ છે.

અખંડજયોતિ, જુલાઈ-૧૯૫૦, પેજ-૫

ચિત્તશુદ્ધિની આવશ્યકતા :

જેમ કપડા પર રંગ, મેલ અને તૈલી ડાઘ પડે છે અથવા તો ગ્રામોફોનની પ્લેટ પર સંસ્કારોનો પ્રવેશ થાય છે તેવી રીતે મન પર શુભઅશુભ કર્તવ્યેના સંસ્કાર પડે છે. આ સંસ્કાર બહારથી જોઈ શકાતા નથી, એમ છતાં ઉન્નતિ કે અવનતિ આ સંસ્કારો દ્વારા જ થાય છે. જેમ મેલાં કપડાં પહેરવાની ટેવવાળાને મેલાં કપડાંની દુર્ગંધ પ્રત્યે નફરત નથી થતી, દૂષિતિ વાતાવરણમાં રહેવામાં દુઃખ નથી થતું, પરંતુ થોડા સમય પછી તે પોતનાની સુગંધ અને દુર્ગંધ પારખવાની શક્તિ ગુમાવી દે છે. તેવી જ રીતે પાપી મનના મનુષ્યને પાપકર્મથી, પાપી વિચારથી અને પાપીઓ સાથે રહેવાથી નફરત નથી થતી, પરંતુ તે પોતાના મનનું અધઃપતન થવા દે છે.

આનાથી ઉલટું કપડા પર અત્તર છાંટવાથી, કસ્તુરી જેવા સુગંધિત પદાર્થોના છંટકાવથી કપડામાંથી સુગંધ આવવા માંડે છે. જેમ સ્વચ્છ કપડાં પહેરવાથી મન આનંદિત થાય છે, તેમ પુણ્ય કર્મો કરવાથી મનમાં શુભ સંસ્કારોની ઉત્પત્તિ થાય છે અને ફરી ફરી પરોપકાર વગેરે શુભ કર્તવ્ય કરવાની આંતરિક પ્રેરણા મળે છે. જેમ સ્વચ્છ કપડાં પહેરનારને ગદાં કપડાં પહેરવાં કે ગંદાં કપડાં પહેરનારની સાથે રહેવું પણ અસહ્ય થઈ જાય છે તેવી રીતે પુણ્યાત્માને પાપવિચાર, પાપાત્માનું સાંનિધ્ય અથવા દૂષિતિ સ્થાનોમાં જવું એ પણ દુઃખદાયી લાગે છે.

અખંડજ્યોતિ, જુન-૧૯૫૧, પેજ-૧૭

પોતાનો દ્રષ્ટિકોણ ઉંચો રાખો.

જો આજે પણ તમે ખરાબ પરિસ્થિતિઓ તથા વાતાવરણથી જકડાયેલા હો તો પણ નિરાશ ના થશો, તમારા ભાગ્યને દોષ ના દેશો કે બીજા કોઈને દોષી ના માનશો. માત્ર તમારો દ્રષ્ટિકોણ બદલો. બુરાઈનું કારણ તો તમારામાં જ રહેલું છે. એને સમજીને કોઈપણ ઘટનાને ખુશીથી તમારી સામે આવવા દો. એ ઘટના તમે પોતે જ ઊભી કરેલી છે. એને તમે તરત જ દૂર કરી શકો છો. જો તમે તમારો દ્રષ્ટિકોણ બદલી નાખો, સદાય ઉત્તમ વિચારોમાં લીન રહો, તમારી આંતરિક સ્થિતિને સુધારવાનો દ્રઢ સંકલ્પ કરી લો, તો બાહ્યજીવનમાં પણ તમે જેનો માટે ચિંતિત હતા તે દશા સુધરી શકે છે.

જો આપણે ક્રોધ, ચિંતા, ઈર્ષ્યા, લોભ વગેરે અસંગત માનસિક દોષોનો શિકાર બનવા છતાંય ઉન્નત અને સ્વસ્થ જીવનની કલ્પના કરીએ તો તે શક્ય બનવાનું નથી. જો આપણે વાસ્તવમાં આપણા જીવનને સુખી તથા ઉન્નત બનાવવા ઈચ્છતા હોઈએ તો ક્રોધ, ચિંતા, ઈર્ષ્યા વગેરે કુવિચારોને દૂર કરવાનો પ્રયત્ન કરવો જોઈએ.

મનના વિચારોને, ચિંતનને ઉચ્ચ બનાવતા રહો તથા સદાય સુખમય જીવનની આશા લઈને આગળ વધો. પછી તમે જોશો કે તમારી સ્થિતિમાં આશાજનક સુધાર થઈ રહ્યો છે. જે ખરાબ સ્થિતિના કારણે જીવન ભારરૂપ બની રહ્યું હતું તે સુધરી રહી છે.

અખંડજ્યોતિ, માર્ચ-૧૯૫૧, પેજ-૧૭

ભગવાનનો અનંત ભંડાર

જો તમારામાં પ્રતિભા હોય તો એને ભય અને શંકાકુશંકાથી મુક્ત કરી દો. તમારી ક્ષમતા પ્રમાણે એનો પરિચય આપો. તમારી પ્રતિભાને ભગવાનનાં ચરણકમળમાં સમર્પિત કરો. એ ધરતીમાં બીજ વાવવા બરાબર છે.

જો તમારી પ્રતિભા સાચી હોય તો એ ભગવાનનું વરદાન છે અને જ્યારે એ ભય, શંકા તથા વિઘ્નોથી મુક્ત થઈ પોતાનું મૂલ્ય નક્કી કરવા પ્રગતિ કરશે, ત્યારે એ વધશે અને એનું સુંદર ફળ મળશે.

દાનથી વસ્તુ ઓછી થતી નથી, પરંતુ વધે છે. જો મારી પાસે કોઈ શ્રેષ્ઠ વસ્તુ હોય તો તમે બીજાને પણ આપો. ફળસ્વરૂપે તમને એ વસ્તુ અધિક પ્રમાણમાં ઈશ્વર પાછી આપશે. જો તમારા મનમાં કોઈ સારી ભાવના હોય તો એ ભાવના પણ લોકો સુધી પહોંચાડો. જબરજસ્તીથી તમારી વાતને લોકોના ગળે ઉતારવાની જરૂર નથી, પરંતુ જે પ્રસન્નતાપૂર્વક એ ભાવને ગ્રહણ કરવા ઈચ્છે, તેને એનું મૂલ્ય લીધા વગર તમારા ભાવમાં ભાગીદાર બનાવો.

મોટે ભાગે પ્રકૃલ્લતા પેદા કરનારો એક શબ્દ, જે બીજા માટે કહેવામાં આવ્યો હોય તે એના તથા તમારા જીવનને પણ ચમકાવી શકે છે. એક સળગતી મીણબત્તીથી તમે હજારો મીણબત્તીઓ સળગાવી શકો છો, છતાં એ પહેલી મીણબત્તી સળગતી રહે છે અને પ્રકાશ આપે છે. એવી રીતે સત્યનો એક શબ્દ કોઈ એક માણસ બોલ્યો હોય કે જે બીજાને ખુશ કરવામાં વિશ્વાસ ધરાવતો હોય એ અનેક લોકોમાં દૈવીગુણો વધારશે.

અખંડજ્યોતિ, ઓક્ટોબર-૧૯૫૬, પેજ-૧૧

ઈશ્વર સાથે સંબંધ જોડો

મનુષ્યના વિનાશનું કારણ છે વિષયચિંતન, જ્યારે ઉન્નતિનો રસ્તો છે ભગવદ્પ્રેમ. જ્યાં સુધી મનુષ્ય વિષયો તરફથી પોતાનું મન હઠાવીને ભગવાનમાં નથી લગાવતો ત્યાં સુધી ભગવદ્પ્રેમ મળવો શક્ય નથી અને ભગવદ્પ્રેમ વગર પ્રભુ મળતા નથી. તેથી વિષયો તરફથી આપણું મોઢું ફેરવી ભગવાનનું સ્મરણ કરવામાં જ આપણું કલ્યાણ રહેલું છે. શાંતિથી પ્રાપ્તિ તો જ થાય છે.

નાસ્તિક ના બનો, આસ્તિકતામાં વિશ્વાસ રાખો. ભગવાન પર વિશ્વાસ કરવામાં જ આપણું કલ્યાણ છે. આ સંસાર નાશવંત છે, એ કાર્ય પૂર્ણ કરવા માટે મનુષ્યનો અવતાર મળે છે. એમાં જ જીવનની સાર્થકતા અને કલ્યાણ રહેલું છે. તેથી ચેતો, આત્મકલ્યાણ તરફ પ્રયાણ કરો અને વિષયવાસના સાથેનો સંબંધ તોડી નાંખો. ઈશ્વરથી વધારે નજીકનો કોઈ આત્મીય નથી અને મુશ્કેલીના સમયે એમના જેવો કોઈ સહાયક નથી.

આપત્તિના વખતે ઈશ્વરને દોષ ના દો, પરંતુ એવું વિચારો કે આ મારાં ખરાબ કર્મોનું જ ફળ છે. માણસ જેવું કર્મ કરે છે એ એણે ભોગવવું પડે છે. એમાં ઈશ્વર દખલગીરી કરતા નથી. હા, એનું સ્મરણ કરવાથી એ દુઃખમાં પણ સુખની પ્રતીતિ થાય છે. દુઃખ આપીને એ મનુષ્યની પરીક્ષા કરે છે કે એનામાં કેટલું ધૈર્ય છે. સાથે જ એ પરમ પ્રભુ મનુષ્યને ચેતવે છે કે સારાં કર્મો કરો, જેથી મારાં દર્શન કરી શકો. સારાં કર્મ કરવાથી ઈશ્વર સાથે સંબંધ જળવાઈ રહે છે.

અખંડજ્યોતિ, ઓક્ટોબર-૧૯૫૬, પેજ-૧

આ સંસારની અતિ ઉત્તમ વિભૂતિ – જ્ઞાન

સાચું જ્ઞાન તે છે, જે આપણને ગુણ, કર્મ તથા સ્વભાવની ખામીઓ દર્શાવી, સદ્ગુણો વધારવાની તથા આત્મઘડતરની પ્રેરણા આપે. આ સાચું જ્ઞાન જ આપણા સ્વાધ્યાય અને સત્સંગનો, ચિંતન અને મનનનો વિષય હોવો જોઈએ.

કહે છે કે સંજીવની બુદ્ધિનું સેવન કરવાથી મૃત્યુ પામેલી વ્યક્તિ પણ સંજીવન થઈ જાય છે. હનુમાન દ્વારા પર્વત સાથે આ બુદ્ધિ લક્ષ્મણની મૂર્છા ઉતારવા માટે લાવવામાં આવી હતી. તે બુદ્ધિ ઔષધી રૂપમાં તો મળતી નથી, પરંતુ સૂક્ષ્મરૂપ હજી પણ મોજૂદ છે. આત્મઘડતરની વિદ્યાને સંજીવની વિદ્યા કહેવામાં આવે છે. આનાથી મૂર્છિત થઈ ગયેલું મૃત્યક તુલ્ય અંતઃકરણ પુનઃજાગૃત થઈ જાય છે અને પ્રગતિમાં અવરોધક એવી પોતાની ટેવોને, વિચારોને સુવ્યવસ્થિત બનાવવામાં લાગીને સ્વયં પોતાનો કાયાકલ્પ કરી લે છે.

સુધરેલી વિચારધારાવાળો મનુષ્ય જ દેવતા કહેવાય છે. કહે છે કે દેવતાઓ સ્વર્ગમાં રહે છે. દેવવૃત્તિઓ ધરાવતા મનુષ્યો જ્યાં પણ રહે છે ત્યાં સ્વર્ગ જેવી પરિસ્થિતિનું આપો આપ નિર્માણ થાય છે. પોતાને સુધારવાથી ચારે તરફ પથરાયેલી પરિસ્થિતિ તેવી રીતે સુધરી જાય છે કે જેવી રીતે દીપક પ્રગટતાં જ ચારે તરફ પ્રસરેલો અંધકાર પ્રકાશમાં ફેરવાઈ જાય છે.

અખંડજ્યોતિ, જૂન -૧૯૬૨, પૃષ્ઠ-૩૬

આત્મઘડતરનું સાધન -સ્વાધ્યાય અને સત્સંગ

ખરાબ વિચારોના સમાધાનનો એક જ ઉપાય છે – તેમના બદલે સારા વિચારોને મગજમાં ભરી દેવા. કોઈ ગ્લાસમાં ભરેલી હવાને દૂર કરવી હોય તો તેમાં પાણી ભરી દેવું જોઈએ. પાણીનો પ્રવેશ થતાં હવા આપોઆપ નીકળી જશે. બિલાડી પાળવાથી ઉંદર ઘરમાં ક્યાં ટકે છે ? ખરાબ વિચારોને ભગાડવાનો એક જ ઉપાય છે કે તેમના સ્થાન પર સદ્વિચારોની સ્થાપના કરવામાં આવે. મનમાં જો સદ્વિચારો ભરેલા રહેશે તો ભીડથી ભરેલી ધર્મશાળાને જોઈને આપોઆપ પાછા ફરતા મુસાફરોની જેમ ખરાબ વિચારો પણ કોઈ બીજું સ્થાન ખોળવા લાગશે.

સ્વાધ્યાય અને સત્સંગમાં જેટલો વધારે સમય ગાળવામાં આવે છે એટલી જ ખરાબ વિચારોથી સુરક્ષા થઈ શકે છે. જીવનને બધી રીતે દુઃખદારિદ્રથી ભરી દેતાં કુકર્મોને અપનાવવાથી જ મનુષ્યનું પતન થાય છે અને આ કુકર્મ ખરાબ વિચારોનું જ પરિણામ છે. શાંતિ અને પ્રગતિ માટે આપણે સદ્વિચારોના જ શરણમાં જવું પડે છે. આ પ્રક્રિયાનું નામ સ્વાધ્યાય અને સત્સંગ છે. અન્ન અને પાણી જે રીતે શરીરની સુરક્ષા અને પોષણને માટે જરૂરી છે તે રીતે આધ્યાત્મિક સ્થિરતા અને પ્રગતિને માટે સદ્વિચારોની પ્રચુર માત્રા આપણને મળવી જ જોઈએ. આ આવશ્યકતાની પૂર્તિ સ્વાધ્યાય અને સત્સંગથી, મનન અને ચિંતનથી થાય છે. આત્મઘડતરને માટે એ મુખ્ય સાધન છે. સંકલ્પની તથા મનની શુદ્ધિને માટે એને જ રામબાણ દવા માનવામાં આવે છે.

અખંડજ્યોતિ, સપ્ટેમ્બર -૧૯૬૨, પેજ-૧૨

મનુષ્ય ભગવાન બની જશે

કુદરત પોતે વિકાસ માટે પ્રયત્નશીલ છે, જગતનો આપમેળે વિકાસ થઈ રહ્યો છે. મનુષ્યનો પણ વિકાસ થઈ રહ્યો છે. વિકાસ જ જગતનો વિજય છે. ફક્ત આપણે પોતાના પ્રયાસો દ્વારા ભગવાનના મહાન કાર્યમાં મદદ કરવાની છે કે જેથી વિકાસ ઝડપી થાય. અત્યાર સુધી વિકાસ પડદાની પાછળ થતો હતો, પરંતુ હવે તો તે પ્રગટ સ્વરૂપે થશે. પરિણામ એ આવશે કે વિકાસનો સમય ઓછો થઈ જશે. જે કામ પહેલાં લાખો વર્ષોમાં થતું હતું તે હવે સદીઓમાં જ થઈ જશે. મનુષ્ય વિકાસ કરીને દિવ્ય જીવનની પ્રાપ્તિ કરશે. દિવ્યજીવનની પ્રાપ્તિ થવાથી અજ્ઞાન નષ્ટ થાય છે, ફક્ત પ્રકાશ અને જ્ઞાન જ રહે છે. દિવ્યપુરુષ પ્રકાશમાં રહે છે અને પ્રકાશ તરફ ગતિ કરે છે. દિવ્યપુરુષની પ્રગતિ પછી મનુષ્યનો સ્વભાવ બદલાઈ જશે. તેનાં નિમ્ન કાર્યો પણ બદલાઈ જશે. મનુષ્યનું મન, આત્મા, શરીર બધું જ બદલાઈ જશે. રોગ અને વૃદ્ધાવસ્થા માટે સ્થાન નહીં રહે. એટલે સુધી કે મૃત્યું પર નિયંત્રણ આવી જશે.

પ્રશ્ન એ છે કે આપણે આ પૂર્ણવિકાસના યાત્રી બનવા શું કરવું જોઈએ ? એના માટે સૌથી ખાસ વાત તો એ છે કે આપણે પૂરી જિજ્ઞાસા અને શ્રદ્ધાથી દિવ્ય જીવનની ઈચ્છા રાખીએ. આપણાં હલકાં કાર્યોને શ્રેષ્ઠ કાર્યોમાં બદલવાનો પ્રયત્ન કરતાં કરતાં પોતાને ભગવાનના હાથોમાં સોંપી દઈએ. તે ચોક્કસ આપણને શ્રેષ્ઠથી શ્રેષ્ઠતમ સ્થિતિમાં લઈ જશે.

અખંડજ્યોતિ, મે -૧૯૫૮, પેજ-૧૦

આંતરિક શત્રુઓ સામે સાવધાન

અહંકાર, લોભ, મોહ, મત્સર, કામ, ક્રોધ વગેરે મનુષ્યના અંદરના શત્રુ છે. સંસારમાં મોટા ભાગના મનુષ્યોને કેટલાક બહારના શત્રુઓ પણ હોય છે, પરંતુ તેમને તે સારી રીત જાણતા હોય છે અને જ્યારે તે નજીક આવે છે ત્યારે તેમની સામે રક્ષણ માટે સાવધાન થઈ જાય છે. જે શત્રુઓ આપણા મનની અંદરથી જ ઉત્પન્ન થાય છે અને મિત્ર જેવો લોભાવનારો વેશ પહેરીને આવે છે તેમનાથી બચી શકવું ખૂબ જ અઘરું હોય છે.

મનુષ્યનું કર્તવ્ય છે કે તેમના વાસ્તવિક રૂપને સમજીને તથા તેમના દ્વારા અંતે થનાર નુકસાનને જાણીને, શરૂઆતથી જ તેમનો પ્રતિકાર કરવાનું શરૂ કરી દે. જેવી રીતે અહંકારના કારણે ગરુડને હેરાન થવું પડ્યું હતું, ભોજનનો અતિ લોભ થવાથી ગીધને ઉદરપીડા સહન કરવી પડી હતી. કામવૃત્તિમાં વધારે સક્રીય રહેવાથી ચકલીઓ હંમેશા બેચેન રહે છે, એકબીજાની પ્રત્યે ઈર્ષ્યા-દ્રેષને કારણે કૂતરાંઓએ માર ખાવો પડે છે, અંધકાર પ્રત્યે મોહન રાખવાથી ધુવડને નિંદાપાત્ર માનવામાં આવે છે અને હંમેશાં ફૂરતા તથા ક્રોધનો ભાવ મનમાં રાખવાથી વરુને હલકટ પ્રાણી કહેવામાં આવે છે તેવી જ રીતે આ પ્રકારની ખરાબ પ્રવૃત્તિઓ કરનાર મનુષ્ય પણ નિંદાપાત્ર ગણાય છે.

મનુષ્યનો ધર્મ છે કે પોતાનાથી ઘણી નીચી કોટિનાં પ્રાણીઓના અવગુણોની નકલ કયારેય ન કરે અને સંસારમાં રહીને એવાં આદર્શ કાર્યો જ કરે, જેના વડે તેનું મનુષ્ય કહેવડાવવું સાર્થક થાય.

અખંડજ્યોતિ, સપ્ટેમ્બર -૧૯૫૯, પેજ-૨૫

સંકલ્પશક્તિ ન હોવાની દુર્બળતા

આધ્યાત્મિક ઉદ્દેશ્યની પૂર્તિ માટે મનોબળની સતત જરૂર પડે છે. તેના અભાવમાં કોઈ વ્યક્તિ ન તો વાસના પર નિયંત્રણ રાખી શકે છે તે ન તો તૃષ્ણાનાં બંધનોમાંથી છૂટી શકે છે. વારંવાર તે કેટલાય દુર્ગુણોનો ત્યાગ કરવા ઈચ્છે છે. તેમને છોડવાનો સંકલ્પ પણ કરે છે. પરંતુ આંતરિક દુર્બળતાના કારણે સંકલ્પ નિભાવી શકતો નથી.

મનના આવેગોનું તોફાન જ્યારે આવે છે ત્યારે પેલા દુર્ગુણ છોડવાના દુર્બળ નિશ્ચયની વાતને જોતજોતામાં ઉખાડીને ફેંકી દે છે. જપ, તપ, ધ્યાન, ભજન, પૂજન વગેરે કરવાનો કાર્યક્રમ બને છે. થોડા દિવસોમાં જ જોશ ઠંડો પડી જતાં જ આળસ આવીને ઘેરી લે છે અને બનાવેલો કાર્યક્રમ છુટી જાય છે. કેટલીક વખત આ રીતે આત્માની ઉન્નતિ માટેના પ્રયત્નો નિષ્ફળ જતાં ફરીથી હિંમત જ નથી થતી. મનુષ્ય વિચારે છે કે આ બધું મારા વશનું કામ નથી. મારાથી આ બધું નહીં નિભાવી શકાય. ભગવાનની ઈચ્છા મારું કલ્યાણ કરવાની નથી.

લૌકિક અને પારલૌકિક પુરુષાર્થોથી સફળતાનો મુખ્ય આધાર મનોબળ છે. સાહસ અને ધીરજ વગર કોઈને આ સંસારમાં કોઈ કહેવા લાયક સફળતા નથી મળી. આથી માનવજીવનનો પૂરો લાભ ઉઠાવવા માંગતી વ્યક્તિએ હંમેશાં પોતાના મનોબળને વધારવાનો પ્રયત્ન કરવો જોઈએ. જેમને આ તત્વ જેટલા વધારે પ્રમાણમાં મળે તેઓ એટલા જ વધારે સફળ થતા જોવા મળ્યા છે.

અખંડજ્યોતિ, ઓક્ટોબર -૧૯૬૧, પેજ-૨૨

જીવનમાં નિર્ભીકતા જરૂરી છે.

ભગવાન કૃષ્ણે ગીતામાં દૈવી સંપત્તિઓનું વર્ણન કરતાં નિર્ભયતાને સૌથી પહેલું સ્થાન આપ્યું છે. એની પાછળનું તાત્પર્ય એ છે કે અભય વગર બીજી સંપત્તિઓ મળવી અશક્ય છે કારણ કે નિર્ભયતા જ એવી શક્તિ છે કે જે મનુષ્યના આત્મબળને વધારે છે.

જે મનુષ્ય પોતાને શરીરભાવથી ઊંચે ઉઠાવે છે, આત્મબળ તથા નિર્ભયતાનું અમૃતપાન કરે છે તે પોતાને અજરઅમર માને છે. જો કદાચ કોઈ રોગ થાય તો તે એમ માને છે કે શરીર ક્ષીણ થવાથી મને કોઈ નુકસાન થવાનું નથી. ચોરી થઈ જાય તો તે રડતો નથી, મકાનમાં આગ લાગી જાય તો બૂમો પાડતો નથી, વેપારમાં ખોટ આવે તો તે ચિંતા કરતો નથી.

મુશ્કેલીઓને હસતે હસતે સહન કરે છે. આર્થિક લાભ માટે તે જૂઠ, છળકપટ તથા બેઈમાની નથી કરતો. એનું કારણ એ છે કે કાંઈક જતું રહે તો એમાં તે હાનિ માનતો નથી અને કાંઈક મળી જાય તો એને લાભ માનતો નથી. સાર એ જ છે કે જે વ્યક્તિ આત્માની અમરતાનો વિચાર કરે છે તે સાંસારિક ભયથી મુક્ત થઈ જાય છે. ડાકુ એને ડરાવી શકતા નથી, બળવાન એને ભયભીત કરી શકતો નથી. એનું શરીર તથા મન સ્વસ્થ રહે છે. તેથી આપણે પણ એ જ માર્ગનું અનુકરણ કરીને પોતાના જીવનને સુખી બનાવવું જોઈએ. નિર્ભયતા જીવનવિકાસનું એક આવશ્યક અંગ છે.

અખંડજ્યોતિ, મે -૧૯૫૯, પેજ-૨૦-૨૨

આપણે મહાનતા તરફ કેમ ન જઈએ ?

લોકો ભલાઈ અને બૂરાઈની બાબતમાં જુદો જુદો દ્રષ્ટિકોણ રાખે છે. તેઓ ઈચ્છતા હોય છે કે બધા એ રસ્તે ચાલે. એક બીજામાં દોષ જોવાનું મુખ્ય કારણ એ જ છે.

બીજાઓની બાબતમાં ખરાબ કહેનાર હું કોણ ? જો હું જ પાપી હોઉં તો ખરાબ થવાનો દોષ હું તેમના પર કેવી રીતે ઢોળી શકું ? હે મન, બીજાના દોષ જોવાના બદલે પહેલાં પોતાને મિલનસાર અને નિરભિમાની બનાવ. બીજાઓના દોષદુર્ગુણો જોતાં પહેલાં તારા પોતાના દોષદુર્ગુણો જો. કબીર સાહેબે ખૂબ સુંદર કહ્યું છે -

બૂરા જો દેખન मैं यला, बूरा न मिलिया कोय । जो दिल भोजा अपना, मुज सा बूरा न कोय ॥

પવિત્ર હૃદયવાળા લોકો બીજાના દોષો જોવાનું છોડી દે છે. બીજાઓ પ્રત્યે ધૃણા કરીને આપણે પોતાને છેતરતા હોઈએ છીએ. બીજાને પ્રેમ કરવો તે પોતાને પ્રકાશમાં લાવવા બરાબર છે. જ્યાં સુધી ધૃણા છોડીને બીજાને પ્રેમ કરવા ન લાગીએ ત્યાં સુધી આપણે પોતાને તથા બીજાઓને સારી રીતે સમજી શકતા નથી. જે માણસ પોતાના જ મનને ગ્રહણ કરવા યોગ્ય માને છે તે પોતાના વિચારોને અનુકૂળ હોય તેવા જ લોકોને પ્રેમ કરે છે, પરંતુ જે એના વિચારોથી પ્રતિકૂળ દિશામાં ચાલતા હોય એમના પ્રત્યે તે ધૃણા કરે છે.

જે પોતાના હૃદયને ઉપર કહયા મુજબની સ્થિતિમાં ઢાળી દે તે જ ખરેખર આગળ વધવાની કળાને સમજી શક્યો છે એમ કહી શકાય.

-અખંડજ્યોતિ, એપ્રિલ -૧૯૫૯, પેજ-૧૨, ૧૩

માનવજીવનની સફળતાનો માર્ગ

એ એક વિચારવા લાયક પ્રશ્ન છે કે આપણે જીવનનો કેવો ઉપયોગ કરીએ છીએ ? તેને શરીરસુખનાં સાધનો ભેગાં કરવામાં, અહંકાર, તૃષ્ણા અને વાસના પૂરી કરવામાં ખર્ચી નાખીએ છીએ કે આત્મકલ્યાણ અને પરમાર્થનું સાધન બનાવવામાં વાપરીએ છીએ ? બંનેય રસ્તા સ્પષ્ટ છે. બંનેનાં પરિણામ પણ સ્પષ્ટ છે. ભૌતિકવાદી જીવનમાં શરીરસુખની સંભાવના તો રહે છે, પરંતુ તે લક્ષ્ય, જેના માટે ઈશ્વરીય વરદાન સ્વરૂપ આ દિવ્યજન્મ મળ્યો છે તે એક રીતે નગણ્ય જ થઈ જાય છે. ઈન્દ્રિય સુખોમાં અને વાસનાઓની પૂર્તિમાં કાંઈક એવું આકર્ષણ છે કે દુર્બળ સ્વભાવના લોકો અનાયાસ તે તરફ ઝૂકી જાય છે. તાત્પર્ય એ જ છે કે ૮૪ લાખ યોનિઓના ભ્રમણ પછી, લાખો કરોડો વર્ષોની પ્રતીક્ષા પછી મળેલ આ માનવજન્મને આપણે નષ્ટ ન થવા દઈએ. ઈન્દ્રિયસુખ તો કીટપતંગિયાં અને પશુપક્ષી પણ પોતપોતાની રીતે પ્રાપ્ત કરી લે છે. જો મનુષ્ય પણ એમની જેમ જ ઈન્દ્રિયસુખમાં રચયોપચ્યો રહે તો પછી તેની શ્રેષ્ઠતા કઈ રીતે ગણી શકાય?

આત્મકલ્યાણ, સંસારની સેવાનો પરમાર્થ અને અનુકરણીય ઉદાહરણ મૂકી જવાનો ઉજ્જવળ યશ આ ત્રણેય બહુમૂલ્ય વસ્તુઓ ઈન્દ્રિયભોગો જેવાં તૃષ્ણાનાં સાધનો કરતાં વધારે મૂલ્યવાન છે. મનુષ્યને જે અસાધારણ બુદ્ધિબળ મળ્યું છે તેની સફળતા એમાં જ છે કે દીર્ઘદ્રષ્ટિવાળા નિર્ણયો કરવામાં આવે.

-અખંડજ્યોતિ, મે -૧૯૬૦, પેજ-૬

દુર્ભળતા એક પાપ છે.

જે લોકો કોઈ ચોક્કસ દિશામાં મહત્વ પ્રાપ્ત કરવા ઈચ્છે છે તેમણે એ ઈચ્છિત માર્ગ માટે શક્તિ ભેગી કરવી જોઈએ. સાચી લગની અને નિરંતર પ્રયત્ન આ બે મહાન સાધનાઓ છે, જેનાથી ભગવતી શક્તિને પ્રસન્ન કરીને એમની પાસેથી ઈચ્છિત વરદાન મેળવી શકાય છે. તમે તમારા જીવનમાં જે ઉદ્દેશ નક્કી કર્યો હોય તેને પૂરો કરવા માટે તનમનથી લાગી જાઓ, સૂતાં જાગતાં એને લગતા વિચાર કરતા રહો અને આગળના માર્ગની શોધ કરતા રહો. સતત પરિશ્રમ કરવાની ટેવ પાડો. યાદ રાખો કે આપણો કોઈ પણ મનોરથ શક્તિ દ્વારા પૂર્ણ થઈ શકે છે. આમતેમ ફાંફા મારવાથી કાંઈ જ પ્રાપ્ત થતું નથી. પુરુષાર્થી માણસો જ પવિત્ર હોય છે અને પવિત્ર કાર્યો કરી શકે છે.

શ્રેષ્ઠ બલ માટે સાચું બોલો અને ઉત્તમ કર્મ કરો. સતત પરિશ્રમ કરનારને ચોમેરથી યશ પ્રાપ્ત થાય છે. આ સંસારમાં તમે જ્યાં, જેવી પરિસ્થિતિમાં છો, જીવનના કોઈપણ ક્ષેત્રમાં આગળ વધી રહ્યા હો, પણ શક્તિ પ્રાપ્ત કરો. આ સંસારમાં દુર્ભળતા સૌથી મોટું પાપ છે. દુર્ભળને સૌ કોઈ દબાવે છે. ઓછી શક્તિ ધરાવનારા બધે જ નર્ક જેવાં કષ્ટો ભોગવતા જોવા મળે છે.

હે સમર્થ પરમેશ્વર – મને દઢ બનાવો, જેથી હું તમારા માર્ગદર્શનમાં લાંબા સમય સુધી જીવતો રહું.

-અખંડજ્યોતિ, જાન્યુઆરી -૧૯૫૭, પેજ-૨૫

ધાર્મિક બુદ્ધિની અવગણનાથી માંનસિક કલેશ

મનુષ્યના મનમાં અનેક વૃત્તિઓ હોય છે. – સ્વાર્થવૃત્તિ, ભોગવૃત્તિ, દંભવૃત્તિ, ધર્મવૃત્તિ વગેરે. જ્યારે કોઈ સમસ્યા સામે આવે છે ત્યારે આ જુદી જુદી વૃત્તિઓ વચ્ચે સંઘર્ષ થવા માંડે છે. જ્યારે જે વૃત્તિનું વધારે પ્રમાણ અથવા પ્રભુત્વ હોય છે ત્યારે તેવો જ નિર્ણય થઈ જાય છે. મન શાંત તથા સંતુલિત અવસ્થામાં આવતાં જ પાશવિક વૃત્તિઓના નિર્ણયની અસત્યતા પ્રગટ થઈ જાય છે અને ત્યારે ધર્મબુદ્ધિ પોતાનો દિવ્ય પ્રકાશ બતાવે છે. આમાં ભોગવૃત્તિઓની બિનઉપયોગિતા તથા નિરર્થકતા પ્રગટ થઈ જાય છે. પશ્ચાત્તાપો થાય છે અને ધર્મબુદ્ધિ આ ખરાબ કાર્યની સજા આપે છે. મનુષ્યને પોતાને જ દુઃખ થાય છે. આવી આત્મહિનતાના ફળસ્વરૂપે અનેક વ્યક્તિઓ આત્મહત્યા પણ કરી લેતી હોય છે.

ધાર્મિક બુદ્ધિના પાલનથી ચારિત્ર્યમાં સદ્ગુણોનો વિકાસ થાય છે. ધર્મબુદ્ધિનું સુખ અમલમાં છે, ફક્ત જ્ઞાનમાં નહીં. ધર્મને દૈનિક જીવનનો આધાર બનાવી લેવાથી જ જીવન સુખદાયક અને ફળદાયક બની શકે છે. જ્યારે આપ પૂરી રીતે શાંત રહો છો, મન સંતુલિત રહે છે, કોઈપણ પ્રકારનું બહારનું દબાણ આપની પર નથી હોતું ત્યારે આપના મનમંદિરમાં ભગવાનનો ઉદ્ભવ થાય છે અને તે આપને સાચી સલાહ આપે છે. એ પ્રમાણે જ હંમેશાં આગળ વધતા રહેજો. ઈશ્વરની પ્રેરણા પર ભરોસો રાખનાર મુશ્કેલીઓના પ્રસંગોમાં પણ સાચી સલાહ મેળવે છે. ભવિષ્ય તેના માટે દિવસ જેવું સ્પષ્ટ રહે છે.

-અખંડજ્યોતિ, ઓગષ્ટ-૧૯૬૦, પેજ-૨૧-૨૨

ઈશ્વરના શરણે

મહામૂલો મનુષ્ય અવતાર આપણને એટલા માટે નથી મળ્યો કે આપણે આપણી જરૂરીયાત, લાલચો, વાસનાઓ, ઈચ્છાઓ વગેરે વધારતા જઈએ અને દિવસ રાત તેની પૂર્તિ માટે હેરાન થઈએ અને બધો સમય તેમાં વેડફી નાંખીએ. મનુષ્યજીવનનો ઉદ્દેશ્ય એ છે કે જીવ પોતાના વિવેકને જાગૃત કરી લાંબા સમયથી ઘર કરી ગયેલા કુસંસ્કારોને પોતાના મનોબળથી શુદ્ધ કરે, ભવબંધનમાંથી મુક્તિ મેળવે, બીજાઓની સેવા કરે અને પોતાના આદર્શ ચરિત્ર દ્વારા સંસારને ઉદાહરણ પૂરું પાડીને પોતાની કીર્તિ અમર કરે. આ લક્ષ્યને પ્રાપ્ત કરવા માટે જે વ્યક્તિ પ્રયત્ન કરે છે તે જ ઈશ્વરને પ્રિય લાગે છે અને તેમની ઉપર જ ઈશ્વર સાચો પ્રેમ, વાત્સલ્ય, કૃપા વરસાવે છે. એવી કૃપા પ્રાપ્ત કરવી એ જ જીવનની સાર્થકતા છે. આ રસ્તા પર ચાલવા માટે મનુષ્યે છ કાર્યક્રમ અપનાવવા પડશે.

(૧). પોતાની જરૂરિયાતો ઓછામાં ઓછી રાખો.

(૨). પોતાની વસ્તુઓને ઈશ્વરની વસ્તુઓ માનવી અને પોતે તેના ટ્રસ્ટી કે સંચાલન માત્ર છીએ તેમ સમજવું.

(૩) સામે ઊભેલી મુશ્કેલીઓને હેરાન થઈને નહીં, પરંતુ વિવેકપૂર્વક દૂર કરવાની કોશિશ કરવી, પરંતુ કદાચ ન ટળે તો તેને કર્મનું ફળ સમજીને ધૈર્યપૂર્વક સહન કરવી.

(૪). મનને ભગવાનમાં પરોવી રાખવા માટે ભજન અને સાધના કરવી.

(૫). પોતાના કુવિચારો, દુર્ગુણો તથા દુષ્ક્રમોને હટાવવા અને ઘટાડવા માટે હંમેશા પ્રયત્ન કરવો.

(૬) બીજાના લાભ માટે ઈશ્વરની સેવા સમજી દરરોજ કાંઈને કાંઈ કામ કરતાં રહેવું.

-અખંડજ્યોતિ, ઓક્ટોબર-૧૯૫૪, પેજ-૩૦૯

ન અભિપ્રાય, ન લાચારી

બીજા કરતાં ઊતરતી કક્ષાના હોવાની ભાવના એક બહુ મોટી માનસિક દુર્બળતા છે. તેને મનમાંથી કાઢી નાંખવી જોઈએ. આપની પાસે ધન નથી તો શું થયું? સંસારના અનેક મોટા માણસો પાસે કશું જ ન હોતું, છતાં પણ તેઓ મહાન કહેવાયા, સંસારે તેમની પૂજા કરી, સમાજ એમના ઈશારા પર ચાલ્યો, જો ધનની અછતે આપને ઊતરતી કક્ષાના બનાવ્યા હોય તો તેને આજે જ છોડી દો.

જો આપ હંમેશાં સુસ્ત અને નિરાશ દેખાતા હો, તો ભૂલ કરી રહ્યા છો કારણ કે તેનાથી આપની ઉત્પાદન શક્તિઓ નબળી થઈ જાય છે, લાભ કશો જ થતો નથી. આપના માલિક કે અધિકારી આપનાથી હેરાન રહે છે. આપની બુદ્ધિ, આપની કાર્યકુશળતા, આપનું મહત્વ પ્રગટ થઈ શકતાં નથી, જો જાતે જ પોતાનો તિરસ્કાર અને અપમાન જ કરશો, પોતાને જ ઠોકર મારશો, તો બીજાઓ પણ બે ઠોકર મારશે અને જે કોઈ પણ આવશે તે ઠોકર જ મારતા જશે.

આપ એવી દઢ ભાવના મનમાં રાખો કે અનિષ્ટ, નિરાશા, ભય, આત્મગ્લાનિ અને આત્મતિરસ્કારની દુર્ભાવનાઓ આપના જીવન પર સવાર નથી થઈ શકતી. આ બધાને ભગાડી દેવાનું આત્મબળ આપની અંદર પુષ્કળ પ્રમાણમાં ભરેલું છે. પ્રતિકુળ વિચાર અને પરિસ્થિતિઓ આપને સત્યના માર્ગમાંથી ડગમગાવી નહીં શકે પોતાની બાબતમાં ન તો વધારે પડતા દંભની ભાવનાને પ્રોત્સાહિત કરો કે ન તો તુચ્છતાની ભાવના આવવા દો. મધ્યમ માર્ગ જ શ્રેષ્ઠ માર્ગ છે.

-અખંડજ્યોતિ, ઓક્ટોબર-૧૯૫૯, પેજ-૨૯

મનોબળની ઉણપ

ઈચ્છાશક્તિ અને સંકલ્પબળની ઉણપનું નામ જ કાયરતા છે. કાયર વ્યક્તિ દરેક ક્ષણે ડરતી રહે છે. તેને પોતાની ચારેય બાજુ આશંકા, અવિશ્વાસ અને અસફળતાનાં ચિહ્નો જ દેખાતાં રહે છે. થોડીક મુશ્કેલી જોઈને તે બહુ જ ગભરાય છે અને જરા સરખી વિપત્તિ આવી પડતાં જ પોતાનાં કર્તવ્યોથી અજાણ બનીને ગાંડાઓ જેવી ચેષ્ટાઓ કરવા માંડે છે. આવા ઉદ્વિગ્ન લોકો જ આત્મહત્યા કરી બેસે છે. હરપળ ચિંતા, શોક, ભય તથા આશંકામાં ડૂબેલા રહીને પોતાની ઊંઘ હરામ કરી નાંખે છે. કાયર વ્યક્તિ હંમેશાં પરેશાન રહે છે. તેમને ડરાવવા અને ચિંતિત કરવા માટે કોઈ ને કોઈ નાનું મોટું કારણ ઊભું થતું જ રહે છે. તેનાથી ઊલટું, જેમનામાં સાહસ છે, મનોબળ છે તેઓ મોત સાથે ઝઝૂમતાં પણ હસતા રહે છે.

યુદ્ધના મોરચે જ્યાં બંને બાજુથી સનસનતી ગળીઓ પસાર થતી હોય છે ત્યાં મોતના ખોળામાં પણ વીર યોદ્ધાઓ હસતા, વિનોદ કરતા જોવા મળે છે. મોટામાં મોટી આપત્તિમાં પણ તેઓ ધીરજ, સાહસ અને વિવેકને સ્થિર રાખે છે તથા મુશ્કેલી પરિસ્થિતિ આવતાં બમણા ઉત્સાહથી તેને પાર કરવાનો પ્રયત્ન કરે છે. તેઓ કોઈનાથી ડરતા નથી. પોતાના ઉપર અને પોતાના ભગવાન પર જેમને ભરોસો છે તેઓ શા માટે કોઈથી ડરે ? શા માટે નિરાશ અને હતોત્સાહ થાય? બધાં જ સાંસારિક કાર્યોને સફળતાપૂર્વક પૂરાં કરવા માટે મનોબળની જરૂરીયાત હોય છે. તેથી જીવનની મહત્વપૂર્ણ સંપત્તિઓમાં મનોબળ હોવું તેને એક મોટી વિભૂતિ માનવામાં આવે છે.

-અખંડજ્યોતિ, ઓક્ટોબર-૧૯૬૧, પેજ-૨૨,

આશાવાદી વ્યક્તિઓ સાથે હળોમળો :

માણસનું વ્યક્તિત્વ અને બાહ્યજગત એકબીજાનાં પૂરક છે. જેવું વ્યક્તિત્વ હોય છે એવા પ્રકારનું જગત અને વાતાવરણ બની જાય છે. આપણું વ્યક્તિત્વ આપણા વિચારોનું જ પ્રતિબિંબ છે. કર્મઠ વ્યક્તિ પોતાની આજુબાજુ આશા, ઉત્સાહ તેમજ પ્રગતિનો સંદેશો આપે છે. તેઓ પોતાની સાથે બીજાઓને પણ નવી આશા તથા ઉત્સાહ આપે છે અને સાચા અર્થમાં તેઓ જીવનના પારખું હોય છે. માણસના વિચાર એમના જીવનના ઘડતરમાં મહત્વનો ભાગ ભજવે છે, પરંતુ નિરાશાવાદી પોતે તો નિરાશામાં ડૂબે છે અને બીજાને પણ ડુબાડે છે અને પોતાના ભાગ્યને દોષ આપે છે.

તમે આશાવાદી વ્યક્તિઓને મળો. એમના હાસ્યમાં જીવન હોય છે, એમની પ્રસન્નતાનાં કિરણો વાતાવરણને પણ સજીવ અને સુવાસિત કરી દે છે. જીવનની દરેક પળ એમના માટે નવો ઉત્સાહ અને સંદેશો લાવે છે. હંમેશા પ્રસન્ન રહેવું એ પ્રભુનો પ્રસાદ છે. એનાથી અંદર અને બહારની બન્ને રીતે પ્રકૃલ્લિત રહેવાય છે. જીવનનો દરેક દિવસ ઉમંગ તેમજ આશાનો સંદેશ લઈને આવે છે. પ્રકૃતિ એને મદમસ્ત દેખાય છે. પવનનું દરેક ઝોકું સૌરભ ફેલાવે છે. આવી વ્યક્તિઓને મળીને તમને નવી પ્રેરણા અને ઉત્સાહનો અનુભવ થાય છે અને જીવન તમને સુંદર, સરસ અને સ્વપ્નિલ લાગે છે.

-અખંડજ્યોતિ, નવેમ્બર-૧૯૫૭, પેજ-૨૬,

મનુષ્યની મહાનતાનું રહસ્ય

મનુષ્ય બધાં પ્રાણીઓમાં શ્રેષ્ઠ છે. શક્તિવાન બનવું કે શક્તિહીન બનવું તે મનુષ્યના પોતાના હાથમાં છે.

પોતાના દરેક ટેવ કે વાસના ઉપર તમે નિયંત્રણ કરી શકો છો કારણ કે તમે અનંત પરમાત્માનો એક અંશ છો અને પરમાત્માની શક્તિ આગળ કશું ટકી શકતું નથી. અનેક લોકો એવું હલકા પ્રકારનું જીવન જીવે છે કે જેમાં વ્યક્તિ સ્વતંત્ર હોતી નથી. શું તમારે આ સંસારમાં પ્રભાવશાળી બનવું છે ? જો જવાબ ‘હા’ હોય તો તમે સ્વનિર્ભર બનો અને સ્વતંત્ર બનવાનો પ્રયત્ન કરો. પોતાને સામાન્ય મનુષ્ય ના માનશો. હું ગરીબ છું, મારાથી શું થઈ શકે એવું ના વિચારશો.

જો તમે પરમાત્મા ઉપર વિશ્વાસ રાખીને લોકોની આલોચનાથી નહીં ડરો તો ભગવાન અવશ્ય તમને મદદ કરશે. જો તમે લોકોને ખુશ કરવા તમારું જીવન વિતાવશો તો લોકોથી તમે કદાપિ ખુશ નહીં રહો. ઊલટું જેમ જેમ તમે એમને ખુશ કરવા પ્રયત્ન કરશો તેમ તેમ તમે ગુલામ બનશો. તમારી પાસે એમની અપક્ષા વધતી જશે.

જે મનુષ્ય સ્વાભાવિક રૂપે પોતાની શક્તિનો ઉપયોગ કરે છે તે ખરેખર મહાન પુરુષ છે. જે લોકોને પોતાની મૂળ શક્તિ એવા આત્મબળનું ભાન હોય છે તેઓ હલકાં અને નકામાં કાર્યો કરતા નથી.

-અખંડજ્યોતિ, મે-૧૯૫૦, પેજ-૭,

સત્કર્મોથી દુર્ભાગ્ય પણ બદલી શકાય છે.

પ્રારબ્ધ કર્મોનું, ભૂતકાળમાં ભરેલાં ખરાબ કર્મોનું ફળ મળવું નિશ્ચિત છે. કેટલીકવાર એવું થાય છે કે કરેલાં કર્મોનું ફળ તરત જ મળી જાય છે. કેટલીકવાર એવું થાય છે કે પ્રારબ્ધ ભોગોની પ્રબળતાના કારણે વિધિએ નક્કી કરેલી સારી કે ખરાબ પરિસ્થિતિ વર્તમાનકાળમાં ટકી રહે છે અને અત્યારે જે કાર્યો કરવામાં આવ્યા છે તેનું પરિણામ ભવિષ્યમાં ગમે ત્યારે ભોગવવા માટે જમા થતું જાય છે.

યાદ રહે કે વર્તમાન જ મહત્વનો છે. ભૂતકાળમાં તમે સારાં કે ખરાબ કામ કરતા રહ્યા હો, પરંતુ હવે જો સારાં કામ કરતા હો તો ભાગ્ય બની ગયેલાં થોડાંક ફળોને બાદ કરતાં બીજાં ભેગાં થયેલાં પાપ કમજોર થઈ જશે અને કદાચ એમનું કોઈક પરિણામ જો ભગવવું પડે તો તે સાવ સામાન્ય, ખૂબ ઓછું કષ્ટ આપનાર તથા કીર્તિ વધારનાર હશે. શિબિ, દધીચિ, હરિશ્ચંદ્ર, પ્રહ્લાદ, ધ્રુવ, પાંડવો, વગેરેને પૂર્વના ભોગો પ્રમાણે કષ્ટો સહન કરવાં પડ્યાં, પરંતુ તે કષ્ટ છેવટે તેમની કીર્તિ વધારનારાં અને આત્મલાભ આપનાર સાબિત થયાં. સારાં કર્મ કરનાર વ્યક્તિઓનાં અગાઉનાં મોટાં મોટા પાપ થોડુંક દુઃખ આપીને સહેલાઈથી ભોગવાઈ જાય છે, પરંતુ જે વર્તમાનકાળમાં કુમાર્ગે જાય છે એણે પહેલાં કરેલાં સત્કર્મો કમજોર થઈ જશે. જે પાપકર્મો સંચિત થયેલાં હશે તે પ્રબળ બનશે. એના પરિણામે પાપનાં ફળોની શુંબલા વધારે ભયંકર થતી જશે. આથી આપણે સુવિચારો અપનાવી સત્કર્મો કરવાં જોઈએ.

અખંડજ્યોતિ, ફેબ્રુઆરી-૧૯૫૦,

બ્રહ્મની સર્વવ્યાપકતા

બ્રહ્મનો આદિ નથી કે અંત પણ નથી. તે અખંડ છે, શાશ્વત છે. આ પૃથ્વી પર બધી વસ્તુઓની યોજના આ બ્રહ્મથી પરિપૂર્ણ છે. અનંત બ્રહ્માંડ પણ એમનાથી જ પ્રકાશિત છે. વિશ્વના દરેક પદાર્થમાં તે વ્યાપેલો હોવા છતાં તેની પૂર્ણતામાં કોઈ પ્રકારની ખામી આવતી નથી, કારણ કે તે સદાય પૂર્ણ છે અને પૂર્ણતા જ એમનો સ્વભાવ તથા પ્રાકૃતિક ગુણ છે.

જે વસ્તુમાં આ પૂર્ણ બ્રહ્મ વ્યાપેલો હશે તે વસ્તુ પણ પૂર્ણ રહેશે. બ્રહ્મનો અનુભવ માત્ર ચેતન પદાર્થોમાં જ કરવાનો નથી. તે તો જડ પદાર્થોમાં પણ રહેલો છે. તેથી જડ અને ચેતન તમામ પદાર્થોમાં એમની પૂર્ણતાનો સાક્ષાત્કાર કરવો જોઈએ, પરંતુ આપણી આ સ્થૂળ આંખો આ ભૂમંડળનો ખૂણેખૂણો શોધી વળે એમ છતાં તે બ્રહ્મનાં દર્શન કરી શક્તી નથી. સ્વર્ગના તેજોમય વલયમાંથી જે દિવસે આપણી સ્થૂળ આંખો પ્રકાશ પ્રાપ્ત કરી લેશે તે દિવસે માયારૂપી અંધકાર દૂર થશે. જે દિવસે જ્ઞાનરૂપી સૂર્યના પ્રકાશથી આપણા મનમાંથી ભ્રમ દૂર થઈ જશે તે દિવસે આપણે સદ્જ્ઞાન કૃતાર્થ થઈ જઈશું.

-અખંડજ્યોતિ, ઓક્ટોબર-1949, પેજ-5

પોતાની ઉત્તમ કલ્પનાઓને ચરિતાર્થ કરો

જ્યાં પણ નજર નાખો ત્યાં કલ્પનાનો જ નિવાસ છે. તેથી કલ્પના કરવી વ્યર્થ નથી, પરંતુ જીવનની નિશાની છે. જો કે શરત એક જ છે કે તમારી કલ્પનાઓમાં તમારા જીવનનો પ્રાણ ભરેલો હોવો જોઈએ. નિષ્પ્રાણ કલ્પના જીવનશક્તિનો નાશ કરી નાખે છે, મનુષ્યને પણ નિષ્પ્રાણ બનાવી દે છે. તેથી આપણને સજીવ કલ્પના કરતાં આવડવી જોઈએ.

મનુષ્ય નામની આ ખૂબ ભારે મશીનરીમાં સર્વત્ર પ્રાણ જ ભરેલો છે. ચારેય બાજુ જીવન હિલોળા લઈ રહ્યું છે. અને તે જ કલ્પનાના રૂપમાં બહાર નીકળીને અનેક રૂપ તથા આકૃતિ બનાવવા ઈચ્છે છે. તે પોતાના જીવનને, પોતાની સત્તાને, પોતાની ચેતનાને ચારેય બાજુ વિખેરી દેવા ઈચ્છે છે. તેથી તો કલ્પના કરે છે, પરંતુ જ્યાં સુધી તે કલ્પના સુધી જ સીમિત રહે છે અને પોતાના આત્માને, પ્રાણને એમાં ભળવા દેતી નથી ત્યારે તે નિસ્તેજ બની જાય છે. તેથી જો તેજસ્વી બનવું હોય તો તમે જે ઈચ્છો છો, તમે તમારા મનમાં જે વિચારી રાખ્યું છે અને તમે જે હવાઈ કિલ્લાનો ઢાંચો તમારા મનમાં ઊભો કર્યો છે એને આ પૃથ્વી પર ઉતારવા માટે દઢ સંકલ્પ કરો. જો તમે અડગ નિશ્ચય કર્યો હશે તો દુનિયાની કોઈ તાકાત તમને એમ કરતાં રોકી શકે નહિ.

-અખંડજ્યોતિ, ડીસેમ્બર-૧૯૪૯, પેજ-૫ ૧૩૮

ઈશ્વરીય સત્તાનું તત્વજ્ઞાન -

પરમાત્મા ખુશામતથી પ્રસન્ન થઈ જતા નથી. કોઈની નિંદા કે સ્તુતિ અમને જરૂરી નથી. તે કોઈની પર પ્રસન્ન કે અપ્રસન્ન પણ થતા નથી. પૂજા-ઉપાસના એક પ્રકારની આધ્યાત્મિક વ્યાયામ છે. એનાથી આપણું આત્મબળ વધે છે, સતોગુણની માત્રામાં વારો થાય છે. ઈશ્વરને સર્વવ્યાપક માનનાર પાપથી ડરશે. કોટવાળ સામે ઊભો હોય તો ચોર પણ સાધુ જેવું આચરણ કરે છે. સૌથી મોટો કોટવાળ એવા ઈશ્વરને જે પોતાની અંદર, બહાર અને ચારેય બાજુ વ્યાપેલો જુએ છે તે એના દંડથી ડરશે અને પાપ નહીં કરે. પ્રાણીઓ માત્રમાં ઈશ્વરને વ્યાપેલો જોનાર મનુષ્ય જ બધાની સાથે સારો વ્યવહાર કરી શકે છે.

આવી ઈશ્વરીય દ્રષ્ટિ કેળવવી તે ઈશ્વરની ઉપાસનાનો મૂળ ઉદ્દેશ્ય છે. ધ્યાન, પ્રાર્થના, પૂજા, કીર્તન, જપ વગેરે એવી મનોવૈજ્ઞાનિક ક્રિયાઓ છે કે જેમના દ્વારા મનોભૂમિમાં ચોંટી ગયેલા કુસંસ્કાર બહાર નીકળી જાય છે અને એમની જગ્યાએ સુસંસ્કારોની સ્થાપના થાય છે.

જો એ અંતરાત્માના પોકારને સાંભળવામાં આવે અને એના ઈશારે ચાલવામાં આવે તો ખરાબમાં ખરાબ માણસ પણ થોડાક સમયમાં શ્રેષ્ઠ મહાત્મા બની શકે છે. ગીતામાં ભગવાને કહ્યું છે કે બધું છોડીને મારા શરણમાં આવી જા. હું તને બધાં પાપોમાંથી મુક્તિ કરી દઈશ. મારા શરણમાં અર્થાત્ અંતરાત્માના શરણમાં એમ સમજવું જોઈએ.

-અખંડજ્યોતિ, ફેબ્રુઆરી-૧૯૫૧, પેજ-૫

આત્મા બ્રહ્મસ્વરૂપ છે, એને ઓળખો

તમારા મન અને ઈન્દ્રિયો પર સંયમ રાખો, સદ્ ગુણો અપનાવો, આત્માના સાચા સ્વરૂપને જાણવાનો પ્રયત્ન કરો. આત્માનું નિયમિતરૂપે ધ્યાન કરો. તો જ તમે એ ખૂબ ગંભીર અસીમ આનંદ તથા અમરત્વને પ્રાપ્ત કરી શકો તથા અમરપદ સુધી પહોંચી શકશો. આ શરીરને જ આત્મા માની લેવો તે સૌથી મોટું પાપ છે. એ ભ્રમનો ત્યાગ કરો.

અવિદ્યા અને અજ્ઞાનના ઊંડા ફૂવામાંથી બહાર નીકળો અને જ્ઞાનરૂપી સૂર્યની ઝગમગતી જ્યોતિને અંતરમાં ધારણ કરો. આ જ્ઞાનમાં બીજાઓને પણ સાથી બનાવો. અપવિત્ર ઈચ્છાઓ અને અવિદ્યા તમને બહેકાવી દે છે.

તેથી એ પણ ના ભૂલો કે માનવજીવનનો મુખ્ય ઉદ્દેશ અને અંતિમ લક્ષ્ય આત્મસાક્ષાત્કાર કરવો એ જ છે. ખોટા બાહ્ય આડંબરો અને માયાના મિથ્યા પ્રપંચોમાં ના ફસાશો. કલ્પનાનાં મિથ્યા સ્વપ્નોમાંથી જાગો અને હલકાં નિરર્થક પ્રલોભનોની જાળમાં ફસાયા વગર નક્કર અને જીવતી જાગતી અસલિયતને પકડો. તમારા આત્માને પ્રેમ કરો કારણ કે આત્મા જ પરમાત્મા યા બ્રહ્મ છે. તે જ સજીવ મૂર્તિમાન સત્ય છે. આત્મા શાશ્વત છે, તેથી આત્મામાં જ સિતર રહો. તમે જ બ્રહ્મ છો. એને ઓળખો. આ જ વાસ્તવિક જીવન છે.

-અખંડજ્યોતિ, ફેબ્રુઆરી-૧૯૫૧, પેજ-૯

દિવ્ય વિભૂતીની દિવ્ય અનુભૂતિ

આંતરિક નિર્બળતાઓ અને ખામીઓને કારણે જ મનુષ્યનું સાંસારિક જીવન અભાવગ્રસ્ત, અવિકસતી તથા અશાંત રહે છે. અંદરની કમજોરી જ બહાર દીનતા અને હીનતાના રૂપમાં દ્રષ્ટિગોચર થાય છે. આત્મઘાતી લોકો જ આ સંસારમાં તિરસ્કૃત, કલંકિત, ધૃણિત, ઉપેક્ષિત અને નિષ્ફળ રહે છે. જેની અંદર આત્મબળ રહેલું હશે, જેના અંતરમાં પ્રકાશ ફેલાતો હશે તેના બ્રાહ્મજીવનનું પ્રત્યેક ક્ષેત્ર, આશા, ઉત્સાહ, સ્ફૂર્તિ તેજસ્વિતા અને પુરુષાર્થથી પરિપૂર્ણ દેખાશે. આંતરિક બળની આભાને બહાર પ્રગટ થતાં કોઈ આવરણ અટકાવી શકતું નથી. ગરીબી, માંદગી તથા દુઃખી પરિસ્થિતિમાં હોવા છતાં પણ મનસ્વી વ્યક્તિ પોતાની મહાનતાની પ્રમાને ફેલાવતી રહે છે. આવા લોકોની દુર્દશા ક્ષણિક જ હોય છે, કાયમી નહીં.

વ્યક્તિનું વિકસિત વ્યક્તિત્વ જ વસ્તુતઃ તેની સાચી સંપત્તિ પૂરવાર થાય છે. આ સંપત્તિ જેની પાસે મોજૂદ છે તેને ન તો દરિદ્ર કહી શકાય અને ન અસફળ. વાદળાં ચંદ્રમાને લાંબા સમય સુધી કયાં છુપાવી શકે છે ? દુઃખ કોઈ મનસ્વી વ્યક્તિને દુર્દશાગ્રસ્ત સ્થિતિમાં લાંબા સમય સુધી રાખી શકતું નથી. જ્યાં આત્મબળ હશે ત્યાં કોઈપણ અભાવ, પછી તે વ્યક્તિગત હોય અથવા સાંસારિક, પરંતુ વધારે સમય સુધી ટકી શકશે નહીં.

-અખંડજ્યોતિ, ઓક્ટોબર-૧૯૬૨, પેજ-૧૦

મુશ્કેલી સમસ્યાઓનું સરળ સમાધાન

જીવન સંગ્રામમાં સૌથી મોટું શસ્ત્ર આત્મવિશ્વાસ છે. જેમને પોતાની ઉપર, પોતાના સંકલ્પબળ અને પુરુષાર્થ ઉપર ભરોસો છે, તેઓ જ સફળતા માટેનાં અન્ય સાધનો મેળવી શકે છે. આત્મસંયમ પણ તેમના માટે જ શક્ય છે કે જેમને પોતાની ઉપર વિશ્વાસ છે. જેમણે પોતાનું ગૌરવ ગુમાવી દીધું છે, જેમને પોતાનામાં કોઈ શક્તિ દેખાતી નથી, જેમને પોતાનામાં ફકત હીનતા, અયોગ્યતા અને દુર્બળતા જ દેખાય છે, તેઓ કયા આધારે આગળ વધી શકશે અને કેવી રીતે આ સંઘર્ષ ભરેલી દુનિયામાં પોતાનું અસ્તિત્વ ટકાવી રાખી શકશે ? વહેતી ધારામાં જેમના પગ ઉખડી જાય તેને પાણી ખેંચી જાય છે, પરંતુ જેમણે પોતાનું દરેક પગલું મજબૂતીથી મૂક્યું છે તેઓ ધીરે ધીરે તે જ પ્રવાહને પણ પાર કરી લે છે.

પરમાત્માએ આપણને બીજા બધા મનુષ્યો જેટલી જ શક્તિ આપી છે. જે સમસ્યાઓને બીજા પાર કરી ચૂક્યા છે તેમને આપણે કેમ પાર ન કરી શકીએ ? સૈન્યમાં દરેક સૈનિકને એકસરખી જ બંદૂકો આપવામાં આવે છે. નિશાન વીંધવું એ દરેક સૈનિકની પોતાની સમજદારી અને યોગ્યતાનું કામ છે.

બધા જ લોકો અનંત સામર્થ્ય લઈને આ પૃથ્વી પર જન્મ્યા છે. પ્રશ્ન ફકત તેને ઓળખવાનો, ભરોસો કરવાનો અને તેના સદુપયોગનો છે. જેમને પોતાની ઉપર ભરોસો છે તેઓ પોતાના સામર્થ્યનો સદુપયોગ કરીને મુશ્કેલમાં મુશ્કેલ લક્ષ્યને પાર કરી લે છે.

-અખંડજ્યોતિ, મે-૧૯૬૧, પેજ-૧૮

વિલાસી મનુષ્ય ધર્માત્મા ના હોઈ શકે

જે માણસ બીજાના માટે જેટલી પ્રેમભાવના રાખે છે અને પોતાના માટે ઉદાસીન રહે છે એના માટે શ્રેષ્ઠ બનવું સહેલું છે. એનાથી વિરુદ્ધ જે મનુષ્ય પોતાને જેટલો વધારે પ્રેમ કરે છે અને બીજા પાસે પોતાની જેટલી વધારે સેવા કરાવે છે એટલી જ તે બીજા લોકોની ભલાઈ ઓછી કરી શકે છે. જે મનુષ્ય બીજાને ખવડાવવાના બદલે પોતે જ વધારે ખાઈ લે છે તે બીજા લોકોને બે રીતે નુકસાન કરે છે. એક તો પોતે વધારે ખાઈને બીજાના ભોજનમા ઘટાડો કરે છે અને બીજું વધારે ખાઈ લેવાથી તે પોતાનું આરોગ્ય ખોઈ બેસે છે, અને બીજાનું હિત કરવાને લાયક રહેતી નથી.

ઘણા લોકો એવું કહ્યા કરતા હોય છે કે અમે બીજાને પ્રેમ કરીએ છીએ, પરંતુ તેમનો પ્રેમ ફક્ત શબ્દો સુધી જ સીમિત રહે છે. આપણે બીજાઓને સાચો પ્રેમ ત્યારે જ કરી શકીએ કે જ્યારે આપણે પોતાની જાતને પ્રેમ કરીએ અને પોતાનો ખોટો સ્વાર્થ છોડી દઈએ. એવાં ઘણાં બધાં ઉદાહરણ મળે છે, જેમાં આપણે બીજાને પ્રેમ કરીએ છીએ, પરંતુ ખરેખર તો તે બાહ્ય દેખાવ જ હોય છે. બીજાને ભોજન કરાવવાનું તેમજ આશ્રય આપવાનું આપણે ભૂલી જઈએ છીએ, પરંતુ આપણા પોતાના માટે ભોજન તથા આશ્રય પ્રાપ્ત કરવાનું આપણે ક્યારેય ભૂલતા નથી. આથી બીજાઓ સાથે સાચા અર્થમાં પ્રેમ કરવા માટે આપણે પોતાની જાતને વધારે પડતો પ્રેમ કરવાનું છોડવું જોઈએ.

-અખંડજ્યોતિ, મે-૧૯૫૭, પેજ-૧૧

અશાંત રહેવાથી શું લાભ?

માનસિક શાંતિ એવી બહુમૂલ્ય પ્રાપ્તિ છે કે જેને પ્રાપ્ત કર્યા પછી ગરીબ વ્યક્તિ પણ ખૂબ આનંદ અને પ્રસન્નતાપૂર્વક જીવન ગુજારી શકે છે. વધુ શ્રમ કરવો પડે, ખરાબ ભોજન મળે અથવા અન્ય શારીરિક અસુવિધાઓ પરેશાન કરતી હોય, છતાં પણ માનસિક શાંતિ મળતાં મનુષ્ય સુખી જ રહેશે, પરંતુ બધાં જ સુખ મળવા છતાં પણ જો આંતરિક ચિંતા અને પરેશાની વડે મન વ્યથિત રહેતું હોય તો તે વ્યક્તિને નરકમાં પડ્યાનો જ અનુભવ થશે. આથી જીવનનો આનંદ મેળવવા ઈચ્છતી દરેક વ્યક્તિએ એવો પ્રયત્ન કરવો જોઈએ કે તે પોતાની માનસિક અશાંતિનાં કારણોની તપાસ કરે અને તેમાંથી છુટકારો મેળવવા માટે વહેલી તકે શક્ય હોય તે બધાં પગલાં ભરે. અન્ય અભાવો અને મુશ્કેલીઓથી કોઈ વિશેષ નુકસાન નથી, પરંતુ ચિત્તનું ઉદ્વિગ્ન રહેવું એ ભારે વિપત્તિ છે. એના કારણે જીવનનો બધો આનંદ જ નષ્ટ થઈ જાય છે.

જો અશાંતિનું કારણ કોઈ પરિસ્થિતિ હોય તો તેને બદલવી જોઈએ અને જો આપણી ટેવ જ એવી બની ગઈ હોય કે જરા અમથી વાતમાં જીવ ગભરાવા લાગે, ભયનો પહાડ સામે દેખાય તો આ દુર્બળતાને પણ હટાવવી પડશે. જે કોઈ ઉપાય કરવો પડે તે કરવો જોઈએ અને મનની અશાંતિ દૂર થવી જોઈએ, જેથી ચિત્તમાં બેચેની ન રહે. જીવનક્રમને એથી પણ વધુ સમૃદ્ધ તથા ઉન્નતિશીલ બનાવી શકાય છે. તે પ્રમાણે કરવું જ જોઈએ. કોઈ સફળતા એટલી કિંમતી નથી કે તેના વડે આંતરિક અશાંતિ દ્વારા થનારું નુકસાન ભરપાઈ થઈ શકે.

-અખંડજ્યોતિ, સપ્ટેમ્બર-૧૯૬૧, પૃષ્ઠ-૩૩

આત્મનિયંત્રણની શક્તિ

નૈતિકતાનો હેતુ મનુષ્યને પોતાના વિશાળ સ્વભાવનું જ્ઞાન કરાવવાનો છે. નૈતિકતા પોતાની જાતને વ્યક્તિગત જીવનથી ઊંચે લઈ જવાનું સાધન છે. નૈતિકતાનો આધાર સ્વાભાવિક પ્રવૃત્તિઓને માનવામાં આવે છે. પ્રકૃતિવાદી લોકો મનુષ્યના આચરણને બીજાં પ્રાણીઓના આચરણથી અલગ ગણતા નથી. જે રીતે બીજા પ્રાણીઓના આચરણનો મુખ્ય સ્ત્રોત તે પ્રાણીઓની સુખની ઈચ્છા અને દુઃખથી બચવું તે છે, એ જ રીતે મનુષ્યના આચરણની મુખ્ય પ્રેરણા સુખની ઈચ્છા અને દુઃખથી બચવું તે જ હોય છે. આ રીતે મનુષ્યના આચરણને સમજવું તે મનુષ્ય સ્વભાવની વિશેષતાને નજર અંદાજ કરવા બરાબર છે. મનુષ્ય વિવેકશીલ પ્રાણી છે. મનુષ્યનો વિવેક તેના વ્યક્તિત્વનો વિકાસ કરે છે. વિવેકને લીધે મનુષ્ય બીજી વ્યક્તિઓના સુખમાં પોતાનું સુખ જુએ છે અને તે પોતાની જાતને ત્યાં સુધી પૂર્ણ નથી અનુભવતો કે જ્યાં સુધી બીજા લોકોને તેનાથી લાભ ન થાય.

પશુઓમાં પોતાના ગુસ્સાને રોકવાની શક્તિ હોતી નથી એને મન જે તરફ લઈ જાય છે એટલે કે જે તરફ તેની મૂળ પ્રવૃત્તિઓ પ્રેરણા આપે છે તે તરફ જવા લાગે છે. મનુષ્ય પોતાની જાતને રોકી શકે છે. તે જન્મજાત સ્વભાવથી વિપરીત વર્તન પણ કરી શકે છે. તે પોતાના અંગત સ્વાર્થનો ત્યાગ કરીને પરમાર્થના કાર્યમાં પોતાની જાતને જોડી શકે છે. નૈતિકતાનો આધાર મનુષ્યની આ આત્મ નિયંત્રણ શક્તિ જ છે.

-અખંડજ્યોતિ, ઓગષ્ટ-૧૯૫૮, પૃષ્ઠ-૧૫

માનવજીવન અને ઈશ્વરવિશ્વાસ

વસ્તુતઃ જીવન તેમની યાચ છે કે જેઓ ભૌતિક શક્તિ સુધી સીમિત ન રહેતાં પરમાત્માને પોતાના જીવનરથનો સારથિ બનાવી લે છે. તેને જ જીવનનો માર્ગદર્શક બનાવીને મનુષ્ય આ જીવનસંગ્રામમાં વિજય પ્રાપ્ત કરે છે. આપણે ઈશ્વરને ભૂલીને સંસારના તાણાવાણા ગૂંથતા રહીએ છીએ. પોતાના મનમાં હવાઈ કિલ્લા રચીને છીએ. કલ્પનાના ઉડ્ડયનથી દુનિયાનો બીજો છેડો માપવાની યોજના બનાવીએ છીએ, પરંતુ આપણે ડગલેપગલે ઠોકરો ખાવી પડે છે. દુર્યોધન, રાવણ, હિરણ્યકશિપુ, સિકંદર વગેરે મોટી મોટી હસ્તીઓ પસ્તાવો કરતી ચાલી ગઈ. ભગવાનના સંસારમાં રહીને ભગવાનને ભૂલીને કેવળ સાંસારિક શક્તિને સર્વોપરિતા આપવાથી બીજું શું મળે ? સંસારના રણાંગણમાં ઉતરીને આપણે એટલા આંધળા બની જઈએ છીએ કે આ સમગ્ર સૃષ્ટિના માલિકના આશીર્વાદ લેવા તો દૂર, પરંતુ યાદ પણ કરતા નથી અને આ સ્થૂળ સંસારને જ સર્વોપરિતા આપીએ છીએ. આવી અહંકારી વ્યક્તિ ભલે ગમે તેટલી સફળતા પ્રાપ્ત કરી લે, પણ તેનો વિજય સંદિગ્ધ જ રહે છે.

આજે માનવજીવનની જે કરુણ અને દયાજનક સ્થિતિ છે, જે સંતોષ, દુઃખ તથા નિષ્ફળતા મળી રહ્યાં એ બધાંનું મૂળ કારણ ઈશ્વરવિશ્વાસની ખામી જ છે. ઈશ્વરીય સત્તાની ઉપેક્ષા જ છે.

-અખંડજ્યોતિ, જાન્યુઆરી-૧૯૬૩, પેજ-૪

આત્મસંતોષ અને આત્મસન્માન

આત્મસન્માનનો આધાર બીજાઓને સન્માન આપવામાં છે. ઘુમ્મટવાળા મકાનમાં પડતા પડઘાના કારણે આપણને તેવો જ અવાજ સાભળવા મળે છે. જેવો આપણે બોલ્યા હતા. જો ગાળ આપીએ તો ગાળ અને ભજન ગાઈએ તો ભજન તે ઘુમ્મટવાળા મકાનના પડઘાના રૂપમાં બેવડાય છે. દર્પણમાં આપણને પોતાનું જ પ્રતિબિંબ દેખાય છે. આ સંસારનો વ્યવહાર પણ ઘુમ્મટવાળા મકાન કે દર્પણ જેવો છે. જો આપણે બીજાઓને સન્માન આપીએ તો બદલામાં આપણને સન્માન મળે છે. આપણા મનમા જો બીજાઓ પ્રત્યે પ્રેમ અને આત્મીયતા હશે તો બદલામાં સામર્થ્ય પણ આપણને એ જ બધું મળશે.

બીજા લોકોના વ્યવહારથી આપણને સંતોષ અને સન્માન પ્રાપ્ત થાય એવી હરકોઈને ઈચ્છા રહે છે, પરંતુ તે એ ભૂલી જાય છે કે એ પ્રાપ્ત કરવાને માટે આપણે શું કરવું જોઈએ? મૂલ્ય ચૂકવ્યા વિના આપણને સંસારમાં કોઈ વસ્તુ મળતી નથી. પછી પરમાનંદ અને તૃપ્તિ આપતી આ વિભૂતિઓ પણ આપણને અનાયાસ કેવી રીતે મળી શકે? પોતાનું આચરણ સુધારવા માટે તૈયાર રહીએ, તો કોઈ કારણ નથી કે આત્મસંતોષ અને આત્મસન્માન આપણને પ્રાપ્ત ન થાય અને આત્માને તૃપ્તિની તથા પ્રકૃલ્લતાની પરિપૂર્ણ અનુભૂતિનો આનંદ ન મળે.

-અખંડજ્યોતિ, ફેબ્રુઆરી-૧૯૬૩, પેજ-૧૯

વિચારોની ઉત્કૃષ્ટતાનું મહત્વ

વિચાર એક પ્રચંડ શક્તિ છે અને તે પણ અસીમ, અમર્યાદિત, અણુશક્તિથી પણ પ્રબળ છે. વિચાર જ્યારે મૂર્ત બનીને સંકલ્પનું રૂપ ધારણ કરે છે તો પ્રકૃતિ સ્વયં પોતાના નિયમોને બદલીને પણ તેને માર્ગ કરી આપે છે. એટલું જ નહીં, તેને અનુકૂળ બની જાય છે.

મનુષ્ય જેવા વિચારો કરતો રહે છે તેવાં જ તેના આદર્શ, હાવભાવ, રહેણીકરણી, શરીરનું તેજ , મુદ્રા વગેરે બની જાય છે. જ્યાં સદ્ વિચારોની પ્રચુરતા હશે ત્યાં તેવું જ વાતાવરણ બની જશે. ઋષિઓના અહિંસા, સત્ય, પ્રેમ તથા ન્યાયના વિચારોથી પ્રભાવિત ક્ષેત્રમાં હિંસક પશુઓ પણ પોતાની હિંસા છોડીને અહિંસક પશુઓની સાથે વિચરણ કરતાં હતાં.

જ્યાં ઘૃણા, દ્રેષ, ક્રોધ વગેરે સાથે સંબંધિત વિચારોનો નિવાસ હશે ત્યાં નારકીય પરિસ્થિતિનું નિર્માણ થવું સ્વાભાવિક છે. મનુષ્યમાં જો આ પ્રકારના વિચાર ઘર કરી જાય કે હું અભાગી છું, દુઃખી છું, દીનહીન છું, તો તે સદૈવ દીનહીન પરિસ્થિતિમાં જ પડી રહેશે. આનાથી ઊલટું જો મનુષ્યમાં સામર્થ્ય, ઉત્સાહ, આત્મવિશ્વાસ તથા ગૌરવયુક્ત વિચાર હશે તો તે પ્રગતિ તથા ઉન્નતિના દ્વાર ખોલી આપશે. મનુષ્યના વિચાર શક્તિશાળી ચુંબક જેવા છે, જે પોતાના સમાનધર્મી વિચારોને પોતાના તરફ આકર્ષિત કરે છે. વિચારોનું તપ જ સાચી તપસ્યા છે.

-અખંડજ્યોતિ, મે-૧૯૬૩, પેજ-૧૨

આપણો દ્રષ્ટિકોણ પણ સુધરે

આપણે પોતાના આંતરિક દ્રષ્ટિકોણને બદલીએ તો બહાર જે કાંઈપણ દેખાય છે તે બધું બદલાયેલું બદલાયેલું જણાશે. આંખો પર જે રંગના ચશ્માં પહેર્યા હોય છે તે રંગની જ વસ્તુઓ દેખાય છે. અનેક લોકોને આ સંસારમાં કેવળ પાપ અને દુર્ભાવ જ દેખાય છે. સર્વત્ર તેમને ગંદકી જ દેખાય છે. આનું મુખ્ય કારણ પોતાની આંતરિક મલિનતા જ છે. આ સંસારમાં સદ્ ગુણોની ખામી નથી, શ્રેષ્ઠ અને સજ્જન વ્યક્તિઓ પણ સર્વત્ર રહે છે. દરેક વ્યક્તિમાં કોઈ ને કોઈ સદ્ ગુણ તો હોય જ છે. છિદ્રાન્વેષણ છોડીને જો આપણે ગુણની ખોજ કરવાનો આપણો સ્વભાવ કેળવીએ, તો ધૃણા અને દ્રેષના બદલે આપણને પ્રસન્નતા પ્રાપ્ત કરવા લાયક પણ ઘણું આ સંસારમાં મળી જશે. બૂરાઈઓને સુધારવા માટે પણ આપણે ધૃણાનો નહીં, સુધારણા અને સેવાનો દ્રષ્ટિકોણ અપનાવીએ તો તે કટુતા અને દુર્ભાવના પેદા નહિ થાય, જે સંઘર્ષ અને વિરોધ કરવાથી સામાન્યતઃ પેદા થાય છે.

બીજાઓને સુધારતા પહેલાં આપણે પોતાને સુધારવાની વાત વિચારવી જોઈએ. બીજાઓની પાસે સજ્જનતાની આશા રાખતાં પૂર્વે આપણે પોતાની જાતને સજ્જન બનાવવી જોઈએ. બૂરાઈઓને દૂર કરવી તે એક પ્રશસનીય પ્રવૃત્તિ છે. સારા કામની શરૂઆત પોતાનાથી જ કરવી જોઈએ. જો આપણે સુધરીએ, આપણો દ્રષ્ટિકોણ સુધરે, તો બીજાઓની સુધારણા થવામાં કોઈ મુશ્કેલી નડશે નહીં.

-અખંડજ્યોતિ, મે-૧૯૬૩, પેજ-૧૮

ઉત્કૃષ્ટ જીવનની આવશ્યકતા

જીવનનું કોઈ લક્ષ્ય ન હોય, કોઈ આદર્શ કે ઉદ્દેશ ન હોય, તો મનુષ્યની સ્થિતિ બરાબર એવી જ હોય છે, જેવી ડ્રાઈવર વિના ચાલતી મોટરની, જેની શક્તિનો દુરુપયોગ થઈને કયાંય પણ નાશ પામીને અવનતિની ખાઈમાં પડવું નિશ્ચિત છે.

ઉચ્ચ આદર્શ, મહાન લક્ષ્ય, ઉચ્ચ વ્યક્તિત્વ, ઉજ્જવળ કાર્યક્રમ તથા ઉચ્ચ વ્યવહારને લક્ષ્ય બનાવીને જ મનુષ્ય ઉત્કૃષ્ટ આંતરિક સ્થિતિ પ્રાપ્ત કરે છે અને તેની આ સ્થિતિ જ સાંસારિક જીવનમાં વિકાસનો માર્ગ ખુલ્લો કરે છે. જેણે પોતાના આંતરિક સ્તરનું નિર્માણ કરવામાં સફળતા મેળવી લીધી છે તેના માટે બાહ્ય જીવનની સફળતા પણ સુનિશ્ચિત છે. આંતરિક સ્થિતિનું નિર્માણ જ લક્ષ્ય નિર્ધારણનું મૂળ સ્વરૂપ છે. તેને માટે દ્રઢ આસ્થા, અટલ વિશ્વાસ તથા અનન્ય નિષ્ઠાનો કિલ્લો તૈયાર કરી લેવો તે બાહ્યજીવનની સફળતાનું સાધન બને છે. જીવન સંગ્રામમાં અંત સુધી તે જ વ્યક્તિઓ મોરચા પર અડીખમ રહે છે, જેમનો ઉદ્દેશ, આદર્શ તથા લક્ષ્ય દ્રઢ, અચળ અને એક હોય છે. ધૂર્તતા કે પ્રતિભાના બળે કોઈ વ્યક્તિ થોડા દિવસ નાનકડા ક્ષેત્રમાં ચમકી શકે છે, પરંતુ વિશ્વ ઈતિહાસમાં અંત આકાશમાં ચંદ્ર-સૂર્યની જેમ કેવળ તે જ મહાપુરુષો ચમકતા રહી શકે છે, જેમણે પોતાના અંતઃકરણને ઊંચું બનાવ્યું છે. જેનું લક્ષ્ય, જેની આંતરિક સ્થિતિ જેટલી ઊંચી છે તેને એટલો જ ઊંચો માનવામાં આવશે.

-અખંડજ્યોતિ, જુલાઈ-૧૯૬૩, પેજ-૧૪-૧૫

આત્માસુધારણાનો સરળ માર્ગ, સેવા

પાપનું પરિણામ પાપ જ હોય છે. બૂરાઈનું ફળ બૂરું અને ભલાઈનું ભલું. બધાંએ આનો સ્વીકાર કર્યો છે. મનુષ્ય જેવો અભ્યાસ કરે છે તેવો જ તે બનશે. આથી શુભની પ્રાપ્તિને માટે, સદ્ ગુણોની વૃદ્ધિને માટે આચારશાસ્ત્રમાં પરમાર્થ, સેવા, દાન, પૂજ્ય, ઉપાસના, વ્રત વગેરેને ધર્મ માનીને જીવનમાં મુખ્ય સ્થાન આપ્યું છે. જો મનુષ્ય પોતાના જીવનમાં સુધારો કરવા ઈચ્છે, શુભની આકાંક્ષા રાખે તો બીજાઓને માટે તે જ બધું કરવું જોઈએ, જે તે પોતાને માટે ઈચ્છે છે. બીજાઓને માટે તે જ વિચારે, જે તે પોતાને માટે વિચારે છે. બીજાઓનાં દુઃખ દૂર કરવા, મુશ્કેલીઓમાં મદદ કરવા, તેમને સુધારવા, તેમના હિતને માટે તે જ પ્રયત્ન કરવામાં આવે, જે મનુષ્ય પોતાને માટે કરે છે. આથી મનુષ્યનાં દુઃખ, પરેશાનીઓ તથા સમસ્યાઓ જાતે જ દૂર થઈ જશે. માનસિક ગૂંચવણોનો ઉકેલ આવી જશે.

પોતાની બૂરાઈઓ સાથે સીધા લડતાં તે વધારે પ્રબળ બની જાય છે. આવી હાલતમાં તેમની સાથે લડીને વિજય મેળવવો મુશ્કેલ હોય છે. પોતાની બૂરાઈઓમાં સુધારો લાવવા માટે તેમની સાથે સીધા ન લડતાં, બીજાઓના હિત, સેવા તથા કલ્યાણમાં પોતાની શક્તિ ખર્ચવી જોઈએ. આથી જે લાભ બીજાઓને મળવો જોઈએ તે આપણને પણ સહજ રીતે પ્રાપ્ત થઈ જાય છે. પરમાર્થ તથા પરહિત સાધનાની પુણ્ય પ્રક્રિયામાં મનુષ્યનાં પોતાનાં દોષો, બૂરાઈઓ વગેરે પણ દૂર થઈ જાય છે અને બમણો લાભ મળે છે.

-અખંડજ્યોતિ, જુલાઈ-૧૯૬૩, પેજ-૨૪

બહાર નહીં, અંદર પણ જુઓ

મનુષ્યના અંતરમાં સત્ય, જ્ઞાન સ્વરૂપ અનંત જ્યોતિર્મય બ્રહ્મનો, પરમતત્વનો નિવાસ છે, જે ‘જ્યોતિષા યદ્જ્યોતિ’ અતિ શુભ જ્યોતિઓની પણ જ્યોતિ છે. કદાચ આપણે એક ક્ષણવાર માટે પણ પોતાના અંતરમાં પ્રવેશીને આ પરમ જ્યોતિનાં દર્શન કરી લઈએ તો કૃતકૃત્ય બની જઈશું. પરમ શાંતિ, સ્તબ્ધતા, નીરવતા, ગંભીરતા, એકરસતાનાં કિરણોમાં તરબોળ બનીને જીવનનાં સમસ્ત કલેશ, દુઃખ, સંઘર્ષ, અશાંતિ, દુઃખો વગેરેથી મુક્તિ મેળવી લઈશું. જેમ કે સાગરના અંતરમાં ડૂબકી મારતાં બાહ્ય જગતનો કોલાહલ સંભળાતો નથી.

જીવનની એક અનિવાર્ય અને મહત્વપૂર્ણ સાધના છે – પોતાના અંતરનું જ્ઞાન થવું. જન્મ પ્રાપ્ત કર્યા પછી સંસારનાં નામ, રૂપ, રંગ, સજાવટ, પદાર્થોનો સંસર્ગ, અહીંની પ્રવૃત્તિઓ, હલનચલનનો સંપર્ક આપણા જીવનના બાહ્ય પટલ સાથે રહે છે. સંસારનાં સુખદુઃખ, હાનિલાભ, જરા-મરણ, કીર્તિ-અપકીર્તિ એ બધાં ક્ષણભંગુર છે. તેમને મહત્વ ન આપતાં આપણાં અંતરમાં આત્મદેવની અજર-અમર, અવિનાશી જ્યોતિનાં દર્શન સદૈવ કરતા રહેવું જોઈએ. આ રીતે આત્મામાં લીન થતાં કોઈ સમસ્યા, કોઈ મૂંઝવણ, કોઈ રોગશોક નહીં રહે કારણ કે નિત્ય સમક્ષ નિત્યનું કોઈ મહત્વ જ રહેતું નથી. અભ્યાસ દ્વારા આ સત્યને જીવનનું એક અંગ બનાવી લેવાથી મનુષ્ય સંસારમાં રહેવા છતાં પણ જીવન મુક્ત બની જાય છે.

-અખંડજ્યોતિ, ઓક્ટોબર-૧૯૬૩, પેજ-૧૦-૧૧

આપવાથી જ મળશે.

કોઈને કાંઈ આપો કે તેની ઉપર કોઈ પ્રકારનો ઉપકાર કરો તો બદલામાં તે વ્યક્તિ પાસેથી કોઈ પ્રકારની આશા ન રાખશો. આપને જે કાંઈ આપવાનું હોય તે આપો. તે હજારગણું બનીને તમારી પાસે પાછું આવશે, પરંતુ તમારે તેના પાછા આવવાની કે ન આવવાની ચિંતા જ ન કરવી જોઈએ. પોતાનામાં શક્તિ રાખો, આપતા રહો, આપીને જ ફળ પ્રાપ્ત કરી શકશો. એક વાત શીખી લ્યો કે સમગ્ર વિશ્વ આપી રહ્યું છે. પ્રકૃતિ આપવાને માટે તમને વિવશ કરશે. આથી પ્રસન્નતાપૂર્વક આપો. આજ હોય કે કાલ, તમારે કોઈને કોઈ દિવસ ત્યાગ કરવો જ પડશે.

જીવનમાં તમે સંગ્રહ કરવા માટે આવ્યા છો, પરંતુ પ્રકૃતિ તમારું ગળું દબાવીને મુઠ્ઠી ખોલાવી નાંખે છે. જે કાંઈ તમે મેળવ્યું છે તે આપવું જ પડશે. ભલે તમારી ઈચ્છા હોય કે ન હોય. જેવું તમારા મુખમાંથી નીકળશે કે ‘ના , હું આપું’ તે ક્ષણે જોરથી ધકકો આવે છે, તમે ધાયલ થઈ જાઓ છો. સંસારમાં કોઈ વ્યક્તિ એવી નથી, જે જીવનની લાંબી દોડમાં પ્રત્યેક વસ્તુ આપવા કે ત્યાગ કરવા માટે વિવશ ન હોય. આ નિયમથી પ્રતિફૂળ આચરણ કરવા માટે જે જેટલો પ્રયત્ન કરે છે. તે પોતાની જાતને એટલી જ દુઃખી અનુભવે છે.

આપણી દુઃખદ અવસ્થાનું કારણ એ છે કે ત્યાગ કરવાનું સાહસ આપણે કરતા નથી. આથી આપણે દુઃખી છીએ. તમે ગ્રહણ કરો છો તે આપવાને માટે. આથી બદલામાં કાંઈ માંગશો નહીં.

-અખંડજ્યોતિ, ફેબ્રુઆરી-૧૯૬૪, પૃષ્ઠ-૧

પ્રેમ અને પરમેશ્વર

પ્રત્યેક પ્રાણીમાં પરમાત્માનો નિવાસ છે. પ્રાણીઓની સેવા કરવાથી વધારે મોટી બીજી કોઈ ઈશ્વરભક્તિ હોઈ શકે નહીં. કલ્પનાના આધાર પર ધારણા તથા ધ્યાન દ્વારા પ્રભુને પ્રાપ્ત કરવાના બદલે સેવાધર્મ અપનાવીને આ સાકાર બ્રહ્મ, અખિલ વિશ્વને સુંદર બનાવવામાં જોડાઈ રહેવું તે સાધનાનો સૌથી ઉત્તમ માર્ગ છે. અમુક ભજન કે ધ્યાનથી ઈશ્વરને પ્રસન્નતા થઈ શકે નહીં એમાં સંદેહ હોઈ શકે છે, પરંતુ બીજાઓને સુખી અને ઉન્નત બનાવવા માટે જેણે કાંઈક કર્યું છે તેને આત્મસંતોષ, સહાયતા મળવાથી સુખી થયેલા જીવોના આશીર્વાદ અને પરમાત્માની કૃપા મળવી સુનિશ્ચિત છે.

આ વિશ્વમાં પ્રેમથી વધારે આનંદમય બીજું કાંઈપણ નથી. જે વ્યક્તિ કે વસ્તુને આપણે પ્રેમ કરીએ છીએ તે આપણને ઘણાં સુંદર લાગવા માંડે છે. જો ઉદાર બુદ્ધિથી લોકકલ્યાણનાં કાર્યોમાં રત રહેવામાં આવે તો આ ઈશ્વર પ્રત્યે તથા તેમની પુણ્ય વૃત્તિઓ પ્રત્યે પ્રેમ પ્રદર્શિત કરવાનો એક ઉત્તમ માર્ગ હશે. આ રીતે કરેલી ઈશ્વર ઉપાસના કદી પણ વ્યર્થ જતી નથી. આની સાર્થકતાના પ્રમાણ સ્વરૂપ તત્કાળ આત્મસંતોષ મળે છે. શ્રેયની ભાવનાઓથી ઓતપ્રોત હોય તેણે પોતાનું અંતઃકરણ પ્રેમ અને સેવાધર્મથી પરિપૂર્ણ બનાવી લેવું જોઈએ.

અખંડજ્યોતિ, જુલાઈ-૧૯૬૪, પેજ-૧

આત્મનિરીક્ષણની પ્રવૃત્તિ

સ્વાધ્યાય વડે આત્મનિરીક્ષણની પ્રવૃત્તિ જાગૃત થાય છે. સદ્ ગ્રંથોમાં વ્યક્ત આદર્શો સાથે જ્યારે મનુષ્ય પોતાની સરખામાણી કરે છે ત્યારે જ તે સમજી શકે છે કે માનવતાના માપદંડ કરતાં હજુ તે કેટલો પાછળ છે. મનુષ્યની અંદર કેટલા પ્રમાણમાં કયા કયા દોષદુર્ગુણ ભરેલા છે તે જાણવા માટે આત્મનિરીક્ષણ કરવું જરૂરી છે. પ્રગતિશીલ બનવા માટે આવશ્યક ગુણોની ઊણપ જ્યારે તેને પોતાનામાં દેખાવા લાગે છે ત્યારે જ તે તેની પૂર્તિની વાત વિચારે છે. પ્રગતિશીલ થવા માટેની આ જ પ્રક્રિયા છે.

જ્યાં સુધી મનુષ્ય પોતાની ત્રુટીઓ નહીં જોઈ શકે અને તેમને છોડીને સત્પ્રવૃત્તિઓ અપનાવવા માટે તૈયાર નહીં થાય ત્યાં સુધી વર્તમાન દયાજનક સ્થિતિમાં કોઈ ફેરફાર નહીં થાય. જેના મસ્તકમાં પ્રગતિશીલ અને પ્રકાશવાન વિચારોનું નવું પાણી નથી પહોંચતું તેનો અંતઃપ્રદેશ ગંદા નાળાની માફક સ્થિર પડ્યો રહીને દિવસે દિવસે વધારે દુર્ગંધવાળો બનતો જાય છે. મનની શક્તિનો આધાર વિચારો પર જ રહેલો છે. જેના વિચાર જેટલા ઉચ્ચકોટિના હશે તેને એટલો જ મહાન અને આત્મિક દૃષ્ટિએ એટલો જ ઉચ્ચ કોટિનો માનવામાં આવશે.

પ્રગતિ ત્યારે જ થાય છે કે જ્યારે મનુષ્ય કાંઈક ભૂલે છે અને કશુંક શીખે છે, કાંઈક છોડે છે અને કાંઈક અપનાવે છે. સામાન્ય મનુષ્ય પોતાને નિર્દોષ માને છે. અને પોતાની મુશ્કેલીઓનો દોષ બીજાઓના માથે નાંખતો રહે છે, પરંતુ જ્યારે જીવનનાં તથ્યોનું મનન અને ચિંતન કરતાં પોતાના સુધાર અને પ્રશિક્ષણની વાત સમજાય છે ત્યારે અડધી સમસ્યાઓનું સમાધાન થઈ જાય છે. આજ સુધી સંસારમાં જેમણે કોઈપણ દિશામાં પ્રગતિ કરી છે તેમને આ જ માર્ગ અપનાવવો પડ્યો છે.

-અખંડજ્યોતિ, ઓક્ટોબર-૧૯૬૧, પેજ-૨૦

સાધેલું મન – વરદાન આપનાર દેવતા

વાસના અને તૃષ્ણાના સત્યાનાશી માર્ગ પર દોડતા મનની લગામને ખેંચવી જરૂરી છે. જો તેના પર અંકુશ મૂકવામાં ન આવે અને જ્યાં પણ તે જાય ત્યાં જ જવા દઈએ તો પછી વિનાશ સિવાય બીજું કોઈ પરિણામ આવે નહિં. અધ્યાત્મથી વિમુખ થઈને ભૌતિકવાદી દૃષ્ટિકોણમાં પ્રવૃત્ત મનુષ્ય તે માર્ગ પર એટલો બધો આસક્ત થઈ જાય છે કે લોટની ગોળી સાથે કાંટો પણ ગળી જનાર માછલીની માફક તેને કાંઈ જ ખબર નથી રહેતી કે આગળ આપણું શું થવાનું છે ?

આ પ્રિય લાગનારી, પરંતુ પતન તરફ લઈ જતી પ્રવૃત્તિઓ પર અંકુશ મૂકવાનું પ્રત્યેક આત્મવાદી માટે જરૂરી છે. તપશ્ચર્યાને આ દૃષ્ટિએ અનિવાર્ય માનવામાં આવી છે. જંગલી હાથીને કહ્યાગરો બનાવવામાં જેટલી ઝંઝટ કરવી પડે છે, સિંહને સરકસમાં ખેલ બતાવવા યોગ્ય કરવા માટે જેટલો શ્રમ, ચતુરાઈ તથા ખર્ચ કરવો પડે છે એટલો જ મનને કુમાર્ગ પરથી પાછું વાળીને સન્માર્ગ પર ચાલવાની ટેવવાળું બનાવવામાં લાગે છે. આ અઘરા કાર્યને જ સાધના કહેવાય છે. એ તપશ્ચર્યા પણ છે. જો પ્રયત્નપૂર્વક મનને સાધી લેવામાં આવે તો તે વશમાં આવી ગયેલું મન દેવતાની માફક પ્રત્યેક વરદાન આપનારું બની જાય છે. આવું સારી રીતે ઘડાયેલું મન જેવી પાસે છે તેને આ સંસારમાં કોઈ વસ્તુની ઉણપ નથી રહેતી. તેને વિશ્વવિજયી માનવામાં આવે છે. આત્મિક પ્રગતિનું પહેલું પગથિયું એ જ હોઈ શકે કે આપણે આપણા જીવનનો ઉદ્દેશ્ય નક્કી કરીએ, લક્ષ્યને સ્થિર કરીએ. આ લક્ષ્ય પ્રેય નહીં, શ્રેય જ હોઈ શકે.

-અખંડજ્યોતિ, ઓક્ટોબર-૧૯૬૧, પેજ-૧૦

જીવનના ઉદ્દેશ્યનો નિર્ણય

આત્મિક પ્રગતિનું પહેલું પગથિયું એ જ હોઈ શકે કે આપણે પોતાના જીવનનો ઉદ્દેશ્ય નક્કી કરીએ, લક્ષ્યને સ્થિર કરીએ. આ લક્ષ્ય પ્રેય જ હોઈ શકે છે. ભૌતિકવાદના માર્ગ પર સાપની ઝડપથી દોડી જતી જીવનની પ્રવૃત્તિઓને પાછી વાળીને શ્રેયના માર્ગ પર ચલાવવાની છે અને તેથી વળાંક લેતી વખતે કેટલીક વિશેષ સાવધાની રાખવી જરૂરી છે. ભોગની જગ્યાએ સંયમ અને વિલાસની જગ્યાએ તપની સ્થાપના કરવાથી જ આ પ્રકારનો વળાંક લેવો શક્ય છે.

શરીરને અન્નમય કોશ કહેવાય છે. તેના પ્રત્યે વધારે પડતી આસક્તિ હોવી, તેના જ સુખ, ભોગ, લાભ અને ચૈશ્વર્યમાં જ પોતાની અભિરૂચિ કેન્દ્રિત કરવી તે એક રીતે જોતાં અન્નમય કોશમાં બંધાઈ જવાની ક્રિયાઓ છે. પાંચેય કોશબંધનો કાપવાના શ્રીગણેશ અર્હિયાથી જ કરવા પડશે. સૌથી પહેલો પ્રયત્ન આપણે એ કરવો પડશે કે આત્માના સુખને, લાભને પોતાનો વાસ્તવિક લાભ માનીને તેને જ પ્રાથમિકતા આપીએ. આ માટે જો શરીરસુખમાં કોઈ ઉણપ આવતી હોય તો તેને રાજીખુશીથી સ્વીકારવા માટે તૈયાર થાઓ. આ માન્યતાને વિચારો સુધી જ સીમિત ન રાખતાં વ્યવહારમાં ઉતારવાની પ્રક્રિયાનું નામ ‘તપ’ છે. સાધનાપથનું પ્રથમ ચરણ તપ જ છે. અન્નમય કોશની, શરીરભાવની આસક્તિ ઘટાડવાનો પ્રાથમિક ઉપાય તપ જ છે. આગલા જન્મોના તથા આ જન્મમાં અત્યાર સુધી સંચિત થયેલા કુસંસ્કારો તપના અગ્નિમાં તપાવ્યા વગર બળી નથી શકતા. આથી અધ્યાત્મમાર્ગ પર ચાલનારાએ કોઈ ને કોઈ રૂપમાં ‘તપ’ ને પોતાના કાર્યક્રમમાં સ્થાન આપવું જ પડે છે.

-અખંડજ્યોતિ, ઓક્ટોબર-૧૯૬૧, પેજ-૯

પોતાના સ્વભાવ પર વિજય મેળવો.

એ વાત ધ્યાનમાં રાખવાની છે કે બાહ્ય વસ્તુઓ આપણને અખંડ અને ચિરસ્થાયી શાંતિ આપી શકતી નથી. તેનાથી બુદ્ધિ અને જ્ઞાનમાં વૃદ્ધિ થતી નથી. જે શરીર પાપથી લદાયેલું છે તેને પૌષ્ટિક પદાર્થો અને શક્તિદાયક ઔષધિઓથી હાનિ જ થશે. જેવી રીતે સાપને દૂધનું પાન કરાવવાથી તેના વિષમાં જ વૃદ્ધિ થાય છે તે રીતે ચારિત્ર્યભ્રષ્ટ અથવા અશુદ્ધ વિચાર ધરાવતા મનુષ્યને માટે પૌષ્ટિક પદાર્થ તેની પાપવાસનાની વૃદ્ધિનું જ કારણ બને છે. બુદ્ધિમાન પુરુષ સારી રીતે સમજે છે કે જ્યાં સુધી આપણે મન પર વિજય મેળવ્યો નથી ત્યાં સુધી સંસારમાં આપણી સદૈવ હાર થાય છે.

પોતાના પાડોશીઓના અધિકારોને છીનવી લેવામાં અથવા નિર્બળ પુરુષને ધકકા મારવામાં આપણો કોઈ વિજય નથી. આપણો વિજય વાસ્તવમાં તેમનાં સ્વત્વોનું રક્ષણ કરવામાં અને નિર્બળો તથા દુઃખીઓને સહાયતા કરવામાં છે. જ્યારે મનુષ્ય પોતાના સ્વભાવ પર વિજય મેળવી લે છે ત્યારે તેને બાહ્ય પરિસ્થિતિને અનુકૂળ બનવામાં વધારે પરિશ્રમ કરવો પડતો નથી. તે પરિસ્થિતિ આપોઆપ સુધરતી જાય છે. આવા મનુષ્યને સુખ અને શાંતિ આપોઆપ પ્રાપ્ત થાય છે અને અંતરાત્માની પ્રસન્નતાથી દૈવી શક્તિ પ્રાપ્ત થાય છે.

મનુષ્ય પોતાના મન પર શાસન કરી શકે છે. આપણું કર્તવ્ય છે કે આપણે પોતાના સ્વભાવને પરિસ્થિતિને અનુકૂળ બનાવીએ.

-અખંડજ્યોતિ, માર્ચ-૧૯૬૪, પેજ-૧૮-૧૯

આત્મશુદ્ધિ-અધ્યાત્મના ગણેશ :-

આંતરિક શુદ્ધિ તરફ યોગ્ય ધ્યાન આપવું એ જ બુદ્ધિમત્તા અને દૂરંદેશીનું પ્રથમ ચરણ છે. અધ્યાત્મનું પ્રથમ શિક્ષણ એ જ છે કે મનુષ્ય પોતાના સ્વરૂપને સમજે. એ વિચારે કે હું કોણ છું ? શું છું ? અને શું બન્યો છું ? આત્મચિંતનને જ સાધનાનું પ્રથમ સોપાન કહેવામાં આવે છે. આ ચિંતન ઈશ્વર, જીવ તથા પ્રકૃતિની ઉચ્ચ ભૂમિકાથી શરૂ કરી શકાય નહીં. કદમ તો કમશઃ જ ભરી શકાય છે. નીચેનાં પગથિયાં પર પગ મૂકીને જ ઉપર ચઢી શકાય છે.

સોડહમ, શિવોડહમનો ધ્વનિ કરવાની પૂર્વે, પોતાને સચ્ચિદાનંદ બ્રહ્મ માનતા પહેલાં આપણે સામાન્ય જીવન પર વિચાર કરવો પડશે અને એ જોવું પડશે કે ઈશ્વરનો પુત્ર એવો જીવ આજે કેટલા દોષદુર્ગુણોથી ગ્રસિત બનીને પામરતાભર્યું ઉદ્વિગ્ન જીવન જીવી રહ્યો છે. માયાનાં બંધનોએ તેને કેટલો ખરાબ રીતે જકડી રાખ્યો છે અને ષડરિપુઓ ડગલેને પગલે કેટલો ત્રાસ આપી રહ્યો છે. માયાનો અર્થ છે તે અજ્ઞાન, જેનાથી ગ્રસ્ત બનીને મનુષ્ય પોતાને નિર્દોષ અને સમગ્ર પરિસ્થિતિને માટે બીજાઓને જવાબદાર માને છે. ભવબંધનોમાંથી મુક્તિ મેળવવાનો અર્થ છે – કુવિચારો, કુસંસ્કારો અને કુકર્મોથી છુટકારો મેળવવો પોતાના દોષો તરફ ધ્યાન ન આપવા જેવી આળસ આ સંસારમાં બીજી કોઈ હોઈ શકે નહીં. આની કિંમત જીવનની અસફળતા બદલ પસ્તાવો કરીને જ ચૂકવવી પડે છે.

-અખંડજયોતિ, ફેબ્રુઆરી-૧૯૬૪, પેજ-૪૪

પ્રેમ અને કૃતજ્ઞતાનું સૌંદર્ય

બદલો મેળવવાની ભાવના વિના જે ભલાઈ કરવામાં આવે છે તે સમુદ્રની જેમ મહાન છે. કોઈ મનુષ્ય કોઈ આવશ્યકતાથી વ્યાકુળ બની ગયો હોય તે સમયે તેને મદદ કરવી એ કેટલું મહત્વપૂર્ણ છે એને તે વ્યાકુળ મનુષ્યનું હૃદય જ જાણે છે. જરૂરિયાતવાળાને શક્ય હોય તેટલી મદદ કરવી જોઈએ.

જેણે તમારી સાથે ભલાઈ કરી હોય તેના પ્રત્યે કૃતજ્ઞતા વ્યક્ત કરો. સહાયતાનું મૂલ્ય સાથે આંકો નહીં. બલકે તેનું મહત્વ પોતાની આવશ્યકતાને જોઈને આંકો કે તે સમયે જો એ મદદ તમને ન મળત તો તમારી શું હાલત થાત ? જેમણે મુસીબતના સમયે તમને મદદ કરી હોય તેમના ઉપકારને ભૂલી જવો તે નીચતા છે, પરંતુ તેમને શું કહેવું કે જે ભલાઈના બદલામાં તે કરનારનું અહિત કરે છે ?

ઘરતીમાતાથી તે દિવસે માનવીઓનો ભાર ઉઠાવી શકાશે નહીં, તે દિવસે તેઓ પ્રેમ અને કૃતજ્ઞતા છોડીને નિષ્કુર અને કૃતઘ્ન બની જશે. માણસની ચામડીમાં કયાં સુંદરતા છે ? સુંદર તો તેનું મન હોય છે. જેના મનમાં બીજાઓ પ્રત્યે પ્રેમભાવનાઓ જાગતી રહે છે, જે બીજાઓના નાનકડા ઉપકારને પણ હંમેશા યાદ કરતા રહે છે અને તેનો બદલો ચૂકવવાનો પ્રયત્ન કરે છે તે જ મનુષ્ય સુંદર છે અને આ સૌંદર્યથી માનવતા તેમ જ આ વસુધાની શોભા વધે છે.

અખંડજ્યોતિ, સપ્ટેમ્બર-૧૯૬૪ , પેજ-૧

આધ્યાત્મિકતાનું સ્મિત

આત્માનું સ્વરૂપ આનંદમય છે. જેને આત્મજ્ઞાન થઈ જાય છે તે નિરંતર આનંદમાં જ રહે છે. આધ્યાત્મિકતાનું બીજું નામ છે પ્રસન્નતા. જે પ્રસન્ન રહી શકતો નથી તેણે ન આત્માને જાણ્યો છે કે ન ઈશ્વરને. શોકસંતપ્ત, ઉદ્વિગ્ન અને અશાંત વ્યક્તિ તો અનાત્મ તત્વોનું વાહન માત્ર છે. તે ક્રોધથી ધુંધવાયા કરે છે. જે ખીજ અને આવેશનો વારંવાર શિકાર બને છે તેની આસ્તિકતા સંદિગ્ધ જ ગણાશે.

આ સંસારમાં બધું જ હસવા માટે પેદા કરવામાં આવ્યું છે. જે ખરાબ અને અશુભ છે તે આપણી પ્રખરતાને માટે પડકારરૂપ છે. પરીક્ષાનાં પ્રશ્નપત્રોને જોઈને જે વિદ્યાર્થી રડવા લાગે તેને અભ્યાસી માની શકાય નહીં. જે થોડીક આપત્તિ, નિષ્ફળતા તેમજ પ્રતિકુળતાને જોતા રડવા માંડે છે તેની આધ્યાત્મિકતા પર કોણ વિશ્વાસ મૂકી શકે ? પ્રતિકુળતા આપણા સાહસને વધારવા, ધૈર્યને મજબૂત કરવા અને સામર્થ્યનો વિકાસ કરવા માટે આવે છે. સરળ જિંદગી જો સંયમી બની શકે તો તે સૌથી કઠંગારૂપની જ હશે કારણ કે જે દિવસો સરળતાપૂર્વક પસાર થયા છે તેમાં ન તો કોઈ પ્રકારની વિશેષતા રહે છે કે ન પ્રતિભા, સંઘર્ષ વિના ભલા કયાંય આ દુનિયામાં કોઈનું જીવવું શક્ય બન્યું છે?

નવી ઉપલબ્ધિઓથી આપણે હસવું જોઈએ. અત્યાર સુધીમાં જે પ્રાપ્ત થયું તેનાથી સંતોષ વ્યક્ત કરવો જોઈએ અને ભવિષ્યની શુભ સંભાવનાઓની કલ્પના કરીને સદા પ્રકુલ્લિત રહેવું જોઈએ.

અખંડજ્યોતિ, જાન્યુઆરી-૧૯૬૫ , પેજ-૧

આત્મવિશ્વાસની શક્તિ

આત્મવિશ્વાસ મનુષ્યની શક્તિને સંગઠિત કરીને તેને એક દિશામાં કામે લગાડે છે. શારીરિક તથા માનસિક શક્તિઓ આત્મવિશ્વાસના ઈશારે નાચે છે અને કામ કરે છે. જે પોતાની શક્તિનો સ્વામી છે, નિયંત્રણકર્તા છે તેને સંસારમાં કોઈપણ કમી રહેતી નથી. સિદ્ધિ તથા સફળતાઓ સ્વયં આવીને તેનાં બારણાં ખટખટાવે છે. નિર્બળ, અસહાય, દીન, દુખી અને દરિદ્ર કોણ છે ?

જેનો આત્મવિશ્વાસ મરી પરવાર્યો છે તે ભાગ્યહીન કોણ ? જેનો એના વિશ્વાસે સાથે છોડી દીધો છે તે. આત્મવિશ્વાસ જીવનનૈયાનો એક શક્તિશાળી સમર્થ નાવિક છે. જે ડૂબતી હોડીને સુકાનની મદદથી જ નહીં, બલકે પોતાના હાથથી ઊંચકીને પ્રબળ મોજાઓ પાર કરાવી દે છે. આત્મવિશ્વાસના અભાવવાળી વ્યક્તિ જીવંત હોવા છતાં પણ મૃતતુલ્ય છે કારણ કે ઉત્સાહ, તેજ, શક્તિ, સાહસ, સ્ફૂર્તિ, આશા અને ઉમંગની સાથે જીવવું એ જ જીવન છે અને આ બધું ત્યાં જ રહે છે, જ્યાં આત્મવિશ્વાસ હોય છે. સંસારમાં ધકેલાતા નહીં, બલકે સંસારને ગતિ આપનારા બનીને રહેવું જોઈએ. જીવનના ઉતારચઢાવ તથા હારજીતનાં દંદોમાં, મુશ્કેલીઓ તથા સમસ્યાઓની આંધીમાં સ્થિર રહેવાનું છે.

સંસારમાં પોતાની છાપ છોડીને જવાનું છે. આશા અને ઉમંગથી જીવન પસાર કરવાનું છે. તેથી પોતાના આત્મવિશ્વાસને જાગૃત કરો. તેનો વિકાસ કરો. યાદ રાખો, આત્મવિશ્વાસુને જ આ સંસારમાં સ્થાન છે. જે પોતાની જાતને મહત્વપૂર્ણ માનતો નથી તેને સંસાર પણ એક તરફ ધકેલી દે છે.

અખંડજ્યોતિ, સપ્ટેમ્બર-૧૯૬૪ , પેજ-૧૫

મહત્વાકાંક્ષાઓ અનિયંત્રિત ન થવા પામે

મહત્વાકાંક્ષાઓ તો ઉત્કૃષ્ટ, મહાન આદર્શને સાકાર કરવાનું સાહસ તથા કર્મઠતાયુક્ત અભિયાન છે, જેના ગર્ભમાં સ્વસ્થ અને સંતુલિત મનોભૂમિ, જાગૃત ચેતના તથા વિવેકયુક્ત બુદ્ધિ રહે છે. વિકૃત મહત્વાકાંક્ષા નિમ્નગામી હોય છે. આ દર્પણમાં મનુષ્ય પોતાની છબી જોઈને તે તરફ ઉન્મત બનીને દોડે છે. પરિણામે તેની સ્થિતિ તે બાજુ જેવી બની જાય છે. જે આકાશમાંથી મકાન કે ઘરતી પર પડેલા કાચના ટુકડાઓમાં પોતાનું પ્રતિબિંબ જોઈને તેની તરફ ઝડપ મારે છે તથા કાચ સાથે અથડાઈને જામી બની જાય છે. વિકૃત મહત્વાકાંક્ષાઓ મનુષ્યને મૃગ મરીચિકાની જેમ ભટકાવે છે. આ બધાં હવાના વંટોળિયા જેવાં છે, જે એક સૂકા પાંદડાને આકાશ સુધી ખેંચી જાય છે, પરંતુ જેવો વંટોળિયો શમી જાય છે કે તરત પાંદડું ઘરતી પર આવી પડે છે.

પોતાની મહત્વાકાંક્ષાઓની બાબતમાં આપણે વિવેકપૂર્ણ બુદ્ધિથી વિચારવું જોઈએ કે તે કેટલી વાસ્તવિક અને કેટલી ઉપયોગી છે. કયાંક તેમણે આપણને ભુલભુલામણીમાં નાખી દીધા નથી ને ? તે આપણને જીવનના સાચા માર્ગે લઈ જઈ રહી છે કે પથભ્રષ્ટ કરી રહી છે ? કોઈ પ્રલોભનની પાછળ તો આપણે દોડી રહ્યા નથી ને ? આપણી આકાંક્ષાઓની પાછળ કોઈ સ્વાર્થબુદ્ધિ તો કામ કરી રહી નથી ને ? આ બધું વિચારણીય છે. મહત્વાકાંક્ષાઓ જો નિમ્ન સ્તરની હોય તો તેમનો ત્યાગ કરવો જોઈએ. શ્રેયસ્કર તો કેવળ શ્રેષ્ઠતા તરફ લઈ જતી મહત્વાકાંક્ષાઓ જ હોય છે.

અખંડજ્યોતિ, જાન્યુઆરી-૧૯૬૫ , પેજ-૨૪

આત્મવિકાસની વિચારસાધના

દૂષિત વિચારોના કારણે વાતાવરણની સમગ્ર સુંદરતા નાશ પામી છે. હવે મનુષ્યજીવનનું કોઈ મૂલ્ય રહ્યું નથી કારણ કે કુવિચારોના ફેરફારે એટલી બધી અશાંતિ પેદા કરી નાંખી છે કે તેમાં સદ્વિચારવાન વ્યક્તિઓને પણ ચેનથી રહેવાનો અવસર મળતો નથી. આ સંસારની સુખદ રચના અને એના સૌંદર્યને જાગૃત કરવાની ભાવના હોય તો વ્યક્તિગત તથા સામાજિક જીવનમાં એના માટે બુરાઈઓની તુલનામાં થોડા વધારે પ્રભાવશાળી સામૂહિક પ્રયાસ કરવા પડશે, તો જ બધાનું હિત સુરક્ષિત રહી શકશે.

આ કલ્પના ત્યારે સાકાર બની શકે જ્યારે દરેક જણ પોતાના વિચારોના પરિવર્તનથી સભ્ય સંસ્કારી સમાજની રચનાનો પ્રયત્ન કરશે. તમે એ જ પદાર્થને તમારી તરફ આકર્ષિત કરો છો, જેના માટે અંતરમાં ઈચ્છા હોય છે. અત્યાર સુધી ખરાબ વિચાર વધી રહ્યા હતા. તેથી વાતાવરણ પણ કુરૂપ તથા અશાંત જેવું લાગી રહ્યું છે. ભ્રમ અને દ્રેષપૂર્ણ વિચારોથી દુર્ભાવનાઓ વધતી રહી. હવે એમને છોડવાનો ક્રમ અપનાવવો જોઈએ અને શુભ વિચારોની પરંપરા સ્થાપવી જોઈએ.

પ્રેમમય વિચારોથી આપણે પોતાના પ્રેમાસ્પદને આકર્ષીએ છીએ. આ વિચાર પણ અપ્રગટ નહીં રહી શકે. શીઘ્ર સ્વભાવમાં પ્રગટ થશે અને એ સ્વભાવ ક્રિયા તથા કર્મરૂપમાં શીઘ્ર પરિણત થઈને તેવાં જ પરિણામ રજૂ કરશે.

અખંડજ્યોતિ, જુલાઈ-૧૯૬૫ , પેજ-૯

માનવજીવનને સાર્થક બનાવો.

માનવજીવન ભગવાનનું આપેલું અનુપમ વરદાન છે. અનેક યોનિઓમાં ભ્રમણ કર્યા પછી તે મળે છે. દુરુપયોગ કરવાથી છિનવાઈ જાય છે અને પુનઃચિરકાળ સુધી અઘોગતિમાં પડી રહેવું પડે છે. જે સુવિધાઓ આ શરીરમાં પ્રાપ્ત થઈ છે તે અન્ય કોઈ શરીરમાં નથી. જે તક બીજા કોઈ પ્રાણીને પ્રાપ્ત થઈ ન હોય તે મનુષ્યને પ્રદાન કરતાં ભગવાને તેને વિશેષ જવાબદારી સોંપી છે. તેથી યોગ્ય એ જ છે કે તે તેની અવગણના ન કરે.

ઉદરપૂર્તિ અને સુખચેનનાં સાધનો પ્રાપ્ત કરવાની સુવિધા તેમજ પ્રતિભા તો પશુપક્ષીઓને પણ મળી છે. મનુષ્યની વિશેષતા એ છે કે તે વિવેકી, સંયમી અને ઉદાર બને. પોતાના આત્માનું સ્તર ઊંચું ઉઠાવતાં તે અપૂર્ણતાથી પુર્ણતાની તરફ જાય. આ દિશામાં જેટલી પ્રગતિ થશે એટલું જ તેનું જીવન સાર્થક ગણવામાં આવશે.

આત્માની વિભૂતિઓની વૃદ્ધિનો આધાર એ વાત પર છે કે તે બીજાઓની સાથે કેટલો ઉદાર વ્યવહાર કરે છે. આત્માના સદ્ગુણોમાં આત્મસંયમ અને પરોપકાર એ બે મુખ્ય છે. જે આ બંનેની પ્રાપ્તિમાં જેટલો વધારે લીન છે તે માનવજીવનના મહત્વને એટલું જ વધારે સમજીને તેમને પ્રાપ્ત કરવામાં આગળ વધે છે. આ ભાવના મનુષ્યને સન્માર્ગ તરફ આગળ વધારે છે અને તેની આંતરિક શક્તિને વિકસાવી પારમાર્થિક લક્ષ્ય તરફ આગળ ધપાવે છે.

અખંડજ્યોતિ, જુલાઈ-૧૯૬૫ , પેજ-૧

અમર છો તમે, અમરત્વને ઓળખો

પરમાત્મા સૃષ્ટિમાં સુખ ને સુખ જ છે દુઃખનું નામનિશાન પણ નથી, પરંતુ બધા ઝઘડાનું મૂળ એ છે કે લોકો પોતાના વાસ્તવિક સ્વરૂપને ઓળખવા માગતા નથી. દીકરો પોતાના ધનવાન બાપથી વિખૂટો પડી ગયો છે અને પોતાની જાતને નિર્ધન જેવી સ્થિતિમાં પડેલી અનુભવે છે. તેનું શરીર, પ્રાણ અને મન બધું જ અસ્તવ્યસ્ત છે કારણ કે તે જાણતો પણ નથી કે તેનો બાપ કેટલો વ્યવસ્થિત, કેટલો વિકસિત અને કેટલો વિશાળ છે. પોતાના અમર સ્વરૂપને મનુષ્ય ઓળખી લે તો આ બધી વિશેષતાઓ તેનામાં તત્કાળ દેખાવા લાગશે.

દુઘાળ ગાયની વાછરડી પણ દુઘાળ હોય છે. મીઠી કેરીની જાતથી પેદા કરેલી કેરી પણ તે ગુણ ધરાવે છે. સંતરાના ઝાડ પર લીંબુ બેસતાં નથી. પોતાના અમર સ્વરૂપમાં મનુષ્ય પણ ઈશ્વરીય ગુણોથી ઓતપ્રોત છે, પરંતુ તેની આ મહાનતા અજ્ઞાનના અંધકારમાં છુપાયેલી રહે છે. મનુષ્ય પોતાના પિતા પરમાત્માના ગુણ, ઐશ્વર્ય અને વૈભવને અનુરૂપ પોતાનો જીવનક્રમ બનાવે તો તેની શક્તિ પણ છુપાઈ ન રહે. પિતાની જેમ સત, ચિત અને આનંદ રૂપમાં પ્રાપ્ત કરત.

તમે તમારી જાતને રક્ત, માંસ, અસ્થિ, મજ્જા, મેદ વગેરેથી બનેલું ક્ષુદ્ર શરીર જ માનશો નહીં, તમે આત્મા છો. આ તથ્ય સારી રીતે સમજી લો. આત્માએ પોતાના અમરત્વને ઓળખવાને માટે જ મનુષ્ય શરીરમાં અવતાર ધારણ કર્યો છે.

અખંડજ્યોતિ, જુન-૧૯૬૫ , પેજ-૬

ધીરજની ઉપયોગિતા

કોઈપણ કામ કરવામાં ધીરજની ખૂબ આવશ્યકતા પડે છે. જે ધીરજવાળા છે તે કર્મ કરતા પહેલા તેના સારા-નરસા પરિણામ પર વિચાર કરે છે. તેને સફળ બનાવવા માટે માર્ગ નિર્ધારિત કરી શકે છે. ખોતાના કર્મના સત-અસત તેમજ ઉપયોગિતા-બિનઉપયોગિતા પર વિચારી શકે છે. આનાથી ઊલટું, જે ધીરજવાન નથી, આવેશ અથવા ઉદ્વેગપૂર્ણ છે તે ન તો કર્મની આ આવશ્યક ભૂમિકા પર વિચાર કરી શકે છે અને ન દક્ષતા પ્રાપ્ત કરી શકે છે. તે તો અસ્તવ્યસ્થ પ્રવૃત્તિની જેમ એક નિરર્થક શ્રમ જ હોય છે.

અધીરતા મનુષ્યનો ઘણો મોટો દુર્ગુણ છે. અધીરી વ્યક્તિઓમાં ગંભીરતાનો અભાવ હોય છે. જેનાથી તે સમાજમાં ઉપહાસ, ઉપેક્ષા અને નિંદાને પાત્ર બને છે. અધીરી વ્યક્તિનાં મન-બુદ્ધિ સ્થિર રહેતાં નથી. તે ન કોઈ વિષયમાં સરખી રીતે વિચારી શકે છે અને ન કર્તૃત્વનો નિર્ણય કરી શકે છે. અધીરતાવાળી વ્યક્તિ દક્ષતા, અસ્તવ્યવસ્તતા અનિર્ણાયત્મકતા તેમજ અક્ષમ્યતાને કારણે જીવનના પ્રત્યેક ક્ષેત્રમાં નિષ્ફળ બનીને દુઃખ ભોગવે છે. આનાથી વિપરીત જે બુદ્ધિશાળી છે તે જે કાર્યને હાથમાં લે છે તેને પૂર્ણ એકાગ્રતા, વિવેક, બુદ્ધિ અને સમગ્ર શક્તિ લંગાવીને પૂરું કર્યા વગર રહેતો નથી. ધીરજવાળી વ્યક્તિ કર્મ કરીને તેના ફળની પ્રતિક્ષામાં વ્યગ્ર બનતી નથી. બલકે ફળની આશા રાખ્યા વિના કાર્ય કર્યા કરે છે.

અખંડજ્યોતિ, ઓગષ્ટ-૧૯૬૫ , પેજ-૨૪

નિર્મળ અને નિર્વિકાર જીવન

પ્રસન્નતાનો વાસ્તવિક અર્થ છે નિર્મળતા અને નિર્વિકારતા. જે હૃદય નિર્મળ છે, નિર્વિકાર છે તે જ પ્રસન્ન છે અને જે પ્રસન્ન છે તે જ સદા સુખી છે, પરંતુ જીવનમાં સુખશાંતિ ટકાવી રાખવા માટે મનુષ્યે પોતાના હૃદયને સદા નિર્મળ અને નિર્વિકાર જ રાખવું જોઈએ.

ઈર્ષા-દ્રેષ, છળકપટ, કામ, ક્રોધ વગેરે વિકારો મનનો મેલ છે, એમને દૂર કરવાથી મનુષ્યનું હૃદય નિર્મળ બની જાય છે. કામ, ક્રોધ, લોભ, મોહ વગેરે વિકારોને દૂર કરવા માટે વિચારરૂપી બળનું અવલંબન લેવું પડશે. પોતાના વિચારોને ઉચ્ચ બનાવો. તે માટે સત્સંગ તથા સત્કર્મોનો સહયોગ લો. કુવિચારો પેદા કરતા વાતાવરણથી દૂર રહો. લોભ જાગતાં જ ત્યાગ કરો, દાન આપો. ક્રોધ આવતાં કરુણાજનક પ્રસંગો વાંચો. કામવેશના સમયે અનાસક્તિ (નિર્વેદ) ની મદદ લો અને મોહથી બચવા માટે ઈશ્વરચિંતન કરો. નિરંતર આ પ્રકારનો કાર્યક્રમ ચાલુ રાખવાથી થોડાક જ સમયમાં તમારું હૃદય નિર્મળ બનવા લાગશે. નિર્મળતાનો પ્રસન્નતાનો થોડોક આભાસ મળતાં જ મન પુનઃ પોતાની શુદ્ધિ કરવામાં તત્પર બની જશે. પરિસ્થિતિનો ઉકેલ લાવવા અને પ્રતિકુળતાઓ સાથે લડવા માટે મનોબળની ખૂબ આવશ્યકતા હોય છે. મનોબળનો વિકાસ કેવળ પ્રસન્નતાથી જ થઈ શકે છે.

અખંડજ્યોતિ, એપ્રિલ-૧૯૬૬ , પેજ-૯-૧૦

શ્રદ્ધા વડે બુદ્ધિનું નિયમન કરો.

બુદ્ધિનો અનિયંત્રિત વિકાસ ફક્ત બીજાઓને માટે જ દુઃખદાયક નથી હોતો, પોતાને માટે પણ નુકસાનકારક હોય છે. અતિશય બુદ્ધિવાદી માનવે અંતે તો અસંતોષની જવાબાઓમાં જ બળવાનું હોય છે. તે ઘણું બધું મેળવવા છતાં પણ કશું જ નથી મેળવતો. એક બુદ્ધિવાદી ગમે તેટલાં શાસ્ત્રોનો જાણકાર, વિશેષજ્ઞ, દાર્શનિક, વૈજ્ઞાનિક, તત્ત્વવેત્તા વગેરે ભલે હોય, છતાં બુદ્ધિનો અહંકાર તેના હૃદયમાં શાંતિને ટકવા નહીં દે. તે બીજાઓને જ્ઞાન આપવા છતાં પણ આત્મિક શાંતિ માટે તડપતો જ રહેશે.

બુદ્ધિની તીવ્રતા ધારદાર છરીની માફક કોઈ બીજાને અથવા પોતાને રાતદિવસ કાપતી જ રહે છે. માનવીની અનિયંત્રિત બુદ્ધિ રૂપી શક્તિ મનુષ્યજાતિની બહુ મોટી શત્રુ છે. આથી બુદ્ધિના વિકાસની સાથે સાથે તેનું નિયંત્રણ પણ જરૂરી છે.

કોઈ શક્તિશાળીનું નિયંત્રણ તો તેના કરતાં વધારે શક્તિશાળી દ્વારા જ થઈ શકે છે. આથી સમગ્ર સૃષ્ટિને પોતાની મુઠ્ઠીમાં લઈ લેનારી શક્તિ બુદ્ધિનું નિયંત્રણ કરવા માટે મનુષ્ય પાસે બીજી કઈ શક્તિ હોઈ શકે ? મનુષ્યની તે બીજી શક્તિ છે. -શ્રદ્ધા, જેના વડે બુદ્ધિ જેવી ઉચ્છૃંખલ શક્તિ પર અંકુશ લગાવી શકાય છે, તેનું નિયંત્રણ કરી શકાય છે અને વિનાશ તરફ જતી રોકીને સર્જનના માર્ગ પર આગળ વધારી શકાય છે. શ્રદ્ધાના આધાર વગર બુદ્ધિ એક બેબાકળા તોફાનથી વધારે કાંઈ જ નથી. શ્રદ્ધારહિત બુદ્ધિ જ્યાં પણ જશે ત્યાં દુઃખદ પરિસ્થિતિઓ જ ઉત્પન્ન કરશે.

અખંડજ્યોતિ, જુન-૧૯૬૬ , પેજ-૮

સફળતા આત્મવિશ્વાસુને મળે છે.

પ્રત્યેક કામ ત્યારે સફળ બને છે, જ્યારે તેમાં દ્રઢ વિશ્વાસનું બળ રહે છે. દ્રઢ આત્મવિશ્વાસ જ તે માર્ગને સરળ બનાવે છે. જે આપણને નિર્દિષ્ટ સ્થાન પર પહોંચાડી આપે છે. આત્મવિશ્વાસ જ કાર્યનું બળ છે. તેના દ્વારા આપણામાં શક્તિનો એવો સ્ત્રોત ફૂટી નીકળે છે, જે અઘરામાં અઘરા કાર્યને પણ સહેલાઈથી પૂરું કરી આપે છે.

આત્મવિશ્વાસમાં એવી તાકાત છે કે હજારો વિપત્તિઓનો સામનો કરીને તેમના પર પૂરેપૂરો વિજય મેળવી શકાય છે. તે મનુષ્યનો સાચો મિત્ર અને તેની સૌથી શ્રેષ્ઠ મૂડી છે. આપણે જોયું છે કે સાધનોનો અભાવ હોવા છતાં પણ આત્મવિશ્વાસુ માનવીઓએ દુનિયામાં ગજબનાં કામ કર્યાં છે. જ્યારે ઘણી સાધનસંપન્ન વ્યક્તિઓ વિશ્વાસના અભાવને કારણે સાવ નિષ્ફળ બની છે. જો આપણામાં એવો દ્રઢ વિશ્વાસ હોય કે આપણે મોટામાં મોટા કાર્ય કરી શકીએ છીએ, દુનિયામાં ઊંધુચત્તું કરી શકીએ છીએ. જો આપણામાં એવો વિશ્વાસ હોય કે મારામાં એક મહાન દૈવીતત્વ મોજુદ છે. અખૂટ શક્તિનો ભંડાર ભરેલો છે તો આપણે નિઃસંદેહ દુનિયામાં મોટામાં મોટાં કામ કરી શકીશું.

મનુષ્ય ઈશ્વરનો પુત્ર છે. તે તેની દૈવી સંપત્તિનો વારસદાર છે. તો શા માટે તેને પોતાની અખૂટ શક્તિમા દ્રઢ વિશ્વાસ ન હોય ? સાચી વાત એ છે કે આપણને પોતાની શક્તિનું જ્ઞાન નથી, જેથી આપણે તેનો પૂરતો વિકાસ કરી શકતા નથી.

અખંડજ્યોતિ, જુલાઈ-૧૯૬૪ , પેજ-૮

આપણી સ્થિતિ સુધારીએ

જો તમે તમારા વિચારોને સુધારીને તમારા આંતરિક જીવનને સુધારવાનો દ્રઢ સંકલ્પ કરશો, તો તમે તમારા બાહ્ય જીવનમાં પણ શ્રેષ્ઠ સ્થિતિ પ્રાપ્ત કરી સફળતા મેળવી શકશો કે જેના માટે તમે વિચારો છો અને વ્યાકુળ છો.

જો તમે ક્રોધ, ચિંતા, ઈર્ષ્યા, લોભ, શોક, ભય જેવી માનસિક સ્થિતિને વશ થઈ ગયા હો, છતાં પણ સંપૂર્ણ સ્વાસ્થ્યની આશા રાખતા હો, તો વાસ્તવમાં તમે એક અશક્ય વાતનું સ્વપ્ન જોઈ રહ્યા છો. જો તમારે તમારી સ્થિતિ સુધારવી હોય અને પૂર્ણ સ્વસ્થ બનવું હોય તો ક્રોધ, ચિંતા, દ્રેષ, શોક વગેરે વિચારોને હંમેશને માટે અંતઃકરણમાંથી કાઢી નાખો. તમે તમારી જાતને પૂર્ણ સ્વસ્થ માનો. તમારી સ્થિતિમાં જરૂર સુધારો થશે.

તમે તમારી જાતને ક્યારેય દરિદ્ર ના સમજશો તથા એ નકકી કરો કે જે કાંઈ તમારી પાસે છે તેનો ઉપયોગ તમે સારાં કામ માટે જ કરશો. જો તમે તમારી વસ્તુનો દુરુપયોગ અથવા ઉપેક્ષા કરતા હો તો એ વસ્તુ ગમે તેટલી તુચ્છ કે સામાન્ય વસ્તુ કેમ ન હોય. છતાં પણ ભગવાન એ વસ્તુ તમારી પાસેથી છીનવી લેશે, કારણ કે તમે એનો સદુપયોગ કરતા નથી. પછી ભલે તે સમય, ધન, સંતાન અથવા હોદો કેમ ન હોય. જ્યારે તમને સારી, ખોટી સ્થિતિનું જ્ઞાન થશે ત્યારે તમે તમારા સાત્વિક વિચારો દ્વારા તમારી ખરાબ દશાને બદલીને તમારા ભાગ્યના ભવનનું નિર્માણ કરી શકશો.

અખંડજ્યોતિ, જુલાઈ-૧૯૪૯, પેજ-૩૦

પોતાનામાં સારી ટેવો પાડો

ટેવ વીજળીની શક્તિની જેમ પ્રકાશિત અને શક્તિશાળી હોય છે. માણસ પોતાની ટેવનો ગુલામ બની જાય છે અને એના આધારે એના ભવિષ્યનું નિર્માણ થાય છે, કારણ કે એની ટેવ પ્રમાણે સરખા મિત્રો, સાધન, વિચાર અને પંસંગો બરાબર મળતા રહે છે.

એકસરખી ટેવોવાળામાં સ્વાભાવિક પ્રેમ હોય છે અને વિરુદ્ધ ટેવોવાળામાં જુદાપણું જોવા મળે છે.

ખરાબ ટેવો સારી ટેવો કરતાં વધારે શક્તિશાળી હોય છે. જ્યારે તમે કોઈ સારી ટેવ પાડવા પ્રયત્ન કરો છો ત્યારે ખરાબ ટેવો એમાં વારંવાર વિઘ્નો નાંખે છે અને સારી ટેવ પડવા દેતી નથી. એનાથી સારી ટેવ પાડનાર વ્યક્તિ ગભરાઈને નિરાશ થઈ જાય છે.

જ્યાં સુધી એ ટેવના સિક્કાંતો અને અસલિયતનો અનુભવ નથી કરતી ત્યાં સુધી એ ટેવના સિક્કાંતો અને અસલિયતનો અનુભવ નથી કરતી ત્યાં સુધી તે વિચારે છે કે પોતે કમનસીબ છે, પરંતુ એવું વિચારવું ભૂલ ભરેલું છે ખરાબ ટેવો, જે આટલી પ્રબળ બની છે એ કાંઈ એક દિવસમાં પડી નથી.

ખૂબ લાંબા સમય સુધી કેટલી મહેનતથી એમને અનેકવાર પ્રયત્ન કરીને પાડી છે ત્યારે એ અત્યારે એટલી પ્રબળ બની છે અને આપણા મન પર અધિકાર જમાવી દીધો છે અને સારી ટેવો પડવા સામે સંઘર્ષ કરે છે. તમે સારી ટેવો પાડો કારણ કે આદતો જ મનુષ્યનું જીવન ઘડે છે. સારી ટેવોથી માણસ મહાન અને સુખી બની શકે છે.

અખંડજ્યોતિ, જુન-૧૯૪૯, પેજ-૩૧

વિચારોનું કેન્દ્રબિંદુ કેમ અને કેવી રીતે ?

એક જ વાત, એકને ભોગ તરફ અને બીજાને ત્યાગ તરફ આકર્ષે છે. એનાથી સ્પષ્ટ થાય છે કે એ શક્તિ ઘટનાઓમાં નહી, પણ આપણા વિચારોમાં રહેલી છે. વિચારોથી જ મનુષ્ય શ્રેષ્ઠ બને છે. અથવા બગડે છે. એટલે જીવનની બધી જ સમસ્યા કે ઘટનાઓનું મનન કરવું ખૂબ જરૂરી છે. પછી ભલે તે તુચ્છ કે સાધારણ કેમ ન હોય. એનું જીવનમાં મહત્વ સમજવું ખૂબ જરૂરી છે. દરેક કાર્ય પર વિચારવામાં આવે કે આવું કેમ થયું અથવા તો આવું કેમ ન બન્યું?

અમુક માણસ આ કાર્ય કરી શકે તો હું કેમ ન કરી શકું ? એનામાં અને મારામાં કઈ કઈ બાબતોનો તફાવત છે ? મારી અને એની કાર્યપદ્ધતિમાં શું ફેર છે ? મારામાં કંઈ ઊણપો છે ? એમને હું કેવી રીતે દૂર કરી શ્રેષ્ઠ બની શકું ? શ્રેષ્ઠ બનવા આપણી ઊણપ અને વિચારોમાં શું ભૂલ છે એ પ્રકારના સતત મનનથી અને આમ કેમ એ વિચારધારાને આગળ વધારવાથી જીવનમાં એક નવો પ્રકાશ મળતો રહેશે. સમસ્યાઓને કેવી રીતે હલ કરવી એ પ્રકાશ મળતો રહેશે. કેમ અને કેવી રીતે એ વિચારોના વિકાસનો મૂળ મંત્ર છે.

એને જીવનમાં ઉતારી, અપનાવી એનો લાભ ઉઠાવી આપણે શ્રેષ્ઠ વિચારક બની શકીએ. હંમેશા સારું, શ્રેષ્ઠ અને હકારાત્મક વિચારો. તમે મહાન વિચારક બની જીવનને મહાન બનાવી શકશો. જે જેવું વિચારે છે તે તેવો જ બની જાય છે.

અખંડજ્યોતિ, એપ્રિલ-૧૯૪૯, પૃષ્ઠ-૧૪

આધ્યાત્મિક વિચારધારાથી સ્વર્ગીય સુખ

અધ્યાત્મને તત્વજ્ઞાનને પારસ માનવામાં આવે છે, કારણ કે તેનો સ્પર્શ પામતાં જ લોખંડ સમાન નિમ્ન શ્રેણીનું વ્યક્તિત્વ પણ સોના જેવું અતિ કિંમતી અને આકર્ષક બની જાય છે.

અધ્યાત્મનો આધાર સંયમ છે અને સંયમી મનુષ્યને માટે શારીરિક અસ્વાસ્થ્યનો પ્રશ્ન જ ઊઠતો નથી. અધ્યાત્મનો મૂળમંત્ર પ્રેમ છે. જે બીજાઓની સાથે આત્મીયતા, ઉદારતા, સેવા, સહિષ્ણુતા અને મધુરતાનો વ્યવહાર કરશે તેને બીજાઓનો સહયોગ, સદ્ભાવ તેમજ સૌજન્ય મળશે જ. તેને સર્વત્ર સ્નેહી અને સજ્જન વ્યક્તિઓ જ મળશે. અધ્યાત્મ પૂર્ણ રૂપે તત્વજ્ઞાન તથા આત્મશુદ્ધિ પર અવલંબિત છે. જે પોતાના દોષ અને ત્રુટિઓને સમજી લેશે અને તેમને સુધારવા માટે પ્રયત્નશીલ રહેશે તે વ્યક્તિની સામે ન તો કોઈ સમસ્યા રહેશે અને ન ગૂંચ રહેશે.

જ્યારે મનુષ્ય પોતાના જ દોષ, દુર્ગુણ, કુવિચાર તથા કુસંસ્કારને રંગીન યશ્માંની જેમ આંખો પર ધારણ કરીને રહે છે તો સર્વત્ર તેને નરક નજરે પડે છે, પરંતુ જ્યારે તે પોતાને સુધારવા અને બદલવા માટે પ્રયત્નશીલ બને છે ત્યારે બહારની સમસ્યાઓ અને પરિસ્થિતિ આપોઆપ જ સરળ બની જાય છે. આ રીતે આધ્યાત્મિક વિચારધારા મનુષ્યને સ્વર્ગીય જીવનની આનંદમય અનુભૂતિ કરાવતી હે છે અને છેવટે આત્મા પરમાત્માને પ્રાપ્ત કરવાનું લક્ષ્ય પણ તે માર્ગ પર ચાલતાં પ્રાપ્ત થાય છે.

અખંડજ્યોતિ, ઓગષ્ટ-૧૯૬૩ , પેજ-૭

માનવીય સદ્ભાવનાનો લાભ આજે પણ મળે છે.

માનવજાતિમાંથી ઉદારતા અને ભલમનસાઈનો અંત હજી પણ આવ્યો નથી. માનો કે સજ્જનતા ઘટી રહી છે, સ્વાર્થ વધી રહ્યો છે અને લોકો એકબીજાના સહાયક બનવાના બદલે ઈર્ષા અને શત્રુતા રાખવામાં આગળ રહે છે, છતાં પણ હજી આ સંસારમાં માનવતા ઘણી છે અને તેનો લાભ તે લોકોને હંમેશા મળતો જ રહેશે, જે એના અધિકારી છે. આવશ્યકતા કેવળ એ વાતની છે કે આપણે પોતાના સ્વભાવને એવો બનાવીએ કે જેથી બીજાઓની સહાનુભૂતિ અનાયાસ જ પ્રાપ્ત થઈ શકે. હોશિયાર માણસ મીઠાશબ્દો વાતો કરીને એક વાર કોઈને ઠગી શકે છે, પરંતુ વારંવાર એ પ્રમાણે કરી શકવું તેને માટે કદાપિ શક્ય નહિ બને.

મનુષ્યમાં સારા કે ખરાબની પરખ કરવાનો વિવેક હજી છે અને તે બદમાશો અને બદમાશીને વધારે સમય સુધી ફૂલવાફાલવા દઈ શકે નહીં. હોશિયારી અને અપ્રમાણિકતાથી કમાણી થઈ શકે છે એ વાત ત્યાં સુધી જ સારી છે કે જ્યાં સુધી ભેદ ખૂલતો નથી. એ એક સનાતન સત્ય છે કે બૂરાઈ કે ભલાઈ લાંબા સમય સુધી છુપાયેલી રહેતી નથી.

ભલાઈનો વિસ્તાર મંદગતિથી થાય છે, પરંતુ બૂરાઈ તો અત્યંત વેગથી આકાશપાતાળ એક કરી નાખે છે. આથી હોશિયારી અને અપ્રમાણિકતાના આધારે ચાલતા કામનો થોડાક જ દિવસોમાં નાશ થાય છે. ઉપભોક્તા અને સહકર્મચારીઓ તેમના સૌથી મોટા શત્રુ બની જાય છે.

અખંડજ્યોતિ, જુન-૧૯૬૨ , પેજ-૨૫

પોતાના ગુરુ જાતે જ બનો.

આપણે પોતાના જ પગ પર ઊભા રહેવું જોઈએ. જાતઅનુભવ પર જ આપણે વધારે આધાર રાખવો જોઈએ. આમ કહેવા પાછળ મારું તાત્પર્ય એ નથી કે ગુરુનું મહત્વ જ નથી કે ગુરુની આવશ્યકતા જ નથી. ગુરુની આવશ્યકતા, ઉપયોગિતા તથા પૂજનીયતા તો સર્વમાન્ય છે. દત્તાત્રેયે તો કૂતરા, બિલાડી વગેરે પાસેથી પણ શિક્ષણ ગ્રહણ કર્યું હતું અને આ દ્રષ્ટાંત જ એ વાતનું સમર્થક છે કે મનુષ્યે વિવેકવાન અને ગ્રહણશીલ પ્રકૃતિવાળા બનવું જોઈએ. તેને જ્યાંથી જે સારું મળે તેને નિઃસંકોચ ગ્રહણ કરવું જોઈએ. એનો અર્થ એ જ છે કે આપણે પોતાના ગુરુ જાતે જ બનવું જોઈએ.

ભગવાને આપણને બુદ્ધિ શા માટે આપી છે ? એટલા માટે આપી છે કે આપણે તેનો ઉપયોગ કરીએ. આ ભગવાની ઈચ્છા છે. એની ઈચ્છાને ન સમજવી, તે પ્રમાણે ન કરવું એ તો ઈશ્વરથી વિમુખ થવા બરાબર છે. આથી પોતાની અંદર જોવાની પ્રવૃત્તિ, ગ્રહણ કરવાની પ્રકૃતિ, પોતાને તથા પોતાની ચારે તરફ ફેલાયેલા વાતાવરણને સમજવાની અને તેમાંથી લાભ ઉઠાવવાની ક્ષમતા, આત્મનિર્ભરતા, અનુભવોને વહેંચવા અને તેમને પોતાના જીવનની પ્રગતિ માટે હથિયારના રૂપમાં વાપરવાની સમજદારી દરેક મનુષ્ય માટે જરૂરી છે, અનિવાર્ય છે.

સંસારની ઠોકરો પણ ખરાબ નથી હોતી, પણ એ સજાગ કરી દે એવી હોવી જોઈએ. જાત અનુભવ, આત્મશિક્ષણ, મનુષ્યને મુશ્કેલીઓ અને વિરોધોની વચ્ચે શાંત અને સંતુલિત રહેવાની યોગ્યતા આપે છે. આથી પોતાના ગુરુ જાતે જ બનો.

અખંડજ્યોતિ, ફેબ્રુઆરી-૧૯૬૦ , પેજ-૨૯-૩૦

સાધકે બધું જ ભૂલી જવું જોઈએ

સાધકે બધું જ ભગવાનની ઈચ્છા પ્રમાણે થવા દેવું જોઈએ. પોતાની કોઈ પણ સ્વતંત્ર ઈચ્છા કે જીદને સ્થાન આપવું જોઈએ નહીં, કેમકે જે ભગવાનની ઈચ્છા હશે તેમાં જ આપણું ભલું સમાયેલું છે. સાધકે પોતે કોઈ ઈચ્છા રાખવી જોઈએ નહીં, બધું ભગવાનના ભરોસે છોડવું જોઈએ. ભગવાનમાં વિશ્વાસ રાખવો જોઈએ કે જે પણ ઘટના બને એ ભગવાનની મંગલમય ઈચ્છાથી જ બને છે. ભગવાનમાં પૂર્ણ શ્રદ્ધા રાખવી જોઈએ.

ભગવાન આપણામાં જે ઊણપ જુએ છે એને દૂર કરવા બધું કરે છે. સાધકે માનવું જોઈએ કે ભગવાનના આ કામને સાધનાનું એક અંગ જ સમજવું કારણ કે સાધનાને સફળ બનાવવા માટે એ જરૂરી છે.

ભગવાન કલ્યાણસ્વરૂપ છે એટલે કલ્યાણ-સાધનામાં ભગવાનના કલ્યાણસ્વરૂપનું સ્મરણ કરવું એ સાધકનું મુખ્ય લક્ષ્ય છે. સહેજ પણ ચલ્યા વગર સંપૂર્ણ અને કલ્યાણ કરનારી શ્રદ્ધા ભગવાન ઉપર રાખવી. શ્રદ્ધા જ બધા કલ્યાણની જનની છે. શ્રદ્ધા જ ત્યાગનો આધાર છે. એનાથી અનંત જ્ઞાનની પ્રાપ્તિ થાય છે એમાં જરા પણ સંદેહ નથી.

શ્રદ્ધાએ જ સંપૂર્ણતા અપાવવાનો ભાર ઉઠાવ્યો છે. એ વાત સાધકે ભૂલી જોઈએ નહીં. શ્રદ્ધા વગરની જિંદગી નકામી છે. જેમ આત્મા વગરનું શરીર મડદું છે તેમ શ્રદ્ધા વગરનું જીવન પ્રાણ વગરના શરીર જેવું છે. શ્રદ્ધા વડે જ જીવનમાં આનંદ, ઉત્સાહ અને આશાને જીવંત રાખી શકાય છે. શ્રદ્ધા જ જીવનનો સાચો પ્રાણ છે.

-અખંડજ્યોતિ, એપ્રિલ-૧૯૪૯, પેજ-૧૨ ૧૨૫

શારીરિક અને બૌદ્ધિક શ્રમ

કેટલાક લોકો ભૂખે ભરવાનું તંગી ભોગવવાનું તથા બેકાર રહેવાનું પસંદ કરે છે, પરંતુ શારીરિક શ્રમવાળાં કાર્યો કરવા તૈયાર થતા નથી કારણ કે એમાં એમને નાનમ લાગે છે. આ ખચકાટ ખોટો, અજ્ઞાનજન્ય તથા હાનિકારક છે. આવી ખોટી પ્રતિષ્ઠાના મોહમાં પડેલ વ્યક્તિ પોતાનો કિંમતી સમય નકારો વેડફી મારે છે અને પોતાના માટે નુકસાન કરે છે. જેમને ઉન્નતિના રસ્તે ચાલવું હોય એમણે પરિશ્રમને પોતાનો મિત્ર બનાવવો કપડે છે.

પરિશ્રમ જ એક એવો દીવો છે, જેના પ્રકાશમાં મનુષ્ય વિકાસનો રસ્તો જોઈ શકે છે. આવા સાચા મિત્રની જે ધૂણા કરે છે, એને પોતાની સાથે રાખવામાં શરમ અનુભવે છે એ વ્યક્તિ પોતાનો વિકાસ કરી શકતી નથી કે જીવનમાં આગળ વધી શકતી નથી. બંદૂક પકડવામાં શરમ અનુભવનાર સૈનિક યુદ્ધના મોરચે વિજય મેળવી શકતો નથી. એવી જ રીતે પરિશ્રમ સાથે જે ઝઝૂમી શકતી નથી એ વ્યક્તિ જીવનસંગ્રામમાં વિજય પ્રાપ્ત કરી શકતી નથી.

પરિશ્રમ જ સંપૂર્ણ સુખોનો પિતા છે. જે જેટલો વધારે પરિશ્રમી હશે તે એટલો જ સુખી અને આનંદિત હશે. આપણા કાર્યક્રમમાં શારીરિક અને માનસિક પરિશ્રમ બન્નેનું મહત્વ સરખું જ હોવું જોઈએ. એટલે વિવેકવાન વ્યક્તિ પહેલેથી જ કર્મને સર્વોપરી માને છે અને એ પ્રમાણે વર્તે છે. પરિશ્રમ એ તો પારસમણિ છે. પરિશ્રમ દ્વારા માણસો પોતાનું ભાગ્ય બદલી શકે છે. પરિશ્રમી ક્યારેય જીવનમાં પાછળ પડતો નથી કે દુઃખી પણ થતો નથી. પરિશ્રમીનું જીવન સફળ ચોદા જેવું હોય છે.

-અખંડજ્યોતિ, માર્ચ-૧૯૪૯, પેજ-૧૧

પોતાની જાતને ઓળખો.

ફક્ત ભૌતિક ઉન્નતિની ઈચ્છા રાખનાર વ્યક્તિ પોતાના આત્માને નાશવંત સ્થિતિ તરફ લઈ જાય છે અને જે માણસ ભૌતિક લાભ જવા દઈને પણ સત્યનો માર્ગ નથી છોડતો તે દિવસે દિવસે પ્રગતિ કરતો જાય છે. આવી વ્યક્તિના આત્માની સૂક્ષ્મ શક્તિઓ વધતી જ જાય છે, કારણ કે આત્માના ગુણોને અનુકૂળ બનીને ચાલવું એ જ આપણા માટે શક્તિનો સ્રોત ખોલી દેવા બરાબર છે.

પોતાને શરીર માનીને તેને અનુરૂપ કાર્ય કરનારી વ્યક્તિ ક્યારેય પણ સુખી નથી રહી શકતી, કારણ કે ભૌતિક વસ્તુઓ પરિવર્તનશીલ હોય છે. તેમાં સ્થિરતા નથી હોતી, એમનો નાશ થવાનો જ છે. તેમની સાથે મમત્વ રાખનાર વ્યક્તિ દુઃખી જ થશે. પોતાને શરીર સમજનારા જ કામ, ક્રોધ, મોહ, અહંકાર જેવા મહાન શત્રુઓને પોતાના મિત્ર સમજે છે. પોતાનાં મૂળિયાં કાપનાર આ દુર્ગુણોને તે પોતાનાં કાર્યોમાં પ્રવેશ કરવાની સહર્ષ આજ્ઞા આપે છે. તેથી તેનું લૌકિક અને પારલૌકિક બંને પ્રકારનું પતન અવશ્ય થાય છે.

પોતાને આત્મા માનનારા હંમેશા સુખશાંતિ તરફ આગળ વધે છે. કોઈપણ સાંસારિક વસ્તુના નાશને તે પોતાની ભૂલ નથી માનતા. તે ધન, ઐશ્વર્ય અને વૈભવ માટે જૂઠું બોલવું, છળકપટ કરવું વગેરે નિંદાજનક ઉપાયો નથી અજમાવતા, કામ, ક્રોધ વગેરે તેમની પાસે ફરકી શકતા નથી. જો આપણે ઈચ્છતા હોઈએ કે આપણે દુઃખની જાળમાંથી બહાર નીકળીને આનંદની સીમમાં પ્રવેશ કરવો જોઈએ, તો આપણે પોતાને ઓળખવાનો પ્રયત્ન કરવો જોઈએ.

અખંડજ્યોતિ, સપ્ટેમ્બર-૧૯૫૨ , પેજ-૮-૯

સદ્ભાવના રાખો, શાંતિ પ્રાપ્ત કરો.

જો દ્રષ્ટિકોણ બદલી નાખવામાં આવે, તો આપણી દુનિયા બિલકુલ જુદી બની જાય છે. સ્વજનો અને સ્નેહીજનોના સદ્ગુણો, સેવા, ઉપકાર, સજ્જનતા અને ઉપયોગિતાને યાદ રાખવામાં આવે તો એવું લાગશે કે જાણે વર્ષામાં પૂર્વદિશામાંથી ઉમટી આવતાં વાદળોની જેમ તેમની શ્રેષ્ઠતા મસ્તિષ્કમાં ઉમટીને આવી રહી છે. ઉપકાર, કડુણા, સેવા અને સહાયતાથી પ્રેમ અને સહયોગથી ભરેલી આ દુનિયા ત્યારે એટલી સુંદર લાગે છે કે તેના કણેકણ પ્રત્યે શ્રદ્ધાથી મસ્તક નમી જાય છે અને આપોઆપ બીજાઓના ઉપકારના ભારથી લદાયેલી લાગે છે.

જીવનમાં પ્રત્યેક પળે આનંદ અને સંતોષની કલ્યાણમય અનુભૂતિઓને પ્રાપ્ત કરવા રહેવું કે દ્રેષ, વિક્ષોભ અને અસંતોષના નરકમાં અગ્નિમાં બળતા રહેવું તે આપણા પોતાના હાથની વાત છે. આમાં ન કોઈ બીજા અવરોધક બને છે કે ન સહાયક. પોતાનો દ્રષ્ટિકોણ જો દોષદર્શી હોય તો તેનું પરિણામ આપણને ધોર અશાંતિના રૂપમાં જ મળશે અને જો આપણી વિચારવાની રીતે પ્રિયદર્શી તથા ગુણગાહી હશે, તો સંસારની વિવિધતા અને વિચિત્રતા આપણા માર્ગમાં વિશેષ વિઘ્ન બની શકે નહીં, સંતોષ તથા આનંદની અનુભૂતિઓનો રસાસ્વાદ માણતાં આપણને કોઈ રોકી શકશે નહીં.

બંને માર્ગ આપણી સામે ખુલ્લા છે. જે બાજુ ઈચ્છીએ તે બાજુ આપણે પ્રસન્નતાપૂર્વક, સ્વેચ્છાપૂર્વક ખુશીખુશીથી જઈ શકીએ છીએ.

અખંડજ્યોતિ, નવેમ્બર-૧૯૬૨ , પેજ-૨૫

લક્ષ્યસિદ્ધિને માટે ધીરજ આવશ્યક છે.

કોઈપણ કાર્યનો પ્રારંભ કરતા પહેલા એ વાત મનમાં ઠસાવી લેવી જોઈએ કે આપણે એનું સફળતા પ્રાપ્ત થતા સુધી પાલન કરશું. મનુષ્ય-જીવનમા દઢતા અને અડગતાની અનિવાર્ય આવશ્યકતા છે. પોતાના જીવનને કોઈ બીજા પર આધારિત ન રાખતાં સ્વયં તેને સાધી તથા સંભાળીને ઘણીવાર સુધી પ્રતિક્ષા કરવામાં વધારે આનંદ મળે છે. સાધના એક પ્રકારનો આનંદ છે, જેને થોડીવાર માણવાથી તૃપ્તિ થતી નથી. ચિરકાળ સુધી તે રસને લૂંટી શકાય છે. સાધના બોજારૂપ ન બની જવી જોઈએ. તે તે પુરૂષાર્થનો આનંદ આપનારી હોય છે.

વધારે મોટા સંઘર્ષો પેદા ના થાય માટે એ પણ આવશ્યક છે કે તમારું સાધન નાનું હોય. સાયકલ જો સાયકલ સાથે અથડાશે તો નુકસાન ઓછું થશે. ટ્રેઈન ટ્રેઈનની સાથે અથડાશે તો ઘણું નુકસાન થશે. ધીમી ગતિમાં સ્થિરતા અને સ્થાયિત્વ હોય છે.

સાધનાસિદ્ધિ અને લક્ષ્યસિદ્ધિના આ શાશ્વત નિયમો છે. તેમને ભલે કોઈ સામાન્ય માને, પરંતુ તેની વાસ્તવિકતામાં રતીભાર પણ અવકાશ નથી. લક્ષ્ય ભલે નાનું હોય યા મોટું, સ્વર્ગ અને મુક્તિની કામના હોય, યશ, ધન, અથવા કીર્તિની ઈચ્છા હોય છતાં સંતુલન રાખીને મંદગતિથી ખરા મનથી ધીરજપૂર્વક સાધના કરવી પડે છે.

અખંડજ્યોતિ, જાન્યુઆરી-૧૯૬૬, પેજ-૩-૪

સંસ્કૃતિનું ગૌરવ પુનઃ ઉજ્જવળ કરો.

તે જ્ઞાન, તે ગૌરવ, વિજ્ઞાન, કળા, સમૃદ્ધિ અને સંસ્કૃતિ પૂરેપૂરાં આ દેશનાં ગર્ભમા હજી પણ વિદ્યમાન છે. તેમને શોધો. આજે પણ તે એવા ને એવા જ છે. તે વિદ્યાઓનું અસ્તિત્વ હાલ પણ વિદ્યમાન છે અને તે પ્રતિક્ષા કરતી રહે છે કે કોઈ આવે અને આપણા અનંત ભંડારમાંથી જેટલી ઈચ્છા હોય તેટલી લઈ જાય, પરંતુ ક્યાં છે તે સાહસ ? તે તન્મયતાને શું થઈ ગયું ? ક્યાં છે તે કર્મવીર, જે રાષ્ટ્રના ગૌરવને પુનઃ ઊંચું ઉઠાવી શકે ?

આપણે એક જ પરિભાષા શીખી લીધી છે – પતનની પરિભાષા. નશામાં ડોલતી વ્યક્તિને જેવી રીતે હોશકોશ રહેતા નથી એવા જ આપણે પણ થઈ ગયા છીએ. આપણી રગોમાં વિદેશીપણાનો તથા કૃત્રિમતાનો નશો છવાઈ ગયો છે. આપણા સાંસ્કૃતિ ગૌરવને આપણે ભૂલી ગયા છીએ. દિવસે દિવસે દુર્ગતિ વધતી જ રહે છે, પરંતુ ભવિષ્યમાં બેકારી, ભ્રષ્ટાચાર ટકી શકશે નહીં. વ્યભિચાર ફૂલીફાલી શકશે નહિ. અત્યાચાર વધારે દિવસ સુધી માથું ઉંચું કરી ઉભો રહી શકશે નહીં, પરંતુ આપણું આત્માભિમાન જાગે તો જ એ શક્ય બનશે. આપણે જે દિવસે પોતાના ગૌરવને સમજી લઈશું તે દિવસે આપણી સ્થિતિ જુદી જ હશે. સર્વત્ર ઉલ્લાસ હશે. જ્ઞાનની ગંગા વહેતી હશે. કુબેર પોતાનો ખજાનો લૂંટાવી રહ્યો હશે. બધું જ હશે, પરંતુ આપણી આધ્યાત્મિક વૃત્તિઓ તો જાગી જોઈએ ને ? જો આટલું સાહસ આપણામાં પેદા થાય તો યુગ બદલાતાં વાર નહીં લાગે. તે સોનેરી પ્રભાત સસ્મિત આવી પહોંચશે. આવો, હવે તે ધર્મ અને સંસ્કૃતિના ઉત્થાનને માટે તૈયાર થઈએ.

અખંડજ્યોતિ, ઓગષ્ટ-૧૯૬૫ , પેજ-૧૦

મુશ્કેલીનો સામનો કરવા તૈયાર રહો.

કોઈપણ મનુષ્ય પોતાની અંદર રહેલી શક્તિને ત્યાં સુધી જાણી શકતો નથી કે જ્યાં સુધી કોઈ મુશ્કેલીના પ્રસંગે યા ભારે આપત્તિમાં એની પરીક્ષાના થાય. લોકો આગેડ થઈ જાય ત્યાં સુધી પોતાની શક્તિને જાણી શકતા નથી. જ્યાં સુધી કોઈ મોટી આપત્તિ, નુકસાન કે શોકમાં એની પરીક્ષા નથી થતી ત્યાં સુધી તેઓ એ જણાવી શકતા નથી કે તેઓ કેટલી મોટી મુશ્કેલીઓનો સામનો કરી શકે છે અને કેટલી વીરતા બતાવી શકે છે.

જો તમે કોઈ જવાબદારી લેવા ના ઈચ્છતા હો અને આરામથી જિંદગી પસંદ કરતા હો અને મુશ્કેલીઓ તથા ઝંઝટોને કોઈ બીજાના માથે નાખવા ઈચ્છતા હો તો તમે ભલે ગુલામી કરતાં રહો, પરંતુ જો તમે તમારી શક્તિ પાસે વધારેમાં વધારે કામ લેવા ઈચ્છતા હો અને જો તમે તમારી યોગ્યતા વધારવા માગતા હો તો તમે બીજાઓએ બતાવેલા માર્ગે ના ચાલો અને એમના વિચારો પ્રમાણે જ કામ ના કરો, પરંતુ તમારા વિવેકપૂર્ણ સ્વતંત્ર વિચારો પ્રમાણે ચાલો.

તમારી જાત ઉપર વિશ્વાસ રાખતાં ડરશો નહિ. દરેક મનુષ્યમાં નવાં નવાં કામ કરવાની કોઈને કોઈ યોગ્યતા તથા વિશેષ હોય છે જ. આત્મવિશ્વાસ દ્વારા એ યોગ્યતાનો વિકાસ કરી શકાય છે.

અખંડજ્યોતિ, ડીસેમ્બર-૧૯૫૨ , પેજ-૧૫

કર્મવાદ અને માનવીનો વિકાસ

એ વાત પર થોડો વિચાર કરવો જોઈએ કે આપણી પરિસ્થિતિઓ, શોખ અને પ્રસંગો તરફ આપણો ભાવ કેવો હોવો જોઈએ. એક વાત તો સ્પષ્ટ છે કે આજની પરિસ્થિતિઓ આપણને પૂર્વ જન્મની કમાણીના ફળ સ્વરૂપે પ્રાપ્ત થઈ છે. આપણા પોતાનાં જ કર્મ આ સ્વરૂપે આપણી સામે રજૂ થયાં છે. એમને બદલવાનો આપણને તો શું બીજા કોઈને પણ હક નથી.

કોઈ સાધુ, ફકીર, મહાત્મા અથવા દેવતા પણ કર્મની રેખાને કાપી શકતા નથી. તુલસીદાસજીએ કહ્યું છે, “વિધિ કર લિખા કી મેટન હારા” એનાથી છુટકારો તો તેને ભોગવ્યા પછી જ થઈ શકે છે, પણ જે રીતે તેને ભોગવવામાં આવે તે પ્રમાણે આવતા જન્મની પરિસ્થિતિ બને છે. એટલા માટે દુઃખદાયક પરિસ્થિતિઓ આવતાં રડવું-કકળવું એ નકામું છે. તેમનો સહર્ષ સ્વીકાર કરી આનંદપૂર્વક ભોગવવી જોઈએ.

જો પૂરા ન્યાયની સાથે આપણાં જૂનાં કર્મ આપણને ફળ આપવા આવે તો આપણે દુઃખી શા માટે થવું જોઈએ ? હકીકતમાં આ ખુશ થવાનો પ્રસંગ છે, કારણ કે આ રીતે કમ સે કમ આપણાં કર્મોનો થોડોક ભાર તો પોતાના માથેથી ઉતારી શકીએ. તેથી પૂર્વજન્મના કર્મફળના બદલામાં પ્રાપ્ત થતા સુખદુઃખથી જરાપણ ભયભીત થયા વગર તેમનો સપ્રેમ સ્વીકાર કરીને આ જન્મમાં આપણે સારાં કાર્યો કરવાં જોઈએ કારણ કે આ રીતે આપણું ભવિષ્ય ઉજ્જવળ થઈ શકશે.

-અખંડજ્યોતિ, એપ્રિલ-૧૯૫૮, પેજ-૧૬

તકલીફોનું સ્વાગત કરો

કાર્ય કરતી વખતે જો એવો વિચાર આવે કે તેનું ફળ એટલું ઉત્તમ નહીં હોય કે જેટલું વિચાર્યું હતું. આ જ ભયના કારણે તેને અધૂરું છોડી દેવામાં આવે તો તે કોઈ સમજદારી ભરેલી વાત નથી. કોઈપણ કાર્યનું ફળ ઉત્તમ, મધ્યમ, અથવા હલકું હોઈ શકે છે, પરંતુ તેની ચિંતા ન કરવી જોઈએ. સખત પરિશ્રમના કારણે કાર્યનું ફળ ઉત્તમ પણ હોઈ શકે અને પરિશ્રમ ન કરવાને કારણે હલકું પણ હોઈ શકે.

આપણે કાર્ય કરવું જોઈએ, પણ તેના ફળની આશા ન રાખવી જોઈએ. ઈશ્વરે આપણને કાર્ય કરવાનો અધિકાર આપ્યો છે, ફળ તો સ્વયં ભગવાનના હાથમાં છે. જો મનુષ્યની ઈચ્છા પ્રમાણે જ ફળ મળતું હોત તો દુઃખ, સંતાપ, પશ્ચાત્તાપ અને અસફળતા જેવા શબ્દો જ સંસારમાં સાંભળવા ન મળત. આ સ્થિતિમાં કોઈને ધનની કે માનસન્માનની ચિંતા ન રહેત. બધું જ માનવીની ઈચ્છાના બળે મળી જતું હોત.

મનુષ્ય એને કહેવાય જે તકલીફો રૂપી પહાડોને તોડી પાડે છે. સંકટોના ડરથી વિમુખ થઈ જવાથી ક્યારેય કોઈ કામ નથી થતું. જે કાર્ય પૂર્ણ થવામાં તકલીફો નથી આવતી તે કાર્ય શું ઉલ્લેખનીય હોઈ શકે ખરું? કાર્ય તો એ છે જેમાં તકલીફો આવે. કર્મવીર એ છે કે જે એવાં કાર્યો કરે, જેમાં તકલીફો આવે. કર્મવીર એ છે કે જે એવા કાર્યો કરે જેમાં અનેક વખત આવીને તેને સફળતાના ધ્વાર દઢતાપૂર્વક આગળ વધારે. આથી તકલીફોનું સ્વાગત કરો. તે આપણને સફળતાનું રહસ્ય સમજાવશે.

અખંડજ્યોતિ, માર્ચ-૧૯૬૧, પેજ-૧૧

અંતઃકરણના અવાજને સાંભળો અને તેનું અનુકરણ કરો.

જ્યારે મનુષ્ય એકલો હોય છે, તેની આસપાસ કોઈ હોતું નથી ત્યારે પાપ કરવામાં તેને જે ભય લાગે છે, એક શંકા રહે છે કે કોના કારણે થાય છે ? તેને વારંવાર એવું શા માટે લાગે છે કે કોઈ તેના પાપને જોઈ રહ્યું છે ? શા માટે તેનું શરીર પૂરા ઉત્સાહથી તે પાપકર્મમાં પ્રવૃત્ત બનતું નથી. ? અને શા માટે પછીથી પણ તે એક અપરાધીની જમે મલિન રહે છે ? શું કદી કોઈ આના પર વિચાર કરે છે કે જ્યારે તેના પાપને જોનાર કોઈ હાજર નહતું, ત્યારે તેને ભય કોનો લાગે છે ? કોણ તેને આ પ્રમાણે કરતાં રોકે અને ટોકે છે ? કોણ તેના મન, પ્રાણ અને શરીરમાં ધુજારી પેદા કરે છે?

નિઃસંદેહ એ તેનું પોતાનું અંતઃકરણ છે, જે તેને તે પાપથી દૂર કરવાના પ્રયત્નમાં વિવિધ પ્રકારની શંકાઓ, ધુજારી, કંપન વગેરે ભયસૂચક અનુભવોથી તેને એવું ન કરવાનો સંકેત આપતાં રહે છે. જે મનુષ્ય પોતાના અંતઃકરણના એ સંકેતોની ઉપક્ષા કરતો નથી તે પાપકર્મોથી બચી જાય છે અને જે મનુષ્ય તેની અવગણના કરીને તે પ્રમાણે કરે છે

તેનું અંતઃકરણ એક દિવસ તેની સાક્ષી આપીને તેને દંડનો ભાગીદાર બનાવે છે. એ બની શકે કે કોઈનું પાપકર્મ દુનિયાથી છુપાયેલું રહે, પરંતુ તેના પોતાના અંતઃકરણથી કદાપિ છૂપું રહેતું નથી. તે તેની એકેએક ક્રિયા અને વિચારનો સૌથી પ્રબળ અને સાચો સાક્ષી હોય છે. આપણા માટે યોગ્ય એ જ છે કે અંતઃકરણમાં વિદ્યમાન પરમાત્માના અવાજને સાંભળીએ અને તેનું અનુસરણ કરીએ.

-અખંડજ્યોતિ, એપ્રિલ-૧૯૬૫, પેજ-૧

આપણને માનસિક ચિંતાઓ શા માટે દોરે છે?

જે પ્રમાણે આપણે ઈચ્છીએ તેવી જ પરિસ્થિતિ બને એવો આગ્રહ અયોગ્ય છે. પરિસ્થિતિના અનુભવથી જુદા પ્રકારનું નિરાકરણ વિચારવાની દીર્ઘદ્રષ્ટિ જેમનામાં હોય છે તેઓ વ્યગ્ર અને નિરાશ થતા નથી.

સંસારની સમગ્ર પરિસ્થિતિ આપણને અનુકૂળ બને, આપણે જે ઈચ્છીએ તે જ પ્રાપ્ત થાય એવું માનીને ચાલનારાને દુઃખ, નિરાશા અને નિષ્ફળતાને ડગલેને પગલે સામનો કરવો પડે છે. કેટલાક લોકોને તો ભાગ્ય અને ઈશ્વર પણ પોતાના દુશ્મન દેખાય છે.

ઈશ્વરની ઈચ્છા સાથે પોતાની ઈચ્છા જોડીને, સંસારને રંગમંચ માનીને પોતાનો અભિનય ઉત્સાહપૂર્વક કરતા રહેવામાં જેમને પ્રસન્નતા થાય છે તેમને અહીં સર્વ કાળ શાંતિદાયક અને સંતોષકારક જ લાગે છે.

દુનિયામાં પથરાયેલા કાંટાને વીણી શકાતા નથી, તે તો પથરાયેલા જ રહેશે. પોતાના પગમાં જોડા પહેરીને તે કાંટાથી રક્ષણ મેળવી શકાય છે. પોતાને બદલવાથી અહીં બધું જ બદલાઈ જાય છે. દુઃખ અને અસંતોષના બદલે આંખના પલકારામાં જ સુખ અને સંતોષની સ્થિતિ સ્થપાઈ જાય છે.

માનસિક ક્ષેત્રમાં પેદા થતી ચિંતા અને વેદનાનું એક જ સમાધાન છે કે પોતાના દ્રષ્ટિકોણમાં જરૂરી સુધારો કરવો. આત્મનિર્માણને માટે, પુનર્નિર્માણને માટે આ આવશ્યકતાને જ સર્વોપરી માનવામાં આવે છે.

-અખંડજ્યોતિ, માર્ચ-૧૯૬૩, પેજ-૪૩

આપણે પહેલાં પોતાને જ કેમ ન સુધારીએ ?

એકસરખી સ્થિતિ બે જુદી જુદી વ્યક્તિઓ પર તેમની મનોભૂમિ પ્રમાણે અલગ અલગ પ્રકારનો પ્રભાવ પાડે છે. સંસારમાં બૂરાઈ અને ભલાઈ બધું જ પૂરતાં પ્રમાણમાં મોજૂદ છે, પરંતુ આપણે પોતાની આંતરિક સ્થિતિ પ્રમાણે એને જ પકડીએ છીએ, જે આપણને ગમે છે. જો આ રુચિ શુદ્ધ અને સારી હોય તો સંસારમાં જે કાંઈ શ્રેષ્ઠ છે તેને જ પકડવા માટેના પ્રયત્નો થાય છે.

જેવી રીતે મધ એકઠું કરનારી માખી બગીચામાંથી મધ, જ્યારે ઉકરડાના કીડા છાણ એકઠું કરતા રહે છે તેવી જ રીતે પોતાની મનોભૂમિ પ્રમાણે આપણે પણ સારાં કે ખરાબ તત્વો સાથે સંબંધ બાંધીને સુખ કે દુઃખ ભેગું કરી શકીએ છીએ. સંસારમાં સારું-ખરાબ બધું જ છે, પરંતુ આપણે પ્રકારની આપણી મનોદશા હોય છે એવાં જ તત્વોને આકર્ષિત અને એકત્રિત કરીએ છીએ.

માનવજીવન સુખ અને દુઃખના, લાભ અને નુકસાના, સંપત્તિ અને વિપત્તિના આડા ઉભા તાર વડે વણાયેલું છે. એ બંને રાત-દિવસના તથા ઠંડી-ગરમીના જોડાંની માફક આવતાં-જતાં રહે છે અને તેમના પ્રભાવથી કોઈ રાજા કે રંક પ્રભાવિત થયા વગર નથી રહી શકતો. એ બધા માટે સ્વાભાવિક છે.

આ બધી વાતોમાંથી વિચારશીલ વ્યક્તિ એક જ નિષ્કર્ષ પર પહોંચી શકે છે કે આપણે જેવી પરિસ્થિતિઓ પ્રાપ્ત કરવા માગીએ છીએ તે પ્રમાણે જ પોતાની મનોભૂમિ બનાવવી જોઈએ. આત્મનિયંત્રણ અને આત્મનિર્માણના આધાર પર આપણે પોતાના માટે પોતાની સારી કે ખરાબ દુનિયાનું નિર્માણ જાતે જ કરી શકીએ છીએ.

-અખંડજ્યોતિ, ઓક્ટોબર-૧૯૬૦, પેજ-૪

પાપની કમાણીથી સાચું સુખ નથી મળતું

પાપની કમાણી ઘરમાં આવતી તો જણાય છે, પરંતુ જવા માટે પણ એને હજારો પગ આવી જાય છે. તેને ભોગવનાર એટલો શોખીન અને ઉડાઉ બની જાય છે કે તેની જરૂરિયાતો ક્યારેય પૂરી થતી નથી, તમે કમાતાંકમાતાં થાકી જાઓ છો, પરંતુ સંતાનો ખર્ચ કરતાં થાકતાં નથી.

પાપની કમાણી કરનારા આરામથી રહી શકતા નથી. કેટલાકને તો ખાવાનું પણ મળતું નથી અને આખી જિંદગી મુશ્કેલીમાં પસાર થાય છે. તે લોકોનો બાહ્ય ઠાઠમાઠ એટલો બધો વધી જાય છે કે તેમની પાસે કશું બચતું નથી. જ્યારે કોઈ લગ્નનો ખર્ચ આવી પડે તો આવા લોકોએ ઉધાર લઈને જ કામ ચલાવવું પડે છે. પોતાની જૂઠી ઈજ્જતને સાચવવા તેમને ખૂબ પૈસાની જરૂર પડે છે.

આ રીતે દેવાદાર બની જવાથી આખી જિંદગી મુશ્કેલીઓમાં પસાર થાય છે. તેનાથી ઊલટું પાપની કમાણીથી દૂર રહેનાર ઘણા લોકો સારી સ્થિતિમાં જોવા મળે છે. આ રીતે વિચારણાં એજ સમજાય છે કે પાપથી વધારે કમાનાર સુખી હોતો નથી કે નીતિથી કમાનાર સંતોષી માણસ દુઃખી હોતો નથી. સુખી અને દુઃખી બન્ને દેખવામાં તો સરખા લાગે છે, પરંતુ આત્મુખ, જેને શાંતિ કહીએ છીએ તે પાપની કમાણી કરનારના ભાગ્યમાં હોતું નથી. આ વાત જગજાહેર છે.

-અખંડજ્યોતિ, ઓગષ્ટ-૧૯૫૭, પેજ-૩૧-૩૨

પરમાર્થમાં જ સ્વાર્થ સમાયેલો

આજે સર્વત્ર સ્વાર્થપરાયણતાની બોલબાલા છે. દરેક માણસ પોતાના તાત્કાલિક સ્વાર્થ અને લાભની વાત વિચારે છે. આથી જો ભવિષ્ય અંધકારમય બનતું હોય, બીજાઓને માટે દુઃખ ભરેલી પરિસ્થિતિ પેદા થતી હોય તો પણ તેને ચિંતા નથી. વિચાર કરવાની આ શૈલી ઘણી જ ક્ષુદ્ર અને દ્રષ્ટિના અભાવવાળી છે. આથી બીજાઓને તો હાનિ છે જ, પરંતુ પોતાનો સ્વાર્થ પણ સુરક્ષિત રહેતો નથી. તત્કાળ ભલે કાંઈક લાભ ઉઠાવવામાં આવે, પણ તે થોડાક જ સમયમાં નાશ પામે છે. આથી આપણે વિચારવું જોઈએ કે બધાના હિતમાં જ પોતાનું હિત છે.

માનવ સમાજની કડીમાં આપણે અભિન્ન રૂપે જોડોલા છીએ. જો સામાજિક સ્થિતિ બગડે તો તે હાનિથી બધાંને કષ્ટ સહન કરવું પડશે. આ રીતે આજ આપણને ભલે કોઈ પ્રત્યેક્ષ હાનિ ન થાય, તો પણ એ વિચારવું જોઈએ કે જે વિભીષિકાઓ આપણી ચારે તરફ ધૂમી રહી છે તેમના કુચકમાં આપણે કોઈપણ ક્ષણે પિસાવવા માટે લાચાર બનવું પડશે. આથી આપણે આપણા વ્યક્તિગત સ્વાર્થને જ નહીં, પરંતુ સામૂહિક સ્વાર્થને પણ પોતાનો સ્વાર્થ સમજીએ અને આજની જ નહીં, કાલની સંભાવનાઓની બાબતમાં પણ વિચારીએ અને જાગૃત રહીએ.

જે લોકો પોતાના મતલબથી મતલબ રાખવાની તથા સીમિત સ્વાર્થની વાત વિચારે છે અને એ જ અંદાજ મૂકતા રહે છે કે જ્યારે પોતાના પર આવશે ત્યારે જોયું જશે તેઓ ભૂલ કરે છે. સમયને જોઈને સજાગ બનવું અને પોતાની સુરક્ષાનો પ્રયત્ન કરવો તે જાગૃકતા તથા બુદ્ધિમત્તાનું ચિહ્ન છે.

-અખંડજ્યોતિ, ફેબ્રુઆરી-૧૯૬૨, પેજ-૫૫

ભલાઈની શક્તિ મરી શકે નહીં

એમ ન વિચારી લેવું જોઈએ કે વ્યક્તિમાં સચ્ચાઈ, પ્રમાણિકતા, મહાનતા, ઉદારતા, દયા, સેવા અને સદાચાર જેવી સદ્ગુણો તથા ધૈર્ય, સાહસ, પુરુષાર્થ, શૌર્ય જેવા સદ્ ગુણોની કમી છે. મનુષ્યના આત્મામાં જે શ્રેષ્ઠતા છે તે કદી મરી શકતી નથી, જે પ્રકાશ છે તે કદી બુઝાઈ શકતો નથી. આથી પૂર્ણ રૂપે કોઈ વ્યક્તિ કે સમાજ ખરાબ હોઈ શકે નહીં.

મનુષ્યજાતિમાં ફેલાયેલી દુષ્પ્રવૃત્તિઓ પ્રત્યે સાવધાન રહેવું જોઈએ અને તેમને દૂર કરવા માટે સતત પ્રયત્નો કરવા જોઈએ. સાથે જ જ્યાં સદ્ગુણોના અંકુર ઊગી રહ્યા છે તેમનું સિંચન કરવાનો, ખાતર નાખવાનો અને સંભાળ રાખવાનો પ્રયત્ન કરવો જોઈએ. દૈવી અને આસુરી બંને પ્રકારની પ્રવૃત્તિઓ મનુષ્યમાં રહે છે. આમાંથી અસુરતા વધી જાય તો સર્વત્ર અશાંતિ અને આપત્તિઓની સ્થિતિ પેદા થઈ જાય છે અને જો દેવત્વ વિકસવા લાગે તો આ ભૂમિ પર સુખશાંતિનું એવું વાતાવરણ પેદા થાય છે કે સ્વર્ગ જેવી આનંદમય સ્થિતિ આપણી આંખોની આગળ ઉપસ્થિત થઈ જાય.

આજે અવગુણો વધી રહ્યા છે અને સદ્ગુણો ઘટી ગયા છે. તેથી જ ચારે તરફ નરકનું વાતાવરણ પેદા થઈ રહ્યું છે. આને બદલવાનો પ્રયત્ન કરવામાં આવે, વધેલી અસુરતાને દૂર કરવાનો અને બીજ રૂપે સર્વત્ર રહેલા સદ્ગુણોને સીંચવાનો પ્રયત્ન કરવામાં આવે તો યુગ બદલાઈ શકે છે. આપણે આના પર વિચાર કરવાનો છે અને એ જ બધું કરવા માટે તત્પર બનવાનું છે.

-અખંડજ્યોતિ, ફેબ્રુઆરી-૧૯૬૨, પેજ-૪૪

આત્મજ્ઞાન પ્રાપ્ત કરો

તમે અજ્ઞાનના આવરણને લીધે મોહમાયાથી વશીભૂત છો. આત્મજ્ઞાન દ્વારા મોહમાયાના આવરણને તોડી અમરગતિને પ્રાપ્ત કરો. તમે કયાં સુધી માયાનાં બંધનોમાં ફસાયેલા રહેશો ? બહુ થયું. હવે તમે આ બંધનોને તોડો. અવિદ્યા અને અજ્ઞાનની સાંકળને તોડી નાંખો.

શરીરની આ પાંચેય કર્મેન્દ્રિયો પર વિજય મેળવી હાડમાંસના પિંજરામાં રહીને આત્માના વિકાસનો પ્રયત્ન કરો. બકરીના બચ્ચાની જેમ મૈં મૈં ના કરશો. એના બદલે ઐં ઐં નું સ્મરણ કરો. એને સ્વીકારો સિદ્ધ કરો અને ઐંને ઓળખો. તમારા આત્માને ઓળખો અને આ માયાનાં બંધનોથી મુક્ત થઈ જાઓ.

તું જ રાજાઓનો રાજા છે, તું જ શ્રેષ્ઠ છે. ઉપનિષદોના અંતિમ શબ્દો ધ્યાનમાં લો, ‘તત્ ત્વં અસિ’ - ‘તું’ જ તે છે. મારો પ્રિય સત્યકામ છે. એને જાણ. ‘આત્મા’ ને ઓળખવાથી જ મહાન બની શકાય છે.

આત્માને ઢઢોળો. તમે તમારી જાતને બધા જ વિકારોથી મુક્ત કરી લો. વિકાર શૂન્ય બની જાઓ. સત્ય અને અસત્યને ઓળખો. અનંત અને અદ્રશ્યના ભેદને જાણો.

આ ભટકતા મનને પરમાત્મામાં કેન્દ્રીત કરવાનો પ્રયત્ન કરો. તમારી જાતને સર્વવ્યાપી પરમાત્મા સાથે જોડો. આત્મજ્ઞાન મેળવો અને એ સર્વશ્રેષ્ઠ આનંદ પ્રાપ્ત કરતાં કરતાં આત્માનો વિકાસ કરો.

અખંડજ્યોતિ, સપ્ટેમ્બર-૧૯૪૯, પેજ-૪

આત્મા પરથી મેલનું આવરણ દૂર થાય

આપણી અંદર અનેક દોષો રહેલા છે. તે બધા એક સાથે દૂર થઈ શકે નહીં. પગમાં થોડા કાંટા વાગે તો બધા એક સાથે કાઢી શકાતા નથી. એક એક કરીને જ તેમને કાઢવા પડે છે. જે કાંટો વધારે કષ્ટદાયક હોય અને જેને કાઢવો વધારે સરળ હોય તેને જ પહેલાં કાઢવાનો પ્રયત્ન કરવો તે બુદ્ધિમાની ગણાશે. આત્મસુધારણાને માટે પણ એ જ નીતિ અપનાવવી પડશે. જે અવગુણ વધારે કષ્ટદાયક હોય, પરંતુ જેને વધારે સરળતાથી દૂર કરી શકાય તેને પહેલો હાથમાં લેવો જોઈએ. આપણે એવાં જ વ્યવહારુ કદમ ઉઠાવતાં આત્મસુધારણાની મંજિલ પાર કરીએ તો સફળતાની સંભાવના સુનિશ્ચિત બની જશે.

મગજમાં બુદ્ધિ રહે છે અને હૃદયમાં ભાવના. ભાવનાઓને કોમળ બનાવવી, હૃદયને કરુણા, દયા, સ્નેહ, ઉદારતા, સેવા તથા સદ્ભાવનાથી ઓતપ્રોત કરવું તે વિજ્ઞાનમય કોશના વિકાસની સાધના છે. આ સાધનાથી આપણી અનુદારતા, સંકીર્ણતા, નિષ્કુરતા, નિર્દયતા તથા સ્વાર્થપરાયણતા પર અંકુશ આવે છે. ભાવનાઓમાં જ ભગવાનનો નિવાસ હોય છે.

જેથી ભાવનાઓ જેટલી નિષ્કુર હોય તે એટલો જ પતિત છે અને જેનું હૃદય જેટલું કોમ, સ્નેહપૂર્ણ તેમજ ઉદાર હોય તેને એટલી જ ઉચ્ચ ભૂમિકામાં રહેલો તેમજ ભગવાનની નિકટ પહોંચેલો માનવામાં આવે છે. બધી સફળતાઓનો આધાર એક જ વાત પર છે કે કોઈ વ્યક્તિ પોતાની સુધારણા, ઘડતર અને વિકાસ કેટલાં કરી શકે છે.

-અખંડજ્યોતિ, ઓક્ટોબર-૧૯૬૧, પેજ-૩૨

પરમાત્માનાં દર્શન કેવી રીતે થાય ?

ઈશ્વરનું અસ્તિત્વ ધર્મનો વિષય છે અને તેનો અનુભવ કરી શકાય છે. પરમાત્માનો ફેલાવો અને તેની અભિવ્યક્તિનો પરિચય આપણો અનુભવ જેટલો ઊંડો અને વિસ્તૃત હશે એટલા જ પ્રમાણમાં સ્પષ્ટ રીતે કરી શકીએ છીએ. પ્રો. નાઈટનું મંતવ્ય છે કે ઈશ્વરની ભાવના આપણા હૃદયમાં એવી રીતે ઘર કરી ગઈ છે કે તેને અંતઃકરણમાંથી બહાર લાવવો મુશ્કેલ દેખાય છે.

આંતરિકજ્ઞાન દ્વારા જ આપણે પરમાત્માનો અનુભવ મેળવી શકીએ છીએ, એનો સાક્ષાત્કાર કરી શકીએ છીએ અથવા એમ કહેવું જોઈએ કે આપણે ઈશ્વર જેવા બનીને જ ઈશ્વરનાં દર્શન કરી શકીએ છીએ. આ પંક્તિઓમાં પણ આંતરિક શક્તિઓના વિકાસની દિશામાં જ સંકેત કર્યો છે. કલ્પના, ચિંતન, વિચાર, ભાવના, સ્વપ્ન વગેરેના માધ્યમથી તો તેની એક ઝલક જ જોઈ શકાય છે.

વિશ્વાસની પૂર્તિ માટે જો કે બુદ્ધિતત્ત્વ પણ જરૂરી છે, તેમ છતાં તેના પૂર્ણ જ્ઞાન મો પોતાની અંદર ઊંડે સુધી ઉતરવું પડશે, આત્માની સૂક્ષ્મસત્તામાં પ્રવેશ કરવાનું જરૂરી છે. ત્યાં બુદ્ધિ પહોંચી નથી શકતી. આત્માનું ભેદન આત્મા જ કરે છે અને આત્માના બનીને જ આત્માનો સાક્ષાત્કાર કરી શકાય છે. આ જ વાત ઈશ્વરીય જ્ઞાનની બાબતમાં પણ કહેવામાં આવે છે. આ બાબત એવી છે, જેમ કે કોઈ એમ કહે કે એક ટીપું પાણી, સમુદ્રમાં ભળી જઈને પોતાની જાતને સમુદ્ર અનુભવી શકે છે, પરંતુ પોતાના ટીપાંના રૂપમાં સમુદ્રની ઊંડાઈને નથી માપી શકતું.

-અખંડજ્યોતિ, જુન-૧૯૬૬, પેજ-૩-૪

સ્વર્ગપ્રાપ્તિ માટે ઊંચુ વિચારો, સારું કરો.

ધનવૈભવથી શારીરિક સુખ સુવિધા મળી શકે છે. ભોગવિકાસની સામગ્રી થોડીક ક્ષણો માટે ઈન્દ્રિયોમાં ગલીપચી પેદા કરી શકે છે, પરંતુ તેનાથી આંતરિક તેમજ આત્મિક ઉલ્લાસ મળવામાં કોઈ મદદ મળતી નથી. તડકાછાંચાની જેમ ક્ષણેક્ષણે આવતાં જતાં રહેતાં સુખદુઃખ શરી અને જીવનનો ધર્મ છે. એમનાથી છુટકારો મળી શકતો નથી. જેઓ આ બાહ્ય આધારોથી પ્રસન્નતા મેળવવા ઈચ્છે છે તેમને અસંતોષ તેમજ અસફળતા જ મળશે. તેઓ દુઃખી જ થશે.

સાયું તેમજ ચિરસ્થાયી સુખ આત્મિક સંપદા વધારવાની સાથે વધે છે. ગુણ, કર્મ તથા સ્વભાવમાં જેટલી ઉત્કૃષ્ટતા આવે છે એટલું જ અંતઃકરણ નિર્મળ બને છે. આ નિર્મળતા દ્વારા શુદ્ધ થયેલો દ્રષ્ટિકોણ દરેક વ્યક્તિ, દરેક ઘટના તેમજ દરેક પદાર્થની બાબતમાં રચનાત્મક રીતે વિચારીને ઉજ્જવળ પાસું જુએ છે. આ દ્રષ્ટિકોણની પ્રેરણાથી જે પણ કાર્યપદ્ધતિ બને છે તેમાં સત્ય, ધર્મ તેમ જ સેવાનો સમાવેશ થાય છે.

શુદ્ધ દ્રષ્ટિકોણનું નામ જ સ્વર્ગ છે. સ્વર્ગ કોઈ સ્થાન વિશેષનું નામ નથી. તે તો મનુષ્યના વિચારવા, જોવા અને કરવાની ઉત્કૃષ્ટતાની સંયુક્ત પ્રક્રિયા માત્ર છે. જે કેવળ ઊંચું વિચારે અને સારું જ કરે છે તેને દરેક પળે સ્વર્ગનો આનંદ મળશે. તેના સુખનો કદી અંત નહીં આવે.

-અખંડજ્યોતિ, મે-૧૯૬૬, પેજ-૧

અહંકાર એક સત્યાનાશી દુર્ગુણ

પરમાત્મા અહંકારનો નાશ કરવાનો સદાય પ્રયત્ન કરતા રહે છે, કારણ કે આ જ દુર્ગુણ ભવબંધનોમાં જીવને બાંધી રાખવામાં લોઢાની મજબૂત સાંકળનું કામ કરે છે. અહંકારને જ અસુરતાનું પ્રતીક માનવામાં આવે છે. અહંકારીની મહત્વાકાંક્ષાઓ સંસારને માટે એક વિપત્તિ જ પૂરવાર થાય છે. સિકંદર, તૈમૂરલંગ, નાદિરશાહ, ઔરંગઝેબ, નેપોલિયન વગેરેના અહંકારે શાંત પ્રજાને કેટલી બધી ભયભીત કરી હતી એનું રોમાંચકારી ચિત્ર ઇતિહાસના દરેક વિદ્યાર્થીને યાદ હશે. અહંકારનો માર્ગ દરેક મનુષ્યને આ દિશામાં લઈ જાય છે. જેટલી તેની ક્ષમતા અને જેવી પરિસ્થિતિ હોય છે તેના પ્રમાણમાં તે વિપત્તિનું કારણ બનતો થાય છે.

સફળતા પ્રાપ્ત કરવાનો આપણે પ્રયત્ન કરીએ, પરંતુ એ ન ભૂલીએ કે તેની સાથે ફૂલ સાથે રહેલા કાંટાની જેમ જે અહંકાર છુપાયેલો રહે છે તેનો હુમલો કયાંક આપણા ઉપર ન થઈ જાય.

દરેક સફળતા માટે આપણે આપણા સહયોગીઓ અને માર્ગદર્શકોના કૃતજ્ઞ બનવું જોઈએ તથા ઈશ્વરને સાચા હૃદયથી ધન્યવાદ આપવા જોઈએ કે તેની અનુકંપાથી જ આટલું શ્રેય પ્રાપ્ત થઈ શક્યું છે, પરંતુ તુચ્છતાને પણ ન ભૂલવી જોઈએ. એક જ ઝટકામાં જ્યારે મોટા મોટા કિલ્લા ભાંગીને ભુકકો થઈ જાય છે, તો બિચારા તુચ્છ મનુષ્યની શી વિસાત? મનુષ્યે પોતાની મહાનતા યાદ રાખવી જોઈએ.

-અખંડજ્યોતિ, નવેમ્બર-૧૯૬૨, પેજ-૩૧

માનવજીવનની સફળતાનું મધ્યબિંદુ પ્રેમ

પ્રેમ એક એવી અલૌકિક શક્તિ છે, જેનાથી મનુષ્યને ઘણા લાભ થાય છે. પ્રેમથી માનસિક વિકાર દૂર થઈ વિચારોમાં કોમળતા આવે છે. સદ્ ગુણોનું સર્જન થાય છે. ત્યાં સુધી કે મનુષ્યનું આયુષ્ય અને શક્તિ પણ વધે છે, જે મનુષ્ય પોતાનામાંથી પ્રેમભાવ કાઢી નાખે છે.

તેણે જીવનનો સર્વોત્તમ અંશ નષ્ટ કરી દીધો છે તેમ માનવું જોઈએ. પ્રેમ જ માણસને સાહસિક, ધીરગંભીર અને સહનશીલ બનાવે છે. પ્રેમના કારણે જ માતા પોતાના પુત્ર માટે અત્યંત કષ્ટ વેઠી અને બધા પ્રકારનાં દુઃખ ભોગવીને તેને સુખ આપે છે. માતાઓએ ઘણીવાર એવી અવસ્થામાં રહેવું પડે છે કે જેમાં તેમને પ્રેમનો સહારો ન મળે તો તે તરત જ બીમાર થઈ જાય છે, પરંતુ પ્રેમ તેને રોગી થતાં બચાવે છે. શુદ્ધ પ્રેમ તેને બળવાન અને સુંદર બનાવે છે.

પ્રેમ વગરની સારામાં સારી વસ્તુ આપણને જરા પણ ખુશ નથી કરી શકતી, પરંતુ પ્રેમની સહાયતાથી આપણે કોઈ પણ સામગ્રી વિના ખુશ રહી શકીએ છીએ. કહેવાનો અર્થ એ છે કે પ્રેમથી સંસારમાં સમસ્ત ઉત્તમ વાતોનું સર્જન અને ખરાબ બાબતોનો નાશ થાય છે. અસહકાર, અસહયોગ અને પ્રતિકૂળતાઓ પ્રેમથી પરિપૂર્ણ વ્યક્તિ સામે નથી આવતી. કદાચ સંજોગોવશાત આવે તો પણ પ્રેમની વશીકરણ શક્તિના પ્રભાવથી તરત જ અનુકૂળ થઈ જાય છે. પ્રેમ વિના કોઈનો વિકાસ થવો સંભવ નથી.

-અખંડજ્યોતિ, મે-૧૯૫૧, પેજ-૩૦

ક્રોધ અને ચિંતાથી બચીએ

ચિંતા, ખેદ, અપવિત્ર વિચાર, ગુસ્સો અને નફરતથી મન ઉપર એક જાતની કાલિમા છવાઈ જાય છે. આ કાલિમાનું આવરણ સદ્ ગુણોનો લાભ અને પ્રભાવ અંદર જવા દેતું નથી અને દુર્ગુણોને પોતાનું કામ કરવામાં સહાયતા કરે છે. ચિંતાથી મન અને સૂક્ષ્મ શરીરને ઘણું નુકસાન થાય છે ચિંતા કરવાથી શકિત ક્ષીણ થઈ જાય છે. બીજો કોઈ ફાયદો થતો નથી. આત્મનિરીક્ષણ ધ્વારા મનને હંમેશા ધ્યેયમાં સંલગ્ન રાખીને ચિંતાને દૂર કરવી જોઈએ.

જેમ શેતાન ઘોડો સવારને પોતાની સાથે જ ખરાબ રસ્તે લઈ જાય છે તેવી રીતે ગુસ્સાનો આવેગ પણ સંયમરહિત અપવિત્ર જીવને પથભ્રષ્ટ કરી દે છે.

પોતાના પ્રયત્ન ઓછા ન કરો. દિવ્ય જ્યોતવાળા દીવાઓને પ્રકાશવા દો. હવે પ્રકાશ મળી ગયો છે. હવે તમારા મોં ઉપર બ્રહ્મતેજ ઝળકવા માંડ્યું છે. અર્થાત્ ધ્યેયપૂર્ણ સાધનાની શક્તિથી આધ્યાત્મિક માર્ગમાં તમે ખૂબ ઊંચા ઊંચા પર્વતો પાર કરી ચૂક્યા છો. આ ઘણી જ પ્રશંસનીય વાત છે. તમે બેશક મોટી ઉન્નતિ કરી છે, પણ હજુ તમારે એક શિખર પર ચઢવાનું છે અને એક વિકટ ઘાટીમાંથી પસાર થવાનું છે. તેના માટે હજી પણ ધૈર્યપૂર્ણ પ્રયત્ન અને શક્તિની જરૂર છે. તમારે સાત્વિક અહંકારને પણ ઓગાળી નાખવાનો છે. ત્યારે જ તમે નિશ્ચયપૂર્વક અને અવસ્થા પ્રાપ્ત કરી શકશો, જે જીવનનું સર્વોચ્ચ લક્ષ્ય છે.

-અખંડજ્યોતિ, મે-૧૯૫૧, પેજ-૭

મનુષ્ય પરમાત્માનો પ્રખર પ્રતિનિધિ

પોતાની રચના સાથે બધાને પ્રેમ થાય તે સ્વાભાવિક છે અને જે રચના જેટલી વધારે ઉત્કૃષ્ટ હોય છે તેની સાથે એટલો જ વધારે પ્રેમ પણ થાય છે. જો કોઈ તેની પ્રિય રચનાને વિકૃત કરવાનો પ્રયત્ન કરે તો તે રચયિતાના કોપનો ભોગ બને છે. રચયિતાને એ વાત પર ન કેવળ સંતોષ જ થાય છે, બલ્કે પ્રસન્નતા પણ થાય છે કે તેની રચના તેના વ્યક્તિત્વની અભિવ્યક્તિ પણ કરે છે

પરમાત્મા સર્વનો ન્યાયકર્તા છે. જે ભક્ત પોતાનું સુખ તથા પોતાનો સ્વાર્થ જ સિદ્ધ કરવા માગતો હોય તેને પરમાત્મા કદી પ્રેમ કરી શકતો નથી. સંસારના બીજાં જેટલા પ્રાણીઓ છે તે બધાંય પરમાત્માના વહાલાં બાળકો છે. જે વ્યક્તિ તેના બધાં બાળકોને પ્રેમ કરી શકતી હોય તેને જ પરમાત્માનો વાસ્તવિક પ્રેમ મળી શકે છે.

મનુષ્ય પરમાત્માની સર્વોત્કૃષ્ટ રચના છે. મનુષ્યને તેની સાથે પ્રેમ પણ છે, જેના પ્રમાણ સ્વરૂપ તે મહારચયિતાની આપેલી મહાન ચેતના અને અનંત વિવેક તેની પાસે છે. પ્રાકૃતિક ઉત્પાદન, વિવિધ વનસ્પતિ અને અપરિચિત વિભૂતિઓ પણ પરમાત્માના અનંત પ્રેમનો જ પ્રસાદ છે.

મનુષ્યનું કર્તવ્ય છે કે તે પરમાત્માની કૃપા અને તેના વ્યક્તિત્વનું તેને અનુરૂપ પ્રતિનિધિત્વ પણ કરે. જે એ પ્રમાણે કરતો નથી તે તેની કલાનું અપમાન કરે છે.

-અખંડજ્યોતિ, જાન્યુઆરી-૧૯૬૬, પેજ-૧

તપથી જ કલ્યાણ થશે.

જે રીતે અગ્નિમાં સોનું તપાવવાથી તેનો તમામ મેલ નાશ પમે છે, ક્રાંતિ વધે છે અને મૂલ્ય વધી જાય છે તે રીતે જે સત્યરૂપી અગ્નિમાં પ્રવેશ કરે છે તેમનું કેવળ શારીરિક બળ જ નહીં, બલ્કે માનસિક અને આધ્યાત્મિક બળ પણ રાતદિવસ વૃદ્ધિ પામતું જાય છે. સાચું તપ નિર્બળને સબળ, નિર્ધનને ધનવાન, પ્રજાને રાજા, શૂદ્રને બ્રાહ્મણ, દૈત્યને દેવતા, દાસને સ્વામી અને ભિક્ષુકને દાતા બનાવી દે છે.

સાચા તપનો ભાવ એવા દેશભક્તમાં છે, જે પોતાના દેશ તથા પોતાની જાતિના ગૌરવ અને પ્રતિષ્ઠા કીર્તિ અને મોભો, સંપત્તિ અને ઐશ્વર્યની વૃદ્ધિ અને ઉન્નતિ દઢ ઈચ્છા રાખે છે તથા અનેક પ્રકારનાં દુઃખ, કષ્ટો અને સંકટોને સહન કરીને, સખત મહેનત અને શ્રમ કરવા તથા વિધ્નોનો સામનો કરવા માટે તત્પર રહે છે.

જે લોકોમાં તપશ્ચર્યા નથી, જે મુસીબતો, વિધ્નો અને આફતોનો સામનો કરવાથી ગભરાય છે, જે તેમનો સામો કરી શકતા નથી, જે ભૂખ અને તરસ, ઠંડી અને ગરમી, તડકો અને છાંયો, ક્રોમ અને કહોર, ગળપણ અને ખટાશ વગેરે દ્રઢોના દાસ છે તેઓ સંસારરૂપી યુક્તનૌકામાં કદાપિ કૃતકૃત્ય બની શકે નહીં.

-અખંડજ્યોતિ, જાન્યુઆરી-૧૯૬૪, પેજ-૧

ભોજન અને ભજનનો સંબંધ

શારીરિક વિકાસ માટે ભોજન, પાણી અને હવા પૂરતા પ્રમાણમાં મળવાં જરૂરી છે. તેના વગર શરીરનો પૂર્ણ વિકાસ સંભવ નથી. એવી જ રીતે મનનું પૂર્ણ ભોજન છે – ઉત્તમ વિચાર. તેના અભાવમાં મનુષ્યનું મન રૂંધાઈ જાય છે. સ્વાધ્યાય, સત્સંગ, મનન, ચિંતન વગેરે ન હોય તો મનુષ્યનું મસ્તક પશુ શ્રેણીનાં જ કાર્ય કરતું હોય છે.

જેવી રીતે શરીર માટે સંતુલિત ભોજન તથા મન માટે ઉત્તમ વિચાર જરૂરી છે તેવી જ રીતે જીવાત્માને સ્વસ્થ રાખવા માટે બળવાન બનાવવા માટે અને વિકસિત કરવા માટે દરરોજ ભગવત્ સાધનાનું સંતુલિત ભોજન જરૂરી છે. જેવી રીતે ભોજનના અભાવમાં શરીરનો વિકાસ અટકી જાય છે અને ઉત્તમ વિચારો ન મળવાથી મન કુંઠિત થઈ જાય છે તેવી જ રીતે ભગવાનની પૂજા-ઉપાસના ન કરવાથી પણ જીવાત્માની શુભ કર્મ કરવા માટેની પેરક શક્તિ રૂંધાઈ જાય છે અને પોતાના પૂર્ણ વિકાસની સ્થિતિ તથા પરમાત્માની પ્રાપ્તિથી તે વંચિત રહી જાય છે.

જીવાત્માને નિર્મળ બનાવવાથી જ દિવ્યતત્વોનો આભાસ થાય છે. આથી જેવી રીતે ઘરની સફાઈ માટે સાવરણી વડે કચરો કાઢવો, કપડાંની સફાઈ માટે સાબુ લગાવવો તથા શરીરની શુદ્ધિ માટે સ્નાન કરવું જરૂરી છે તેવી જ રીતે સંસારની દુષ્પ્રવૃત્તિઓના પ્રભાવ વડે જીવાત્મા પર ચઢતા રહેતા કુસંસ્કારો અને ગંદકીના પડને હઠાવતા રહેવા માટે પરમાત્માના પવિત્ર નામનું ઉચ્ચારણ અને તેના ગુણોનું ચિંતન કરવું જરૂરી છે.

-અખંડજ્યોતિ, માર્ચ-૧૯૬૦, પેજ-૧૯-૨૧

પોતાના દ્રષ્ટિકોણ સુધારીએ

જીવનને સુખશાંતિમય બનાવવા માટે સુવિધાનાં સાધનોની જરૂરિયાત અનુભવાય છે તે બરાબર છે. તેના માટે પણ પ્રયત્ન કરવો જોઈએ. એ પણ ન ભૂલવું જોઈએ કે જે મેળવ્યું છે તેનો સદુપયોગ કરવામાં આવે. મળેલાં સાધનોનો સદુપયોગ કરવાનું જો આપણે શીખી લઈએ, દરેક વસ્તુનો કરકસરપૂર્વક ઉપયોગ કરીએ, તેનો પૂરેપૂરો લાભ લઈએ તો જે કાંઈ પ્રાપ્ત થયું છે તે જ આપણા આનંદને અનેકગણો વધારી શકે છે.

જો આપણી ધર્મપત્નીને વધારે શિક્ષિત અને વધારે સુયોગ્ય બનાવવામાં આવે અને તેના સ્વભાવ તથા ગુણોનો આપણા કાર્યક્રમોમાં વ્યવસ્થિત રીતે ઉપયોગ કરવામાં આવે તો એ જ પત્ની જે આજે નકામા બોજ જેવી લાગે છે તે અત્યંત ઉપયોગી અને લાભદાયક લાગવા માંડશે.

જેટલી આવક આજે આપણને મળે છે તેના ખર્ચની જો વિવેક અને કરકસરપૂર્વક એવી યોજના બનાવવામાં આવે તે દરેક પૈસાનો વધારેમાં વધારે લાભ ઉઠાવી શકાય, તો એ જ થોડીક કમાણી પણ આનંદ અને સુવિધાઓમાં અનેકગણો વધારો કરી શકે છે. આનાથી વિપરીત, જો આપણો દ્રષ્ટિકોણ અસ્તવ્યસ્ત હોય તો મોટા પ્રમાણમાં સુખસાધન મળ્યાં હોવા છતાં પણ તે કોઈ લાભ નથી પહોંચાડી શકતાં. એટલું જ નહિ, તે પરેશાની અને સમસ્યાઓ જ ઉત્પન્ન કરશે. આથી આપણે પોતાના દ્રષ્ટિકોણની ત્રુટિઓને સમજીએ અને તેને સુધારવાનો પ્રયત્ન કરીએ.

-અખંડજ્યોતિ, એપ્રિલ-૧૯૬૦, પેજ-૭

આપણે ગમે તેટલી સેવા કેમ ન કરીએ

બધાં જ દુઃખોનું કારણ છે અજ્ઞાન અને પાપ, સ્વાર્થ અને મોહ, તૃષ્ણા અને વાસના. આ મહાવ્યાધિઓને દૂર કર્યા વિના દુઃખોને દૂર કરવાના બધા જ પ્રયત્નો એવા છે, જેમ કે લોહીના વિકારથી થયેલી ફોલ્લીઓ પર મલમ લગાડવો. આમ કરવાથી રોગ મટતો નથી. કષ્ટો તથા સામયિક અભાવોના કારણે પીડાતા માનવીઓને મદદ કરવી એ કર્તવ્ય છે, પરંતુ માત્ર એટલું જ કરવાથી ન તો માનવજાતિનાં કષ્ટો દૂર થાય છે કે ન તો સમસ્યાઓનો ઉકેલ આવે છે.

ધન લઈને કરવામાં આવેલી સેવા સાવ સામાન્ય ગણાય છે. તેનાથી મનુષ્યોની કેટલીક સમસ્યાઓ થોડાક સમય માટે સરળ થઈ જાય છે. કોઈકના શરીરસુખ માટે કરવામાં આવેલી સેવા પણ થોડાક સમય સુધી જ દુઃખ દૂર કરે છે. તન અને ધનની સેવા ન કરવી જોઈએ. એ સેવાનું કોઈ મોટું પ્રયોજન નથી. આ પ્રકારની સેવા તો ઉદાર હૃદયવાળી વ્યક્તિઓ સમય સમય પર કરતી જ રહેશે. જ્યાં સુધી કોઈ વ્યક્તિનો જીવનક્રમ નહીં સુધરે ત્યાં સુધી આ તન અને ધનની મદદથી તેનું કામ નહીં ચાલે. આજે તો સર્વત્ર અશાંતિ, કલેશ અને પીડાનું સામ્રાજ્ય છવાયેલું છે, તેનું કારણ ધન કે તનનાં સુખોનો અભાવ નથી.

આવી સેવાઓનું પ્રમાણ તો સમય પ્રમાણે દિવસે દિવસે વધતું જ જાય છે, તેમ છતાં જે કલેશ વધી રહ્યા છે તેનું કારણ વ્યક્તિ અને સમાજના આંતરિક સ્તર, ચારિત્ર્ય અને આદર્શોનું પતન થયું છે એ જ છે. આ પતનમાંથી બહાર કાઢી એમને ઊંચા લાવવાનો સેવાથી જ વિશ્વવ્યાપી સમસ્યાઓ ઉકેલી શકાશે.

-અખંડજ્યોતિ, માર્ચ-૧૯૬૧, પેજ-૪

માણસ પોતે જ પોતાનું ભાગ્ય ઘડે છે.

માણસ પોતે જ પોતાના ભાગ્યનો ઘડવૈયો છે. ખૂબ મુશ્કેલીઓ અને દુઃખોનો બહાદુરીપૂર્વક સામનો કરનાર પુરુષાર્થીઓ તેમજ સાહસિક વ્યક્તિઓ સમક્ષ વિપરીત પરિસ્થિતિઓ અને મુશ્કેલીઓ હાર માની લે છે. આથી એમનો આગળ વધવાનો રસ્તો સરળ બની જાય છે. સફળતા એમના પગ ચૂમે છે. ભાગ્ય એમના પર હરખાય છે, યશ, માન અને સમૃદ્ધિ એમની પાછળ પાછળ ચાલે છે. સંકટો એમને નકકી કરેલા માર્ગ પરથી ડગાવી શકતાં નથી. નિષ્ફળતાઓ એમને ઝૂકાવી શકતી નથી. લોભ અને માયા એમને પથભ્રષ્ટ કરી શકતાં નથી. તે પોતાના લક્ષ્યની પ્રાપ્તિ માટે આંધી, તોફાન અને ઝંઝાવાતોને પછાડીને આગળ વધે છે અને દરેક મંજિલ તેમજ આવનાર સફળતા એમની આશાને બમણી કરી દે છે. આવી વ્યક્તિઓ એમના જીવનમાં આનંદ, સફળતા અને વિજયની ભાગીદાર બને છે.

કેટલાક લોકો અસફળતાને ભાગ્યની ફૂરતા અને દેવની નારાજગી માનીને પોતાને ભાગ્યના ભરોસે છોડી દે છે. એક બાજુ પુરુષાર્થી માણસો છે, જે પોતાના ભવિષ્યનું ઘડતર પોતાની મહેનત અને સતત પરિશ્રમ દ્વારા કરે છે, પરંતુ જે વ્યક્તિઓને પોતાનામાં વિશ્વાસ નથી, જેમનું મન ઉત્સાહી નથી, જેમને પોતાના લક્ષ્યનું ભાન નથી. આગળ વધવાની ઈચ્છા નથી, નિરાશા જેમની રગરગમાં સમાયેલી છે એવી અકર્મણ્ય વ્યક્તિઓ જીવતી છતાં મરેલા જેવી નિષ્પ્રાણ છે અને જીવનનો ભાર ખેંચતી રહે છે. મહેનત અને વિશ્વાસની પોતાનું ભાગ્ય ઘડી શકાય છે....

-અખંડજ્યોતિ, નવેમ્બર-૧૯૫૭, પેજ-૨૫

આત્મવિશ્વાસની અખૂટ શક્તિ

અકર્મણ્ય, અસહાય તથા અવિશ્વાસપૂર્ણ જીવન વિતાવનારા લોકો માનવતાના નામ પર એક કલંક છે. મનુષ્યજીવન બબડવા, માથું ફૂટવા કે રડવા માટે નથી. તે છે આગળ વધીને ભવિષ્ય પર વિજય મેળવવા અને સમય પર અધિકાર સ્થાપવા માટે જીવન પરાજય માટે નથી, વિજય માટે છે. જીવનસંગ્રામમાં વિજય તેને મળે છે કે જે ઉત્સાહ અને આત્મવિશ્વાસથી ભરપૂર છે. જેના ચરણમાં અંગદ જેવી દ્રઢતા છે તે જ સમયની છાતી પર પોતાનું પદાર્પણ કરી શકે છે. આત્મવિશ્વાસ સમગ્ર શક્તિનું ઉદ્દગમસ્થાન છે અને સમસ્ત શ્રેયની યાત્રી છે.

આત્મવિશ્વાસ જાગતાં જ મનુષ્યમાં તે દિવ્યશક્તિ વહેતી થઈ જાય છે, જેના બળે ઊંચામાં ઊંચા પર્વતોને ઓળંગી શકાય છે અને ઊંડામાં ઊંડા સમુદ્રને બાંધી શકાય છે. આત્મવિશ્વાસુ સમસ્ત સંસારમાં વિશ્વાસનો અધિકારી હોય છે. જેને પોતાની ઉપર ભરોસો છે તેની ઉપર બીજા લોકો પણ ભરોસો રાખે છે. જે પોતાની સહાયતા પોતે કરે છે તેને ઈશ્વર પણ સહાયતા કરે છે. આત્મવિશ્વાસ શક્તિનો સ્ત્રોત છે. તેની મદદથી કોઈપણ આગળ વધી શકે છે. ભાગ્યનું ઘડતર ઈશ્વર નહીં, પરંતુ આત્મવિશ્વાસ કરે છે. જે નિષ્ઠાપૂર્વક પુરુષાર્થમાં સંલગ્ન છે અને હારજીતની ચિંતા કર્યા વગર આગળ જ વધતો જાય છે તેવા આત્મવિશ્વાસુ માટે પર્વતોએ પણ રસ્તો કરી આપવો પડે છે.

-અખંડજ્યોતિ, માર્ચ-૧૯૬૬, પેજ-૧,

જીવન યજ્ઞ

મનમાં બધા માટે સદ્ભાવનાઓ રાખવી, સંયમપૂર્ણ સચ્ચરિત્ર રહી સમય વિતાવવો, બીજાના ભલા માટે પ્રયત્નશીલ રહેવું, વાણીને ફક્ત સત્પ્રયોજન માટે જ વાપરવી, ન્યાયપૂર્ણ અને નીતિથી કમાયેલા ધનથી જ ગુજરાન ચલાવવું, ભગવાનનું સ્મરણ કરતા રહેવું, પોતાની ફરજ બજાવવી, અનુકૂળ કે પ્રતિકૂળ પરિસ્થિતિઓમાં અડગ રહેવું આ બધા નિયમોનું પાલન કરવાથી જીવન યજ્ઞમય બની જાય છે.

આ વ્રતોને ધારણ કરવાથી સાંસારિક દ્રષ્ટિએ જીવન અભાવગ્રસ્ત લાગે છે. આવી વ્યક્તિઓ ભોગવિલાસી જીવન જીવવામાં કે તિજોરીઓ ભરવામાં સફળ થતી નથી. પરંતુ આ નિયમોનું પાલન કરવામાં જીવનમાં જે આત્મબળ અને સદ્ગતિ મળે છે એનું મૂલ્ય ભૌતિક સંપત્તિ કરતાં અનેકગણું વધારે છે.

મનુષ્યનો અવતાર વારંવાર મળતો નથી. ચોરાસી લાખ યોનિઓમાં ફર્યા પછી મનુષ્યદેહ પ્રાપ્ત થાય છે. એને ભૌતિક પ્રયોજનો માટે ગમે તેમ વેડફી નષ્ટ કરી દેવો એ બુદ્ધિશાળી માણસનું કામ ન કહેવાય. મનુષ્ય જીવનને સફળ બનાવી લેવું એમાં જ બુદ્ધિમત્તા રહેલી છે. જીવનને સફળ બનાવવા અને આત્માની ઉન્નતિ માટે હંમેશા પ્રયત્નશીલ રહેવું જોઈએ. જીવનને યજ્ઞરૂપ બનાવીને યજ્ઞભગવાનના શરણે જઈ આપણે આપણા જીવનલક્ષ્યને અવશ્ય પ્રાપ્ત કરી લેવું જોઈએ.

-અખંડજ્યોતિ, ફેબ્રુઆરી-૧૯૫૪, પેજ-૬૩

ઉત્કૃષ્ટતાથી શ્રેષ્ઠતાનો જન્મ

પોતાને ઉત્કૃષ્ટ બનાવવાનો પ્રયત્ન કરવામાં આવે તો આપણા સંપર્કમાં આવતા બીજા લોકો પણ શ્રેષ્ઠ બની શકે છે. આદર્શ હંમેશા થોડો ઊંચો રહે છે અને તેની પ્રતિકૃતિ થોડી નીચી રહી જાય છે. આદર્શોની સ્થાપના કરનારાઓને તથા સામાન્ય સંસારને આપણે જેટલા સારા બનાવવા માટે જોવા ઈચ્છીએ છીએ તેના કરતાં વધારે ઉંચા બનવાનો આદર્શ આપણે રજૂ કરવો પડશે.

ઉત્કૃષ્ટતા જ શ્રેષ્ઠતા પેદા કરી શકે છે. પૂર્ણ વિકસિત શીરવાળી માતા જ સ્વસ્થ બાળકોને જન્મ આપી શકે છે. જો આદર્શ પિતા બનો તો જ સુસંતતિનું સૌભાગ્ય પ્રાપ્ત કરી શકશો. આપણે આદર્શ ગુરુ હોઈએ તો આપણને શ્રેષ્ઠ શિષ્યોની શ્રદ્ધાનો લાભ મળશે. જો આપણે આદર્શ પતિ હોઈએ તો જ પતિવ્રતા પત્નીની સેવા મેળવી શકીશું. શરીર કરતાં તેનો પડછાયો વધારે કુરૂપ જ હોય છે. ચહેરા કરતાં ફોટામાં થોડીક ખામી રહે છે.

આપણે પોતાની જાતનો જે સ્તર સુધી વિકાસ કરી શકીશું, તેટલા આપણી નિકટના લોકો તેનાથી પ્રભાવિત બનીને થોડા સુધરશે, એમ છતાં પણ આપણા કરતાં તેઓ થોડાક પાછા રહી જશે. આથી આપણે બીજાઓની પાસે જેટલી સજ્જનતા અને શ્રેષ્ઠતાની આશા રાખતા હોઈએ તેની તુલનામાં પોતાને થોડા વધારે ઉંચા સાબિત કરવા પડશે. આપણે એ યાદ રાખવું પડશે કે ઉત્કૃષ્ટતા વિના શ્રેષ્ઠતા પેદા થઈ શકે નહીં.

-અખંડજ્યોતિ, સપ્ટેમ્બર-૧૯૬૨, પેજ-૩૫

અનુકરણ કરવાલાયક જીવન જીવો.

એવું જીવન શું કામનું, જેમાં પરમાર્થનાં કાર્યોને કોઈ સ્થાન જ ન હોય? એને મનુષ્ય જ કેવી રીતે કહેવાય, જે પોતાની પાછળ આદર્શ અને અનુકરણ કરવા લાયક ઉદાહરણ ન મૂકી જાય? માનવજીવનની જવાબદારી મહાન છે. ફક્ત જીવન જીવવા માટે પૈસા કમાવા એ તો નિર્જીવ જીવન છે. જેની અંદર કાંઈક ચેતના, જાગૃતિ અને પ્રકાશ હોય છે એમનો જીવનક્રમ શ્વાસ પૂરા કરવામાં પૂરો નથી થતો. એમનો અંતરાત્મા જાતે જ વિકાસ કરે છે અને બીજાઓને તે દિશામાં ગતિ આપીને પોતાના લક્ષ્યની પૂર્તિનો અનુભવ કરે છે.

વધારે ધનવાન બનવા તથા માન મેળવવા જેવું સ્થાન લેવા માટે કોણ પ્રયત્નો નથી કરતું? આવું કામ તો કીડી અને ઉધઈ પણ કરે છે, પરંતુ ધન્ય જીવન તો એવા લોકોનું છે, જેમણે પોતાના અંતરાત્માના સદ્ગુણોનો વિકાસ કરવામાં સફળતા મેળવી છે. જેમણે પોતાના સમાજને, રાષ્ટ્રને, વિશ્વમાનવને વધારે ગૌરવ અપાવવાનો, વધારે સુખશાંતિમય બનાવવાનો પ્રયત્ન કર્યો હોય એ જ સાચું જીવનદર્શન છે. જે આ સત્યને સમજ્યો હોય અને વ્યાવહારિક જીવનમાં એને ઉતાર્યું હોય એ જ સાચો બુદ્ધિશાળી છે.

આમ તો દરેક વ્યક્તિ પોતાને ચતુર અને બુદ્ધિશાળી માને છે, પરંતુ આ ક્ષણભંગુર શરીરના અંત પછી જે કાર્યો માટે આત્માને પશ્ચાત્તાપ નહીં, પરંતુ પ્રસન્નતાનો અનુભવ થાય એ જ સાચી બુદ્ધિમત્તા છે.

-અખંડજ્યોતિ, મે-૧૯૫૯, પેજ-૩૧-૩૨

શ્રેય અને પ્રેય બંને માર્ગ ખુલ્લા છે.

અહીં દરેક શ્રેષ્ઠ વ્યક્તિને મુશ્કેલીઓની તથા અસુવિધાઓની અગ્નિપરીક્ષામાંથી પસાર થવું પડે છે. જેઓ વિવેકને અપનાવતા રહે છે, પ્રલોભનોથી સ્ખલિત થતા નથી અને સન્માર્ગમાંથી કોઈપણ કારણે પાછાં પગલાં ભરતા નથી તેઓ જ ખરેખર આ ભવસાગરને પાર કરે છે, તેઓ જ માયાના જાદુથી બચી જાય છે અને તેમનું માનવ શરીર ધારણ કરવું સાર્થક બને છે.

કલ્યાણનો માર્ગ મહાન છે. પુણ્ય પરમાર્થના, શ્રેષ્ઠતા અને મહાનતાના, ધાર્મિકતા અને આસ્તિકતાના પુણ્ય પથ પર ચાલવું અઘરું નથી અને એ દિશામાં ચાલતાં નિરંતર મળતી શાંતિને પ્રાપ્ત કરવી પણ અઘરી નથી. આવશ્યકતા કેવળ એટલી જ છે કે મનુષ્ય ત્વરિત લોભનો ત્યાગ કરીને દૂરગામી પરિણામો પર વિચાર કરે અને તેના આધાર પર પોતાની પ્રવૃત્તિઓનું નિર્માણ કરવા માટે કૃતસંકલ્પ તથા કટિબદ્ધ બને. બંને માર્ગ ખુલ્લા છે. બંનેમાંથી કયો માર્ગ પસંદ કરવો તેનો આધાર આપણા પર રહેલો છે.

સભ્ય સમાજની રચના થવી તે વર્તમાન અસભ્યતાનું દિવસે દિવસે વધતા જવું તે આપણી પસંદગી પર આધારિત છે. એક શ્રેય છે, બીજું પ્રેય છે. આ બંને ઉમેદવારો ઉભા છે. એ આપણી પોતાની પસંદગીની બાબત છે કે આમાંથી કોને મત આપીને વિજયી બનાવવો.

-અખંડજ્યોતિ, જુલાઈ-૧૯૬૨, પેજ-૨૦

ઈશ્વરપ્રાપ્તિ કઠિન નહીં, સરળ છે.

ઈશ્વરની પ્રાપ્તિ સરળ છે, કારણ કે તે આપણી સૌથી નિકટ છે. જે વસ્તુ સમીપ છે તેને પ્રાપ્ત કરવામાં કોઈ મુશ્કેલી શા માટે હોવી જોઈએ? ઈશ્વર એટલો નિષ્કર પણ નથી કે જેને ઘણા અનુનય અને વિનય પછી જ મનાવી કે પ્રસન્ન કરી શકાય. જે કરુણામય પ્રભુએ પોતાની કૃપાનું અનુદાન ડગલે ને પગલે કર્યું છે તે પોતાના કોઈ પુત્રને સાક્ષાત્કાર અને સાન્નિધ્ય પ્રાપ્ત કરવાથી વંચિત રાખવા માગે કે તેની આકાંક્ષામાં વિઘ્ન પેદા કરે એ બની જ ન શકે.

આપણી અને ઈશ્વરની વચ્ચે સંકીર્ણતા તેમ જ તુચ્છતાનો એક નાનો સરખો પડદો છે, જેને માયા કે અજ્ઞાન કહે છે. પ્રભુ પ્રાપ્તિમાં એક માત્ર અડચણ આ જ છે. આ અડચણને દૂર કરવી એ જ વિવિધ આધ્યાત્મિક સાધનાઓનો ઉદ્દેશ છે. તૃષ્ણા અને વાસનાઓના તોફાનમાં મનુષ્યની આધ્યાત્મિક આકાંક્ષાઓ ઝાંખી પડી જાય છે, પરંતુ તે જીવન ઘડતર તેમજ આત્મ વિકાસને માટે ન તો ધ્યાન આપી શકે છે અને ન પ્રયત્ન કરી શકે છે.

આજનો તુચ્છ, સ્વાર્થમાં લીન તથા લોભી મનુષ્ય ભવિષ્યને ઉજ્જવળ બનાવવા માટે તત્પર બનતો નથી. અહંકાર અને દીર્ઘદ્રષ્ટિના અભાવને જો ત્યાગી શકાય, પોતાપણાનું વર્તુળ વિસ્તૃત કરીને જો લોકહિતને પોતાનું હિત માનવાનું સાહસ કરી શકાય તો એટલાથી ઈશ્વરની પ્રાપ્તિ થઈ શકે છે.

-અખંડજ્યોતિ, ડીસેમ્બર-૧૯૬૪, પૃષ્ઠ-૧

આત્મનિરક્ષણ જરૂરી છે.

આપણી વર્તમાન પરિસ્થિતિનો યોગ્ય તથા સ્પષ્ટ પરિચય મેળવવો એજ સાચું આત્મનિરીક્ષણ છે. એના વગર આપણે પોતાને નિર્દોષ બનાવી જ ન શકીએ. માણસમાં બીજાના દોષો જોવાની દ્રષ્ટિ મોટે ભાગે હોય છે. એ પોતાના દોષો નથી જોતો, બીજાના દોષો જોવાથી સૌથી મોટું નુકસાન એ થાય છે કે માણસ પોતાના દોષો જોવાથી વંચિત રહી જાય છે અને પોતે મિથ્યાભિમાનમાં રચ્યાપચ્યા રહીને પોતાના મનમાં બીજા માટે ઘૃણા ઉત્પન્ન કરી લે છે.

પોતાના અને બીજાના દોષ જોવામાં એક મોટો તફાવત એ છે કે બીજાના દોષ જોતી વખતે આપણે દોષો સાથે સંબંધ જોડીએ છીએ. જેનાથી સમય જતાં આપણે પોતે દોષી બની જઈએ છીએ, પણ આપણે પોતાના દોષ જોતી વખતે દોષોનો સંગ કરતા નથી, જેના લીધે પોતાનામાં નિર્દોષતા આવતી જાય છે, જે બધાને પ્રિય હોય છે. તેથી એ વાત નિર્નિવાદ સિદ્ધ થાય છે કે દોષદર્શનની દ્રષ્ટિ માત્ર આપણા માટે જ રાખવી, બીજા માટે નહીં.

આપણું નિરીક્ષણ જ ખરો સ્વાધ્યાય, સત્સંગ અને અધ્યયન છે કારણ કે પોતાના નિરીક્ષણ વગર મનુષ્ય કોઈ એવું સત્ય તથા તત્ત્વજ્ઞાન મેળવી શકતો નથી. તેથી પોતાના નિરીક્ષણ ધ્વારા જ આપણે સત્ય તથા તત્ત્વજ્ઞાન મેળવી શકીએ છીએ. એક સંતે સાચું જ કહ્યું છે કે દોષ જુઓ તો પોતાના જે ગુણ જુઓ તો બીજાના.

-અખંડજ્યોતિ, ઓક્ટોબર-૧૯૫૬, પેજ-૨૨

મનને અશાંત ન રહેવા દો.

શુભના ચિંતન, મનન અને અભ્યાસથી મનની અશુભ વૃત્તિઓ ખરાબ સંસ્કાર પણ ક્ષીણ બની જાય છે અને એક દિવસ મન શુદ્ધ તથા નિર્મળ બની જાય છે. મનની શુદ્ધ ભાવનાઓને પ્રોત્સાહન આપો. શુભ ચિંતનમાં મનને પરોવી રાખો. એમ છતાં પણ જો તે ઉચ્છૃંખલતા આચારે તો તેના પર ધ્યાન ન આપો. તમે જે નિશ્ચિય કર્યો હોય, જે લખ્ય અને કાર્યક્રમ બનાવ્યો હોય તેની ધૂન નિરંતર મનમાં સાંભળતા રહો. તમે જોશો કે તમારું મન એની સમસ્ત ઉચ્છૃંખલતા, ઉદંડતા તથા ચંચળતા છોડીને તમારું દાસ બની જશે.

મનની સાધનાને માટે યોગ્ય વાતાવરણ તથા અનુકૂળ પરિસ્થિતિ હોવી પણ આવશ્યક છે. જે રીતે ખાંડના ભંડારમાં રાખીને સામાન્ય મનુષ્યને ખાંડ ખાવાની ટેવ છોડાવી શકાતી નથી તે રીતે મનની ચંચળતાને વધારતા વાતાવરણમાં રહીને તેની સાધના મોટે ભાગે કઠિન જ હોય છે. આ માટે બને ત્યાં સુધી સાધનાને અનુકૂળ શાંત તથા નિર્વિઘ્ન વાતાવરણમાં રહીને મનને એકાગ્ર કરવાની સાધના કરવામાં આવે તો ધાર્યા કરતાં જલ્દી સફળતા મળશે.

પોતાની દૈનિક જીવનક્રમમાં પણ જ્યાં સુધી બને ત્યાં સુધી સ્થિરતા ધૈર્ય અને શાંતિની કામ કરવું જોઈએ. ચંચળતા, નાસભાગ અસ્તવ્યસ્તતા, આવેશ અને ઉદ્રેગને તો જીવનમાં કોઈપણ શરતે સ્થાન ન આપવું જોઈએ. આથી મનની શક્તિ નાશ પામે છે. આપણે જે કંઈ કરીએ તે વ્યવસ્થિત તથા શાંત બનીને કરીએ.

-અખંડજ્યોતિ, ફેબ્રુઆરી-૧૯૬૫, પેજ-૧૦

જીવન એક વરદાન છે, એને વરદાનની રીતે જીવો.

બધા અસુરોની ઘૃણા કરે છે, કારણ કે તેમની ભાવનાઓમાં સ્વાર્થપરાયણા અને ભોગલાલસા એટલી પ્રબળ હોય છે કે તેઓ એના માટે બીજાઓના અધિકાર, સુખ અને સુવિધાઓ છીનવી લેવામાં જરા પણ સંકોચ રાખતા નથી. તેમની પાસે રહેનારા પણ દુઃખી થાય છે અને વ્યક્તિગત ભૂરાઈઓના કારણે તેમનું અંગત જીવન તો અશાંત જ હોય છે. દુઃખની આ અવસ્થા કોઈને માટે પણ ઈષ્ટ નથી.

આપણે સુખ ભોગવવાને માટે આ સંસારમાં આવ્યા છીએ. દુઃખ સામે આપણને ઘૃણા છે, પરંતુ સુખના સાચા સ્વરૂપને પણ સમજવું જોઈએ. ઈન્દ્રિયોના બહેકાવમાં આવીને જીવનપથથી ભ્રષ્ટ થઈ જવું તે મનુષ્ય જેવા બુદ્ધિમાન પ્રાણીને માટે શ્રેયસ્કર નથી. આથી આપણી શક્તિનું પતન થાય છે. વ્યક્તિનું એટલું સન્માન થાય છે કે બધા લોકો તેને માટે બેચેન બને છે, પછી આધ્યાત્મિક શક્તિની તો કલ્પાના જ શું કરવી? દેવતાઓને બધા માથું નમાવે છે, કારણ કે તેમની પાસે શક્તિનો અક્ષય ભંડાર હોય છે. આપણે આપણા દેવત્વને જાગૃત કરીએ તો તેવી જ શક્તિની પ્રાપ્તિ આપણને પણ થઈ શકે છે. ત્યારે આપણે સાચા સુખની અનુભૂતિ પણ કરી શકીશું અને આપણું માનવજીવન સાર્થક થશે. આપણે અસુરોની જેમ નહીં, દેવતાઓની જેમ જીવવું જોઈએ. દેવત્વ જ આ જીવનનું સર્વોત્તમ વરદાન છે, આપણે આ જીવનને વરદાનની જેમ જ જીવવું જોઈએ.

-અખંડજ્યોતિ, એપ્રિલ-૧૯૬૫, પેજ-૧૪

જીવનનો સાચો સાથી – ઈશ્વર

એવો સૌથી યોગ્ય સાથી જે નિરંતર મિત્ર, સખા, સેવક, ગુરુ તથા સહાયકની જેમ પ્રત્યેક પળે હાજર રહે અને બદલામાં કંઈપણ ન માગે તે કેવળ એક ઈશ્વર જ હોઈ શકે છે. ઈશ્વરને જીવનનો સાથી બનાવી લેવાથી મંજિલ એટલી કલ્યાણમય બની જાય છે કે આ ધરતી જ દેવલોક જેવી, સ્વર્ગ જેવી આનંદ ભરેલી લાગે છે. આમ તો ઈશ્વર બધાની સાથે છે અને તે બધાંને સહાયતા પણ કરે છે, પરંતુ જે તેને સમજે છે તેમને જ સાચો લાભ મળે છે.

કોઈના ઘરમાં સોનું દાટેલું હોય અને તેને તેની ખબર જ ન હોય, તો તેને ગરીબીમાં જીવવું પડશે, પરંતુ જો તેને માલૂમ હોય કે ઘરમાં આટલું સોનું છે તો તેનો ભલે ઉપયોગ કરવામાં ન આવે, છતાં મનમાં અમીરીનો ગર્વ અને વિશ્વાસ ટકી રહેશે. ઈશ્વરનું વિસ્મરણ થતાં આપણને એકલાપણું લાગવા માંડે છે, પરંતુ જ્યારે તેને પોતાના રોમેરોમમાં સમાયેલો, નિત્ય પ્રેમ અને સહયોગ વરસાવતો અનુભવીએ છીએ ત્યારે આપણું સાહસ હજારગણું વધી જાય છે.

આશા અને વિશ્વાસથી હૃદય પ્રત્યેક પળે ભરેલું રહે છે. જે ઈશ્વરને ભૂલી જાય છે, પોતાની શક્તિના આધારે જ બધું કરે છે અને વિચારે છે તેને જિંદગી ઘણી ભારે લાગવા માંડે છે. આટલું વજન ઉંચકીને ચાલવામાં તેના પગ લથડિયાં ખાવા લાગે છે. પોતાનાં સાધનોમાં ઉણપ દેખાતાં ભવિષ્ય અંધકારમય જણાય છે. જેને ઈશ્વર પર વિશ્વાસ છે, તે હંમેશા એવો જ અનુભવ કરશે કે કોઈ મહાન શક્તિ મારી સાથે છે. જ્યાં મારું બળ ઓછું પડશે ત્યાં તેનું બળ મળશે.

-અખંડજ્યોતિ, નવેમ્બર-૧૯૬૨, પેજ-૭

જ્ઞાનદાનની પરંપરા ચાલતી રહે.

આ યુગમાં જ્ઞાનદાનની ઘણી આવશ્યકતા છે. સ્થૂળ દાનનું મહત્વ હવે એટલા માટે ઓછું થઈ ગયું છે કે તેમાં પાત્ર-કુપાત્રનો અંદાજ આવતો નથી, પરંતુ જ્ઞાનની આવશ્યકતા સારી કે ખરાબ દરેક વ્યક્તિને હોય છે. તેનાથી કોઈનું અહિત થતું નથી અને નથી તે દાનનો દુરુપયોગ કરી શકાતો.

જ્ઞાન મનુષ્યના સર્વતોમુખી વિકાસનું સાધન છે. સમાજમાં જ્ઞાનવાન વ્યક્તિને વધારે સુખી અને સંતોષી માનવામાં આવે છે. સમાજનો એક વર્ગ ભણેલો ગણેલો હોય અને બીજો મૂઢતાગ્રસ્ત હોય, તો તે સમાજ દુઃખી હશે. જ્ઞાનનો ઉદ્દેશ માનવમાત્રને એક સ્તર પર લાવવાનો છે. કાર્ય થોડું કઠિન અવશ્ય છે, પરંતુ તેનું મહત્વ ઘણું વધારે છે. આજની સ્થિતિમાં જ્ઞાનને સર્વોચ્ચ દાન માનીએ તો તે સર્વથા યોગ્ય જ છે.

મનુષ્ય પર ઋષિઓનું પણ એક ઋણ છે. ઋષિનો અર્થ છે વેદ. વેદ અર્થાત્ જ્ઞાન. આજ સુધી આપણો જે વિકાસ થયો છે, તેનું શ્રેય જ્ઞાનને છે, ઋષિઓને છે. જે રીતે આપણે આ જ્ઞાન બીજાઓ પાસેથી ગ્રહણ કરીને વિકાસ સાધ્યો છે તે રીતે પોતાનો જ્ઞાનનો લાભ બીજાઓને પણ આપવો જોઈએ. દરેક વિચારશીલ વ્યક્તિનું એ કર્તવ્ય છે કે તે સમાજના વિકાસમાં પોતાના જ્ઞાનનું જેટલું દાન કરી શકે તેટલું અવશ્ય કરે.

જ્ઞાનદાન મનુષ્યને સન્માર્ગ તરફ લઈ જવા માટે કરવામાં આવે છે. આથી એ અન્ય દાન કરતાં વધારે સાર્થક છે.

અખંડજ્યોતિ, જાન્યુઆરી-૧૯૬૬ પેજ-૧૯-૨૦

તમારા માલિક તમે બનો

તમારું કલ્યાણ, તમારી ઉન્નતિ, તમારી સ્થાયી સફળતા, જીવનયાત્રાની પૂર્ણતા, તમારાં સ્થાયી સુખશાંતિ તથા આનંદના ભંડારનો આધાર એના પર છે કે તમે તમારા હૃદયમાં રહેલા તે કેન્દ્રબિંદુની ખોજ કરો, જેમાં અપાર શક્તિ છે, અનંત સામર્થ્ય છે. આ સત્યને જીવનપ્રેરક બનાવીને પોતાના વિજયનો પાયો નાંખો. કિનારે કિનારે ભટકવા કરતાં અંતગર્ભમાં જ ડૂબકી મારો. પાંદડે પાંદડે ખોળવા કરતાં જીવનવૃક્ષના મૂળમાં આરામ મેળવો.

પોતાના અંતરને કેન્દ્ર બનાવીને જીવનની પ્રવૃત્તિઓ ચાલુ રાખો કે જેવી રીતે સૂર્યને કેન્દ્ર માનીને ગ્રહનક્ષત્રો ભ્રમણ કરે છે. અંતરના દેવનું આહવાન કરો. બીજાઓને પ્રેમ કરો, પરંતુ તેમના પ્રેમના આશ્રિત ન બનો. બીજાઓની સાથે સહાનુભૂતિ રાખો, તેમને સહયોગ આપો, પરંતુ બીજાઓની સહાનુભૂતિ કે સહાયતાની ઈચ્છા ન રાખો. પોતાના બાદશાહ બનીને માલિક બનીને જીવન જીવો. જન્મથી માંડીને મૃત્યુપર્યંત પોતાનો માર્ગ પોતે તૈયાર કરો.

પોતાના જ પગ પર ચાલો. એ નિશ્ચિત છે કે જ્યાં સુધી તમે તમારી સહાયતા તથા માર્ગદર્શનને માટે દેવતાઓની, સ્વર્ગના દૂતો કે બીજા લોકોની મદદની યાચના કરતા રહેશો ત્યાં સુધી તમે પરાધીનતા, દુઃખ, અશાંતિ તથા પરાજયથી છુટકારો મેળવી શકશો નહીં, આનાથી છુટકારો મેળવવાનો એક જ આધાર છે કે પોતાના અંતરના પ્રકાશથી સ્વયં પોતાનું હૃદય પ્રકાશિત કરો.

-અખંડજ્યોતિ, ઓક્ટોબર-૧૯૬૪, પેજ-૧૩

આંતરિક નિર્બળતાઓ સાથે લડો

અજ્ઞાન જ સૌથી મોટું બંધન છે. એના પાશમાં જીવન બંધાયેલો છે. જે મનુષ્ય માયાને વશીભૂત બનીને કુકર્મ કરતો અને ગાઢ બંધનોમાં જકડાઈને ભવસાગરમાં ડૂબતો રહે છે તે બીજું કંઈ નથી, અજ્ઞાન તેમજ ભ્રમ માત્ર છે.

પોતાના સ્વરૂપની બાબતમાં, પોતાના અસ્તિત્વની બાબતમાં આપણને બધાંને ભારે ભ્રમ છે. શરીર અને આત્માને ભિન્ન માનવામાં આવે છે, પરંતુ વ્યવહારમાં તો શરીર જ આત્મા તથા સર્વસ્વ બની રહે છે અને જીવન શરીરને માટે પોતાની જાતને ભયાનક અંધકારમય ભવિષ્યમાં નાંખે છે. જો સાચી વસ્તુસ્થિતિનું જ્ઞાન આપણને થઈ જાય અને શરીરનો આત્માના એક તુચ્છ ઉપકરણની જેમ ઉપયોગ કરીએ તો જીવનના ઉદ્દેશ્યની પ્રાપ્તિનો માર્ગ સહજ રીતે ખૂલી શકે છે.

કુવિચારો, કુસંસ્કારો, વાસનાઓ, અને તૃષ્ણાઓમાં મનુષ્ય એ કારણે ઘેરાયેલો રહે છે કે તેમની તુચ્છતા અને વ્યર્થતાને સારી રીતે ન સમજતાં તેમને જ પ્રિય માની લે છે અને તેમને પોતાના સ્વભાવનું એક અંગ બનાવી લે છે. બહારથી તે તેમને સારાં કે ખરાબ પણ કહે છે, પરંતુ અંદર ઊંડાણમાં જે મૂળિયાં જામ્યાં છે તેમને કાપવાનો પ્રયત્ન કરતો નથી. પરિણામે પોતાની આંતરિક નિર્બળતાઓને જાણવા છતાં મનુષ્ય તેમના નિવારણ માટે કંઈ કરી શકતો નથી.

જ્ઞાન પવિત્ર આ સંસારમાં બીજું કંઈ નથી.

-અખંડજ્યોતિ, ડીસેમ્બર-૧૯૬૧, પેજ-૩૪

શ્રદ્ધાબળથી જ મહાન કાર્ય સંભવ

સાયું પૂછવામાં આવે તો શ્રદ્ધા જ આપણો શ્રેષ્ઠ ધર્મ છે. વર્તમાન સમયમાં પૃથ્વી પર સાચા જ્ઞાનનો સર્વત્ર અભાવ જણાય છે અને સંકીર્ણતાયુક્ત, સ્વાર્થયુક્ત અવિદ્યાનો અંધકાર છવાયેલો છે. આવી પરિસ્થિતિમાં આપણે કેવળ પોતાના શ્રદ્ધાદીપની સહાયતાથી જ જીવનના અંતિમ ધ્યેય સુધી પહોંચી શકીએ છીએ. આપણી આ શ્રદ્ધા ધ્રુવતારાની જેમ અચળ હોવી જોઈએ, વીજળી ચમકવાની જેમ ક્ષણિક નહીં. જો આપણી અંદર આત્મશ્રદ્ધા હોય, તો આપણે માટે સંસારમાં ભૌતિક અથવા આધિભૌતિક, કોઈપણ બાબત અશક્ય રહેતી નથી.

આ શ્રદ્ધાબળથી આપણે જે કાંઈ વિચારીએ છીએ, જે કાંઈ વિચારીએ છીએ, જે કાંઈ ઈચ્છીએ છીએ તે જ કરી શકીએ છીએ. શ્રદ્ધા અને વિશ્વાસ ધ્વારા આપણે અપાર શક્તિ પ્રાપ્ત કરી શકીએ છીએ. મનુષ્ય પોતાને જેવો માને છે તેવો જ બની જાય છે. એક મહાન દાર્શનિક કહ્યું કે મનુષ્ય કોઈ વિશેષ માન્યતાના આધારે જ જીવતો રહે છે.

જો તેને એ વિશ્વાસ ન હોય કે જીવવાને લાયક કાંઈ છે. તો તે જીવતો રહી જ શકે નહીં. જેમ જેમ નશ્વર જગતની અવાસ્તવિકતાને જોવામાં અને સમજવામાં આવે છે તેમતેમ તેની અંદર અનંત પ્રત્યેની શ્રદ્ધાનો આવિર્ભાવ થાય છે. તેને શ્રદ્ધા રાખવી પડે છે કારણ કે શ્રદ્ધા વિના જીવન ટકી શકે નહીં. આત્મજ્ઞાનને માટે શ્રદ્ધા અને ધીરજ અત્યંત આવશ્યક સીડીઓ છે. સૌથી પહેલાં પોતાનામાં શ્રદ્ધા રાખો અને તે પછી પરમેશ્વરમાં.

અખંડજ્યોતિ, ફેબ્રુઆરી-૧૯૬૪, પેજ-૨૨

સૂક્ષ્મ અને અતિ સૂક્ષ્મ

પાણી પૃથ્વીથી વધારે સૂક્ષ્મ છે. પૃથ્વી પાણીનું બદલાયેલું સ્વરૂપ છે. પૃથ્વી પાણીથી ઉત્પન્ન થયેલી છે. પૃથ્વી પ્રલયના સમયે પાણીમાં ભળી જાય છે. પાણી પૃથ્વી કરતાં વધુ નરમ છે. તેથી પૃથ્વી પર ફેલાઈ જાય છે. અગ્નિ પાણીથી વધુ સૂક્ષ્મ છે. પાણી અગ્નિથી ઉત્પન્ન થાય છે. જ્યારે ગરમી થાય છે ત્યારે આપણને પરસેવો વળે છે. પાણી અગ્નિમાં ભળી જાય છે. હવા અગ્નિથી વધારે સૂક્ષ્મ છે. અગ્નિ હવાથી ઉત્પન્ન થાય છે. અગ્નિ હવામાં ભળી જાય છે. હવા અગ્નિ ઉપર ફેલાઈ જાય છે. આકાશતત્વની ઉત્પત્તિ આકાશી જ થાય છે. આકાશ હવા, અગ્નિ, પાણી અને પૃથ્વી આ ચાર તત્ત્વો પર છવાયેલું છે. મન અને સમય આકાશથી અધિક સૂક્ષ્મ છે. પરમાત્મા મનથી પણ અધિક સૂક્ષ્મ છે.

વિચારોથી વધીને મન છે. મનથી વધીને બુદ્ધિ હોય છે, પરંતુ બુદ્ધિથી વધીને શું? એ છે આત્મા અથવા પરમાત્મા. એ સ્થિર-અસ્થિર, અંદર-બહાર, દ્રઢ અને અદ્રઢ બધામાં રહેલો હોય છે. આ વાત સ્વયંસિદ્ધ છે, તે બહુ દૂર અને એકદમ પાસે છે. એ સૌથી મોટી વસ્તુ તે આત્મા અથવા પરમાત્મા છે. આ પરમાત્માને બધા જ જીવોમાં છુપાયેલો આપણે જોઈએ છીએ. પરંતુ એને પ્રકાશના રૂપમાં જોઈ શકતા નથી. જે વ્યક્તિ આ પરમાત્માનો અનુભવ કરવા ઈચ્છે છે તે સાધના દ્વારા એનો અનુભવ કરી શકે છે.

-અખંડજ્યોતિ, સપ્ટેમ્બર-૧૯૪૯, પેજ-૧૭

ધર્મની પ્રથમ ઘોષણા

ધર્મની પહેલી ઘોષણા એ છે કે આત્મા એક છે. એક વસ્તુ અનેક ના બની શકે. એ કેવી રીતે શક્ય છે ? એક જ અનેકની જેમ દેખાય છે, જેમ કે રણમાં મૃગજળનો આભાસ થાય છે. વિશેષ માનસિક સ્થિતિમાં માણસ દોરીને સાપ સમજે છે. એને આભાસ કહેવામાં આવે છે. આ આભાસને બ્રહ્મચિંતન થવા મૌનના અભ્યાસ દ્વારા નષ્ટ કરીને બ્રહ્મશક્તિ દ્વારા સિદ્ધ કરો. બ્રહ્મ-અવસ્થાને ફરી મેળવવા પ્રયત્ન કરો. તમારી અંદર રહેલા સત્ ચિત અને આનંદના સ્વરૂપને માણો.

અજ્ઞાનને લીધે જ દુઃખ અને કંકાસ ઊભાં થાય છે. તમારી વાસ્તવિક પ્રકૃતિને ઓળખો અને અનુભવો. વાસ્તવમાં જ્ઞાન અને સુખ સંપૂર્ણ છે. તમે અમર છો. આત્મા સર્વવ્યાપક છે. ઉપનિષદના આ ઉપદેશને યાદ રાખો કે જીવન અને બ્રહ્મ એક છે.

ઐંના રહસ્ય પર વિચાર કરો અને તમારા સ્વરૂપને ઓળખો. માત્ર આત્મજ્ઞાન દ્વારા જ જ્ઞાન તથા આધિ, વ્યાધિ અને ઉપાધિનો નાશ કરી શકાય છે. આત્મજ્ઞાન જ તમને અમર ગતિ, અનંત સુખ અને મનની શાંતિ આપી શકે છે.

ચારેય વેદો એકી અવાજે કહે છે કે વાસ્તવમાં તું જ અવિનાશી આત્મા અથવા અમર બ્રહ્મ છે. તુ એ અમર આત્મા છે, જે સમય, સ્થાન અને ઉત્પત્તિથી પણ પર છે.

-અખંડજ્યોતિ, સપ્ટેમ્બર-૧૯૪૯, પેજ-૪

તમારા લક્ષ્યમાં મગ્ન બની જાઓ.

મન બહુ શક્તિશાળી છે, પરંતુ ચંચળ છે. એની બધી શક્તિ અસ્તવ્યસ્ત રહે છે અને એટલે જ મનુષ્ય સહેલાઈથી સફળતા મેળવી શકતો નથી. સફળતા ત્યારે મળે છે, જ્યારે મન અનેક વૃત્તિઓ છોડી કોઈ એક જ પ્રવૃત્તિ પર પોતાનું મન કેન્દ્રિત કરે છે. એના લક્ષ્ય સિવાય એની સાથે બીજી કોઈ બાબત રહેતી નથી. બધી બાજુ એને પોતાનું લક્ષ્ય જ દેખાય છે.

જેને આપણે વિઘ્ન કહીએ છીએ તે આપણા મનની જુદી જુદી વૃત્તિઓ જ હોય છે, જે અનેક રૂપ ધારણ કરી જીવનમાં આવે છે અને આપણને સફળ થવા દેતી નથી. જો આપણે લક્ષ્ય પ્રાપ્ત કરવા ઈચ્છતા હોઈએ તો લક્ષ્યથી વિમુખ કરનાર વિચારોને મૂળમાંથી જ દૂર કરવા જોઈએ. આપણે આપણી લક્ષ્યસિદ્ધિ દ્રઢ રાખવા જોઈએ. જો આપણે આપણી જાત પર વિશ્વાસ રાખીએ તો આપણે જરૂર સફળ થઈ શકીએ એમાં કોઈ શંકા નથી.

મનની અપાર શક્તિને લક્ષ્યસિદ્ધિ માટે લગાડી દઈએ અને લક્ષ્યથી ભ્રષ્ટ કરનારી વૃત્તિ પર અંકુશ મૂકી દઈએ અથવા એ તરફથી આપણું મન હટાવી લઈએ તો સિદ્ધિ જરૂર મળે. પોતાના વિચારો પર અંકુશ રાખનાર જ જીવનમાં દરેક ક્ષેત્રમાં વિજયી અને સફળ બને છે.

-અખંડજ્યોતિ, ફેબ્રુઆરી-૧૯૫૦, પેજ-૧૦

ઈશ્વર શક્તિનો મુખ્ય સ્ત્રોત છે.

ઈશ્વર આપણું જીવન તથા કર્મનો મુખ્ય સ્ત્રોત છે. આપણા હૃદયરૂપી મંદિરમાં પ્રકાશ ફેલાવનાર તેજપુંજ છે. આપણા જીવનનો પ્રાણ અને શ્વાસ છે. ઈશ્વરની શક્તિને ન માનનાર વ્યક્તિ પેલા સૂકા પાન જેવી છે, જે હવામાં દિશાવિહીન ઉડ્યા કરે છે. નિરાશા અને વેદનાઓ એને પોતાની તરફ ખેંચે છે તો નકામાં પ્રલોભનો, લોભ, અસંતોષ જેવી ન કામી વાસનાઓ તરફ મન દોડે છે.

હું ઈશ્વરના તેજનું એક કિરણ છું. આ ઈશ્વરની સત્તામાં મારે છેલ્લે ભળી જવાનું છે. હું જ્યાંથી આવ્યો છું ત્યાં હું પહોંચી જઈશ. મારો આત્મા સત્ ચિત્ત અને આનંદ સ્વરૂપ એવા પરમેશ્વરનો અંશ છે. મારામાં મારા પ્રભુના જ ગુણો ઉતરશે. અનીતિ કે અનર્થ સાથે મારે કોઈ સંબંધ નથી. એવી આસ્તિક ભાવના મનમાં તથા પ્રાણમાં રાખનાર વ્યક્તિ હંમેશા કમળની જેમ પ્રકુલ્લિત રહે છે.

સંકટમાં, મુશ્કેલીમાં, નિરાશાના સમયે દૈવીસત્તા તમને મનોબળ અને આત્મબળ આપશે, જેના દ્વારા તમે આત્મબળ મેળવતા રહેશો. ઈશ્વર શક્તિનો મુખ્ય સ્ત્રોત છે. એનાથી આપણા આત્માને સહનશક્તિ મળે છે. આ આત્મબળથી વ્યક્તિ બધી પરિસ્થિતિઓમાં, બાહ્યજગતનાં સંકટોથી સુરક્ષિત રહે છે.

ઈશ્વરની યોજનામાં તમારો વિશ્વાસ નિરંતર વધારતા જાઓ. પૂજાપાઠ, જપતપ, ભજનકીર્તન જેવી સાધના તમને પ્રભુ સાથે જોડેલા રાખશે.

-અખંડજ્યોતિ, નવેમ્બર-૧૯૫૩, પેજ-૨૪

આપણો આત્મવિશ્વાસ જાગૃત બને

આત્મવિશ્વાસનો પૂરક ભાવ છે દ્રઢ ઈચ્છાશક્તિ. એ જ તે રહસ્ય છે કે જે બગડેલાને સુધારે છે, ઊંચે ઉઠાવીને સમસ્યાઓને હલ કરે છે. દ્રઢ ઈચ્છાશક્તિથી પૂર્ણ કરેલાં કાર્યો સદૈવ સફળ થયાં છે અને ભવિષ્યમાં પણ થતાં રહેશે, પરંતુ દ્રિધાથી ભરેલા નિર્ણયો એક જ ક્ષણમાં સફળતાનો પ્રવાહ બીજી તરફ બદલી નાંખે છે.

જે વ્યક્તિ ભૂલ કરવાના ભયથી અથવા વચમાં જ કાર્યના છૂટી જવાની શંકાથી કોઈ નિર્ણય કરી શકતી નથી તેનાથી ખરેખર જ ભૂલો થવા લાગે છે. પ્રત્યેક મનુષ્યે તે સુદ્રઢ પાયાનું નિર્માણ કરવું જોઈએ કે જેની મદદથી તે જીવનને ઉપર ઉઠાવતો ધ્યેયપથ પર અવિરત આગળ વધતો રહે. આના માટે દઢતા, સુનિશ્ચિતતા તેમ જ સંકલ્પશક્તિની જરૂર પડે છે. આત્મવિશ્વાસને આ ત્રણેય ગુણોનું મિશ્રિત રૂપ માનવમાં આવે છે.

મનુષ્ય સુંદર સ્વાસ્થ્ય, સ્વતંત્રતા અને સફળતા મેળવી શકે છે, પરંતુ તે અકર્મણ્યતા ધ્વારા નહીં, આના માટે પોતાના આત્માની શક્તિને જગાડવી પડે છે. લગન અને તત્પરતાપૂર્વક કાર્ય કરવું પડે છે. આત્મવિશ્વાસું લોકોનું જીવન જ સાચું જીવન છે. આપણે પણ આત્મવિકાસને માટે, જીવનની સર્વાંગી ઉન્નતિને માટે આત્મવિશ્વાસુ બનવું જ પડશે. આથી નવજીવનની સાચી સફળતાનાં દર્શન થઈ શકશે.

-અખંડજ્યોતિ, નવેમ્બર-૧૯૬૪ પેજ-૧૮

માનવજીવનનું તત્વજ્ઞાન

જે રીતે પ્રભાવનો સમય મરઘાને, સાંજનો સમય ધુવડને, મધ મધમાખીને, મડદું ગીધને પ્રફુલ્લિત કરે છે, એવી રીતે જીવન મનુષ્યને પ્યારું છે. માણસનું જીવન ભલે ઉજ્જવળ હોય તો પણ નિરાશ પેદા કરી શકતું નથી. એ કેટલુંય મધુર કેમ ન હોય, તો પણ એનાથી અભાવ પેદા થતો નથી. માણસ બીમાર હોય તો પણ એને જીવન છોડવાની ઈચ્છા નથી થતી. આટલું હોવા છતાં પણ એનું સાચું મૂલ્ય કોણ જાણે છે ?

મુરખાઓની જેમ એવું ના સમજો કે જીવનના બદલે બીજી કોઈ વસ્તુ વધારે કીમતી છે. ઢોંગી લોકોની જેમ એવો વિચાર ન કરો કે જીવન સાર વગરનું છે. માત્ર પોતાના સ્વાર્થ માટે જ જીવન ન જીવો, પરંતુ બીજાના હિત અને પરમાર્થ માટે પણ જીવો.

સોનું આપીને પણ જીવન ખરીદી શકાતું નથી અને ઢગલાબંધ હીરા ખર્ચવાથી પણ ગયેલો સમય પાછો આવી શકતો નથી. એટલે પ્રત્યેક ક્ષણનો ઉપયોગ સદ્ગુણ ગ્રહણ કરવામાં જ કરવો એ બુદ્ધિશાળી માણસનું કામ છે.

જીવનનો મોટો ભાગનો સમય બાળપણમાં, વૃદ્ધાવસ્થામાં, સુવામાં, અમથા બેસી રહેવામાં પસાર થઈ જાય છે, તો પછી જીવનના કેટલા દિવસો બાકી રહ્યા ? માટે જીવનની એક એક પળનો ઉપયોગ પરમાર્થ કરવામાં, સદ્ગુણ ગ્રહણ કરવામાં કરો.

-અખંડજ્યોતિ, સપ્ટેમ્બર-૧૯૫૩, પેજ-૧૮

સત્ય અને અસત્યનું અંતર

દ્રષ્ટિ બે હોય છે. એક સત્ય અને બીજી અસત્ય. સત્ય એ છે, જે ભાવનાઓના સુખદુઃખને સમજે છે અને પોતાની અંદર તથા બીજાઓ દ્વારા સદ્ભાવ વધારવામાં સુખ અને સંતોષ અનુભવે છે. અસત્ દ્રષ્ટિ એ છે, જે વસ્તુઓ, ધન, સૌંદર્ય, વૈભવ, ભોગ અને ઐશ્વર્યમાં આનંદ અનુભવે છે. જે વ્યક્તિની જેવી દ્રષ્ટિ હશે તે તેના આધારે જ ઈચ્છા, કલ્પના, યોજના તેમજ કાર્ય કરશે. તે પ્રમાણે ખરાબ વસ્તુઓ તેની યોગ્યતા અને કાર્યક્ષમતાના આધારે પ્રાપ્ત થતી જશે.

બે દિશાઓમાં જતા રેલવેના પાટા જ્યાં મળે છે. ત્યાં થોડોક વળાંક અને અંતર હોય છે, પણ આ થોડાક અંતરને કારણે એક રેલવે કલકત્તા અને બીજો મુંબઈ પહોંચી જશે. બંનેના કાર્ય અને પરિણામમાં સેંકડો માઈલોનું અંતર આવી જાય છે. દ્રષ્ટિકોણ સત્ અને અસત્ય હોવાનું થોડુંક અંતર એક વ્યક્તિને મહાપુરુષ બનાવી દે છે અને બીજાને મહાપાપીનું રૂપ આપી દે છે.

ઉચ્ચ કોટિની સદ્ભાવનાને કારણે એક દુર્બળ, નમાલો અલ્પ વિદ્યાવાળો મનુષ્ય મહાત્મા ગાંધી બની જાય છે. ક્યારેક ક્યારેક પોતાની પ્રતિભા, વિદ્યા અને સામર્થ્યથી બીજાને અચંબામાં નાંખી દેનારા લોકો નરપિશાચ બની જાય છે. અંતઃલક્ષ્યનો થોડોક ફેરફાર શરીર, પ્રાણ અને મનની ઈચ્છાઓ તથા યેષ્ટાઓમાં આશ્ચર્યજનક પરિવર્તન કરી શકે છે.

-અખંડજ્યોતિ, એપ્રિલ-૧૯૫૧, પેજ-૧૨

પોતાને બૂરાઈઓથી બચાવો.

વિના વિચાર્યે કોઈ વાત ન કહો. એક શબ્દ પણ નકામો ન બોલો. જેની જરૂર નથી તે વાત છોડી દો. મૌન રહો. આ ક્ષણભંગુર ભૌતિક સુખોના સંસારમાં કોઈ અધિકાર ન રાખો. પોતાના કર્તવ્ય તરફ વિશેષ ધ્યાન આપો અને અધિકારની વાતો ઓછી કરો. અધિકારની વાતો માનસિક અહંકારથી પેદા થાય છે. અધિકાર માટે ઝઘડવામાં નિરર્થક સમય અને શક્તિ ન બગાડો.

આપણો જન્મસિદ્ધ અધિકાર ઈશ્વરજ્ઞાન છે. જાતે જ ભગવાનને મેળવો. ત્યારે જ તમે ત્યાગી મનુષ્ય બની શકો. જો તમારી પાસે સદાચાર બ્રહ્મચર્ય, સત્ય, દયા, શુદ્ધ પ્રેમ, સહનશીલતા, ક્ષમા અને શાંત પ્રકૃતિ વગેરે ગુણ હશે તો એ ઘણા બધા દુર્ગુણોનો નાશ કરશે. જો તમે તમારું પૂરું ધ્યાન દુર્ગુણો દૂર કરવામાં સતત રાખશો તો ધીરેધીરે દુર્ગુણો પણ દૂર થઈ જશે.

જો તમે કોઈ મોટા મહત્માના સંગમાં રહેશો તો તેમના આકર્ષક તેજ અને આધ્યાત્મિક વિદ્યુતશક્તિના પ્રભાવથી તમને મોટો લાભ થશે. તેમનો સંગ તમારા માટે કિલ્લાનું કામ કરશે. તમારા પર ખરાબ વાતોની અસર નહીં થાય. પડતીનો ડર નહીં રહે અને તમારી આધ્યાત્મિક ઉન્નતિ જલદી થશે.

આત્માનુસંધાન તથા અંતર અવલોકન ધ્વારા પોતાના દોષોને દૂર કરવાનો પ્રયત્ન કરો. આ જ સાચી સાધના છે. તે મુશ્કેલ હોવા છતાં પોતાનું સર્વસ્વ અર્પણ કરીને તેને પ્રાપ્ત કરવી પડશે.

-અખંડજ્યોતિ, એપ્રિલ-૧૯૫૧, પેજ-૮

પોતાની ઉપર વિશ્વાસ રાખો

વિશ્વાસ રાખો કે વર્તમાન નિમ્ન સ્થિતિને બદલી નાખવાની શક્તિ દરેક મનુષ્યમાં પૂરતી માત્રામાં મોજૂદ છે. તમે જે વિચારો છો, શોધો છો, જે પ્રાપ્ત કરવાની યોજના બનાવો છો તે આંતરિક શક્તિઓના વિકાસથી અવશ્ય પ્રાપ્ત કરી શકો છો.

વિશ્વાસ રાખો કે જે મહત્તા, સફળતા, ઉત્તમતા, પ્રસિદ્ધિ, સમૃદ્ધિ વગેરે બીજા લોકોએ મેળવી છે તે તમે પણ આંતરિક શક્તિઓ ધ્વારા પ્રાપ્ત કરી શકો છો. તમારામાં એ બધાં જ ઉત્તમ તત્વો મોજૂદ છે કે જેનાથી ઉન્નતિ થઈ શકે છે. કોણ જાણે કયારે, કયા અવસરે, કઈ પરિસ્થિતિમાં આપના જીવનનાં આંતરિક દ્વાર ખૂલી જશે અને આપ સફળતાના ઉચ્ચતમ શિખર પર પહોંચી જશો.

વિશ્વાસ રાખો કે તમારી અંદર અદ્ભુત આંતરિક શક્તિઓ રહેલી છે. અજ્ઞાનતાના કારણે તમે મનની અજ્ઞાત, વિશિષ્ટ, અને રહસ્યમય શક્તિઓના ભંડારને ખોલતા નથી. તમે જે મનોબળ, આત્મબળ અથવા નિશ્ચયબળનો ચમત્કાર જુઓ છો તે કોઈ જાદુ નથી, પરંતુ તમારા દ્વારા સંપન્ન થનારો એક દૈવી પુરુષાર્થ છે. બધામાં આ અસામાન્ય તથા દૈવી શક્તિઓ સમાનરૂપે રહેલી છે. સંસારના અનેક મહાપુરુષોએ જે મહાન કાર્યો કર્યા છે તે તમે પણ કરી શકો છો. બસ જરૂર છે પોતાના પુરુષાર્થને જગાડવા માટે આત્મ શક્તિની ચિનગારી પ્રગટાવવાની.

-અખંડજ્યોતિ, ઓક્ટોબર-૧૯૪૮, પેજ-૧

આધ્યાત્મિકતાની કસોટી

કોઈ પણ માણસને એટલા માટે મોટો માની શકાય નહીં કે તે વધારેમાં વધારે સાંસારિક પદાર્થોનો ઉપભોગ કરે છે. વધારેમાં વધારે સંપત્તિ ભેગી કરનારા તો મોટેભાગે લૂંટારા હોય છે. તેઓ સંસારને જેટલું આપે છે તેનાથી અનેકગણું તો એની પાસેથી છીનવી લે છે.

આપણે મનુષ્યની સેવા કરવાની શક્તિને જોઈને પણ એને મહાન કહી શકતા નથી તે એની મહાનતાની કસોટી બની શકે નહિ કારણ કે એના ધ્વારા પરમ કરતાં તો અનેક પશુપક્ષી પણ એની શ્રેણીમાં આવીને બેસી જશે. બધા જાણે છે કે શિયાળ, ભૂંડ, ફૂતરાં, કાગડા, ગીધ વગેરે પશુપક્ષીઓ પણ સડેલા પદાર્થો, મળમૂત્ર વગેરેને ખાઈ જઈને વાતાવરણને શુદ્ધ કરે છે. એ પણ સ્પષ્ટ છે કે ગંદા, સડેલા પદાર્થોને વહેલામાં વહેલી તકે દૂર કરવાનો જે ઉત્સાહ આ પશુપક્ષીઓમાં જોવા મળે છે તે મોટે ભાગે આપણા મનુષ્યોમાં હોતો નથી. તેથી ન તો કર્મનું પરિણામ અને ન તો કામ કરવાનો ઉત્સાહ મહાનતાની કસોટી બની શકે છે.

તેથી મનુષ્યની પરમ એના કાર્યના પરિમાણથી નહિ, પરંતુ એ કાર્ય કરવાની પ્રેરણા આપનાર ભાવનાઓથી કરવી જોઈએ. મનુષ્યની ભાવનાઓ જેવી હોય એવો એને માનવો જોઈએ. ભગવાન કૃષ્ણે કહ્યું છે કે બધા મનુષ્યોની ભાવના (શ્રદ્ધા) એમના અંતઃકરણને અનુરૂપ હોય છે. તેથી તે પુરુષ જેવી શ્રદ્ધાવાળો હોય તેવો જ તે પોતે હોય છે.

-અખંડજ્યોતિ, માર્ચ-૧૯૪૮, પેજ-૧૭

મૃત્યુથી જીવનનો અંત નથી આવતો

જેવી રીતે આપણે જૂનાં ફાટી ગયેલાં કપડાંનો ત્યાગ કરીને નવાં કપડાં ધારણ કરીએ છીએ તેવી જ રીતે જૂનાં શરીરોનો ત્યાગ કરીને નવાં ધારણ કરતા રહીએ છીએ. જેવી રીતે કપડાં બદલાવાથી શરીર પર કોઈ અસર થતી નથી એવી જ રીતે શરીરોના બદલાવાથી આત્મા પર કોઈ અસર થતી નથી. જ્યારે કોઈ માણસ મરી જાય છે ત્યારે વાસ્તવમાં એનો નાશ થતો નથી.

મૃત્યુ કોઈ એવી વસ્તુ નથી, જેના કારણે આપણને ડરવાની કે રડવાની જરૂર પડે. શરીર માટે રડવું વ્યર્થ છે કારણ કે તે નિર્જીવ પદાર્થોનું બનેલું છે, મર્યા પછી એના અગ્નિસંસ્કાર કરી નાખવામાં આવે છે. કોઈ ઈચ્છે થો એમાં મસાલા ભરીને લાંબા સમય સુધી પોતાની પાસે રાખી શકે છે, પરંતુ બધા જાણે છે કે દેહ જડ છે.

સંબંધ તો એ આત્મા સાથે હોય છે, જે શરીર છોડી દીધા પછી પણ જીવતો રહે છે. આત્મા જીવિત છે, અમર છે, તો પછી એના માટે રડવાનો કે શોક કરવાનો શું અર્થ ? બે જીવનોને જોડનારી ગંથિનું નામ મૃત્યુ છે. તે એક વાહન છે, જેની પર બેસીને આત્માઓ અહીંથી ત્યાં આવતા-જતા રહે છે. જેમને આપણે પ્રેમ કરીએ છીએ એમને મૃત્યુ છીનવી શકતું નથી. આપણે બીજાઓને મરેલા માનવા ન જોઈએ કે આપણે પોતે પણ મૃત્યુથી ડરવું ના જોઈએ. કારણ કે મરવું એ તો એક વિશ્રામ માત્ર છે. એને અંત કહી શકાતો નથી.

-અખંડજ્યોતિ, માર્ચ-૧૯૪૮, પૃષ્ઠ-૧

નિરાશ ના થશો.

તમે નિરાશ એટલા માટે થાઓ છો કે ભય અને શંકા તમારા અંતઃકરણ પર કબજો જમાવી દે છે. તમને તમારી યોગ્યતા પ્રત્યે અવિશ્વાસ થઈ ગયો છે. તમને દુર્ભાગ્ય અને અસફળતાની માનસિક પ્રવૃત્તિઓએ પરાજિત કરી દીધા છે. હીનતાની ભાવનાએ તમારા માનસિક જગતમાં તોફાન ઉભું કરીને તમને અસ્તવ્યસ્ત કરી દીધા છે.

વિચારોની આ પરવશતા જ તમને ડુબાડી રહી છે. યાદ રાખો, જ્યાં સુધી તમે કોઈ કાર્ય હાથ પર નહીં લો ત્યાં સુધી તમને તમારી શક્તિનું ભાન નહીં થાય.

જ્યાં સુધી મનુષ્યને હું આ કામ કરી શકું છું એવું ભાન થતું નથી ત્યાં સુધી તે અપંગ જેવો બની રહે છે. તમને જે કરવું ઉત્તમ લાગતું હોય, તમારો અંતરાત્મા જે કહેતો હોય તેને દ્રઢ સંકલ્પપૂર્વક અવશ્ય શરૂ કરો. ડરશો નહિં. શંકા, સદેહ, કે અવિશ્વાસ જન્માવે એવું કશું જ વિચારશો નહિ, કાર્ય જ શરૂ કરી દો. જો મનુષ્ય હિંમત ના હારે તો અવશ્ય તે કંઈક મોટું કાર્ય કરી શકે છે. હિમત હંમેશા બાજી જીતી જાય છે.

જીવનને એક દીપક માનો. એની જ્યોતમાં જીવંતતા ત્યારે આવશે, કિરણો ત્યારે જ ચમકશે કે જ્યારે આશા અને ઉમંગનું તેલ એમાં પૂરવામાં આવે. આશા ઉમંગનું તેલ ખૂટલાં જ યા તો દુઃખદર્દના સમુદ્રમાં વિલીન થઈ જવું પડશે અથવા તો મૃત્યુના શીતળ ખોળામાં કાયમ માટે સૂઈ જવું પડશે.

-અખંડજ્યોતિ, નવેમ્બર-૧૯૫૦, પેજ-૧૫-૧૬

તમે પાપી નહીં, પુણ્યાત્મા છો

પોતાના સ્વરૂપને સમજો. હું પાપી છું, પાપી છું એમ કહેવા માત્રથી કોઈ પુણ્યાત્મા બની શકતો નથી. પુણ્યાત્મા બનવા માટે તો અંતઃકરણને શુદ્ધ બનાવવાની જરૂર પડે છે. આત્માનો અનુભવ કરવાની જરૂર પડે છે. પોતાને ઓળખવાની જરૂર પડે છે. માનવજાતિની ઉન્નતિનું આ જ સાધન છે. જો ઈશ્વરે આપણને પુણ્યાત્મા બનાવ્યા હોય તો આપણે પોતાને પાપી શા માટે માનવા અને કહેવા જોઈએ? એવા વિચાર તો ક્ષુદ્ર અને સંકુચિત છે. હૃદયને પવિત્ર બનાવો, તમે પવિત્ર જ છો. વિચારોનો બહુ મોટો પ્રભાવ પડે છે. જો પોતાને પાપી માનતા રહેશો તો પાપી જ બની જશો, પરંતુ જો પુણ્યાત્મા માનવાનું શરૂ કરશો તો પુણ્યાત્મા બની જશો.

મૃગની નાભિમાં કસ્તૂરી હોય છે. તેની સુગંધથી તે મસ્ત રહે છે, પરંતુ તે એને બહારથી આવતી માનીને ચારે તરફ દોડતું રહે છે. એજ રીતે આપણે આપણાં સ્વરૂપ, સ્વભાવ અને ગુણોને ભૂલીને ભૌતિક પદાર્થોમાંથી આનંદ મેળવવાનો પ્રયત્ન કરીએ છીએ. આ જ ભ્રમ છે.

હે ભ્રમમાં પડેલા મનુષ્યો, ઊઠો. પોતાને શા માટે પાપી માનો છો? પોતાના શુદ્ધ, ચૈતન્ય અને નિષ્પાપ બ્રહ્મસ્વરૂપને ઓળખો. અંધારામાં ઊભા રહીને અંધારું, અંધારું એમ કહેવાથી કદાપિ અંધારાનો નાશ નહીં થાય. ધીમેથી આત્મજયોતિરૂપી દીવાસળી સળગાવો, અંધારું આપોઆપ ભાગી જશે.

-અખંડજયોતિ, ઓગષ્ટ-૧૯૪૮, પેજ-૧૮

સ્વર્ગ અને નર્ક આ જ લોકમાં

જો આપણે દૂરદૂર નજર નાખીને જોઈએ અને સુખી, સંપન્ન તથા સમૃદ્ધ લોકોના જીવનનો આનંદ તથા દુઃખી, દરિદ્ર અને પીડિત લોકોનાં કષ્ટો અંગે થોડીવાર ઉંડો વિચાર કરીએ, બંને પ્રકારના લોકોનાં કલ્પના-ચિત્રો ખેંચીએ તો આ જ લોકમાં સ્વર્ગ અને નર્કનું અસ્તિત્વ આપણને જોવા મળશે.

સુખ પણ એટલું છે કે એનાથી વધારે સારું સ્વર્ગમાં બીજું કયું સુખ હોઈ શકે ? દુઃખ પણ એટલું છે કે એનાથી વધારે ભયંકર દુઃખ નર્કમાં બીજું કયું હોઈ શકે? મૃત્યુ સમાન જ નહિ, પરંતુ આત્મહત્યા માટે પ્રેરિત કરનાર મૃત્યુથી પણ વધારે ભયંકર દુઃખ આ લોકમાં મોજૂદ છે. આ કષ્ટોની છેલ્લામાં છેલ્લી હદ છે.

આ બધી બાબતો પર વિચાર કરતાં સત્પુરુષોએ કહ્યું છે કે સ્વર્ગ અને નર્ક આ જ લોકમાં રહેલાં છે. ખરેખર પૂર્ણ તૃપ્તિદાયક અથવા અત્યંત ઉદ્વિગ્ન કરનારી સ્થિતિ આ લોકમાં મોજૂદ છે.

આ લોકમાં પરલોક પણ મોજૂદ છે. તેથી એ પરલોકના નિયમો પ્રમાણે નરક ભોગવવા માટે વિવશ થવું પડે છે. સ્વર્ગીય સુખની સ્થિતિ પણ અધિકારી લોકોની સામે પરલોકના નિયમ અનુસાર પોતાની મેળે ચાલી આવે છે. આ લોકમાં પરલોકનો કાર્યક્રમ યથાવત્ ચાલી રહ્યો છે. એ કાર્યક્રમ પ્રમાણે જ બધાં પ્રાણીઓ સ્વર્ગ તથા નર્કમાં સુખદુઃખ ભોગવે છે.

-અખંડજ્યોતિ, ઓગષ્ટ-૧૯૪૭, પેજ-૫

સ્વાર્થભાવ દૂર કરવા માટેનો વ્યાવહારિક ઉપાય

સહૃદય અને સ્નેહેપૂર્ણ વ્યક્તિઓ માટે પરસ્પર પ્રેમ રાખવો એ અઘરું શિક્ષણ છે, પરંતુ તેમણે તે શીખવું જ પડશે. શીખી લીધા પછી તે સુખ અને શાંતિ લાવે છે. આપણે જેમના સંપર્કમાં આવીએ છીએ તે બધા ઉપર આપણે પ્રેમ રાખવો જોઈએ. એનો અર્થ એવો નથી કે આપણે પ્રત્યેક વ્યક્તિ સાથે એક સરખો પ્રેમ રાખીએ. એવી આશા તો એક સામાન્ય મનુષ્ય પાસે તો શું, પરંતુ મોટામાં મોટા મહાપુરુષ પાસે પણ રાખી શકાતી નથી. ભગવાન રામ હનુમાનજી પર જેટલો પ્રેમ રાખતા હતા તેટલો સુગ્રીવ, અંગદ, જામવંત વગેરે પર નહોતો રાખતા. આથી કોઈ મનુષ્યનું શરીર ધારણ કરનારા પાસે એવી આશા રાખવી નિરર્થક છે કે તે બધા સાથે સરખો જ પ્રેમ રાખે.

આપણું એ કર્તવ્ય છે કે આપણે આપણાં માતાપિતા, પત્ની કે બાળકો પ્રત્યે જેવી ભાવના રાખીએ છીએ, એવી સારી પ્રેમભાવના બધા પ્રત્યે રાખવી જોઈએ. જે ક્ષણે કોઈ મનુષ્ય પ્રેમના બદલામાં કાંઈક માગે એ જ સમયે જાણે કે તે તેનો અધિકાર સ્થાપિત કરવા માંડે છે અને તેને કારણે સ્વાર્થ ભરેલી ઈચ્છાઓનું સર્જન થાય છે.

નિઃસ્વાર્થ પ્રેમ વગર મનુષ્ય ઈર્ષ્યા, સ્પર્ધા અને બીજા અનેક દોષોમાં ફસાઈ જાય છે.

-અખંડજ્યોતિ, જુલાઈ-૧૯૫૯, પેજ-૮-૯

ઘર સંસારમાં રહીને જ મુક્તિ મેળવો

જો દાનવીરતા, તપ અને સદ્ભાવનાનું પાલન કરતાં કરતાં આપણે મુક્તિની નજીક ન પહોંચી શકીએ તો સમજી લેવું જોઈએ કે આપણે એ કાર્યોનું વાસ્તવિક રૂપમાં પાલન નથી કર્યું.

ભવિષ્યમાં મુક્તિ પ્રાપ્ત કરવા માટે બંધનો પર ધ્યાન ન આપો. તમે આ જ જન્મમાં મુક્તિ પ્રાપ્ત કરવાનો ઉદ્દેશ્ય રાખો, જેથી મુક્ત થઈને જીવનરૂપી ઘોડા પર સવાર થવામાં આનંદ મેળવી શકો. ખચ્ચર પર બેઠલો મૂર્ખની માફક આખું જીવન પસાર કરવામાં શું લાભ છે? મુક્ત પુરુષ અને મુક્ત સ્ત્રીઓ જ હસતા-રમતા આપણા રાષ્ટ્ર અને સમસ્ત મનુષ્યજાતિને મુક્ત કરશે.

જો તમે મુક્તિ માટે યોજનાપૂર્વક અને ઉત્સાહપૂર્વક પ્રયત્ન કરો અને છતાં પણ આ જીવનમાં મુક્તિ ન મળે તો કમસે કમ પહેલા કરતાં તેની વધારે નજીક આવી જવાશે. ત્યારે તમારી આવનારી પેઢી તેને તેથી પણ વધુ નજીક અનુભવશે. આના પરિણામ સ્વરૂપે તે પછીની પેઢી તો મુક્તિ પર સવાર થઈ જ જશે. આ બાબતમાં જરૂર એ વાતની છે કે તમે તમારી આગામી પેઢીમાં મુક્તિ માટે બેચેનીનો ભાવ પેદા કરી દો. જો તમે આમ કરી શકો તો સમજી લેવું કે તમે મુક્તિ પ્રાપ્ત કરી લીધી અને કોઈ તમને તેનાથી વંચિત નહીં રાખી શકે.

મુક્તિ અને બંધન મન પર આધાર રાખે છે. તેથી રાગદ્રેષ કે આસક્તિ રહિત થઈને તથા આશા ન રાખીને ગૃહસ્થ તરીકેનાં કાર્યો નિષ્ઠાપૂર્વક કરતાં રહીને કર્મના બંધનમાંથી છૂટી શકાય છે.

-અખંડજ્યોતિ, જુલાઈ-૧૯૫૯, પેજ-૧૦

સત્યમાં અપાર શક્તિ છે.

માણસ સારી રીતે જાણે છે કે અસત્ય સારું નથી, છતાં પણ એમાં જ રચ્યોપચ્યો રહે છે. તે પોતાના દુર્ગુણોને છોડી શકતો નથી કે પોતાના દુર્ગુણોનો નાશ કરવા પ્રયત્ન કરતો નથી. એનું કારણ શું ? આ અવિદ્યા રહસ્યમયી છે. ખરાબ સંસ્કારોનાં કાર્યો રહસ્યમય હોય છે. સત્સંગ તથા ગુરુસેવા દ્વારા આ મોહને છોડી શકાય છે.

હે મિત્રો, તમે સ્વાર્થ અને લોભના આવશેમાં જૂઠા બની ગયા છો. તમે નથી જાણતા કે તમે ખરેખર શું કરી રહ્યા છો ? તમારી બુદ્ધિ લોભી છે. ક્યારેક તો તમારી ચેતના તમને ડંખશે. પસ્તાવાને લીધે તમારું હૃદય શુદ્ધ બનશે. જપ કરો, ગરીબો, દુઃખી અને બીમાર લોકોની સેવા કરો અને તે રીતે તમે તમારી જાતને શુદ્ધ અને પવિત્ર બનાવો. તમારામાં સચ્ચાઈ આવશે, સચ્ચાઈથી તમે મુક્તિ, શાંતિ અને પૂર્ણતા મેળવી શકશો.

હૃદયની વિશાળતા, સરળતા, નમ્રતા, નિર્દોષતા, ક્ષમા, પવિત્રતા, સ્થિરતા, આત્મસંયમ, નીડરતા, અક્રોધ, મનની શાંતિ, મધુરતા, ધૈર્ય, અદ્રેષ, નિરભિમાન જેવા ગુણો સચ્ચાઈ સાથે ગાઢ સંબંધ ધરાવે છે. પાખંડ, ઉછાંછળાપણું, અભિમાન, ક્રોધ, કટુતા, અજ્ઞાન, છેતરપિંડી, ફૂટનીતિ, ખરાબ આચરણ, નીચતા, ક્ષુદ્રતા એ બધા દુર્ગુણો જૂઠ સાથે સંબંધ ધરાવે છે. તેથી તમે તમારામાં સદ્ગુણોનો વિકાસ કરો.

-અખંડજ્યોતિ, એપ્રિલ-૧૯૫૮, પેજ-૪

મનુષ્ય જીવનનું લક્ષ્ય

દેવત્વ પ્રાપ્ત કરવા માટે મનુષ્ય જીવન જ પ્રથમ પગથિયું છે. જો સંસારની મોહમાયામાં વ્યસ્ત રહીને મનુષ્ય પોતાના જીવનનું લક્ષ્ય ભૂલી જાય તો તેણે જીવનમાં સદાય રોવું જ પડે છે.

મનુષ્ય જીવનમાં લક્ષ્ય પ્રાપ્તિ માટે સેંકડો મુશ્કેલીઓનો સામનો કરવો પડે છે એ નકકી જ છે, પરંતુ ક્ષણિક સુખોમાં ફસાઈને જો લક્ષ્ય તરફ ધ્યાન ન આપીએ તો હંમેશાં પ્રસ્તાવું પડશે. પછી આપણા પ્રસ્તાવાનું કોઈ મહત્વ નહીં રહે. એથી સારું એ જ છે કે આપણે પોતાની જાતને ઓળખીએ અને લક્ષ્યપ્રાપ્તિ માટે કમર કસીએ.

આ સંસાર એક રંગમંચ છે. આપણે આ સાંસારિક રંગમંચ ઉપર પોતપોતાના રોલ અદા કરવાનો છે. જો આપણે આપણને સોંપવામાં આવેલું કામ સારી રીતે પાર નહીં પાડી શકીએ તો નાટકનો સંચાલક ગુસ્સે થશે અને વધુ ગુસ્સે થયા પછી તે ફરીથી મંચ ઉપર આપણી કલા બતાવવા માટે જવા દેશે નહીં. નાટક મંડળીનાં પાત્રો જેમ પોતાના માલિકથી ડરીને કાર્ય કરતાં હોય છે તેવી રીતે આપણે પણ ઈશ્વરનો ડર રાખીને બધાં કાર્યો કરવાં જોઈએ.

સંસારમાં જન્મ લીધા પછી મરવું પડશે તે આપણે બધા જાણીએ છીએ, તો પછી ટૂંકા સમયના જીવનકાળને શા માટે દુઃખદ બનાવીએ ?

-અખંડજ્યોતિ, ઓગષ્ટ-૧૯૫૧, પેજ-૧૭

પ્રગતિના માર્ગ પર આગળ વધતા જાઓ

વિઘ્નો કે તકલીફો આવે છે, આપને ઝટકો મારે છે, આપ પડી જાઓ છો, હિંમત હારી જાઓ છો, પરંતુ એટલાથી કામ નહીં ચાલે. પડ્યા પછી પણ ઉભા થાઓ, ફરીથી ચાલવાનો પ્રયત્ન કરો. એક વખત નહીં, અનેક વખત આપને પડવું પડે, પરંતુ પડ્યા પછી પણ ઊઠો અને આગળ વધો. પેલા નાના બાળકને જુઓ, જે વારંવાર પડે છે અને એક દિવસ ચાલતાં શીખી જાય છે. આપની સફળતા, વિકાસ, ઉત્થાન પણ એટલાં જ સુનિશ્ચિત છે. આથી અટકો નહીં. ઊઠો, ઠોકરો ખાઈને પણ આગળ વધો. સફળતા એક દિવસ આપનું સ્વાગત કરવા સામે ઉભી રહેશે.

આવનારાં વિઘ્નો કે મુશ્કેલીઓમાં પણ પોતાનો ધર્મ ન છોડશો. યાદ રાખો, દરેક વિઘ્નનો સર્વપ્રથમ હુમલો આપના ઉત્સાહ, આશા અને ભવિષ્ય પ્રત્યેના આકર્ષણ પર થાય છે. તેનો સીધો ધા તમારા હૃદય ઉપર થાય છે, પરંતુ ક્યાંક આપનું હૃદય તૂટી ન જાય તે માટે એટલું વિચારો કે જેવી રીતે ધીર અંધકાર પછી સૂર્યનો પ્રકાશ મળે છે તેવી જ રીતે આપનું ઉજ્જવળ ભવિષ્ય પ્રકાશિત થવાનું છે.

અમાસની કાળી રાત પછી ચંદ્રની ચાંદની સાહજિક રીતે જ આવે છે. આજનો મુશ્કેલ સમય પણ પસાર થઈ જશે, તે વાતને હૃદયંગમ કરો. પોતાના આશાવાદી દ્રષ્ટિકોણ, આકાંક્ષાઓ તથા ઉત્સાહની સંપત્તિને એમ જ ન ગુમાવી દો. પ્રગતિના માર્ગ પર આશા અને ઉત્સાહ સાથે આગળ વધતા જ જાઓ.

-અખંડજ્યોતિ, નવેમ્બર-૧૯૬૦, પેજ-૨૩-૨૪-૨૫

કર્મની સ્વતંત્રતા :-

બધી જ યોનિયોમાં માત્ર મનુષ્ય યોનિ જ એવી છે, જેમાં મનુષ્ય કર્મ કરવા માટે સ્વતંત્ર છે. ઈશ્વર તરફથી મન, બુદ્ધિ, મગજ અને વિવેક એટલા માટે મળ્યાં છે કે એ દરેક કામ માનવતાની દ્રષ્ટિએ તપાસે, બુદ્ધિથી વિચારે, મનથી મનન કરે અને ઈન્દ્રિયો દ્વારા સંપૂર્ણ કરે. મનુષ્યનો આ જન્મસિદ્ધ અધિકાર છે. જો એ પોતાના આ અધિકારનો સદ્વપયોગ ના કરે તો એ પોતે ઘણું ખોવે છે અને ઈશ્વરની આજ્ઞાનું પાલન નહીં કરવા બદલ પાપનો ભાગીદાર બને છે.

કર્મ કરવું એ મનુષ્યનો અધિકાર છે, પરંતુ કર્મને છોડી દેવા માટે એ સ્વતંત્ર નથી. કોઈ પણ પ્રાણી કર્મ કર્યા વગર રહી શકતું નથી. એવું બને છેકે જે કર્મ એણેના કરવું જોઈએ એ કાર્ય કરવા લાગે છે. આવી સ્થિતિમાં એને એના કુસંસ્કારો બળજબરીથી પોતાના તરફ ખેંચે છે અને એ લાચાર બનીને એ કર્મ કરે છે. ગીતામાં ભગવાને કહ્યું છે કે જો તું અજ્ઞાન અને મોહમાં પડી તારો કર્મ કરવાનો અધિકાર ચૂકી જઈશ, તો યાદ રાખજે કે સ્વભાવ અને કુસંસ્કારોને આધીન થઈ તારે કર્મ કરવું પડશે. ઈશ્વર બધાં પ્રાણીઓના હૃદયમાં વસેલો છે અને જે મનુષ્ય પોતાના સ્વભાવ તથા અધિકારથી વિરુદ્ધ કર્મ કરે છે એને આ માયારૂપી દંડો મારીને એવો ફેરવે છે કે જેવી રીતે કુંભાર પોતાના ચાકડા ઉપર માટીના વાસણને ફેરવે છે. ભગવાને મનુષ્યને વિવકબુદ્ધિ આપેલી છે. એનો ઉપયોગ કરીને દરેક સત્કર્મ કરવાં જોઈએ. આ જન્મમાં સારાં કર્મ કર્યા હશે તો આગલો જન્મ સુધી તથા આનંદમય મળશે. આ જન્મમાં ભકિત, સેવા, દયા જેવા ગુણો ગ્રહણ કરશે તે સુખી થશે.

-અખંડજ્યોતિ, ઓક્ટોબર-૧૯૪૬, પેજ-૧૭

જીવવા લાયક જીવન જીવો.

ધિક્કાર છે એવી જિંદગીને કે જે માખોની જેમ ગંદકી પર બમણીને અને પ્રાણીઓની જેમ વિષયવાસનાઓમાં પસાર થાય છે. એવી મોટાઈને પણ ધિક્કાર છે કે જે પોતે ખજૂરના વૃક્ષની જેમ વધે છે, પરંતુ જેની છાયામાં એક પણ પશુપક્ષી આશ્રય મેળવી શકતું નથી. સાપની જેમ ધનના ઢગલા પર બેસી ધનની રખેવાળી કરનાર લાલચુંનાં વખાણ કેવી રીતે કરી શકાય? જેમનું જીવન તુચ્છ સ્વાર્થની પૂર્તિમાં જ વીતી ગયું હોય તેઓ કેટલા અભાગિયા છે ! દેવાને દુલભ એવું દેહરૂપી બહુમૂલ્ય રત્ન, આ ખરાબ બુદ્ધિવાળા મનુષ્યોએ કાચ અનેક કણના ખોટા ટુકડાઓના બદલામાં વેચી દીધું તેઓ કયા મ્હોંએ કહી શકશે કે એમણે જીવનનો શ્રેષ્ઠ ઉપયોગ કર્યો છે ? આવા ખરાબ બુદ્ધિવાળા માણસોને અંતે પસ્તાવું પડે છે. એક દિવસ એમને પોતાની ભૂલ સમજાશે. ત્યારે એમના જીવનનો અમૂલ્ય સમય પસાર થઈ ગયો હશે. પછી એ માથાં ફૂટીને પસ્તાશે તો પણ કશું મળશે નહીં.

હે મનુષ્યો, તમે જીવવા લાયક જીવન જીવો અને બીજાને પણ શાંતિથી જીવવા દો. તમારું જીવન એવું જીવો કે બીજા માટે આદર્શ અને અનુકરણ કરવા જેવું હોય. તમારા જીવનને એવું જીવી જાવકે પછીની પેઢી તમારા માર્ગે ચાલી જીવન ધન્ય બનાવે. તમારું જીવન સત્ય, પ્રેમ અને ન્યાયથી ભરેલું હોય. દયા, સહાનુભૂતિ, આત્મનિષ્ઠા, સયમ, દ્રઢતા, ઉદારતા વગેરે તમારા જીવનનું ધ્યેય હોય. આપણું જીવન માનવીની મહાનતાને ગૌરવ અપાવે તેવું હોવું જોઈએ. શ્રેષ્ઠ જીવન આત્માની પ્રગતિ કરે છે. એવું ભલું જીવન જીવો કે શાંતિથી મરી શકાય.

-અખંડજ્યોતિ, એપ્રિલ-૧૯૪૬, મુખપૃષ્ઠ

પોતાને જીતો

જે મનુષ્ય ફક્ત ઈન્દ્રીય સુખ અને શારીરિક વાસનાઓની પૂર્તિ માટે જીવે છે અને જેના જીવનનું ધ્યેય “ખાઓ, પીઓ અને મોજ કરો” છે, તે મનુષ્ય નિઃસંદેહ પરમાત્માની આ સુદર પૃથ્વી ઉપર એક કલંક છે, ભારરૂપ છે કારણ કે એમાં પરમાત્માના તમામ ગુણો હોવા છતાં તે એક પશુની જેમ નીચે પ્રવૃત્તિઓમાં ફસાયેલો હોય છે. જે મનુષ્યમાં પરમાત્માનો અંશ રહેલો છે તે જ પોતાના મુખથી આપણને પોતાના નીચ જીવનની દુઃખદ કહાની સંભળાવે છે.

વાસ્તવમાં આદર્શ મનુષ્ય તે છે જે બધી જ પાશવી વૃત્તિઓ તથા વિષય વાસનાઓને દૂર રાખીને પોતાની ઉપર સંયમિત અને સુવ્યવસ્થિત મનથી રાજ્ય કરે છે, જે પોતાના શરીરનો સ્વામી છે, જે પોતાની બધી જ વિષયવાસનાઓની લગામને પોતાના દ્રઢ અને ધૈર્યવાન હાથમા પકડી પોતાની પ્રત્યેક ઈન્દ્રીયને કહે છે કે તમારે મારી સેવા કરવાની છે, માલિક બનવાનું નથી, હું તમારો સદુપયોગ કરીશ, દુરુપયોગ નહીં. આવો જ મનુષ્ય પોતાની બધી જ પાશવી વૃત્તિઓ અને વાસનાઓની શક્તિને દેવત્વમાં બદલી શકે છે. ભોગવિકાસ એ મૃત્યુ છે અને સંયમ એ જીવન છે. સાચો રસાયણશાસ્ત્રી એ છે જે વિષય વાસનાઓરૂપી લોખંડને આધ્યાત્મિક તથા માનસિક શક્તિઓના સોનામાં રૂપાંતરિત કરી દે છે. તેને પ્રત્યેક વસ્તુ તથા પરિસ્થિતિમાં આનંદની ઝલક દેખાવા માંડે છે.

-અખંડજ્યોતિ, ડીસેમ્બર-૧૯૪૫, પેજ-૧

જીવનને તપસ્યામય બનાવો.

પ્રકૃતિનો નિયમ છે કે સંઘર્ષથી જ તેજી આવે છે. ધર્ષણ જોવામાં તો કઠોર કર્મ લાગે છે, પરંતુ એના ધ્વારા જ પ્રકાશ અને સૌંદર્ય પ્રાપ્ત થાય છે. સોનું તપાવવાથી વધારે શુદ્ધ બને છે અને ચમકે છે. ધાતુનો એક નકામો ટુકડો અનેક કષ્ટદાયક પરિસ્થિતિઓમાંથી પસાર થાય છે ત્યારે એને ભગવાનની મૂર્તિ બનવાનો દિવ્ય લાભ મળે છે અથવા તો એવું બીજું મહત્વપૂર્ણ ગૌરવમય પદ પ્રાપ્ત થાય છે.

જે મનુષ્યનું જીવન કષ્ટો અને મુશ્કેલીઓમાંથી પસાર થાય છે તે જ નિખરે છે. વિપત્તિઓ, અવરોધો તથા મુશ્કેલીઓ સામે જે લડી શકે છે, જેનામાંથી પ્રતિકૂળ પરિસ્થિતિઓ સામે લડવાનું સાહસ છે એને જ જીવનના વિકાસનું સાચું સુખ મળે છે. આ ધરતી પર એક પણ માણસ એવો નથી થયો કે જેણે મુશ્કેલીઓ સહન કર્યા વગર કે જોખમ ઉઠાવ્યા વગર કોઈ મોટી સફળતા મેળવી હોય, કષ્ટમય જીવન માટે પોતે રાજીખુશીથી તૈયાર થઈ જવું એ જ તપનું મૂળતત્વ છે. તપસ્વીઓ જ પોતાના તપથી ઈન્દ્રાસન મેળવવામાં તથા ભગવાનનું આસન હલાવી નાખવામાં સમર્થ થયા છે.

આ સંસારમાં પરિસ્થિતિઓને મનની ઈચ્છા પ્રમાણેની બનાવવાનું એકમાત્ર સાધન તપસ્યા જ છે. યાદ રાખો કે આ સંસારમાં એવા જ લોકોને મહત્વ મળે છે કે જે મુશ્કેલીઓ વચ્ચે પણ હસતા રહે છે, તપસ્યામાં જ આનંદ માને છે.

-અખંડજ્યોતિ, ઓક્ટોબર-૧૯૪૫, પેજ-૧

અમૂલ્ય વર્તમાનનો સદુપયોગ કરો.

જન્મ અને મૃત્યુની વચ્ચે આપણે જીવીએ છીએ. વર્તમાન ખૂબ ઝડપથી ભૂતકાળ તરફ દોડે છે. ભૂતકાળ અને મૃત્યુ એક જ વસ્તુ છે. કહેવાય છે કે મર્યા પછી મનુષ્ય ભૂત બને છે. માત્ર મનુષ્ય જ નહીં, પરંતુ દરેક ચીજ મરે છે અને ભૂત(કાળ) બની જાય છે. જ્યારે કોઈ વસ્તુની સત્તા પૂર્ણરૂપે સમાપ્ત થઈ જાય છે ત્યારે એનું પૂર્ણ કહેવાય છે, પરંતુ આંશિક મૃત્યુ તો જન્મથી જ શરૂ થઈ જાય છે. બાળક જન્મ પછી મોટું થાય છે, વિકાસ કરે છે તેની એ યાત્રા મૃત્યુ તરફ જ હોય છે.

સંસારની દરેક વસ્તુનું તથા મનુષ્યના શરીરનું નિર્માણ પણ એવાં તત્વોથી થયું છે, જે દરેક ક્ષણે બદલાય છે. એમનું ચક્ર ભૂતકાળને પાછળ મૂકીને ભવિષ્યને પકડતાં પકડતાં પ્રત્યેક ક્ષણે ખૂબ ઝડપથી આગળ વધી રહ્યું છે. વિશ્વ એક પણ માટે પણ સ્થિર નથી રહેતું. અણુ પરમાણુઓથી માંડીને વિશાળ ગ્રહો પણ પોતાની યાત્રા અવિરત ચાલુ રાખે છે.

આપણું જીવન પણ દરેક ક્ષણે થોડું થોડું મરી રહ્યું છે. આ જીવનરૂપી દીપકનું તેલ ધીમે ધીમે ઓછું થતું જાય છે. આપણે ભવિષ્ય તરફ આગળ વધીએ છીએ અને વર્તમાનને ભૂતકાળના ખોળામાં નાખતા જઈએ છીએ. આ બધું જોવા છતાં પણ આપણે એ વિચારતા નથી કે શું વર્તમાનનો આપણે સદુપયોગ કરી રહ્યા છીએ ખરા? વર્તમાન આપણા હાથમાં છે. જો આપણે ઈચ્છીએ તો એનો સદુપયોગ કરીને આ નશ્વર જીવનમાથી થોડો અનશ્વર લાભ મેળવી શકીએ છીએ.

-અખંડજ્યોતિ, જુન-૧૯૪૭, પેજ-૧

આવેશથી બચો

જીવનને ઉન્નત બનાવવાની ઈચ્છા રાખનાર માટે સ્વભાવને ગંભીર બનાવવો જરૂરી છે. છીછરાપણું, છોકરમત તથા અછકલકપણાની જેને ટેવ પાડી જાય છે તે કોઈ વિષય પર ઉંડાણપૂર્વક વિચાર કરી શકતો નથી. કોઈકવાર મનને હલકું કરવા માટે બાલક્રીડા કરી શકાય, પરંતુ સ્વભાવ એવો ન બની જવો જોઈએ. સમુદ્રકિનારે આવેલા ખડકો એમની સાથે કાયમ અથડાતાં મોજાંની પરવા કરતા નથી એ જ રીતે આપણે આવેશોથી દૂર રહેવાની ટેવ પાડવી જોઈએ. આપણે ઉદ્વેગોની ઉપેક્ષા કરવી જોઈએ. ખેલાડી રમે છે ત્યારે કેટલીકવાર હારે છે, તો કેટલીકવાર જીતે છે. કેટલીકવાર હારતાં હારતાં જીતી જાય છે અને કેટલીકવાર જીતતાં જીતતાં હારી જાય છે, પરંતુ કોઈ ખેલાડી મન પર તેની અત્યધિક અસર પડવા દેતો નથી.

હારનારના મુખ ઉપર ફિક્કુ હાસ્ય હોય છે અને જીતનારના હોઠ ઉપર જે હાસ્ય હોય છે તેમાં સફળતાની પ્રસન્નતા જોવા મળે છે. આ થોડાક સ્વાભાવિક ભેદ સિવાય જીતનાર તથા હારનાર ખેલાડીમાં કોઈ વિશેષ અંતર દેખાતું નથી. વિશ્વના રંગમંચ પર આપણે બધા પણ ખેલાડીઓ છીએ. રમવામાં જે આનંદ છે, રસ છે તે બંને ટીમોને સરખો મળે છે. હારજીત તો એ રસની તુલનામાં નગણ્ય બાબત છે. દુઃખ-સુખ, હાનિ-લાભ, જય-પરાજય, વગેરેના કારણે પેદા થતા આવેશોથી બચવું એ જ યોગની સફળતા છે.

-અખંડજ્યોતિ, મે-૧૯૪૭, પેજ-૫, ૧૦૬

જીવનમાં સાચી શાંતિના દર્શન

મનુષ્યના અંતરમાં જે શુદ્ધ, બુદ્ધ, ચૈતન્ય, સત, ચિત, આનંદ, સત્ય, શિવ, સુંદર અજરઅમર સત્તા છે તે જ પરમાત્મા છે. મન, બુદ્ધિ, ચિત્ત તથા અહંકાર ચતુષ્ટયને જીવ કહે છે. આ જીવ આત્માથી ભિન્ન પણ છે અને અભિન્ન પણ છે. એને દ્વૈત પણ કહી શકીએ અને અદ્વૈત પણ કહી શકીએ. અગ્નિમાં લાકડું બળવાથી ધુમાડો પેદા થાય છે. ધુમાડાને અગ્નિથી જુદો કહી શકાય છે. આ દ્વૈત છે.

ધુમાડો અગ્નિના લીધે પેદા થયો છે. અગ્નિ વગર એનું કોઈ અસ્તિત્વ નથી. તે અગ્નિનું જ અંગ છે. આ અદ્વૈત છે. આત્મા અગ્નિ છે અને જીવ ધુમાડો છે. બંને જુદા પણ છે અને એક પણ છે. ઉપનિષદોમાં એમને એક વૃક્ષ પર બેઠેલાં બે પક્ષીઓની ઉપમા આપવામાં આવી છે. ગીતામાં એ બંનેના અસ્તિત્વનો સ્વીકાર કરતાં એકને ક્ષર (નાશવંત) અને બીજાને અક્ષર (અવિનાશી) કહેવામાં આવ્યો છે.

ભ્રમ, અજ્ઞાન, માયા તથા શેતાનના બહેકાવવાથી એ બન્નેની એકતા જુદાઈમાં ફેરવાઈ જાય છે. આ જ દુઃખ, શોક, સંતાપ, કલેશ તથા વેદનાનું કારણ છે. જ્યાં મન અને આત્માનું એકીકરણ થાય છે, જ્યાં બંનેની ઈચ્છા, રુચિ તથા કાર્યપ્રણાલી એક હોય છે ત્યાં અપાર આનંદ ઉભરાતો હોય છે. જ્યાં બંનેમાં વિરોધ હોય છે, જ્યાં વિવિધ પ્રકારનાં અંતર્ર યાદે છે ત્યાં આત્મિક શાંતિ જોવા મળતી નથી. બંનેનો દ્રષ્ટિકોણ એક હોવા જોઈએ, બંનેની ઈચ્છા, રુચિ તથા કાર્યપ્રણાલી એક હોવા જોઈએ, તો જ જીવનમાં સાચી શાંતિનો અનુભવ કરી શકાય.

-અખંડજ્યોતિ, એપ્રિલ-૧૯૪૭, પેજ-૨/૪

પૂર્ણ શાંતિની પ્રાપ્તિ

જે ક્ષણે આપણે ભગવાનની તથા આપણી એકતાનો અનુભવ કરીએ છીએ તે જ ક્ષણે આપણા હૃદયમાં શાંતિનું ઝરણું વહેવા લાગે છે. પોતાને સદા સુંદર, સ્વસ્થ, પવિત્ર તથા આધ્યાત્મિક વિચારોથી ઓતપ્રોત રાખવા તે જ વાસ્તવમાં શાંતિ પ્રાપ્ત કરવાનો માર્ગ છે. હું આત્મા છું, ભગવાનનો અંશ છું એ સત્યને હંમેશાં પોતાના હૃદયપટ ઉપર અંકિત કરવું તથા એ જ વિચારોમાં રહેવું તે શાંતિનું મૂળ તત્વ છે. એ કેટલું કટુણાજનક તથા આશ્ચર્યકારક છે કે આ સંસારમાં આપણે હજારો દુઃખી તથા ચિંતિત લોકોને શાંતિ મેળવવા માટે આમતેમ ભટકતા જોઈએ છીએ, પરંતુ એમને શાંતિના દર્શન થતાં નથી. આ રીતે તેઓ વર્ષો સુધી પ્રયત્ન કરતા રહે છતાં તેઓ શાંતિ મેળવી શકે નહીં, કારણ કે તેઓ જ્યાં શાંતિ શોધે છે ત્યાં તેનો સર્વથા અભાવ છે. તે ભોળા મનુષ્યો બાહ્ય પદાર્થો તરફ તૃષ્ણાભરી નજરે જોઈ રહે છે. જ્યારે શાંતિનું ઝરણું તો ખરેખર પોતાની અંદર વહેતું હોય છે. કસ્તુરી હરણની નાભિમાં હોય છે, પરંતુ હરણ અજ્ઞાનતાના કારણે એને બીજે શોધતું ફરે છે. પોતાની અંદર જોવાથી જ સાચી શાંતિ મળે છે.

પૂર્ણ શાંતિ મેળવવા માટે પોતાના મન ઉપર નિયંત્રણ રાખવાની જરૂર છે. આપણે ઈન્દ્રીયોના દાસ નહિ, પરંતુ એમના સ્વામી બનવું જોઈએ.

-અખંડજ્યોતિ, માર્ચ-૧૯૪૭, પેજ-૨

આત્મનિર્માણ સૌથી મોટો પરમાર્થ છે.

આ સંસારમાં અનેક પ્રકારનાં પુણ્ય અને પરમાર્થ છે. બીજાઓની સેવા કે મદદ કરવી તે પુણ્યકાર્ય છે. એનાથી કીર્તિ, આત્મસંતોષ અને સદ્ગતિ પ્રાપ્ત થાય છે. આ બધાથી પણ એક મોટો પરમાર્થ છે અને તે છે. -આત્મનિર્માણ. પોતાના દુર્ગુણો, કુવિચારો, કુસંસ્કારો, ઈર્ષ્યા, તૃષ્ણા, ક્રોધ, વ્રોહ, ચિંતા, ભય તથા વાસનાઓને વિવેકની મદદથી આત્મજ્ઞાનના અગ્નિમાં બાળી નાંખવા તે એટલો મોટો ધર્મ છે કે એની તુલના એક હજાર અશ્વમેધ યજ્ઞો સાથે પણ ન થઈ શકે.

પોતાના અજ્ઞાનને દૂર કરી મનમંદિરમા સદ્જ્ઞાનનો દીપક પ્રગટાવવો તે ભગવાનની સાચી પૂજા છે. પોતાની માનસિક તુચ્છતા, દીનતા, હીનતા તથા ગુલામીને દૂર કરી નિર્ભયતા, સત્ય, પવિત્રતા તથા પ્રસન્નતાના આત્મિક સદ્ગુણો વધારવા તે કરોડ મણ સોનાનું દાન કરવા કરતાં પણ વધારે મહત્વપૂર્ણ છે.

જો દરેક મનુષ્ય પોતપોતાનું આત્મનિર્માણ કરે તો આ પૃથ્વી સ્વર્ગ બની જાય. પછી મનુષ્યોને સ્વર્ગમાં જવાની ઈચ્છા નહીં થાય, પરંતુ દેવોને પૃથ્વી પર આવવાની ઈચ્છા થશે. બીજાઓની સેવા તથા મદદ કરવી તે પુણ્ય કાર્ય છે, પરંતુ પોતાની સેવા સહાયતા કરવી તે એના કરતાં પણ મોટું પુણ્ય છે. પોતાની શારીરિક, માનસિક, આર્થિક, સામાજિક, નૈતિક તથા આધ્યાત્મિક સ્થિતિને ઊંચે ઉઠાવવી તથા પોતાને એક આદર્શ નાગરિક બનાવવો તે એટલું મોટું ધર્મ કાર્ય છે કે તેની સરખામણી બીજા કોઈ પુણ્યપરમાર્થ સાથે થઈ શકતી નથી.

-અખંડજ્યોતિ, ફેબ્રુઆરી-૧૯૪૭, પેજ-૧,

આજની પરિસ્થિતિઓ આપણે પોતે પેદા કરી છે.

આપણાથી દરરોજ ભૂલો થાય છે. તે આપણા શરીર અને મનની ભૂલો છે. દંડ મેળવીને તે આ ભૂલોની ક્ષતિપૂર્તિ કરતા રહે છે. આત્મા આપણી મૂળ સત્તા છે. તે આ ભુલોથી પર છે. તે કદી ભૂલ યા પાપમા પ્રવૃત્ત નથી થતો. દરેક ખરાબ કાર્યનો તે વિરોધ કરે છે અને સારું કાર્ય કરતી વખતે તેને સતોષ થાય છે. પોતાના આ સનાતન સ્વભાવને તે છોડતો નથી.

એના અવાજને આપણે ભલે ગમે તેટલો દબાવી દઈએ, અણસાંભળ્યો કરીએ, એમ છતા તે તેનો ઝુકાવ પવિત્રતા તરફ જ રાખશે. તેની સ્ફુરણા સતોગુણી જ રહેશે. તેથી આત્મા કદી અપવિત્ર યા પાપી બની શકતો નથી. આપણે શરીર કે મન નથી, પરંતુ આત્મા છીએ. તેથી આપણે પોતાને સદાય ઉચ્ચ, મહાન, પવિત્ર, નિષ્પાપ તથા પરમાત્માનો પુત્ર માનવો જોઈએ. પોતાના પ્રત્યે પવિત્રતાનો ભાવ રાખવાથી આપણું શરીર અને મન પણ પવિત્રતા અને મહાનતા તરફ તીવ્ર ગતિથી આગળ વધે છે.

આપણે પોતે જ કર્તા અને ભોકતા છીએ. આપણને કર્મ કરવાની પૂરેપૂરી સ્વતંત્રતા છે. આપણે જેવાં કર્મ કરીએ છીએ એવું જ ફળ ઈશ્વરીય વિદ્યાન પ્રમાણે વહેલું કે મોડું મળે છે. આ રીતે પોતાના ભાગ્યનું નિર્માણ કરનારા આપણે પોતે જ છીએ, પરિસ્થિતિઓના જન્મદાતા આપણે જ છીએ.

-અખંડજ્યોતિ, જાન્યુઆરી-૧૯૪૭, પેજ-૮,

સારાપણું જુઓ તો તેની વૃદ્ધિ થશે.

જેવું આપણે જોઈએ, સાંભળીએ કે આચરણ કરીએ છીએ એવું જ આપણા અંતર્જગતનું નિર્માણ થાય છે. બ્રાહ્મજગતમાં આપણે જે વસ્તુઓ જોઈએ છીએ એનો આપણી અભિરુચિ પ્રમાણે પ્રભાવ પડે છે. સારી જણાતી દરેક પ્રતિક્રિયાથી આપણા મનમાં એક યોગ્ય માર્ગ બને છે. એમ કરતા રહેવાથી તે માનસિક માર્ગ દ્રઢ બને છે. છેવટે તે એક ટેવ બનીને એવો પાકો થઈ જાય છે કે મનુષ્ય એનો દાસ બની જાય છે.

જે મનુષ્ય સારું જોવાથી ટેવ પાડે છે એના અંતર્જગતનું નિર્માણ શીલ, ગુણ તથા દૈવી તત્વોથી થાય છે. એમાં ઈર્ષ્યા, દ્રેષ કે સ્વાર્થની દુર્ગંધ હોતી નથી. બધે સારું જ જોવાની ટેવના લીધે તે પોતે સદ્ગુણોનો ભંડાર બની જાય છે.

સારું જોવાની ટેવ એક પારસમણિ છે. જેનામાં આ સદ્ગુણ હોય છે તે મનુષ્ય પોતાના ચરિત્રના પ્રભાવથી દુરાચારીને પણ સદાચારી બનાવી દે છે. એની અંદરથી એક એવો વિદ્યુત પ્રવાહ પ્રસરે છે કે જેનાથી સર્વત્ર સત્યનો આલોક ફેલાય છે. નૈતિકતા અને માધુર્ય જ્યાં ભેગા મળે છે ત્યાં આત્મિક સૌંદર્યના દર્શન થાય છે. સારા પણું જોવાની ટેવ સૌંદર્ય તથા શીલ બંનેનો સમન્વય કરે છે. જો જગતના લોકો નીરક્ષીર વિવેક અપનાવે અને પોતાની દુષ્પ્રવૃત્તિઓનો ત્યાગ કરે તો સતયુગ આવી શકે છે.

-અખંડજ્યોતિ, નવેમ્બર-૧૯૪૬, પૃષ્ઠ-૧૯,

દુઃખ કાલ્પનિક હોય છે.

વૈરાગ્યનો અર્થ છે રાગોને છોડી દેવા. રાગ મનોવિકારોને દુર્ભાવનાઓને અને કુસંસ્કારોને કહે છે. બિનજરૂરી મોહ, મમતા, ઈર્ષ્યા દ્રેષ, ગુસ્સો, શોક, ચિંતા, તૃષ્ણા, ભય, કુંઠાવું, બળાપો વગેરેને કારણે મનુષ્યના જીવનમાં ઘણી અશાંતિ અને ઉદ્વેગ રહે છે.

તત્ત્વચિંતક સોક્રેટિસનું કથન છે કે સંસારમાં જેટલાં દુઃખો છે, એમાંનાં મોટા ભાગનાં કાલ્પનિક છે. માણસ પોતાની કલ્પના શક્તિની મદદથી એને પોતાના માટે ઘડીને તૈયાર કરે છે અને એનાથી ડરીને પોતે દુઃખી થાય છે. જો એ ઈચ્છે તો આ કલ્પના શક્તિથી એમને દૂર કરીને, પોતાના દ્રષ્ટિકોણને શુદ્ધ કરીને એ કાલ્પનિક દુઃખોની જંજાળમાંથી છુટકારો મેળવી શકે છે. આધ્યાત્મિક શાસ્ત્રમાં આ વાતોને સૂત્રોના રૂપમાં કહી છે – વૈરાગ્યથી બધાં દુઃખોમાંથી મુક્તિ મળે છે.

આપણે જેટલું સુખ ઈચ્છીએ છીએ એટલું ભોગવી શકતા નથી. ધનની, સંતાનની, લાંબા આયુષ્યની, પોતાની ઈચ્છા પ્રમાણેના સંજોગો મળે વગેરે જેવી તૃષ્ણાઓ કોઈ પણ રીતે પૂરી કરી શકતા નથી. એક ઈચ્છા પૂરી થતાં બીજી દસ ઈચ્છાઓ જાગે છે. ઈચ્છાઓનો કોઈ અંત નથી. આ બધી અતૃપ્તિથી બચવાનો સીધો સાદો રસ્તો એ છે કે પોતાની ઈચ્છાઓ પર કાબુ રાખવાનો છે. આ સંયમ દ્વારા, વૈરાગ્ય ધ્વારા જ દુઃખોથી છુટકારો મેળવી શકીશું. દુઃખોથી છુટકારો મેળવવાનો એકમાત્ર ઉપાય વૈરાગ્ય છે, સંસારમાં રહી, મોહથી પર રહી કર્મ કરીએ એને વૈરાગ્ય કહેવાય.

-અખંડજ્યોતિ, નવેમ્બર-૧૯૪૬, પેજ-૧૫,

બડાઈ ના મારશો.

અભિમાન અને નીચતા, આત્મપ્રશંસા અને બડાઈના રૂપમાં પ્રગટ થાય છે. જેનાથી તમારું સામાજિક જીવન બધા માટે અસહ્ય અને કંટાળાજનક બની જાય છે. લોકો તમારી પ્રશંસા કરી શકે છે, પરંતુ તેઓ તમારા મોઢે તમારી પ્રશંસા સાંભળી શકતા નથી. જો તમે તમારી પ્રશંસા ન્યાય અને સત્યથી કરતા હો, તો પણ લોકો તમારા વિરોધી બની જશે અને તમારા દોષો જ દેખશે.

તમારી સફળતાને ઐતિહાસિક સ્ત્રી પુરુષોનાં કામો સાથે સરખાવીને નમ્રતા શીખો. ઊંટ પોતાની જાતને ત્યાં સુધી ઊંચું સમજે છે, જ્યાં સુધી તે પર્વતની નીચે જતું નથી. તમારાથી મહાન પુરુષો સાથે હળતા-મળતા રહેવાનું શીખો. એ વાતને હંમેશા યાદ રાખો કે અભિમાન કરવાથી તમે જીવનમાં ઘણું બધું ગુમાવી દો છો. અભિમાની માણસની કોઈ પ્રશંસા કરતું નથી કે મદદ કે પ્રેમ પણ કરતું નથી.

અભિમાન તમારા વ્યક્તિગત વિકાસને પણ રોકે છે. જો તમે તમારી જાતને સૌથી મહાન સમજવા લાગશો, તો તમે તમારી જાતને વધુ મહાન બનાવવાનો પ્રયત્ન છોડી દેશો. જો તમારું કાઈ કામ પ્રશંસાને યોગ્ય અને મહાન હોય તો પણ તમે તમારા વિશે કશું જ ના કહ્યું. તમને ખબર પડશે જ કે તમારા વિષે બીજા પણ કંઈકને કંઈ જાણતા જ હોય છે. તમારા ગુણ, આવડત, હોશિયારી વધારે સમય સુધી છુપાવેલાં નહીં રહે.

તમારી આવડત વિશેષની જાહેરાત કરવાની જરૂર નથી. સૂર્યનાં કિરણોને વાદળો વધુ સમય ઢાંકી શકતાં નથી. આત્મપ્રશંસા કરવાથી આપણી શક્તિ, હોશિયારી અને આવડતની હાંસી થાય છે. તમારા ગુણોનો વિકાસ કરો. લોકો આપમેળે પ્રસંશા કરશે.

-અખંડજ્યોતિ, ઓગષ્ટ-૧૯૪૫, પેજ-૧૮૬,

દુર્ભાવનાઓને જીતો.

બહારની દુનિયા અંદરની દુનિયાનું ફક્ત ચિત્ર જ છે. મનુષ્યના મનમાં જેવી ભાવનાઓ હોય છે એમને અનુરૂપ જ બહારની પરિસ્થિતિઓ પણ બની જાય છે.

જો મનમાં સાચી શાંતિની સ્થાપના કરવી હોય તો જે યુદ્ધોની જનની છે એવી દૂષિતિ વિચારધારાને પરાસ્ત કરવી જોઈએ. કૌટુંબિક, સામાજિક, જાતિગત, ધાર્મિક કે રાજનૈતિક ઝઘડાઓનું મૂળ કારણ બીજાઓનાં હિતોની પરવા કર્યા વગર પોતાનો સ્વાર્થ સાધવાની વૃત્તિ છે. તે જ છે. જ્યાં આવી નીતિ હશે ત્યાં કલહ પેદા થશે. સંકુચિત વિચારવાળા લોકો પોતાની જાતિ યા દેશના લાભ માટે બીજી જાતિ યા દેશના સ્વાર્થોની અવહેલના કરવા લાગે છે ત્યારે એની પ્રતિક્રિયા દુઃખદાયક અને અંશાતિ પેદા કરનારી હોય છે. પોતે સુખી બનવા માટે બીજાઓને લૂંટવા તે યોગ્ય નથી. એ રીતે કોઈ કદાચ શ્રીમંત બની જાય તો પણ તે શ્રીમંતાઈ એના માટે છેવટે તો દુઃખદાયી સાબિત થાય છે. સમાનતા, એકતા, પ્રેમ, સહયોગ, ઉદારતા અને બંધુત્વની ભાવનાને આધારે બધા દેશોના લોકો હળી મળીને રહી શકે છે તથા એકબીજાને વધારે સુખી કરવામાં મદદરૂપ બની શકે છે.

બીજાનું જે થવાનું હોય તે થાય, પણ હું સુખી થઈ જાઉં. આ ધાતક નીતિ વિઘટન પેદા કરે છે. બીજાના સુખમાં જે પોતાનું હિત જુએ છે તેજ સાચું અને ટકાઉ સુખ છે.

અખંડજ્યોતિ, જુન-૧૯૪૫, પેજ-૧૨૦

આપણે પોતે જ આપણા સ્વામી બનીએ

તમે બીજાઓના અનર્થકારી સંદેશાઓને નકામા ગ્રહણ કરો છો. બીજાઓ જે કહે છે તેને તમે સાચું માની બેસો છો. તમે પોતે જ પોતાને દુઃખી કરો છો અને કહો છો કે બીજા કલોકો મને શાંતિ મળવા દેતા નથી. તમે પોતે જ તમારા દુઃખનું કારણ છો અને તમે જ તમારા શત્રુ છો. બીજા જે કહે છે તેને તમે માની લો છો અને એ જ કારણે તમે ઉદ્ધિગ્ન રહો છો.

સાચો મનુષ્ય ઉત્તમ સંકલ્પ કરતી વખતે એ નથી જો તો કે લોકો શું કહે છે. તે પોતાના વિચારોમાં અડગ હોય છે. સોક્રેટિસને ઝેરનો પ્યાલો આપવામાં આવ્યો, પણ એમના વિચારોને કોઈ બદલી ના શક્યું. બંદા વૈરાગીને ઘેટાનું ચામડું પહેરાવીને તથા મોં કાળું કરીને ગલીએ ગલીએ ફેરવ્યા, છતાં એમણે શત્રુઓની વાત ના માની.

બીજાઓના ઈશારે નાચવું, બીજાઓની મદદ પર આધારિત રહવું, બીજાઓની ટીકાથી ઉદ્ધિગ્ન થવું તે માનસિક દુર્બળતા છે. જ્યાં સુધી મનુષ્ય પોતે જ પોતાનો સ્વામી બનતો નથી ત્યાં સુધી એનો પૂરતો વિકાસ થતો નથી. બીજાઓનું અનુકરણ કરવાથી મનુષ્ય પોતાની મૌલિકતા ખોઈ બેસે છે.

પોતે જ વિચાર કરતાં શીખો. બીજાઓના પ્રભાવમાં ના તણાશો. કર્તવ્યના કમાર્ગે આગળ વધતાં બીજાઓ શું કહેશે એની ચિંતાના કરો. જો તમારામાં એટલું પણ સાહસ નહીં હોય, તો આખી જિંદગી ગુલામીના બંધનોમાં જકડાયેલા રહેશે.

અખંડજ્યોતિ, મે-૧૯૪૫, પેજ-૧૨૦

જ્ઞાનની ઉપાસના કરો

જ્ઞાનથી જ મનુષ્યને આ સંસારમાં સુખ મળે છે અને એના અભાવથી બંધનમાં બંધાઈને તે દુઃખ સહન કરે છે. જેનામાં પૂર્ણ જ્ઞાન નથી તેને સફળતા મળતી નથી. જ્ઞાનમાં ઉણપ રહેવાથી અસફળતા મળવાના કારણે મનુષ્ય દુઃખી રહે છે. આ સંસારમાં જ્ઞાનથી વધારે પવિત્ર વસ્તુ બીજી કોઈ નથી. જ્ઞાન આત્માનો સ્વાભાવિક ગુણ છે. પરમાત્મા જ્ઞાન સ્વરૂપ છે. જ્યારે જ્ઞાનના પ્રકાશથી અજ્ઞાનરૂપી અંધકાર દૂર થઈ જાય છે ત્યારે મનુષ્ય જન્મ અને મૃત્યુનાં બંધનોથી રહિત બનીને મુક્તિ માર્ગનો યાત્રી બની જાય છે. આવો જ્ઞાની પુરુષ બધી અવસ્થામાં પોતાની જાતને પરમાત્માને સમર્પિત કરી દે છે.

આપણે બાહ્ય વિષયોમાં જે સુખ મેળવવા પ્રયત્ન કરીએ છીએ તે વસ્તુતઃ આપણી અંદર જ છે. સત્ય અને અસત્યની સાચી ઓળખ કરવી, પોતાને ઉપયોગી વસ્તુઓનો સ્વીકાર કરવો તથા બિનઉપયોગી ચીજોનો ત્યાગ કરવો એ બધું સાચા જ્ઞાનથી જ શક્ય બને છે. આ જ્ઞાન સ્વાધ્યાય અને સત્સંગથી પ્રાપ્ત થાય છે. સદ્ગ્રંથોનો સ્વાધ્યાય કરવો તથા જ્ઞાની સંતોનો સંગ કરવો તે મનુષ્ય જીવનને સુધારવા માટે ખૂબ જરૂરી છે. જે સમાજ તથા દેશમાં સાચી જ્ઞાનીઓની સંખ્યા જેટલી વધારે હશે તેની આત્મોન્નતિ એટલી જ વધારે થશે અને તે ઈચ્છિત લક્ષ્યને પ્રાપ્ત કરી શકશે.

-અખંડજ્યોતિ, એપ્રિલ-૧૯૪૫, પેજ-૬૯

સહદયતામાં જીવનની સાર્થકતા :-

જેણે પોતાની વિચારધારા અને ભાવનાઓને શુષ્ક, નીરસ અને કઠોર બનાવી દીધી છે તે મનુષ્ય જીવનના વાસ્તવિક આનંદનો અનુભવ કરી શકતો નથી. એ બિચારોએ ખાલી જ મનુષ્યનું શરીર ધારણ કર્યું અને તેને કલંકિત કર્યું. આનંદનું ઝરણું સરસતાની અનુભૂતિમાં રહેલું છે. પરમાત્માને આનંદમય કહેવામાં આવે છે. શાથી ? કારણ કે તે સ-રસ છે, પ્રેમમય છે. શ્રુતિ કહે છે કે “રસો વૈ સઃ” અર્થાત્ તે પરમાત્મા રસમય છે. ભક્તિ તથા પ્રેમ દ્વારા પરમાત્માને પ્રાપ્ત કરી શકાય છે. જે વસ્તુ જેવી હોય તેને એ જ રીતે પ્રાપ્ત કરી શકાય છે. પરમાત્મા દીનબંધુ, કડુણાસાગર, રસિકવિહારી, પ્રેમનો અવતાર, દયાનિધાન તથા ભકતવત્સલ છે. એને પ્રાપ્ત કરવા માટે આપણી અંદર ભાવનાઓ પેદા કરવી પડે છે. ભગવાન ભક્તના વેશમાં રહેલા છે. જેમનું હૃદય કોમળ છે, ભાવુક છે એમનાથી પરમાત્મા દૂર નથી.

તમે તમારા હૃદયને કોમળ, દ્રવિત, દયાળું, પ્રેમમય અને સ-રસ બનાવો. સંસારના પદાર્થોમાં પણ સરસતાનો, સૌંદર્યનો અપાર ભંડાર ભરેલો છે. એને શોધતાં તથા મેળવતાં શીખો. જો તમે તમારી ભાવનાઓને કોમળ બનાવશો તો તમે તમારી ચારેય બાજુ અમૃત ઝરતું હોય એવો અનુભવ કરી શકશો. જીવનની સાર્થકતા આ અમૃતનો રસાસ્વાદ લેવામાં જ રહેલી છે.

-અખંડજ્યોતિ, જુન-૧૯૪૪, પેજ-૭

સમયના સદુપયોગનું મહત્વ સમજીએ

સમયને વેડફવાનો અર્થ છે પોતાના જીવનનો નાશ કરવો. જીવનની જેટલી ક્ષણો મનુષ્ય ગમે તેમ આળસ અથવા ઉન્માદમાં ગુમાવી દે છે, તે ક્યારેય ફરીથી પાછી આવતી નથી. જીવનના ખ્યાલામાંથી ક્ષણોનાં જેટલાં ટીપાં પડી જાય છે એટલો જ ખ્યાલો ખાલી થઈ જાય છે. ખ્યાલાની ખાલી પડેલી જગ્યા ફરીથી કોઈ પણ રીતે નથી ભરી શકાતી. મનુષ્ય જીવનની જેટલી ક્ષણો નષ્ટ કરી નાખે છે, તે ક્ષણોમાં તે જેટલું કામ કરી શકતો હતો તેની ખોટ તે કોઈ પણ રીતે પૂરી કરી શકતો નથી.

જીવનની દરેક ક્ષણ એક ઉજ્જવળ ભવિષ્યની સંભાવના લઈને આવે છે. દરેક ક્ષણ એક મહાન પરિવર્તનનો સમય બની શકે છે. મનુષ્ય નિશ્ચયપૂર્વક એમ નથી કહી શકતો કે જે સમય, જે ક્ષણ અને જે પળને તે આમ જ નકામી ગુમાવી રહ્યો છે તે જ ક્ષણ, તે જ સમય તેના ભાગ્યોદયનો સમય નથી. શું ખબર કે જે ક્ષણને આપણે વ્યર્થ સમજીને નષ્ટ કરી રહ્યા છીએ તે જ આપણી ઝોળીમાં સુંદર સૌભાગ્યની સફળતા ન લાવી હોત ?

સમય ચૂકી જવાની વાત પશ્ચાત્તાપનો ડંખ બની જાય છે. જીવનમાં કાંઈક કરવાની ઈચ્છા રાખનારે પોતાના કોઈપણ કર્તવ્યને, જે આજે કરવું જોઈએ તેને ભૂલમાં પણ કાલ ઉપર ન છોડવું જોઈએ. આજના કામ માટે આજનો જ દિવસ નિશ્ચિત છે અને કાલના કામ માટે કાલનો દિવસ નિર્ધારિત છે.

-અખંડજયોતિ, ઓગષ્ટ-૧૯૬૬, પેજ-૧૮/૨૧

બીજાઓના દોષ જોવાની કુટેવ છોડીએ.

દોષ જોનારી વ્યક્તિ બીજાઓની નિંદા કરવા સિવાય બીજું કંઈ નથી કરી શકતી. નિંદાની વૃત્તિ સમાજમાં ધૃણા અને વૈમનસ્યને જન્મ આપે છે. નિંદા કરનારી વ્યક્તિને પોતાને પણ બદલામાં નિંદાનું પાત્ર બનવું પડે છે. નિંદા કરનાર અને જેની નિંદા થાય છે તે બંનેય ધૃણાને પાત્ર છે. તેઓને ન તો કોઈ સહયોગ આપે છે અને ન કોઈ પ્રકારની સહાનુભૂતિ રાખે છે. તેઓ સમાજમાં એકલા પડી જઈને જીવનના અંત સુધી અસફળતાના ભાગીદાર બને છે.

બીજાઓના દોષ જોઈને નિંદા કરનારાઓ પોતાના મિત્રોની સંખ્યા ઓછી કરી દે છે અને શત્રુઓની સંખ્યા વધારી દે છે. જેઓ રાતદિવસ બીજાઓમાં દોષ જોતા રહે, તેમની આલોચના, ટીકા-ટીપ્પણી અને નિંદા કરતા રહે તેઓ એવી આશા કેવી રીતે રાખી શકે કે બીજાઓ તેમની સાથે સ્નેહ અથવા મિત્રભાવ રાખશે? બીજાઓમાં દોષ જોવા અને નિંદા કરવી એ જીવન વિકાસ, ઉન્નતિ તથા સફળતાના શત્રુઓ છે. સંસારમાં ભાગ્યે જ કોઈ એવું પ્રમાણ અથવા ઉદાહરણ મળે કે કોઈ વ્યક્તિએ દૂષિત દ્રષ્ટિકોણ તથા પરનિંદાની વૃત્તિ રાખીને પણ જીવનમાં કોઈ વિશેષતા અથવા સફળતા પ્રાપ્ત કરી હોય. સંસારનો ઈતિહાસ એ વાતનાં ઉદાહરણો વડે અવશ્ય ભરેલો છે કે ખૂબ જ નિંદા, આલોચના અને વિરોધ થવા છતાં પણ જે સત્પુરુષોએ કોઈની પણ નિંદા ન કરી હોય, દોષ ન આપ્યો હોય તેમની સંસારમાં પૂજા થઈ છે.

-અખંડજ્યોતિ, જુલાઈ-૧૯૬૬, પેજ-૩૯

શિષ્ટ અને સભ્ય વ્યવહાર જરૂરી છે.

વિનમ્રતા, મધુરતા, શિષ્ટતા અને સભ્યતાપૂર્ણ વ્યવહાર મનુષ્યને ઉચ્ચ શિખર પર પહોંચાડવા માટે સક્ષમ હોય છે. ગરીબ હોવા છતાં પણ શિષ્ટ વિદ્યાર્થીનું શિક્ષણ અટકતું નથી. ઘણી વખત નોકરીમાં શિષ્ટતા યોગ્યતાની ઉણપને પણ પૂરી કરી દે છે. જે જાતે જ સાચા અર્થમાં શિષ્ટ અને સભ્ય છે તેને કોઈ કામ માટે બીજા કોઈને લાગવગની જરૂર નથી પડતી. વિનમ્રતા અને મધુરતા ફૂરમાં ફૂર શત્રુને પણ જીતી લે છે. સહયોગ, સહાયતા અને સહાનુભૂતિને શિષ્ટ અને શીલવાન વ્યક્તિનો વારસો જ માનવો જોઈએ. ઘરમાં કે બહાર, દેશ વિદેશ ગમે ત્યાં રહીએ, પરંતુ વિનમ્રતા અને શિષ્ટતા મનુષ્યને મિત્રની માફક દરેક જગ્યાએ મદદ કરતી રહે છે. વિનમ્રતા વ્યક્તિ વિરોધીઓની વચ્ચે પણ પોતાનો રસ્તો કાઢી લે છે.

જેઓ શિષ્ટ અને સભ્ય હોય છે તેઓ સહનશીલ પણ હોય છે. તેઓ બીજા સાથે દુઃખદાયક વ્યવહાર નથી કરતા. જો તેની સાથે પણ દુઃખદ વ્યવહાર કરવામાં આવે છે, ત્યારે પણ તે વધારે દુઃખી નથી થતો. ન તો તેના પર કોઈ અપ્રિય પ્રતિક્રિયા થાય છે અને ન તો તેને ક્રોધ પણ આવે છે. વિપરીત વ્યવહારમાં પણ તેના મનની શાંતિ અકબંધ જ રહે છે. બદલામાં ખરાબ વ્યવહાર ન કરીને તે પોતાના ધૃષ્ટ વિરોધીઓને પણ શરમજનક સ્થિતિમાં મૂકી દે છે. શિષ્ટ અને સભ્ય સામે સંઘર્ષની પરિસ્થિતિઓ ખૂબ જ ઓછી આવે છે.

-અખંડજ્યોતિ, જુલાઈ-૧૯૬૬, પેજ-૨૬

દુઃખથી ગભરાઓ નહીં.

એકમાત્ર સુખની જ આકાંક્ષા રાખનારાઓ અને દુઃખ-કલેશથી ભયભીત થનારાઓ ન તો ફક્ત સ્વાર્થી જ હોય છે, પરંતુ કાયર પણ હોય છે. કાયરતા મનુષ્ય જીવનનું કલંક છે. જેઓ સંઘર્ષો, મુસીબતો તથા આપત્તિઓથી ડરે છે, તેમના આવવાથી નિરાશ અથવા નિરુત્સાહિત થઈ જાય છે તેઓ માટે કોઈ મોટું કામ તો કરી શકવું અશક્ય છે. સાધારણ મનુષ્યોની માફક સામાન્ય જીવન પણ નથી જીવી શકતા.

સંસારમાં આજ સુધી એવો કોઈ મનુષ્ય નથી થયો અને ભવિષ્યમાં પણ નહીં જાય. જેના જીવનમાં હંમેશા પ્રસન્નતાથી પરિસ્થિતિઓ જ ટકી રહી હોય, એને ક્યારેક દુઃખ-કલેશના ગરમ ઝપાટા સહન ન કરવા પડ્યા હોય.

રાજાથી માંડીને રંક અને બળવાનથી માંડીને નિર્બળ સુધી દરેક પ્રાણીને પોતપોતાની સ્થિતિમાં અનેક પ્રકારનાં દુઃખ-કલેશ ઝીલવાં જ પડ્યાં છે. ક્યારેક શારીરિક કષ્ટ, ક્યારેક માનસિક કલેશ, ક્યારેક સામાજિક મુશ્કેલી, ક્યારેક આર્થિક તંગી તો ક્યારેક આધ્યાત્મિક અંધકાર મનુષ્યને સતાવતાં જ રહે છે. કોઈપણ વ્યક્તિ કષ્ટ અને મુશ્કેલીઓ માંથી કાયમને માટે મુક્ત નથી રહી શકતી. ત્યારે આવી અનિવાર્ય સ્થિતિમાં કોઈ પ્રકારની કઠણાઈ આવી જવાથી નિરાશ, ચિંતિત અથવા વિચારશૂન્ય થઈ ઊઠવું તે એ વાતનું પ્રમાણ છે કે આપણે સંસારના શાશ્વત નિયમો સાથે તાલમેલ સ્થાપિત કરવા નથી માગતા, આપણે અસામાન્યતા માટે હઠાગ્રહી અથવા દુરાગ્રહી જ બની રહેવા માગીએ છીએ.

-અખંડજ્યોતિ, જુલાઈ-૧૯૬૬, પેજ-૨૨

ચારિત્ર્ય અણમોલ રત્ન છે.

ચારિત્ર્ય મનુષ્યનું અણમોલ ધન છે. કોઈ પણ પ્રકારે તેનું રક્ષણ કરવું જોઈએ. કોઈપણ વ્યક્તિની ધનદોલત, જમીનજાગીર, ધંધો વેપાર ચાલ્યાં જાય તો તે પરિશ્રમ કરવાથી ફરીથી મેળવી શકાય છે, પરંતુ જેમણે પ્રમાદ અથવા અસાવધાનીને કારણે એક વખત પોતાનું ચારિત્ર્ય ગુમાવી દીધું તો તે આખું જીવન મહેનત કરવા છતાં પણ પાછું નથી મેળવી શકતો. આગળ જતાં તે પોતાની ભૂલ અટકાવી શકે છે, પોતાનામાં સુધારો લાવી શકે છે.

પોતાની સત્યચિત્રતાનાં લાખો પ્રમાણ આપી શકે છે, તેમ છતાં પણ પેલું એક વખત લાગેલું કલંક પોતાના જીવનમાંથી ઘોઈ નથી શકતો. તે વ્યક્તિ ગમે તેટલી સુધી ગઈ હોય, છતાં પણ સમાજ તેનું પહેલાંનું પતન ભૂલી નથી શકતો અને ઈચ્છા હોવા છતાં પણ તેના પર શંકારહિત વિશ્વાસ નથી મૂકતો. એક વખતનું ચારિત્ર્યિક પતન મનુષ્યને આખા જીવન માટે કલંકિત કરી દે છે.

આથી તો વિદ્વાનોએ કહ્યું છે કે જો મનુષ્યનું ધન ચાલ્યું જાય તો કશું નથી ગયું, સ્વાસ્થ્ય જતું રહ્યું તો કાંઈક ગુમાવ્યું છે અને જો ચારિત્ર્ય ચાલી જાય તો બધું જ ચાલી ગયું છે. આ લોકોક્તિનો અર્થ એ જ છે કે ધન દોલત તથા તંદુરસ્તી વગેરેનો ફરીથી મેળવી શકાય છે, પરંતુ જતું રહેલું ચારિત્ર્ય કોઈ પણ કિંમતે ફરીથી પાછું નથી મેળવી શકાતું. આથી મનુષ્યનું મુખ્ય કર્તવ્ય છે કે તે સંસારમાં મનુષ્યતાપૂર્ણ જીવન જીવવા માટે દરેક કિંમતે, દરેક પ્રકારે, દરેક સમયે પોતાના ચારિત્ર્યનું રક્ષણ કરવા માટે સાવધાન રહે.

-અખંડજ્યોતિ, જુન-૧૯૬૬, પેજ-૧૨/૧૩

પાપની અવગણના કરશો નહીં.

એવું કાંઈ ના કરશો, જેના કારણે પાછળથી પસ્તાવો કરવો પડે. નકામી વસ્તુઓ મોટા પ્રમાણમાં એકઠી કરી લેવાથી શું લાભ ? જે ઉત્તમ છે તેનો થોડોક સંગ્રહ પણ ઉત્તમ છે.

અવ્યવસ્થિત અને અસંયમી બનીને સો વર્ષ જીવવા કરતાં જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરતા રહીને ધર્મપૂર્વક એક વર્ષ જીવતા રહેવું વધારે સારું છે. ધુમાડો પેદા કરીને મોડે સુધી સળગતા રહેતા અને મેંશ પેદા કરતા અગ્નિ કરતાં થોડીવાર ઉજ્જવળ પ્રકાર આપીને બુજાઈ જતો અગ્નિ પ્રશંસનીય છે.

જેણે ધર્મનો ત્યાગ કર્યો હોય, જે નિરંકુશ અને સ્વેચ્છાચારિની જેમ વિચારે છે અને કરે છે તેમાથી ખરાબ કર્મો જ થશે, તે ખોટા માર્ગે જ ચાલી શકશે. ધર્મનાં બંધનોથી અનેક સ્થાનેથી બંધાયેલું મન જ ઉદંડ ઘોડાની જેમ કાબૂમાં રહી શકે છે. ઢાળવાળી જમીન પર ફેલાયેલું પાણી ઉપરની તરફ ચઢતું નથી, તે જ પ્રમાણે સ્વેચ્છાચારી મન ન તો સારી વાતો વિચારે છે અને ન સારાં કાર્ય કરે છે. મનને ખોટે માર્ગે જતું રોકવું એ જ સૌથી મોટો પુરુષાર્થ છે. જેણે પોતાની ઉપર સંયમ મેળવ્યો હોય તે આ ત્રિલોકનો સ્વામી છે.

પાપની અવગણના ન કરો. તે થોડાંક હોવા છતાં પણ મોટું અનિષ્ટ કરી નાખે છે. આગની નાની સરખી ચિનગારી પણ કિંમતી વસ્તુઓના ઢબગલાને બાળીને ભસ્મ કરી નાંખે છે. ઉછેરેલો સાપ કયો પણ ડુખી શકે છે. મનમાં છુપાયેલું પાપ ગમે ત્યારે આપણા ઉજ્જવળ જીવનનો નાશ કરી શકે છે.

અખંડજ્યોતિ, જાન્યુઆરી-1962, મુખપૃષ્ઠ

બીજાઓ પર આશ્રિત રહેવું પાપ છે

પરાશ્રિત થવાથી મનુષ્યે પોતાનું સન્માન ગુમાવવું પડે છે. તે બીજાઓની દયા પર જીવે છે. આથી તેની માનસિક ગુલામીની શરૂઆત થઈ જાય છે. આ સૌથી ખરાબ ગુલામી છે. બીજાઓની દયા તથા કૃપા મેળવવા માટે તેને પોતાના આત્માની વિરુદ્ધ જવું પડે છે, પોતાના આત્માને દબાવવો પડે છે.

આથી દાન લેવું તે આપણા માટે શરમની વાત હોવી જોઈએ. જેઓ બીજાઓ પાસેથી ભીખ મેળવીને જીવનમાં સુખ અને સફળતા ઈચ્છે છે તેઓને કષ્ટ, નિરાશા, પાશ્ચાત્તાપ અને અનાદર સિવાય કંઈ જ નથી મળતું.

આથી પોતાના પગ પર જાતે જ ઉભા થાઓ. બીજાઓ પાસે આશા ન રાખો. તમે મનુષ્ય છો, ફૂતરાં નહીં, કે કોઈ ન એ દયા કરીને એક ટુકડો ફેંકી દીધો અને તમે પૂંછડી હલાવવા લાગ્યા. તમે ઈશ્વરના મહાન પુત્ર છો, તમે સર્વ સમર્થ છો, તમે ક્ષમતાવાળા છો. તમે ફક્ત પોતાના અપાર બળને ભૂલી ગયા છો. પોતાની ઉપર ભરોસો રાખો, પોતાની મહાનતા પર વિચાર કરો, પોતાના અજ્ઞાનને દૂર કરો. સિંહના પુત્ર હોવા છતાં તમે બકરીઓની માફક બે બે કરો છો ? યાદ રાખો, ભગવાને તમને હાથ, પગ, બુદ્ધિ બધું જ આપ્યું છે. જો પરિસ્થિતિઓ અનુકૂળ ન હોય અને તમારે ક્યારેક બીજાનો આશ્રય સ્વીકારવા માટે મજબૂર થવું પડે તો તેમાંથી વહેલી તકે બહાર નીકળવાનો પયત્ન કરો, આત્મનિર્ભર બનો.

અખંડજ્યોતિ, ઓકટોબર-૧૯૬૦, પૃષ્ઠ-૩૮-૩૯

બીજાના દોષ જોવાથી શું લાભ ?

ભવિષ્યમાં શું થશે ? એ તો કશું જાણતા નથી, પણ એ વાત સાવ સાચી છે કે તે બીજાનો દોષ જુએ છે અને પોતાનું મિથ્યાભિમાન વધારે છે અને સાથે સાથે પોતાના સ્વભાવમાં ક્રોધ અને નફરતમાં વધારો કરે છે. એ બીજાના સંબંધમાં અહંકારપૂર્ણ ધારણાઓ બાંધે છે અને પોતાની જાતને બધા કરતાં સારો માનવા લાગે છે. એને પોતાના દુર્ગુણોનો ઢગલો દેખાતો નથી. એને બીજાના દોષો જોવાની ટેવ પડી જાય છે.

કોઈ પણ માણસ એટલો બધો પવિત્ર નથી હોતો કે એ બીજાનાં વ્યક્તિગત પાપો પર નજર રાખે અને એના પાપ માટે એ સજા કરી શકે. માત્ર એક પરમાત્મા જ પૂર્ણ છે અને તેઓ જ આપણને આપણાં પાપો માટે સજા કરી શકે છે.

કોઈક મહાત્માએ કહ્યું છે કે બીજાના દોષ ન જુઓ કે જેથી મર્યા પછી તમારા પણ દોષ જોવામાં ન આવે અને પરમ પિતા પરમાત્મા તમારા અપરાધોને ક્ષમા કરી દે.

આપણે કોઈપણ વ્યક્તિના વ્યક્તિગત દોષો માટે જેટલા સહદયી અને દયાળુ બનવાનું છે, એટલા જ આપણે સામાજિક ગુનેગારો પ્રત્યે કડક અને નિષ્ક્રુર બનવું પડશે. સામાજિક ગુનાઓ કરનારના અપરાધોને હજાર કાને સાંભળવા પડશે અને હજાર આંખે જોવા અપરાધીઓને કડક દંડ આપવો પડશે. બીજાના અંગત દોષ જોવાના બદલે આપણા દોષ જોઈશું તો આપણા આત્માનો વિકાસ થશે. આપણા દોષને જોઈ તેને સુધારવા તનતોડ મહેનત કરીશું.

અખંડજ્યોતિ, એપ્રિલ-૧૯૪૯, પેજ-૨૦

તમે પોતાને ઓળખો :-

જેણે પોતાને ઓળખ્યો છે, તેણે નિઃસંકોચ પોતાના પ્રભુને ઓળખી લીધા છે અને પ્રભુ પણ કહે છે કે મેં મારા લક્ષણ બધા જીવોના હૃદયમાં સ્થાપિત કર્યા છે, જેનાથી તે પોતાને ઓળખે અને પછી મને ઓળખે. હે ભાઈ, તારી આજુબાજુ એવું કોઈ નથી, જેને ઓળખવું તારા માટે પોતાને ઓળખવા કરતાંય વધારે મહત્વનું હોય.

જ્યારે તું પોતાને જ નથી ઓળખતો તો પછી બીજાને કેવી રીતે ઓળખીશ? ક્યારેક તું એવું કહીશ કે હું પોતાને ઓળખું છું, તો તારું આ વાક્ય સાચું નથી કારણ કે જે રૂપમાં તું પોતાને ઓળખે છે તે ઓળખ શ્રી ભગવાનને ઓળખવાની યાવી નથી. તું પોતાને જે હાથ પગ, ચામડી તથા માંસ વગેરેથી બનેલું સ્થૂળ શરીર સમજે છે, ભૂખ લાગે ત્યારે ખોરાકની ઈચ્છા કરનાર, ગુસ્સે થઈ જતાં લડાઈ ઝઘડો કરનાર અને કામાતુર થતાં ભોગ વિલાસ માટે વ્યાકુળ થનાર સમજે છે, તો તો આ પ્રકારની ઓળખમાં તો પશું પણ તારા જેવાં છે.

છેલ્લે તારેએ સાચું જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરવું જોઈએ કે હું કોણ છું, ક્યાંથી આવ્યો છું, ક્યાં જવાનું છે ? કયા ઉદ્દેશ્યથી હું સંસારમાં આવ્યો છું, કયા કામ માટે ભગવાને મને પેદા કર્યો છે, મારી ભલાઈ શામાં છે અને મારું દુર્ભાગ્ય શામાં છે ? આ ઉપરાંત તે પણ જોવું જોઈએ કે તારી અંદર જે દેવી અને પાશવિક વૃત્તિઓનો સંગ્રહ થયેલો છે તેમાંથી કયા પ્રકારની વૃત્તિઓનું જોર વધારે છે તથા સાથે એ પણ જો કે તારો પોતાનો સ્વભાવ કેવો છે.

અખંડજ્યોતિ, નવેમ્બર-૧૯૫૮, પેજ-૨૬,

સફળતાનું રહસ્ય :-

જીવનની ઉપયોગિતા ફક્ત નૈતિક મૂલ્યાંકન દ્વારા જ નક્કી કરી શકાય છે. એક વખત નિર્ણય કરી લો અને જો તમારો અંતરાત્મા એ કાર્યને કરવાનું યોગ્યમાને તો તમે ક્યારેય નિષ્ફળ કે અકર્મણ્ય રહો નહીં, પરંતુ ઝડપથી આગળ વધશો. સમજી લો કે માણસને દૈવી વરદાનની જેટલી આશા હોય છે તેની યાવી તેને મળી ગઈ.

પોતાના કર્તવ્યપાલનથી દૂરભાગીને એને તેની અવગણના કરીને તમે સુખમાં વધારો નહીં કરી શકો. બુદ્ધિશાળી અને સજ્જનો બીજા શું કહેશે તેની ચિંતા કર્યા વગર તેમને અંતરાત્મા જે કહે તે પ્રમાણે વિશ્વાસપૂર્વક આગળ વધે છે કર્તવ્યના આહ્વાન પર ભગવાનમાં વિશ્વાસ રાખીને તેઓ અનેક મુશ્કેલીઓનો સામનો કરીને તેના પર વિજય મેળવે છે.

સાચી સફળતા માટે ફક્ત એક વસ્તુની જરૂર પડે છે. તે ધનની નહીં, શક્તિની નહીં, કુશળતાની નહીં, ખ્યાતિની નહીં, સ્વતંત્રતાની નહીં, અને આરોગ્યની પણ નહીં, પરંતુ માત્ર ચારિત્ર્યપાલનની તથા સંયમિત ઈચ્છા શક્તિની. તે આપણને સાચી મદદ કરી શકે છે. જો એ પાલનમાં આપણે અસફળ રહ્યા તો આપણું જીવન પણ નિષ્ફળ રહેશે. આપણે એવું કાર્ય કદાપિ ન કરવું જોઈએ કે જેનાથી શરમ અનુભવી પડે. પોતાના જીવન નિર્માણ માટે સદાય ઉપરની તરફ જુઓ, નીચેની તરફ નહીં, જે ઉંચે ઉઠવાનું નથી ઈચ્છતો તે પતન તરફ ધકેલાય છે. જે આત્મા ઉડવાની હિંમત નથી કરતો તે પતનની ખાઈમાં પડે છે.

-અખંડજ્યોતિ, માર્ચ-૧૯૫૯, પેજ-૩૩, ૨૪૭

ક્રમાણીમાં ઘણા બધાનો ભાગ છે.

માણસ જે કંઈ કમાય છે તે બીજા ઘણા લોકોના ભાગ્યનું હોય છે. એમાં એનું ભાગ્ય તો એટલું જ હોય છે કે જે તે ખાય છે અને વાપરે છે. બાકી તો જે જેના નસીબનું હોય છે તે એમની પાસે પહોંચી જાય છે.

કમાનારની સ્થિતિ એક મહેસૂલ ઉઘરાવનાર જેવી જ હોય છે. જેવી રીતે તલાટી ખેડતોપાસેથી કર વસૂલ કરે છે અને સરકારમાં જમા કરાવે છે અને પોતે તો એનો નકકી કરેલો પગાર જ લે છે. એવી રીતે કમાનાર બીજાના નસીબના પૈસા લાવે છે અને સમજે છે કે હું પૈસાદાર થઈ ગયો. એ કેટલી મોટી ભૂલ છે ! બીજાની અમાનત પર આટલું અભિમાન ? જ્યારે બધા પોતપોતાના નસીબનું લઈ જાય છે ત્યારેપોતે ખાલી થઈ જાય છે. ત્યારે એને વધારે કમાવાની ધૂન સવાર થાય છે. આમ કમાવામાં અને વહેંચવામાં આખી જિંદગી પૂરી થઈ જાય છે અને જીવનમાં કશું મેળવી શકતો નથી.

જીવનમાં જે ધન વહેંચતા વધે છે એને પણ પસ્તાતાં પસ્તાતાં આ દુનિયામાં છોડી જવું પડે છે, જેનાથી મરતી વખતે પણ દુઃખી થવું પડે છે. તમે બચાવેલું ધન જે લોકોના ભાગ્યનું હશે તે વહેંચી લેશે, પરંતુ એ ધન કમાવા પાછળ જે અનીતિ કરી એ વ્યક્તિને શું લાભ ? એનો જવાબ આપતાં એની જીભ ખચકાશે અને થોડીવારમાં જ પ્રાણપંખેરું પોતાનાં ખરાબ કર્મોનું પરિણામ ભોગવવા નર્ક તરફ ઉડી જશે.

-અખંડજ્યોતિ, ઓગષ્ટ-૧૯૫૭, પેજ-૩૨,

જીવનનું પરમ લક્ષ્ય આવી રીતે પ્રાપ્ત કરો.

વિચાર, શાંતિ, ધ્યાન અને ક્ષમા દ્વારા ક્રોધ પર વિજય પ્રાપ્ત કરો. જે મનુષ્ય તમને નુકસાન કરતો હોય એની ઉપર દયા કરો અને એને માફ કરી દો કોઈ તમને ઠપકો આપે તો એને પ્રસાદ માનો. નિંદાને સહી લો. સેવા, દયા અને બ્રહ્મભાવના દ્વારા વિશ્વ પ્રત્યેના પ્રેમનો વિકાસ કરો. જ્યારે ક્રોધ ઉપર વિજય પ્રાપ્ત થઈ જશે ત્યારે ધૃષ્ટતા, અહંકાર અને દ્રેષ આપોઆપ જ નષ્ટ થઈ જશે. પ્રાર્થના અને ભજનથી પણ ક્રોધ દૂર થઈ જાય છે.

સંતોષ, અભેદ, વૈરાગ્ય તથા દાન દ્વારા લોભનું શમન કરો. ઈચ્છાઓને વધારશો નહિ. તમારે કદી નિરાશ નહિ થવું પડે. મોક્ષના રાજ્યના ચાર સંત્રીઓમાંના એક સંત્રી સંતોષ છે. એ ચાર સંત્રીઓની મદદથી બ્રહ્મજ્ઞાન તથા જીવનના પરમ લક્ષ્યને પ્રાપ્ત કરી શકો છો.

અનુરાગની પાછળ પાછળ શોક અને દુઃખ પણ જોડાયેલાં રહે છે. અનુરાગ શોકથી મિશ્રિત હોય છે. સુખની પાછળ દુઃખ પણ આવે છે. જ્યાં સુખ છે ત્યાં દુઃખ પણ છે. અનુરાગના નામે માણસ દુઃખનાં વિષમય બીજ વાવી દે છે, જેમાં વીજળી સમાન ભયંકર દાહકતા હોય છે. વિષમય બીજમાંથી જે અંકુરો ફૂટે છે એમાંથી દુઃખોનું વટવૃક્ષ બની જાય છે. તે શરીરની શક્તિઓને બાળીને ક્ષીણ કરી નાખે છે. તેથી જીવનને લોભ મોહમાં ફસાવા જ ના દેશો.

-અખંડજ્યોતિ, ફેબ્રુઆરી-૧૯૫૬ પેજ-૬,

પ્રતિસ્પર્ધાની ભાવનાથી હાનિ

પોતાની જાતને એટલા માટે ના ઘિસ્કારો કે તમે તમારી જાતને હીન માનો છો. સમજણપૂર્વક જો તમે તમારી તુલના બીજાઓ સાથે કરો અને સાચી રીતે પરખ કરશો તો તમને સૌંદર્ય, સ્વાસ્થ્ય, ધન, પ્રતિષ્ઠા, સ્થિતિ વગેરે નીચાં હોવાના કારણે ગ્લાનિ નહીં થાય . વાસ્તમાં તમે એ ભૂલ કરો છો કે પોતાના વ્યક્તિત્વની દુર્બળતાઓની સરખામણી બીજાઓના સારા ગુણો સાથે કરો છો. જો તમારામાં કોઈ કમજોરી હોયતો એ પણ યાદ રાખો કે જેમને તમે શ્રેષ્ઠ માનો છો એ લોકોમાં પણ દુર્બળતાઓ હોય છે. એમના સારા ગુણો જુઓ છો એ જ રીત તમારા વ્યક્તિત્વની પરખ કરીને તમારી વિશિષ્ટતાઓ શોધી કાઢો. તમને અવશ્ય કોઈક સદ્ગુણ તો મળી આવશે, જે તમને આગળ વધવામાં અને સદ્ગુણોનો વિકાસ કરવામાં સહાયરૂપ થશે.

આત્મવિશ્વાસ એક સ્વસ્થ માનસિક ટેવ છે તો બીજી બાજુ આત્મહીનતા અર્થાત પોતાના વિષે ખરાબ વિચારવું અને પોતાને બીજાઓની નીચા માનવા તે લુધતાગ્રંથી છે, એક અસ્વસ્થ માનસિક ટેવ છે. આ લુધતાગ્રંથીના ગુલામ બનવું તે દુઃખી જીવન જીવવાની તૈયારી કરવા બરાબર છે. ખોટી બાબતોની તુલનાથી મનુષ્યના જીવનમાં ભારે અસંતોષ છવાઈ જાય છે. માટે તમે તમારી સારી બાબતોની તુલના બીજાઓની સારી બાબતો સાથે કરો, નહી તો સરખામણી જ ના કરશો.

અખંડજ્યોતિ, જુન-૧૯૫૫, પેજ-૪

દોષોમાં પણ ગુણ શોધી કાઢો :-

આપણા કરતાં વધારે સુખી, વધારે સાધનસંપન્ન તથા વધારે ઉંચી પરિસ્થિતિના લોકો સાથે જો આપણી તુલના કરવામાં આવે તો અનુભવ થશે કે બધા જ અભાવ આપણા ભાગે આવ્યા છે, પરંતુ જો પેલા અસંખ્ય દીનદીન, પીડિત તથા હેરાન પરેશાન લોકો સાથે તુલના કરીએ તો આપણા સૌભાગ્યની પ્રશંસા કરવાનું મન થઈ જશે.

તૃષ્ણાનો કોઈ અંત નથી. એકબીજા કરતાં સારી અને એકબીજાથી સુંદર વસ્તુઓ આ દુનિયામાં હાજર છે. એ કમનો કોઈ અંત નથી. આજે આપણે જે કાંઈ ઈચ્છીએ છીએ, તે મળતાં કાલે એના કરતાં પણ વધારે સારી સ્થિતિ પ્રત્યેનો મોહ વધશે. વધારે સારા માટેની ઈચ્છાનો ક્યાંય અંત નથી. આ કુચકમાં ફસાવાથી હંમેશા ઉંડો અસંતોષ જ રહેશે. આથી જો ચિત્તનું સમાધાન કરવું હોય, તો ક્યાંક ને ક્યાંક અટકીને સંતોષ માનવો પડશે. જો આ પ્રમાણે સંતોષને આજે જ, વર્તમાન સ્થિતિમાં જ માણવામાં આવે તો તૃપ્તિ, પૂર્ણતા અને સંતોષના રસાસ્વાદનો આનંદ પ્રાપ્ત થઈ શકશે. આ માટે એક ક્ષણની પણ પ્રતિક્ષા નહીં કરવી પડે. સુખ અને દુઃખ એ કાંઈ પરિસ્થિતિઓનાં નામ નહીં, પરંતુ મનની દશાઓનાં નામ છે. સંતોષ અને અસંતોષ વસ્તુઓની નહીં, પરંતુ ભાવનાઓ અને માન્યતાઓથી થાય છે. આથી યોગ્ય એ જ છે કે સુખશાંતિની પરિસ્થિતિઓ શોધવા કરતાં પોતાના દ્રષ્ટિકોણને જ સાચી દિશામાં વાળવાનો પ્રયત્ન કરો. આ પ્રયત્નમાં આપણે જેટલા સફળ થઈશું, એટલા જ શાંતિની નજીક પહોંચી જઈશું.

અખંડજ્યોતિ, ડીસેમ્બર-૧૯૬૦, પેજ-૪ ૨૮૭

જીવનસંગ્રામમાં પુરુષાર્થની આવશ્યકતા

જે એવી ઈચ્છા રાખે છે કે કોઈ આપણને મદદ કરે, આપણને જીવનપથ પર ચાલવાની દિશા બતાવે, જે વિચારે છે કે કેવી રીતે કરીએ તેઓ અંધકારમાં જ રહે છે. આવી સ્થિતિમાં સમાજમાં ગુલામીવૃત્તિને જીવન અને પોષણ મળે છે કારણ કે ત્યારે આપણે બીજાઓનું મોં તાકીએ છીએ. આવી પરાવલંબી વ્યક્તિ કદી સફળતા મેળવી શકતી નથી કે પોતાની સ્વતંત્રતાનું રક્ષણ પણ કરી શકતી નથી.

આપણે પોતાના પગ પર જ આગળ વધવું પડશે. સ્વમેળે જ પોતાની મંજિલનો રસ્તો ખોળવો પડશે. પોતાના પુરુષાર્થથી જ પોતાના અધિકારોનું રક્ષણ કરવું પડશે.

આજના યુગમાં જીવનસંઘર્ષ ઘણો વધી ગયો છે. આજે મનુષ્ય માટે બે જ માર્ગ બાકી રહ્યા છે. – એક ધકેલનાર અને બીજો ધકેલાતો. શું આપણે બીજાઓની ઠોકરોથી ગબડવાને માટે પોતાની જાતને છોડી દઈએ? આપણે દ્વંદ્વપ્રતિજ્ઞા કરીને કાંઈ કરી બતાવીશું કે પછી ઉદાસ બનીને ભાગ્ય કે બીજાઓની આશા રાખી જિંદગીના દિવસોપૂરા કરતા રહીશું? પરાધીનતાના રૂપમાં જીવતા જાગતા મૃત્યુની પીડા ભોગવતા રહીએ છીએ. પુરુષાર્થ જ આપણી સ્વતંત્રતા અને સભ્યતાનું રક્ષણ કરનારો અડગ દુર્ગ છે. જીવનસંઘર્ષમાં આગળ વધવું પડશે.

જો આપણે કાંઈ કરવું હોય, સ્વતંત્ર રહેવું હોય, જીવતા રહેવું હોય તો એક જ રસ્તો છે – પુરુષાર્થ જ આપણા જીવનનો મૂળમંત્ર હોવો જોઈએ.

અખંડજ્યોતિ, જાન્યુઆરી-૧૯૬૫, પેજ-૩૫ ૩૬૯

બુદ્ધિમાનો ! મૂર્ખ શા માટે બનો છો?

મનુષ્યની બુદ્ધિમત્તા વિશે બધા જાણે છે.એની ચતુરતા, કાર્યકુશળતા અને વિચારની અદ્ભુત શક્તિની જેટલી પ્રશંસા કરવામાં ઓ તેટલી ઓછી છે. સૃષ્ટિનો મુગટમણિ હોવાનું ગૌરવ એણે પોતાની બુદ્ધિના બળે જ પ્રાપ્ત કર્યું છે અને જુદાંજુદાં ક્ષેત્રોમાં અનેક શોધો કરીને પોતાને સાધન સંપન્ન બનાવ્યો છે. આટલું હોવા છતાં પણ આપણે જોઈએ છીએ કે મનુષ્યમાં મૂર્ખતાની માત્રા પણ ઓછી નથી.

આપણે અસંખ્ય લોકોને મરતા જોઈએ છીએ, પણ પોતાની જાતને અમર માનીને કામ અને લોભના ફંદામાં ફસાઈએ છીએ. પાપના ખરાબ પરિણામોથી અસંખ્ય લોકોને દુઃખથી ટળવળતા જોઈએ છીએ, એમ છતાં પણ આપણે પાપ કરીએ છીએ અને વિચારીએ છીએ કે આપણે પાપના ફળરૂપે મળતાં દુઃખોથી બચી જઈશું. ક્ષણિક સુખ માટે કાયમનાં સુખશાંતિને ઠોકર મારનારાઓની સંખ્યા ઓછી નથી. આવા કાર્યો કરનારાઓને કઈ રીતે બુદ્ધિમાન કહી શકાય?

સાંસારિક મનોરંજનની બાબતમાં બુદ્ધિમાન છીએ એવું બતાવવું અને આત્મસ્વાર્થને ભૂલી જવો એ કયાંની સમજદારી છે? વાયકો, મૂર્ખ ના બનશો. મનુષ્યોને યોગ્ય બુદ્ધિમત્તા અપનાવો. રમકડાં રંગવા માટે પોતાનું લોહી ના વહેવડાવશો. સાચા સ્વાર્થને શોધો અને પરમાર્થ તરફ આગળ વધો.

અખંડજ્યોતિ, નવેમ્બર-૧૯૪૮, પેજ-૧ ૧૨૨

મનમાંથી ભયની ભાવનાને કાઢી નાખો :-

ભયભીત થવું એ અપ્રાકૃતિક બાબત છે. પ્રકૃતિ એવું ઈચ્છતી નથી કે મનુષ્ય ગભરાઈને પોતાના આત્મા પર બોજ બને. તમારો બધો ભય, દુઃખ, ચિંતા વગેરે તમે તમારી જાતે જ પેદા કર્યા છે. જો તમે ઈચ્છો તો તમારા અંતઃકરણને ભુતપ્રેતની સ્મશાનભૂમિ બનાવી શકો છો. એનાથી વિપરીત જો તમે ઈચ્છો તો પોતાના અંતઃકરણને નિર્ભય, શ્રદ્ધા અને ઉત્સાહ જેવા સદ્ગુણોથી ભરપૂર બનાવી શકો છો. જીવનમાં અનુકૂળતા કે પ્રતિકૂળતા પેદા કરનાર તમે પોતે જ છો. તમને બીજું કોઈ નુકશાન પહોંચાડી શકતું નથી કોઈથી તમારો વાળ વાંકો કરી શકતું. તમે ઈચ્છો તો નિર્ભય બની શકો છો. તમારી સારી-ખરાબ વૃત્તિ, યશ-અપયશનો વિચાર કે વિવેકબુદ્ધિ જ તમારા ભાગ્યને ઘડે છે.

ભયરૂપી શંકા મનમાં પ્રવેશ કરતાં જ વાતાવરણને શંકાશીલ બનાવી દે છે. આપણી ચારેબાજું એવું જ દેખાય છે અને એના લીધે બીક લાગે છે. જો આપણે ભયને મનમાંથી કાઢી નાંખીશું તો આપણે જીવનમાં સંતોષ અને શાંતિથી જીવી શકીશું. રહેવા માટેએ ખૂબ જરૂરી છે કે આપણું મન ભયની કલ્પનાઓથી હંમેશા મુક્ત રહે.

આવો, આપણે આજથી પ્રતિજ્ઞા કરીએ કે આપણે નિર્ભય બનીશું. ભયના રાક્ષણને આપણી પાસે આવવા નહીં દઈએ. શ્રદ્ધા અને વિશ્વાસના દિપકને અંતઃકરણમાં સળગતો રાખીશું અને નિર્ભયતાપૂર્વક પરમાત્માની આ પુનિત સૃષ્ટિમાં ફરીશું. તમારું મન સ્વસ્થ હશે તો દુનિયામાં સુખ અને શાંતિ જ દેખાશે.

અખંડજ્યોતિ, માર્ચ-૧૯૪૬, મુખેપૃષ્ઠ

તમે મધ્યમાં ઉભા છો.

તમે પરમાત્માની અડધી શક્તિની મધ્યમાં ઉભા છો, તમારાથી ઉપર દેવો, સિદ્ધ અને અવતારી પુરુષો છે તથા તમારી નીચે પશુપક્ષી અને જીવજંતુઓ છે. તમારી ઉપરવાળા માત્ર સુખો જ ભોગવે છે અને નીચેવાળા દુઃખો જ ભોગવે છે. તમે માણસો જ એક એવા છો જે સુખ અને દુઃખ બન્ને ભોગવો છો. તમે ઈચ્છો તો તમે દેવ, સિદ્ધ અને અવતારી પુરુષ બની શકો અને કુકર્મો કરો તો નીચ યોનિમાં જન્મ લેવો પડે.

જો તમારે નીચલી યોનિમાં જવું હોય તો ખાઓ, પીઓ અને મજા કરો. તમારે તો સુખ માટે પૈસા જ જોઈએ ને પછી ભલે તે નીતિથી મળે કે અનીતિથી. નીચે જવામાં કોઈ અડચણ કે મુશ્કેલી નથી. પહાડ પરથી નીચે ઉતરતાં વાર લાગતી નથી. એવી રીતે તમે તમારી પડતી કરી શકો છો, પરંતુ પાછળથી પસ્તાવું પડે છે. જો તમે જીવનમાં ઉપર ઊઠવા ઈચ્છતા હોય તો સત્ય-અસત્ય, ન્યાય-અન્યાય, ધર્મ-અધર્મ વગેરે અંગે વિવેકથી વિચારવું પડશે. પર્વત ઉપર ચઢવામાં મુશ્કેલી તો છે જ, પરંતુ મુશ્કેલી વેઠવાથી જ સુખ મળે છે.

મધ્યમાં ઉભેલો આગળ-પાછળ બન્ને બાજુ સારી રીતે જોઈ શકે છે. તમે જ તમારા ભાગ્યના ઘડવૈયા છો. તમારી પાસેન ઉપયોગી અને અનુકૂળ સમય છે. એ સમયનો ઉપયોગ કરી સદ્ગુણો, સુવિચારો અને સારાં કર્મો કરી તમારા ભાગ્યને શ્રેષ્ઠ બનાવો અને ભવોભવ સુખી રહો.

અખંડજ્યોતિ, નવેમ્બર-૧૯૪૩ પેજ-૨૨૦

કોઈપણ પરિસ્થિતિમાં ડગશો નહીં.

જીવનમાં કેટલાય એવા પ્રસંગો આવે છે, જ્યારે પરિસ્થિતિ વિકટ હોય છે. એનો આઘાત અસહ્ય હોય છે તેથી માણસો વ્યાકુળ બની જાય છે અને રોકકળ કરી મૂકે છે. સારી અને ખોટી ઘટનાઓ તો જીવનમાં બનતી રહે છે.

આવા પ્રસંગે આપણે વિવેકબુદ્ધિથી કામ લેવું જોઈએ. જ્ઞાનના આધારે દુઃખદ ઘટનાઓને ભૂલી શકીએ છીએ. ઈશ્વરની દયા પર વિશ્વાસ રાખવો જોઈએ, જે આવી ઘટનાઓ વખતે ઉપયોગી બને છે. આપણું જ્ઞાન સીમિત છે. તેથી ભગવાનની કાર્યપદ્ધતિના રહસ્યને સમજી શકતા નથી. જે પ્રસંગોને આપણે દુઃખદ માનીએ છીએ તે ખરેખર આપણા કલ્યાણ માટે હોય છે.

આપણે સમજવું જોઈએ કે આપણા થોડા અને અધૂરા જ્ઞાનને લીધે જે તે પરિસ્થિતિના ખરા હેતુને સમજી શકતા નથી, છતાં પણ એમાં આપણું કંઈ ને કંઈ હિત જ રહેલું હોય છે. દુઃખના વખતે આપણે ઈશ્વરની ન્યાયપરાયણતા અને દયાળુ સ્વભાવ પર વધારેમાં વધારે વિશ્વાસ રાખવો જોઈએ, જેનાથી આપણે મુશ્કેલીમાં ગભરાઈશું નહીં અને એ મુશ્કેલી દૂર થશે ત્યાં સુધી ધીરજ રાખી શકીશું. સંતોષ માનવાનો શાસ્ત્રીય ઉપદેશ દુઃખદ પરિસ્થિતિઓ માટે જ હોય છે. ફરજ બજાવવામાં આળસ કરવી એને સંતોષના આધારે મુશ્કેલ પ્રસંગોનો અડધો ભાર હલકો થઈ જાય છે.

અખંડજ્યોતિ, એપ્રિલ-૧૯૪૩ પેજ-૮૮

ખાવાનું વહેંચીને ખાઈએ :-

જો તમને ઈશ્વરે શ્રમ, વૈભવ, વિદ્યા, હોદ્દો, બળ, યશ તથા હોશિયારી આપ્યાં હોય તો તમે બહુ ભાગ્યશાળી છો. આ સમૃદ્ધિની મદદથી તમારા જીવનમાં સુખ અને આનંદ હશે, પરંતુ એ આનંદ અધૂરો, નીરસ અને ક્ષણિક હશે. જો આ સંપત્તિનો ઉપયોગ માત્ર તમારા મોજ કરશો. આનંદને અનેક ગણો વધારવાનો રસ્તો એ છે કે તમે તમારું ખાવાનું વહેંચીને ખાવ. ભગવાને તમને જે આપ્યું છે એમાંથી અમુક અંશ જેને જરૂર છે એવાને આપો. એનાથી બમણો લાભ થશે. એ જરૂરિયાતવાળો માણસ એની ઉન્નતિનાં સાધનો મેળવીને જીવનમાં આગળ વધશે અને જેણે આ ત્યાગ કર્યો હશે એને આનંદ મળશે અને આધ્યાત્મિક સુવાસ પેદા થશે અને તમારી કીર્તિ ચોમેર ફેલાશે. બન્ને પક્ષોને એક અભૂતપૂર્વ આનંદ થશે અને એને કારણે સંસારમાં સુખ અને આનંદ વધતાં રહેશે.

આનંદનો સાચો માર્ગ વસ્તુને વહેંચીને ખાવાનો છે. પોતાની સંપત્તિમાંથી બીજાને મદદ કરો ભગવાને જેવી ઉદારતા તમારા માટે રાખી છે એવા તમે સમાજ માટ ઉદાર બનો ભગવાનને આનંદનો ભંડાર કહેવામાં આવે છે, કારણ કે ભગવાન પોતાની દિવ્ય સંપત્તિ નિઃસ્વાર્થભાવે પ્રાણીઓને આપે છે.

જો તમે વહેંચીને ખાવાની ટેવ પાડશો, તો તમે પણ સર્વોચ્ચ આનંદ અને મહામાનવનું પદ મેળવી શકો છો.

અખંડજ્યોતિ, એપ્રિલ-૧૯૪૩, પેજ-૧

વાદળોની જેમ વરસતા રહો :-

જે પોતે ખાઈ શકતો નથી અને બીજાઓને આપી શકતો નથી તે ભલે કરોડપતિ હોય, છતાં કોઈ મામૂલી ગરીબ માણસ કરતાં ત કાંઈ વિશેષ નથી. યોગ્ય તથા અયોગ્ય માર્ગે કંજૂસાઈ કરીને તેણે જે ધન ભેગું કર્યું હોય છે તે તેને કામ લાગતું નથી. બીજાઓ જ એનો ઉપયોગ કરે છે. જે શુભ કાર્યોમાં પોતાનું ધન વાપરે છે તે મનુષ્ય બુદ્ધિમાન છે. તે વરસતાં વાદળો જેવો છે. પોતાની પાસે જે હોય છે તે વરસાવી દે છે, ખાલી થઈ જાય છે અને પાછો ભરાઈ જાય છે.

મિલનસાર અને ભલમનસાઈયુક્ત વ્યવહાર તથા બીજાના હિતનો ખ્યાલ રાખવો તે એવા ગુણ છે, એનાથી દુનિયા પોતાની બની શકે છે. સંસાર એમને ભૂલી શકતો નથી કે જેઓ પોતાનાથી નાના તથા મોટાઓ સાથે શિષ્ટતાથી વર્તે છે.

કડવું બોલનાર અને નિષ્કર સ્વભાવવાળા મનુષ્યનું જીવન નીરસ બની જાય છે, પછી ભલે તે માણસ ગમે તેટલો તેજસ્વી હોય. જે માણસને આટલા વિશાળ વિશ્વમાં હસવા કે સ્મિત કરવા યોગ્ય કશું દેખાતું જ ન હોય અને આખો દિવસ કુંઢાયા કરતો હોય તો તેને રોગી માનવો જોઈએ. ખરાબ સ્વભાવવાળા મનુષ્ય પાસે ભલે ગમે તેટલી વિદ્યા કે સંપત્તિ હોય, છતાં પણ તે ગંદા વાસણમાં રાખેલા દૂધ જેવો નકામો બની જાય છે.

અખંડજ્યોતિ, ફેબ્રુઆરી-૧૯૪૩, પેજ-૧૭

ક્રોધ ના કરશો માફ કરો :-

આગ તો એને જ બાળે છે, જે એની પાસે જાય છે, પરંતુ ક્રોધ તો એ કરનારને જ બાળે છે. જો આપણે પથ્થર પર હાથ પછાડીએ તો આપણને જ વાગે છે. ક્રોધી મનુષ્ય બીજાઓને પછી નુકશાન કરે છે. પરંતે પહેલાં તો પોતાને જ હાનિ પહોંચાડે છે. જો તમારામાં બળ હોય અને વિરોધી સામે બદલો લેવાની યોગ્યતા હોય, છતાં એને માફ કરો. ક્રોધ કરવો ખૂબ ખરાબ છે. જો તમે ક્રોધનો ત્યાગ કરો અને જે કંઈ કહેવા ઈચ્છા હોય તે શાંતિથી કહો, તો જેના માટે તમે વ્યાકુળ હો એ સમસ્યાઓનો અડધો ઉકેલતો આપમેળે જ આવી જશે.

આપણી બુરાઈ કરનાર સામેબદલો લઈએ એમાં આપણી મોટાઈ નથી. એવું તો કીડી પણ કરી શકે છે. મોટો તે છે, જે પોતાના શત્રુને માફ કરી દે છે, ધરતીને જુઓ. તમે એને ખોદો છો તો બદલામાં તે અન્ન પેદા કરે છે. શેરડીને પીલી નાખીએ છીએ તો બદલામાં તે મીઠો રસ આપે છે.

જેણે તમને નુકસાન કર્યું છે તે વિચારો કમજોર છે. એને માફ કરી દો આંધળા પર તલવાર ચલાવવી તે કોઈ બહાદુરી નથી. બદલો લેવાથી તમને થોડીવાર આનંદ થશે, પરંતુ ક્ષમા આપવાથી જે આનંદ મળશે તે ઘણા લાંબા સમય સુધી ટકશે.

અખંડજ્યોતિ, જાન્યુઆરી-૧૯૪૩, પેજ-૪૩

જ્ઞાનનો સંચય :-

વિદ્વાન મનુષ્યો સુંગઘિત ફૂલ જેવા હોય છે. તેઓ જ્યાં જાય છે ત્યાં સાથે આનંદ લઈ જાય છે. બધે જ એમનું ઘર હોય છે અને બધે જ સ્વદેશ હોય છે. વિદ્યા ધન છે. એની સરખામણીમાં બીજી વસ્તુઓ સાવ તુચ્છ છે. એ એવું ધન છે, જે આગલા જન્મોમાં પણ સાથે રહે છે. વિદ્યા દ્વારા સંસ્કારિત કરેલી બુદ્ધિ આગામી જન્મોમાં ક્રમશઃ ઉન્નતિ કરતી જાય છે અને એના કારણે જીવન ઉચ્ચતર બનીને પૂર્ણતા સુધી પહોંચે છે.

ફૂલો જેટલો ઉંડો ખોદવામાં આવે એટલું જ વધારે પાણી એમાંથી મળે છે. જેટલું વધારે અધ્યયન કરવામાં આવે છે તેટલા જ વધારે જ્ઞાનવાન બની શકાય છે. વિશ્વ શું છે અને એમાં કેટલી આનંદમયી શક્તિ ભરેલી છે. એને તે જ જાણી શકે છે કે જેણે વિદ્યા પ્રાપ્ત કરી છે. આવી અજોડ સંપત્તિને મેળવવામાં લોકો કોણ જાણે કેમ આઠસ કરે છે? ઉંમરનો તો કોઈ પ્રશ્ન જ નથી. મનુષ્ય ભલે ઘરડો થઈ ગયો હોય કે મરણ પથારીમાં પડ્યો હોય છતાં તેણે વિદ્યા પ્રાપ્ત કરવામાં ઉત્સાહ બતાવવો જોઈએ કારણ કે જ્ઞાન તો જન્મજન્માંતરો સુધી સાથે જનારી વસ્તુ છે.

વિદ્યા પ્રાપ્ત કરવામાં જેઓ મન નથી લગાવતા એ લોકો ખૂબ અભાગી છે. ભિખારીને દાતા પાસે તુચ્છ બનવું પડે છે એ રીતે આપણે જ્ઞાન મેળવવા માટે તુચ્છ બનીને કોઈની પાસે જવું પડે તો પણ જઈને જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરવું જોઈએ.

અખંડજ્યોતિ, ડીસેમ્બર-૧૯૪૨, પેજ-૧૫

તૃષ્ણાઓ છોડો :-

ઈચ્છાઓ પૂરી થાય છતાં સંતોષ થતો નથી, એટલું જ નહીં, તે પહેલાં કરતાં વધારે તીવ્ર બને છે કે મનુષ્ય અપૂર્ણ છે, પરંતુ જો પોતાની વાસનાઓ છોડી દે તો આ જીવનમાં જ પૂર્ણ બની શકે છે. તૃષ્ણા એક બંધન છે. તે આત્માને જન્મ તથા મૃત્યુની જાળમાં જકડી રાખે છે. જેને સતત સાંસારિક વસ્તુઓની તૃષ્ણા સતાવતી રહે છે તે ભવબંધનોમાંથી કઈ રીતે મુક્ત થઈ શકે? પ્રયંડનું ચક્ર ત્યાં સુધી ચાલતું રહે છે કે જ્યાં સુધી વિભિન્ન પ્રકારની ઈચ્છાઓ મનુષ્યો બાંધી રાખે છે ? જેમને મોક્ષ મેળવવાની ઈચ્છા હોય, જેમણે પૂર્ણ સત્યની શોધ કરવી હોય એમણે પોતાની ઈચ્છાઓને કાબૂમાં રાખવી જોઈએ.

આ સંસારમાં સંતોષ એ જ સર્વશ્રેષ્ઠ ધન છે. સ્વર્ગમાં પણ એના જેવી બીજી કોઈ સંપત્તિ નથી. કોઈ માણસ બહારથી ભલે ગમે તેટલો સ્વાધીન દેખાતો હોય, પરંતુ વાસ્તવમાં તે બિચારો કેદી જેવો જ હોય છે. એનું કારણ એ જ છે કે તેના મનમાં તૃષ્ણાઓનો વાસ હોય છે. તે ગમે તેટલો ધનવાન હોય છતાં તે ભિખારી જેવો જ છે. જો આપણે સંસારમાં કોઈ શ્રેષ્ઠ કર્મ કરવા ઈચ્છતા હોઈએ તો વારસના તથા તૃષ્ણાઓનો ત્યાગ કરી દેવો જોઈએ. કર્મ કરી, પોતાના કર્તવ્યમાં ભૂલ ના કરશો, પરંતુ ફળ મેળવવા માટે તરસ્યા ના બનો. જે કરે છે એને મળે જ છે, પરંતુ જે મેળવવા માટે વ્યાકુળ બને છે એની પર આપત્તિઓ આવી શકે છે.

અખંડજ્યોતિ, માર્ચ-૧૯૪૨, પેજ-૨૧

સાચો અને સારો વ્યાપાર :-

મનુષ્ય મરી જાય છે, એનો સાજસામાન, મહેલ વગેરે તૂટી ફૂટી જાય છે, પરંતુ કીર્તિ એક એવી વસ્તુ છે, જે યુગો સુધી જીવતી રહે છે. જે સર્વસ્વ ખોઈને પણ યશ મેળવે છે તે સારો વ્યાપાર કરે છે, ધાસનું છાપરું વેચીને પાકું મકાન ખરીદી લેવું તે બુદ્ધિની વાત છે. પોતાનું આખું જીવન ઉજજવળ કીર્તિ મેળવવા પાછળ જેઓ ખર્ચી નાંખે છે તે મહાન આત્મા છે. જેઓ જીવનભર માત્ર પેટ ભરતા રહે છે અને અંતે ફૂતરાની જેમ મરી જાય છે એવા અભાગિયાઓના પેદા થવાથી શો લાભ ?

જેમણે પોતાના ભવિષ્યની ચિંતા નથી અને સ્વાર્થની સીમાથી આગળ કશું જોઈ શકતા નથી તેઓ મરેલા જેવા છે, પછી ભલે તેઓ શ્વાસ લેતા હોય, ખાતાપીતા હોય કે હરતાફરતા જણાતા હોય. મૂર્ખ લોકો ધન ભેગું કરીને મૂકી જાય છે કે જેથી પોતાની પાછળવાળા થોડાક લોકો ખાય અને ખુશ રહે જો પોતાના જીવતે જીવ તે ધન શ્રેષ્ઠ કાર્યોમાં વાપર્યું હોત તો કેટલું સારું કે જેથી તે શ્રેષ્ઠ ભૂમિમાં ઉગીને પોતાની છાયામાં અનેક પ્રાણીઓને શાંતિ આપી શકત.

બેવફૂફ એને કહે છે કે જે લાભની વસ્તુને ફેંકી દે છે અને નુકસાનકારક વસ્તુઓને અપનાવે છે. જેઓ પોતાની જીભ દ્વારા કડવી અને ઠેકાણા વગરની વાતો કરે છે. એમને બેવફૂફ સિવાય બીજું શું કહી શકાય ? કોઈ માણસ ભલે ગમે તેટલો ભણેલો ગણેલો કે ચતુર હોય, પરંતુ જો તે ભલાઈ છોડીને બૂરાઈ અપનાવતો હોય તો એને એક નંબરનો મૂર્ખ માનવો જોઈએ.

અખંડજ્યોતિ, ઓક્ટોબર-૧૯૪૨, પેજ-૨૭

આપણી આર્થિક મુશ્કેલીઓ કઈ રીતે દૂર થાય?

કેટલાં દુઃખની વાત છે કે આપણે આપણો વ્યક્તિગત ખર્ચ, જરૂરિયાતો અને આવકના પ્રમાણમાં ખૂબ વધારી દીધો છે. જ્યારે તમે પૈસા માટે બીજાની સામે હાથ ધરો છો ત્યારે તમે બીજાની મહેનત છીનવી લેવા ઈચ્છો છો. સાથે સાથે તમારી પ્રતિષ્ઠા, પૌરુષ, સન્માન, પ્રસન્નતા વગેરે બીજાઓને વેચો છો. માગવું તે દરેક દ્રષ્ટિકોણથી હલકું કામ છે. સ્વમાની મનુષ્ય ભૂખ્યો રહેશે, પરંતુ કોઈની આગળ હાથ નહીં ફેલાવે. જે લોકો પૈસા ઉધાર લઈને ઉત્સવો અને અન્ય રીતે ખર્ચે છે તેઓ પોતાની જ સાથે મોટો અત્યાચાર કરે છે.

પોતાના ચરિત્રનું નિર્માણ એવી રીતે કરો કે યોગ્ય જરૂરિયાતો પૂરી કરવા માટે કદી ધનની ખોટ ન પડે અને વિલાસી જરૂરિયાતો માટે ધન ખર્ચવાની જરૂર જ ન ગણાય. પૈસાનું કામ ક્ષણિક આનંદ યા મજા કરવાનું નથી, પરંતુ મનુષ્યની શારિરીક, માનસિક, આર્થિક, સામાજિક, નૈતિક અને આધ્યાત્મિક સ્થિતિને ઊંચે ઉઠાવવાનું છે. ખોટો ખર્ચ કરવો એક રોગ છે. ઓછી આવકથી ગભરાશો નહીં, પરંતુ સાવધાની અને વ્યવસ્થાપૂર્વક એનો ઉપયોગ કરો. બજેટ બનાવીને, પોતાની જરૂરિયાતોને મર્યાદિત કરીને સંયમિત અને વ્યવસ્થિત જીવન જીવવું તે આર્થિક મુશ્કેલીઓ દૂર કરવાનો સરળ ઉપાય છે.

અખંડજ્યોતિ, જાન્યુઆરી-1950, પેજ-38,39

પ્રાર્થના સફળ ક્યારે થાય !

ઈશ્વરને કરેલી પ્રાર્થનાનો જવાબ ત્યારે મળે છે કે જ્યારે આપણી શક્તિનો ઉપયોગ સમાજસેવા માટે કરીએ. આળસ, પ્રમાદ, કામચોરી અને અજ્ઞાન જેવા દુર્ગુણો હોય એ મનુષ્યની દશા કાગળની થેલીમાં તેજાબ ભરીએ ને થેલીની જે દશા થાય એવી થાય. આવી થેલી વધુ સમય ટકી શકતી નથી. તરત જ ઓગળી જાય છે. ઈશ્વરનો નિયમ બુદ્ધિશાળી માળી જેવો છે, જે નકામા ઘાસને ઉખાડીને ફેંકી દે છે અને ઉપયોગી છોડની સારસંભાળ રાખીને ઉછેર કરે છે. જેમના ખેતરમાં નકામું ઘાસ અને નકામા છોડ ઉગે છે એમના અન્નનો પાક નષ્ટ થઈ જાય છે. પોતાના ખેતરની દશા બગાડી નાંખે એવા ખેડૂતનાં વખાણ કોણ કરશે? ઈશ્વરનો નિયમ નકામો પદાર્થ અને ગંદકી દૂર કરે છે કે જેથી સૃષ્ટિનું સૌંદર્ય નાશ ન પામે.

પ્રાર્થનાનો સાચો જવાબ મેળવવાનો સૌથી પહેલો માર્ગ આત્મવિશ્વાસ છે. નિષ્કાથી બજાવેલી ફરજ જ સાચી પ્રાર્થના ગણાય. ઈશ્વર નામની સર્વવ્યાપી સત્તામાં પ્રવેશ કરવાનો દરવાજો આત્મા છે. એજ આ ખાઈનો પુલ છે. અવિશ્વાસુ અને આત્મઘાતી લોકો જ મુશ્કેલીઓમાં ફસાઈ છે અને એ દુઃખ દૂર કરવા ફાંફા મારે છે. જે પોતાના આત્માનો તિરસ્કાર કરે છે તેને ઈશ્વરને ત્યાં પણ તિરસ્કાર મળે છે અને એમની પ્રાર્થના પણ નિષ્ફળ જાય છે.

અખંડજ્યોતિ મે 1943 પેજ-68

ઉત્સાહની સાથે વિવેક પણ જરૂરી છે

આપણે ઈન્દ્રિયોના ગુલામ નહિં, માલિક થઈને રહેવું જોઈએ. સંયમ વગર સુખ તેમજ પ્રસન્નતા મળી શકતાં નથી. રોજ નવા- નવા ભોગવિલાસની પાછળ દોડવાથી જીવનમાં દુઃખ અને અશાંતિ જ મળે છે.

શ્રીમદ્-ભાગવત ગીતા વાંચવાથી, સાંભળવાથી અને સમજવાથી ઈન્દ્રિયો પર સંયમ લાવી શકાય છે. ઈન્દ્રિયોના વેગ તથા પ્રવાહમાં વહી જવું તે માનવધર્મ નથી. કોઈ પણ સાધના-યોગ, જપ, તપ, ધ્યાન વગેરેની શરૂઆત સંયમ વગર થઈ શકતી નથી.

સંયમ વગર જીવનનો વિકાસ થઈ શકતો નથી. જીવનરૂપી સિતાર પર, હૃદયલોકમાં મધુર સંગીત એ જ સમય ગુંજે છે, જ્યારે એનાં તાર નિયમ અને સંયમમાં બંધાયેલાં હોય છે.

જે ઘોડાની લગામ સવારના હાથમાં નથી હોતી એ ઘોડા પર સવારી કરવી જોખમી હોય છે. સંયમની લગામ બાંધીને જ ઘોડાને નિશ્ચિત માર્ગ પર ચલાવી શકાય છે. એવી જ દશા મનરૂપી ઘોડાની છે. વિવેક તથા સંયમ દ્વારા ઈન્દ્રિયોને લગામમાં રાખીને જ જીવન યાત્રા આનંદપૂર્વક વિતાવી શકાય છે.

ઉછાંછળા યુવાનો ક્યારેક માનસિક, સામાજિક અને રાષ્ટ્રીય બંધનો તોડી નાખવા ઈચ્છે છે એ આપણી ભૂલ છે. જીવનમાં ઉત્સાહની સાથે સંયમ અને મર્યાદા એટલા જ જરૂરી છે, જેવી રીતે મહાભારતમાં અર્જુનની સાથે શ્રીકૃષ્ણ ભગવાન. આ બુદ્ધિને સ્થિર કરવાનો ઉપાય છે. જીવનમાં પ્રગતિ કરવા માટે ઉત્સાહ, ઉમંગ, પુરુષાર્થ વગેરે જેટલા જરૂરી છે તેટલો જ સંયમ, મર્યાદા, સારાનરસાને પારખવાનો વિવેક પણ જરૂરી છે.

અખંડજ્યોતિ મે 1964

માનવ દેહનો સદુપયોગ

આ શરીર જ ઈન્દ્રિયોના સ્વામીનું નિવાસસ્થાન છે એને તેમાં રહીને તે એવાં સુકર્મો રૂપી ઉત્તમ પાકની ખેતી કરે છે કે જેના વડે આ જીવન સુખશાંતિથી છવાઈ જાય. જો મનુષ્ય આ ઉપદેશનું પાલન કરશે, માનવદેહને ખોટા ભોગવિલાસમાં ન વેડફતાં તેનાં દ્વારા ઉત્તમ કાર્ય કરવાનું ધ્યાન રાખશે તો ચોક્કસ જ તેનું જીવન ઉચ્ચ સ્થિતિ પ્રાપ્ત કરશે અને તે સાંસારિક પાપ-પીડાઓથી અલગ થઈને લોકપરલોકમાં સુખશાંતિ તથા યશનો ભાગીદાર બની શકશે.

તે પોતાના પુરુષાર્થ દ્વારા આ લોકની સુખ સુવિધાઓને જ પ્રાપ્ત નહિં કરે, પરંતુ પરલોકને પણ સુધારી લેશે. ભગવાને વધારે નહિં, તો એટલી શક્તિ તો પ્રત્યેક પ્રાણીને આપી છે કે તે સંસારમાં સ્વાવલંબનપૂર્વક જીવનનિર્વાહ કરી શકે. જો તેમાં કોઈ અસફળ રહે તો આપણે એમ સમજી લેવું જોઈએ કે તે માનવદેહનો યોગ્ય ઉપયોગ નથી કરી રહ્યો અને કર્તવ્યથી દૂર રહીને બીજાઓની મહેનતના આધારે જીવન વિતાવવાં માંગે છે. જ્યારે તેમાં અડચણ પડે છે ત્યારે તે આખા સંસારનો દોષ કાઢે છે અને પોતાનો બધો જ દોષ બીજાઓને માથે નાખવાનો પ્રયત્ન કરે છે.

અખંડજ્યોતિ, ઓગષ્ટ- 1959 પેજ-27

સત્યસ્વરૂપ આત્મા

આત્માની બાબતમાં સાચી માહિતિ મેળવવી અત્યંત જરૂરી છે કારણ કે એના વિના જીવનયાત્રાનું સાચું સ્વરૂપ જ પ્રગટ થતું નથી, કોઈ ઉદ્દેશ્ય નક્કી થતો નથી અને આપણે પરિસ્થિતિઓના પ્રવાહમાં આમતેમ તણાતાં ફરીએ છીએ.

જો તમે પોતાને મહાન બનાવવા ઈચ્છતા હો તો પોતાના આત્માને મહાન બનાવવાનો પ્રયત્ન કરો. જો સંસારમાં સન્માનપૂર્વક જીવવા ઈચ્છતા હો તો તમારા આત્માનું સન્માન કરો. જો આત્માને પરમાત્મા સાથે જોડવા ઈચ્છતા હો તો પોતાને એ સંબંધને યોગ્ય બનાવો.

જ્યાં સુધી તમે આત્માને પરમાત્માની સાથે સંબંધ બાંધવા યોગ્ય નહિં બનાવો ત્યાં સુધી પરમાત્મા સાથે તમે સંબંધ સ્થાપી નહિં શકો. નીચતાથી ઉચ્ચતા તરફ, તુચ્છતાથી મહાનતા તરફ આગળ વધવાનો ઉપાય એક જ છે કે તમે તમારા આત્માને ઈશ્વરનો અંશ માનીને એને પૂરેપૂરું સન્માન આપો. સન્માનનો અર્થ એ નથી કે ઘમંડ કરવો, અહંકારી બનવું, અકડાઈને ચાલવું, ઉદ્ભત થઈ જવું તથા બીજાઓને નીચ માનવા, પરંતુ એનો અર્થ એ છે કે પોતાની અંદર ઈશ્વરનો પવિત્ર અંશ બિરાજેલો જોઈને એની પૂજા-અર્ચના કરો.

અખંડજ્યોતિ, જુન- 1942 પેજ-11

મનને સુધારો – તે સુધરી જશે

પવિત્ર વિચારોથી મન પર ઈચ્છિત સંસ્કારો પડે છે, તેનું શુદ્ધિકરણ થાય છે અને તેમાં ઊર્ધ્વગામી બનવાની રુચિ પુનઃ ઉત્પન્ન થાય છે. મન મનુષ્યના મનોરથોને પૂરા કરનારો સેવક છે. મનુષ્ય જેવી ઈચ્છા કરે છે તે પ્રમાણે મન તરત જ કરવા લાગે છે અને તે પ્રકારની પરિસ્થિતિનું સર્જન કરવા લાગે છે. મન તમારો સૌથી વિશ્વાસુ મિત્ર અને હિતકારી બંધુ છે.

એ સાચું છે કે ખરાબ વિચારોનો ત્યાગ કરવો શ્રમસાધ્ય અવશ્ય છે, પરંતુ અસાધ્ય નથી. વિકૃતિઓના પ્રમાણમાં જ સદ્પ્રયાસો કરવાની આવશ્યકતા છે. લાંબા સમયથી પાળેલી વિકૃતિઓ જેટલી જૂની હશે તેટલા જ ત્વરિત અને દ્રઢ અભ્યાસની આવશ્યકતા પડશે. અભ્યાસમાં લાગ્યા રહો. એક-બે વર્ષ જ નહિં, જીવનની અંતિમ ક્ષણ સુધી લાગ્યા રહો. વિકૃતિઓ સામે હાર માનીને બેસી રહેતી વ્યક્તિ જીવનમાં કોઈ પ્રકારની સફળતા મેળવી શકતી નથી.

મનના મનનાં શુદ્ધિકરણ માટે તેને પોતાને અનુકૂળ બનાવવામાં કેવળ વિચારશક્તિ જ નહિં, પરંતુ પોતાની કર્મશક્તિને પણ જોડો. જે કલ્યાણકારી વિચારનું સર્જન કરો તેને આચરણમાં પણ ઊતારો.

અખંડજ્યોતિ, જાન્યુઆરી- 1966 પેજ-10

આત્મનિરિક્ષણ અને તેની મહત્તા

બીજાઓના ગુણદોષના વિવેચનમાં મનુષ્ય જેટલો સમય બરબાદ કરે છે તેનો એક ટેકો પણ જો આત્મનિરિક્ષણમાં વાપરતો હોય તો તે આદર્શ મનુષ્ય બની જાય. બીજાના દોષો આપણને દેખાય છે, પરંતુ પોતાના દોષો માટે શાંત મનથી ચિંતન કરવું પડે છે. શરીર જોવાનું દર્પણ તો મળે છે, પરંતુ ચારિત્ર્ય જોવાનું દર્પણ હજી સુધી ક્યાંય જોવા મળ્યું નથી અને ન બનશે. જે વ્યક્તિ છિદ્રાન્વેષણ કરે છે તે મોટે ભાગે છૂપાયને કરે છે. પીઠ પાછળ બધાં એકબીજાને સારા કે ખરાબ કહે છે, નિંદા કરે છે. આપણી વાતચીતનો વિષય જ મોટે ભાગે પારકી નિંદા હોય છે. મનમાં ખરાબ ભાવના રાખીને વારંવાર લોકો ખુશામતીભરી પ્રશંસા કરતા રહે છે. આવી પ્રશંસા આત્મનિરિક્ષણ થતું અટકાવે છે. મનુષ્યના ચારિત્ર્યની આ સૌથી મોટી કમજોરી છે કે તે સદા પોતાની પ્રશંસાનો ભૂખ્યો હોય છે. અંતિમ શ્વાસ સુધી પણ મનુષ્યની આ ભૂખ તૃપ્ત થતી નથી.

સચ્ચાઈ તો તે જ છે, જે આપણા અંતઃકરણમાં છુપાયેલી છે. પોતાના ગુપ્તચર પોતે બનીને જ આપણે તેની શોધ કરી શકીએ છીએ. આત્મનિરિક્ષણ જ સ્વરૂપને આપણી સામે પ્રગટ કરશે અને ત્યારે આપણે આપણા ચારિત્ર્યમાં સુધારો કરી શકીશું.

આપણો વ્યવહાર જ આપણા ચારિત્ર્યનું પ્રતિનિધિત્વ કરે છે. આપણે પોતાને પોતાના જ્ઞાનથી નહિં, બલકે પોતાના વ્યવહારથી પારખવા જોઈએ.

અખંડજ્યોતિ, ડીસેમ્બર- 1964 પેજ-14

વિચારોની પ્રચંડશક્તિ

જે મનુષ્ય જેવું વિચારે છે તેવો જ બની જાય છે. જે જે બાબતોનો વિચાર તથા ચિંતન કરવામાં આવશે તે બધી જ વસ્તુઓ ચોક્કસ રૂપે આપણી પાસે આવી જશે. તેથી જેને આપણે મેળવવા માંગીએ છીએ એનો જ વિચાર કરો. આ વિચારોમાં પવિત્રતા લાવવા માટે બે મહાન ગુણોની પ્રશંસા આપણાં શાસ્ત્રોમાં કરવામાં આવી છે. તે છે દયા અને ક્ષમા.

દયાના વિચારો કરવાથી આપણામાં પવિત્રતા કરવામાં આવે છે તથા ક્ષમાથી પવિત્રતા કાયમ રહે છે. દયા વગર કે ક્ષમાની ભાવના રાખ્યા વગર કોઈને પણ શાંતિ મળતી નથી.

સદ્વિચાર તથા સદ્ભાવના જ આપણી સંપત્તિ છે. જે દિવસે તમને આ વિચારોની શક્તિનું જ્ઞાન થશે એ દિવસથી તમારી અનેક શંકાઓ અને સમસ્યાઓ આપમેળે હલ થઈ જશે. સારાં કામો કરવાથી પણ સારાં વિચારોની સંસ્કારવર્ધક શક્તિ વધુ શક્તિશાળી બને છે. મનુષ્ય જોઈ શકશે કે એ જે વિચારે છે તેવું થોડા સમય પછી એના વિચારોને અનુકૂળ વાતાવરણ બનતું જાય છે. જે જે પરિસ્થિતિઓ અને વસ્તુઓનું ચિંતન કર્યું હોય તે એની સૌથી નજીક આવી જાય છે. મનુષ્ય પોતાના વિચારોથી જ ઉચ્ચ કે નીચે બની જાય છે.

વિચાર જ કાર્યની પ્રેરકશક્તિ છે. વિચાર તથા કર્મનો એકબીજા સાથે ઘનિષ્ઠ સંબંધ છે.

અખંડજ્યોતિ, ફેબ્રુઆરી- 1955 પેજ-15/16

શક્તિનો સંચય કરો

જીવન એક પ્રકારનો સંગ્રામ છે. એમાં ડગલેપગલે વિપરીત પરિસ્થિતિઓ સામે તથા મુશ્કેલીઓ સામે લડવું પડે છે. મનુષ્યે અનેક વિરોધી તત્વોને ચીરીને પોતાની યાત્રા ચાલું રાખવી પડે છે. જ્યાં પર નજર નાખીને ત્યાં આપણે શત્રુઓથી ઘેરાયેલાં છીએ એવું લાગશે. “ દુર્બળ લોકો સબળ લોકોનો ખોરાક છે” આ કડવા સત્યનો લાચાર થઈને સ્વીકાર કરવો પડે છે. મોટી માછલી નાની માછલીને ગળી જાય છે. મોટાં વૃક્ષો આસપાસનાં નાના છોડવાઓનો ખોરાક ખેંચી લે છે અને તેથી પેલા નાના છોડવાઓ મૃત્યુના મુખમાં પહોંચી જાય છે. નાનાં જીવડાંને પક્ષીઓ ખાય જાય છે અને એ પક્ષીઓને બાજ જેવાં મોટા પક્ષીઓ મારી ખાઈ છે. ગરીબ લોકોનું અમીરો શોષણ કરે છે અને બળવાન દુર્બળને સતાવે છે.

આ બધી બાબતો પર વિચાર કરતાં આપણે એક જ નિર્ણય પર પહોંચવું પડે છે કે જો આપણે સબળ લોકોનો શિકાર ન બનવું હોય તો દુર્બળતા દૂર કરીને આપણે એટલી શક્તિનો સંચય તો અવશ્ય કરવો જોઈએ કે કોઈ આપણને નષ્ટ ન કરી નાખે.

સાંસારિક જીવનમાં પ્રવેશ કરતાં એક વાત સારી રીતે સમજી લેવી જોઈએ કે ફક્ત જાગરૂક અને બળવાન લોકો જ આ દુનિયામાં આનંદમય જીવનના અધિકારી બની શકે છે.

અખંડજ્યોતિ, ઓગષ્ટ- 1945 પેજ-169

જિંદગીમાં આનંદનું સર્જન કરો

ઊઠો, તમારી ચારેય બાજુ નવજીવનનાં બીજ વાવો, પવિત્ર વાતાવરણનું નિર્માણ કરો. જો તમે બીજાઓ સાથે દગો કરશો, જુદું બોલશો, ષડ્યંત્ર રચશો, ઠગશો તો તેનાથી તમારું પોતાનું જ પતન થશે. તમે પોતાના જ હલકા, તુચ્છ અને નીચ સાબિત કરશો. તમારી બધી શક્તિઓ ખર્ચીને પણ બીજાનું બહુ અનિષ્ઠ કરી શકો નહિ, પરંતુ એ હરકતોથી તમારો પોતાનો સર્વનાશ અવશ્ય કરી શકો છો.

ઈમાનદારીને વળગી રહો અને યોગ્ય સાધનો દ્વારા તમારી ઉન્નતિ માટે પ્રયત્ન કરો. તમારી તાકાતને સંસારની સામે પ્રગટ કરો, કારણ કે બળવાનોને જ સુખી, ઉન્નતિશીલ જીવન જીવવાનો અધિકાર છે. જો તમે તમારી શક્તિનો પૂરાવો રજૂ નહિ કરી શકો તો દુનિયા તમને એક નિઃસહાય, અનાથ, દુર્બળ, અને અભાગિયો માનશે અને તમારા નામની સાથે બિચારાની ઉપાધી જોડી દેશે.

તેથી હું કહું છું કે સંઘર્ષ કરો. જીવતા રહેવા માટે તથા પોતાના અધિકારો પ્રાપ્ત કરવા અને એમનું રક્ષણ કરવા માટે સંઘર્ષ કરો. વિશ્વાસ રાખો, આ આત્મોન્નતિના ધર્મયુદ્ધમાં તમને એ આનંદ મળશે કે જે દુનિયાની બીજી કોઈ વસ્તુથી મળતો નથી. મરેલાંની જેમ જીવવા કરતા એક વીરનું થોડીક ક્ષણો માટે જીવવું પણ વધારે સારું છે.

અખંડજ્યોતિ, ફેબ્રુઆરી- 1945 પેજ-46

રડવાથી કામ નહિ ચાલે

ઈશ્વરે મનુષ્યને સંપૂર્ણ યોગ્યતાઓ અને શક્તિઓ આપીને આ સંસારમાં મોકલ્યો છે. પરમાત્મા કદી એવું નથી ઈચ્છતા કે એમનો આ પુત્ર સિંહાસન પર બેસે અને બીજો દરવાજે દરવાજે ઠોકરો ખાતો ફરે. પિતાને પોતાનાં બધા સંતાનો વ્હાલા હોય છે. તે બધાને સુખી જોવા ઈચ્છે છે. જો તમે દુઃખી હો તો એમાં પરમાત્માનો દોષ નથી, પરંતુ તમે પોતે પોતાના પગ પર કુહાડી મારો છો. ઈશ્વરે આપણને સુખમય સ્વતંત્ર જીવન જીવવા માટે સ્વસ્થ શરીર અને મજબૂત મન આપ્યાં છે. તે આપણો અધિકાર મેળવવા માટે અને ઉન્નતિ કરવા માટે આપ્યાં છે, રડવા કે હાય હાય કરવા નથી આપ્યાં. એ બન્ને વરદાન આપવાનું કારણ એ છે કે મનુષ્ય સુખમય જીવન જીવે.

જેઓ પરમાત્માએ આપેલી શક્તિઓનો સદુપયોગ કરે છે તેઓ સર્વ રીતે સુખી અને સંપન્ન હોય છે, પરંતુ લોકો એ શક્તિઓનો દુરુપયોગ કરે છે એમને જીવનમાં દુઃખ ભોગવવું પડે છે. તેમને રોતાં કકળતાં જિંદગી વિતાવવી પડે છે. પોતાની શક્તિઓને ઓળખો. દુનિયામાં એવી કોઈ તાકાત નથી, જે તમને સુખ, શાંતિ અને સ્વતંત્રતાથી વંચિત કરી શકે. આજથી જ તમારી શક્તિઓનો સદુપયોગ કરવાનું શરૂ કરી દો. તમને પણ રાજસિંહાસન પર બેસવાનો અધિકાર આપમેળે જ પ્રાપ્ત થશે.

અખંડજ્યોતિ, નવેમ્બર- 1944 પેજ-235

શાંતિને આપણી અંદર જ શોધવી પડે છે.

શાંતિની ખોજમાં જતા પથિકે એ જાણી લેવું જોઈએ કે એકલા રહેવા કે જંગલ તથા પર્વતોમાં નિવાસ કરવા સાથે શાંતિને કોઈ સંબંધ નથી. જો એવું હોત તો એકલાં રહેતાં જીવજંતુઓને શાંતિ પ્રાપ્ત થઈ જાત અને જંગલ તથા પર્વતોમાં નિવાસ કરતી અન્ય જાતિઓ ક્યારની શાંતિ પ્રાપ્ત કરી ચૂકી હોત.

અશાંતિનું કારણ છે, આંતરિક નિર્બળતા. સ્વાર્થી મનુષ્ય ઘણી ઈચ્છાઓ રાખે છે અને તેમાં કમી રહેતાં વ્યગ્ર બને છે. અહંકારીનો ક્ષોભ જ તેને બાળતો રહે છે. કાયર મનુષ્ય ફરકતાં પાંદડાંથી પણ ડરે છે અને તેને પોતાનું ભવિષ્ય અંધકારથી ભરેલું લાગે છે.

નદી કે પર્વત સોહામણં અવશ્ય લાગે છે. આરામ કરવા માટે કે હવાપાણીની દ્રષ્ટિએ તે આરોગ્યપ્રદ હોઈ શકે છે, પરંતુ તેમાં શાંતિનો નિવાસ નથી. ચેતન આત્માને આ જડ પદાર્થો ભલા શાંતિ કેવી રીતે આપી શકે ? શાંતિ અંદર રહે છે અને જણે તે મેળવી છે તેને અંદરથી જ મળી છે. અશાંતિ પેદા કરતી વિકૃતિઓને જ્યાં સુધી પરાજિત કરવામાં આવે નહીં, ત્યાં સુધી શાંતિના દર્શન થઈ શકશે નહીં. ભલે કોઈ ગમે તેટલા રમણીય સ્થાનમાં નિવાસ કેમ ન કરે.

અખંડજ્યોતિ, ઓક્ટોબર- 1964 પેજ-1

પોતાનું ભાગ્ય પોતાના હાથે ઘડો :

દુર્ભાગ્યનું મુખ્ય કારણ મનુષ્યના મનોવિકાર છે. આનાથી જીવન બરબાદ થાય છે. કામ, ક્રોધ, લોભ તથા મોહ વગેરે દ્વારા જ મનુષ્યનું જીવન અપવિત્ર બને છે. ટૂંકમાં આને જ દુર્ભાગ્યની સંજ્ઞા આપવામાં આવે છે. તેથી મનુષ્યને માટે ઉચિત છે કે તે ઈન્દ્રિયો, મન અને બુદ્ધિની અસ્વચ્છતને દૂર કરવાનો સદાય અભ્યાસ કરતો રહે.

આથી તે ભવિષ્યને સુંદર બનાવી શકે છે. વસ્તુઓના વધારેમાં વધારે સંગ્રહને જ ભાગ્ય કહેવાતું નથી. મનુષ્ય જીવનમાં સદ્ગુણોનો વિકાસ થવો એ જ સદ્ભાગ્ય છે. આથી તેને શાશ્વત સુખ ને શાંતિની પ્રાપ્તિ થાય છે. સત્કર્મો જ સૌભાગ્યનું નિર્માણ કરે છે.

કર્મ ભલે આ જન્મનાં હોય કે પૂર્વ જન્મનાં, પણ તેમનું ફળ અવશ્ય મળે છે. પરિણામથી મનુષ્ય બચી શકતો નથી. દુષ્કર્મોનો ભોગ જે રીતે ભોગવવો જ પડે છે તે રીતે શુભ કર્મોથી સૌભાગ્ય અને લક્ષ્મીની પ્રાપ્તિ થાય છે. આ સુંદર તક જેને પ્રાપ્ત થાય તે જ સાચો ભાગ્યશાળી છે અને એના માટે નસીબના ભરોસે બેસી રહેવું પડતું નથી. કર્મોનો સંચય મનુષ્ય પોતે જ કરે છે. તેથી પોતાના સારાનરસા ભાગ્યનો નિર્ણાયક પણ તે જ છે.

પોતાના ભાગ્યને તે કર્મો દ્વારા સુધારે કે બગાડે છે. આપણું શ્રેય એમાં છે કે સત્કર્મો દ્વારા આપણે પોતાનું ભવિષ્ય સુધારી લઈએ. જે આ વાતને સમજી લેશે અને એ પ્રમાણે આચરણ કરશે તેને કદી દુર્ભાગ્યનું દુઃખ સહેવું નહીં પડે.

અખંડજ્યોતિ, માર્ચ- 1965 પેજ-16

મુશ્કેલીઓનું પણ સ્વાગત કરીએ. :

આપણે દુઃખમાં નકામા રડીએ છીએ. પોતાના ભાગ્ય કે ઈશ્વરની નિંદા કરીએ છીએ. દુઃખ તો પ્રકૃતિ માતાની એવી પ્રક્રિયા છે, ઈશ્વરનું એવું વરદાન છે, જેનાથી આપણે કાર્યરત બનીએ છીએ. જીવનની શક્તિનો ઉપયોગ કરીએ છીએ અને એથી આપણા સુખદ અને ઉજ્જવળ ભવિષ્યનું નિર્માણ થાય છે.

સુખને આપણે પ્રેમ કરીએ છીએ, પરંતુ દુઃખમાં રડીએ છીએ અને ચિંતા તથા શોકમાં ડૂબી જઈએ છીએ. આ આપણા એકાંગી દ્રષ્ટિકોણ અને અજ્ઞાનનું પરિણામ છે. સુખની જેમ જ દુઃખ પણ જીવનનું અભિન્ન પાસું છે. જો દુઃખ ન રહે તો આપણે સુખથી કંટાળી જઈશું. સુખના માદક નશામાં એકબીજાનો નાશ કરીશું, એટલું જ નહીં, આપણે સુખનું મૂલ્ય જ સમજી શકીશું નહીં. રાત્રિના અસ્તિત્વમાં જ દિવસનું જીવન છે. રાત્રી ન હોય તો દિવસ મહત્વહીન બની જશે. જેમ રાત અને દિવસ એક જ કાળનાં બે પાસાં છે તેમ સુખદુઃખ પણ આપણા જીવનનાં બે પાસાં છે જે રીતે રાત્રી બાદ દિવસ અને દિવસ બાદ રાત્રી આવે છે તે રીતે દુઃખ પછી સુખ અને સુખ પછી દુઃખનો ક્રમ ચાલતો જ રહે છે. જરૂર એ વાતની છે કે સુખની જેમ જ દુઃખનું પણ સ્વાગત કરીએ. શાંત મનથી સ્થિર તથા દ્રઢ રહીને પોતાના કર્તવ્યમાં લાગ્યા રહીએ. યાદ રાખો, જીવનમાં શાશ્વત મૂલ્યોને સમજી લેવાથી, કર્તવ્યમાં લાગી જવાથી, મુશ્કેલીઓ કે દુઃખ નામની કોઈ વસ્તુ બાકી રહેતી નથી.

અખંડજ્યોતિ, જાન્યુઆરી-1964 પેજ-18

આત્મસુધારની એક નવી યોજના :

આત્મસુધારની એક નવી યોજના એ છે કે પોતાના વ્યક્તિત્વની ગૂંચવણોને ઉકેલો. પોતાનું મનોવૈજ્ઞાનિક વિશ્લેષણ કરો. તમે બજારમાંથી કોઈ મશીન ખરીદો છો ત્યારે દુકાનદારને એની વિશેષતાઓ પૂછો છો, પરંતુ દુઃખની વાત એ છે કે મનુષ્યરૂપી આ મહાપ્રતાપી શક્તિપુંજ એવા શરીરની વિશેષતાઓ વિશે આપણે જાણતા નથી.

આપણા મસ્તકના અણુએ અણુમાં વિવિધ પ્રકારની શક્તિઓનો જે ખજાનો ભરેલો છે તેના વિષે તથા આપણા ગુપ્ત મનમાં વિવિધ પ્રકારના વ્યાપાર થાય છે એમના વિષે આપણને જ્ઞાન નથી. મનુષ્યની શક્તિ અનંત છે. તે ભૌતિકતાની સીમાને પાર કરીને આધ્યાત્મિકતાની સહાયથી ઊર્ધ્વગામી બને છે. આપણે પોતે જ આપણા વિકાસને અવરોધીએ છીએ, આગળ વધતા અટકી જઈએ છીએ, વિકાસ કરતા નથી. નવું જ્ઞાન અને પરાશક્તિના પ્રકાશ તરફથી નજર હટાવી લઈએ છીએ.

પહેલાં તમારી શક્તિઓ, વિશેષતાઓ અને યોગ્યતાઓને જુઓ. યોગ્યતામાં વધારો કરવા માટે અધ્યયન અને પરિશ્રમ કરવાં જરૂરી છે.

જો તમે યોગ્યતા વધારવા માગતા હો તો બે શત્રુઓની સાવધાન રહો.

- (1) નિરાશનો ત્યાગ કરો અને
- (2) અસફળતાથી હતાશ ન થશો.

એમ થવાથી ઉન્નતિના માર્ગમાં કાંટા પથરાય છે. સાવધાન, આત્મપ્રેરણાથી મુશ્કેલીઓને પાર કરીને આગળ વધો. જો એકબેવાર સફળતા ન મળે તો પણ પ્રયત્ન છોડશો નહિ, અડગ રહો.

સંતોષી હંમેશા સુખી :

અસંતોષ શારીરિક અને માનસિક સ્વાસ્થ્યનો સાવ નાશ કરી નાખે છે. આ એક માનસિક રોગ છે, આંતરિક ઉત્પાત છે. તેનાથી બચવામાં જ કલ્યાણ છે. જે લોકો એમ વિચારે છે કે અસંતોષ વડે પ્રગતિની આકાંક્ષા જાગૃત થાય છે તેઓ ભૂલ કરે છે. પ્રગતિ તો સ્વસ્થ આત્માનું સ્વાભાવિક ચિન્હ છે. શાંત અને સંતુલિત મસ્તક સદા પ્રગતિની વાત વિચારે છે અને તેના માટે એવી પ્રવૃત્તિઓ પણ અપનાવે છે, જે સફળતાની મંજિલ પાર કરવામાં સમર્થ હોય છે.

આપણે સંતુષ્ટ રહેવું જોઈએ. સંતોષમાં જ શાંતિ છે. આજે જે મળ્યું છે તેના માટે ઈશ્વરને અનેક ધન્યવાદ આપવા અને તેનાથી પૂર્ણરૂપે પ્રસન્ન રહેવું એ જ દરેક વિવેકશીલ માટે ઉચિત છે. જેમને આપણા કરતાં ઓછું મળ્યું છે એમની તુલનામાં ઓછાં સાધન અને હલકી વસ્તુઓ હોવા છતાં પણ આપણે ભાગ્યશાળી છીએ. આપણા આ સૌભાગ્ય બદલ આપણે શા માટે પ્રસન્ન ના થવું જોઈએ? કેમ સંતોષ ન માનવો ? જો સુખી રહેવાથી ઈચ્છા હોય તો સંતોષને પોતાના સ્વભાવમાં સામેલ કરવો જ પડશે.

વર્તમાન સ્થિતિ કરતાં વધારે સારી સ્થિતિ પ્રાપ્ત કરવા માટે પ્રયત્ન કરીએ એ ઉચિત છે, પરંતુ તેના માટે દુઃખી કે અસંતુષ્ટ થવાની જરૂર નથી. એ કાર્ય તો સંતુષ્ટ અને પ્રસન્ન મન વડે જ સહેલાઈથી થઈ શકે છે. આપણે સારામાં સારું પ્રાપ્ત કરવા માટે પ્રયત્નશીલ રહીએ અને ખરાબમાં ખરાબને સ્વીકરવા તૈયાર રહીએ તો અસંતોષ અને નિરાશાથી બચી શકાય છે.

અખંડજ્યોતિ, ફેબ્રુઆરી-1961 પેજ-22

દ્રષ્ટિને ગુણગ્રાહક બનાવો :

આપણે જેના દોષ જોવા બેસીએ છીએ એનામાં અનેક દોષ દેખાય છે. એમ લાગે છે કે આ માણસ યા પદાર્થમાં દોષો જ ભરેલા છે. એનામાં બૂરાઈઓ જ ભેગી થયેલી છે. પરંતુ જ્યારે ગુણગ્રાહક દ્રષ્ટિથી નિરિક્ષણ કરીએ છીએ ત્યારે દરેક પ્રાણી યા પ્રદાર્થમાં અનેક સારી બાબતો, ઉત્તમતા તથા વિશેષતા જણાય છે.

વાસ્તવમાં સંસારનું દરેક પ્રાણી તથા પદાર્થ ત્રણ ગુણોથી બનેલાં છે. તેમનામાં કેટલીક બૂરાઈઓ હોય છે તેમ કેટલાંક સારાં પાસાં પણ હોય છે. તેનાં ઉત્તમ તત્વોનો લાભ ઉઠાવવો કે દોષો જોઈને દુઃખી થવું તે આપણા હાથમાં જ છે. આપણા શરીરમાં કેટલાંક અંગો ખૂબ સુંદર હોય છે, પણ કેટલાક એવાં ગંદાં અને કુરૂપ હોય છે કે એમને ઢાંકી રાખવાં પડે છે.

આ ગુણ તથા દોષમય સંસારમાંથી જો આપણે ઉપયોગી તત્વોને શોધીએ, એમને પ્રાપ્ત કરીએ તથા એમની સાથે વિચરણ કરીએ તો આપણું જીવન સુખમય બની શકે છે. બૂરાઈઓમાંથી બોધપાઠ મેળવીએ, સાવધાન બનીએ, તેમનાથી દૂર રહીએ અને એમનું નિવારણ કરવાનો પ્રયત્ન કરીએ તો બૂરાઈઓ પણ આપણા માટે મંગલમય બની શકે છે. ચતુર મનુષ્ય એ છે કે જે બૂરાઈઓમાંથી લાભ મેળવી લે છે. ગુણગ્રાહક દ્રષ્ટિને જાગૃત કરીને આપણે દરેક પરિસ્થિતિનો લાભ ઉઠાવી શકીએ છીએ.

અખંડજ્યોતિ, એપ્રિલ-1948 પેજ-1

વિચાર અને કાર્યનો સમન્વય કેવી રીતે થાય ?

સંસારમાં એવું કોઈ કામ નથી, જેને તમે પાર ન પાડી શકો. જે કામ, જે સફળતા, જે આશ્ચર્યચક્રિત્તિ ફળ એક વ્યક્તિ પ્રાપ્ત કરી શકે છે એ બધું જ કરવાની શક્તિ તમારામાં પણ છે. જે પ્રતિભા, જે બુદ્ધિ તથા શક્તિ એક માણસ પાસે છે તે બીજા રૂપે તમારામાં પણ રહેલી છે. તમે જે ધારો તે કરી શકો છો. તમે જેની ઈચ્છા રાખશો તે જ પ્રાપ્ત થશો. જો તમે સુખસમૃદ્ધિની આશા રાખશો તો જ પ્રાપ્ત થશો. જો મુક્તિ માંગશો તો મુક્તિ મળશે. સંસાર એક કલ્પવૃક્ષ છે. તેની પાસે જે માગીશું તે આપશે. તમે વિભૂતિઓ માટે હાથ લાંબો કરશો તો તમારા માટે રત્નાકર, ધરતી અને હિમાલય મુક્તામણિના ભંડાર ખુલ્લા મૂકી દેશે. તમે આનંદની માગણી કરશો તો ત્યાં જ તમારા માટે સ્વર્ગ બની જશે. જો તમને હરિયાળું રમણીય સ્થળ જોવાની આદત હશે તો તમારા માટે શાશ્વત આનંદનું ધામ બની જશે. ફક્ત એકાગ્રચિત્ત થઈ ઉત્તમ અને ઉચ્ચ વિચારોને કાર્યરૂપે પ્રગટ કરતાં શીખી લો. તમારી આ મહાન શક્તિ છે. તેને ઈષ્ટ કાર્યમાં લગાડવાથી અભૂતપૂર્વ સફળતા પ્રાપ્ત થાય છે.

તમે આજે, અત્યારથી જ દ્રઢ સંકલ્પ કરો કે નકામા વિચારોમાં મગ્ન નહીં રહું. મારી કાર્યશક્તિ અનંત છે. મને પૂર્ણ અનુભવ થઈ ગયો છે કે મનુષ્ય જે કામ કરે છે તેનું જ તેને ફળ મળે છે. મારી ઉન્નતિ અથવા અધોગતિ, માન-અપમાન મારાં કાર્યો પર નિર્ભર છે.

અખંડજ્યોતિ, ઓક્ટોબર-1951 પેજ-19

સદ્જ્ઞાનનો સંચય કરો. :

સુખનો આધાર મન પર નથી, પરંતુ સદ્જ્ઞાન તથા આત્મનિર્માણ પર રહેલો છે. જેણે આત્મજ્ઞાન દ્વારા પોતાના દ્રષ્ટિકોણને સુસંસ્કારી બનાવી લીધો છે તે સાધનસંપન્ન હોય કે ન હોય છતાં દરેક પરિસ્થિતિમાં સુખી રહેશે. પરિસ્થિતિઓ ભલે ગમે તેટલી પ્રતિકૂળ હોય, છતાં તે એમને અનુકૂળ બનાવી દેશે. ઉત્તમ ગુણ અને ઉત્તમ સ્વભાવવાળો મનુષ્ય ખરાબ લોકો વચ્ચે રહેવા છતાં પણ સારા અવસરો પ્રાપ્ત કરી લે છે.

વિચારશીલ મનુષ્યો માટે ખરેખર આ સંસારમાં કયાંય કોઈ મુશ્કેલી નથી. શોક, દુઃખ, ચિંતા અને ભયનો એક પણ પણ તેમના સુખી પહોંચી શકતો નથી. દરેક પરિસ્થિતિમાં તેઓ પ્રસન્નતા, સંતોષ અને સૌભાગ્યનો અનુભવ કરે છે.

સદ્જ્ઞાન દ્વારા આત્મનિર્માણ કરવાનો લાભ ધન ભેગું કરવા કરતાં અનેક ગણો મહત્વપૂર્ણ છે. ખરેખર જે જેટલો જ્ઞાનવાન છે તે એટલો જ વધારે ધનવાન છે. એ જ કારણે નિર્ધન બ્રાહ્મણને બીજા સંપન્ન વર્ણો કરતાં વધારે સન્માન આપવામાં આવે છે.

મનુષ્યની સૌથી મોટી મૂડી જ્ઞાન છે. તેથી વાસ્તવિકતાને સમજો. રાતદિવસ ધન પાછળ પાગલ બનવાના બદલે સદ્જ્ઞાનનો સંચય કરો. આત્મનિર્માણ તરફ તમારી અભિરુચિને વાળો.

અખંડજ્યોતિ, જુલાઈ-1947 પેજ-2

નિરાશ ન બનો, નહીં તો બધું ખોઈ બેસશો.

મનુષ્યે કોઈપણ હાલત અથવા પરિસ્થિતિમાં નિરાશ ન બનવું જોઈએ. સૌ નિષ્ફળતાઓ મળવા છતાંપણ જે એકસો એકમી વાર પ્રયત્ન કરે છે તે અવશ્ય સફળ બને છે.

નિરાશા એક ભયાનક રોગ છે જેનાથી ન કેવળ માનસિક શક્તિનો હાસ થાય છે, બલ્કે શારીરિક સ્વાસ્થ્ય પણ બરબાદ થઈ જાય છે. નિરાશ વ્યક્તિ દરેક સમયે ચિંતા અને ક્ષોભથી બળતી રહે છે, જેના કારણે તેને ન તો ભૂખ લાગે છે અને ન ઊંઘ આવે છે. આથી તેની શારીરિક સ્થિતિ પર ભયાનક પ્રતિક્રિયા થયા છે. પાચન ક્રિયા અને રુધિરાધિસરણની ગતિ બગડી જાય છે, જેથી શરીર રોગોનું ધર બનીને ‘શરીરમ્ વ્યાધિમન્દિરમ્’ ની ઉક્તિ ચરિતાર્થ કરે છે. કોઈ નિરાશ હૃદયમાંથી પોતાના જેવા નિરાશ બંધુઓ માટે જ ચરિતાર્થ થવા જ તે પ્રગટ થઈ છે.

બને ત્યાં સુધી નિરાશાની ભયંકર બીમારીને પોતાની પાસે ના આવવા દેવી એ યોગ્ય છે અને જો તે કોઈ કારણસર હુમલો કરી બેસે, તો પણ તેને વધારે સમય સુધી ટકવા દેવી ન જોઈએ. આનો અનુભવ થતાં જ હાસ-પરિહાસ, વ્યંગ, વિનોદ અને મનોરંજન દ્વારા એને તરત જ ભગાડી દેવી જોઈએ. નિરાશાને એક ક્ષણ પણ આશરો આપવાનો અર્થ છે – જીવનમાં વિષાદનાં ઊંડાંબીજવાવીદેવાં.

અખંડજ્યોતિ, ડીસેમ્બર-1965 પેજ-20

મુશ્કેલીઓ તમારી સહાયક છે.

વિપત્તિઓ દ્વારા પરમાત્મા પોતાનાં રત્નોની ચમક વધારે છે. આથી તમે જુઓ કે તમારા જીવનમાં પણ મુશ્કેલીઓ છે કે નહીં. તમે અધ્યાત્મવાદી છો. તમારા જીવનમાં નરી મુશ્કેલીઓ વાઘની જેમ મોં ફાડીને ઊભી છે. તમે એનાથી વિચલિત તો બની રહ્યા નથી ને ? જો તમારા પગ લથડિયાં ખાતા હોય તો સંભાળીને ઊભા થાઓ. ધર્મ અને સતત ઉદ્યમનું અવલંબન લો. જેનામાં ધીરજ છે, જે પરિશ્રમથી પગ પાછા હટાવતો નથી તેના ગળામાં સફળતાની દેવી વિજયમાળા પહેરાવે છે. ધૈર્ય પ્રારંભમાં કડવું લાગે, પરંતુ તેનાં ફળ મધુર હોય છે.

આત્મનિર્ભર બનવાનો અને પોતાનામાં આત્મા વિશ્વાસ જાગૃત કરવાનો એક જ ગુરુમંત્ર છે કે તમે તમારા જીવનમાં મુશ્કેલીઓને આવવા દો. બીજાઓનાં દુઃખ, તકલીફ અને મુસીબતોમાં મદદ કરો. બીજાઓને સહાયતા કરો તો પરમાત્મા તમને પણ સહાયતા કરશે. બીજાઓના દુઃખને સમજો અને એવો અનુભવ કરો કે તમે બીજા અસંખ્ય લોકો કરતાં સુખી છો. આવો દ્રષ્ટિકોણ કેળવવાથી મુશ્કેલી અને દુઃખની સ્થિતિ ટળી જશે અને સફળતાનો માર્ગ ખૂલશે થશે.

મુશ્કેલીઓ નાના માનવીઓને નિસ્તેજ તથા નિષ્પ્રાણ બનાવી શકે છે, પરંતુ મહાન તે છે જે દુઃખની છાયામાં ઊછરે છે, બીજાઓના દુઃખ તથા મુસીબતોમાં મદદ કરે છે. પુરુષાર્થ પણ એનું જ નામ છે કે વ્યક્તિ પરિસ્થિતિઓ સાથે સંઘર્ષ કરે.

અખંડજ્યોતિ, એપ્રિલ-1964 પેજ-19-20

સત્સંગનું મહત્વ :

તમે એવા માણસોના પ્રેમપાત્ર બનવા સદાય પ્રયત્ન કરવા રહો કે દુઃખ આવતાં તમને મદદ કરવા તત્પર બને અને અને જેમનામાં તમને બૂરાઈઓમાંથી બચાવવાની તથા નિરાશાને આશામાં બદલવાની ક્ષમતા હોય.

ખુશામત કરનારા તો અનેક મળી શકે છે. મતલબી દોસ્તો પળવારમાં આવી મળેછે, પરંતુ એવા માણસો મળવા મુશ્કેલ છે, જે કડવી આલોચના કરી શકે, સાચી સલાહ આપી શકે, ધમકાવી શકે તથા ભયથી સાવધાન કરી શકે. રાજા તથા શાહુકારોની મિત્રતા કરવાનું તો બધા ઈચ્છે છે, પણ સૌથી ઉત્તમ મિત્રતા તો મહાના આત્માવાળા ધાર્મિક પુરુષોની હોય છે. જેનીપાસે મૂડી જ મૂડી ના હોય તે કેવો વેપારી ? જેને સાચો મિત્રો ન હોય તે કેવો બુદ્ધિમાન ? ઉન્નતિ કરવા માટે મનુષ્યને શ્રેષ્ઠ મિત્રોનો સહયોગ મળે તે ખૂબ જરૂરી છે. અનેક દુશ્મનો ઊભા કરવા તે મૂર્ખતા છે, પરંતુ એનાથી વધારે મોટી મૂર્ખતા એ છે કે સારા અને સાચા માણસોનો સાથ છોડી દેવો.

નિર્મળ બુદ્ધિ તથા શ્રમમાં વિશ્વાસ આ બે વસ્તુઓ કોઈપણ માણસને મહાન બનાવે છે. ઉત્તમ ગુણો અપનાવવાથી હલકો માણસ પણ મહાન બની જાય છે. નિરંતન લગન, સાવધાની તથા સમયનો સદુપયોગ નાનાને પણ મોટો બનાવી શકે છે, હીન મનુષ્યને પણ કુલીન બનાવી શકે છે.

અખંડજ્યોતિ, એપ્રિલ-1942 પેજ-14

જીવનનો સદુપયોગ :

મનુષ્યના જીવનનો મોટો ભાગ આહાર, નિદ્રા, ભય અને મૈથુનમાં પસાર થઈ જાય છે. શારીરિક જરૂરિયાતો પૂરી કરવામાં જ સમય અને શક્તિનો મોટો ભાગ વપરાઈ જાય છે. આપણે વિચાર કરવો જોઈએ કે શું આટલું જ માનવજીવનનું લક્ષ્ય છે ? આ બધું તો પશુઓ પણ કરે છે. જો માણસ પણ એમાં રચ્યોપચ્યો રહે તો એનામાં અને પશુમાં શો ફેર રહે ? સૃષ્ટિના બધા જીવોમાં સર્વશ્રેષ્ઠ સ્થાન મેળવવાના કારણે મનુષ્યની જવાબદારી પણ ઊંચી છે. જે પોતાના મહાન કર્તવ્ય તરફ ધ્યાન નથી આપતો તે ખરેખર મનુષ્ય તરીકેનું મહાન ગૌરવ મેળવવાનો અધિકારી નથી.

દુઃખ અને અધર્મને દૂર કરીને ધર્મની સ્થાપના કરવી તે મનુષ્યના જીવનનું લક્ષ્ય હોવું જોઈએ. ઈશ્વરે મનુષ્યને જે યોગ્યતાઓ અને શક્તિઓ આપી છે એનો સદુપયોગ એ જ હોઈ શકે કે બીજાઓને મદદ કરવામાં આવે, એમને સુખી અને શ્રેષ્ઠ જીવન જીવવામાં સહયોગ આપવામાં આવે. શારીરિક જરૂરિયાતો પૂરી કરવા માટે શ્રમ કરવો જરૂરી છે, પરંતુ સાથે સાથે એ પણ ધ્યાન રાખવું જોઈએ કે જીવનનિર્વાહ કર્યા પછી જે સમય અને શક્તિ બચે એનો ઉપયોગ ભલાઈ અને પરમાર્થમાં કરવો જોઈએ. જે મનુષ્ય સ્વાર્થ છોડીને પરમાર્થ તરફ જેટલું ધ્યાન આપે છે તે એટલો જ પોતાના જીવનનો સદુપયોગ કરી રહ્યો છે એમ સમજવું જોઈએ.

-અખંડજ્યોતિ, એપ્રિલ-1944 પેજ-83

સત્યમાં અખૂટ બળ ભરેલું હોય છે. :

તમે હંમેશા સત્ય બોલો, તમારા વિચારોને સત્યથી ભરપૂર બનાવી સત્યનું આચરણ કરો અને પોતાને સત્યથી તરબોળ રાખો. આમ કરવાથી તમને એક એવું પ્રચંડ બળ પ્રાપ્ત થશે, જે સંસારનાં તમામ બળોમાં સર્વશ્રેષ્ઠ હશે. કન્ફ્યુશિયસ કહેતા હતા કે સત્યમાં હજાર હાથીઓ જેટલું બળ હોય છે. એની સરખામણી ભૌતિક જગતના બીજા કોઈ પણ બળ સાથે કરી શકાતી નથી.

જે પોતાના આત્મા સમક્ષ સાચો છે, જે પોતાના અંતરાત્માના અવાજ મુજબ આચરણ કરે છે, બનાવટ, છળકપટ અને ચાલાકીને ત્યજી દઈને જેણે ઈમાનદારીને પોતાની નીતિ બનાવી લીધી છે, તે આ દુનિયામાં સૌથી બુદ્ધિશાળી મનુષ્ય છે કારણ કે સદાચરણથી મનુષ્ય શક્તિનો સ્ત્રોત બની જાય છે. એને કોઈ ભયભીત કરી શકતું નથી. એને કોઈનો પણ ડર લાગતો નથી. જ્યારે જૂઠા અને મિથ્યાભિમાની લોકોનું કાળજું વાતવાતમાં શંકાશીલ રહે છે અને પીપળાનાં પાંદડાંની જેમ ફફડતા રહે છે.

ધનબળ, જનબળ, શરીરબળ, મનોબળ વગેરે અનેક પ્રકારનાં બળ આ સંસારમાં હોય છે, પરંતુ સત્યનું બળ બધામાં સર્વશ્રેષ્ઠ છે. સાચો મનુષ્ય એટલો શક્તિશાળી હોય છે કે એની આગળ મનુષ્યોને તથા દેવતાઓને જ નહીં, પરંતુ પરમાત્માને પણ નમવું પડે છે.

-અખંડજ્યોતિ, નવેમ્બર-1945 પેજ-1

આપણું જીવનલક્ષ્ય – આત્મદર્શન :

આત્માનું સ્વાભાવિક સ્વરૂપ અત્યંત શુદ્ધ, પવિત્ર, અલૌકિક અને દિવ્ય છે. તેની અંતિમ અવસ્થા ધર્માચરણ અને ઈશ્વરનો સાક્ષાત્કાર છે. તે આ શરીરના માધ્યમથી જ્ઞાનથી મેળવવાથી અને પ્રયત્ન કરવાથી મળ છે. મનુષ્ય શરીરને જ્યારે એક વિશિષ્ટ ઉપકરણ માનીને ઈન્દ્રિયોની ગુલામીમાંથી ઉપર ઊઠે છે ત્યારે આપોઆપ જ આત્માનુભૂતિ થવા લાગે છે. જે માણસ આ સત્યને ઊંડાણ સુધી પોતાના હૃદયમાં સ્થાપી દે છે તે નાશવંત વસ્તુઓનો ખોટો મોહ છોડીને આત્માની પવિત્રતા તરફ આગળ વધે છે. ઈર્ષ્યા, દ્રેષ, ક્રોધ આદિ અનાત્મ તત્વોમાંથી તેની રુચિ ઓછી થવા લાગે છે. વિચારો અને વ્યવહારમાં પવિત્રતા પેદા થાય છે. જેટલો તે આત્માસાક્ષાત્કારની સમીપ આવે છે તેના પ્રમાણમાં દૈવી ગુણોનો તેનામાં સમાવેશ થતો જાય છે. ફળસ્વરૂપે સાચાં સુખશાંતિ અને સંતોષનાં પરિણામ પણ મળતાં રહે છે.

આત્માજ્ઞાન પ્રાપ્ત કરવા માટે મોટાં ઉપકરણો કે શાળાના શિક્ષણની પણ આવશ્યકતા નથી. કોઈપણ વ્યક્તિ પોતાના સામર્થ્ય કે વિશેષતાનું વિવેચન કરી શકે છે, આત્મજ્ઞાની બની શકે છે. આ માટે આત્મ નિરીક્ષણની ટેવ કેળવવી પડે છે. આ કાર્ય એવું નથી, જે કોઈથી ન બની શકે. આપણી ભૂલો, ત્રુટિઓ અને ટેવોમાં પ્રવેશેલી બૂરાઈઓને દ્રઢતાપૂર્વક શોધીને તેમને દૂર કરવી તે દરેક માટે શક્ય છે.

-અખંડજ્યોતિ, ઓગષ્ટ-1964, પેજ-3

સાચો સંતોષ જ સૌથી મોટું ધન છે. :

નિરાશ થવું, વારંવાર ચિડાવું, ચિંતા કરવી, બડબડાટ કરવો, બીજાઓની નિંદાફથલી કરવી અને પોતાની ફરિયાદો બધાને કહ્યા કરવી. આ બધા સડી ગયેલા વિચાર છે, મનના રોગ છે. તે આપણા મસ્તકની દુર્દશાને વ્યક્ત કરે છે. જેઓ આ રોગથી પિડાતા હોય તેમણે પોતાના વિચાર અને વ્યવહારમાં સુધારો કરવો અત્યંત જરૂરી છે. સંસારમાં પાપ તથા દુઃખનું પ્રમાણ વધારે છે એ વાત ખરી છે તેથી જ તેમને આપણા પૂર્ણ પ્રેમ અને દયાભાવની જરૂરિયાત છે. ફરિયાદો કરવાની જરૂર નથી. આવી ફરીયાદો તો બધા જ જગ્યાએ પહેલેથી જ છે. આથી જો જરૂર હોય તો આપણા આનંદી અને સંતોષી સ્વભાવની છે. કારણ કે તેની જ સર્વત્ર ઊણપ છે.

આપણે સંસારને આપણા સ્વભાવ અને વ્યવહારની મીઠાશ કરતાં વધારે કાંઈ જ આપી નથી શકતા. આ સિવાયનું બધું જ વ્યર્થ છે. આ જ સૌથી સારી વસ્તુ છે. સત્યા છે. સ્થાયી છે, અવિનાશી છે અને તેમાં જ બધાં સુખ અને પરમાનંદ સમાયેલાં છે.

તમારા પર જોએ વિપત્તિઓ આવે અથવા તમારે નુકસાન વેઠવું પડે તો તેનાથી તમે નિરાશ ના થાશો. બીજાઓના પાપ ભરેલા વ્યવહારની નિંદા કરવાનું અને તે વ્યક્તિઓનો વિરોધ કરવાનું બંધ કરી દો. બીજાઓને નુકસાન કરનારા દુષ્ટતાપૂર્ણ વિચારોને છોડી દો કારણ કે એનાથી જ તમને મનની શાંતિ, શુદ્ધ ધર્મ અને સાચા સુધારની પ્રાપ્તિ થઈ શકશે.

-અખંડજ્યોતિ, એપ્રિલ-1943 પેજ-1

મૃત્યુનો ભય દૂરકરી દો

મોતથી માણસ બહુ ડરે છે. એ ડરનું કારણ શોધતાં ખબર પડે છે કે મનુષ્ય મૃત્યુથી નહિ, પરંતુ પોતાનાં પાપોનાં દુષ્પરિણામથી ડરે છે. એવું જોવા મળે છેકે મનુષ્યને જો નષ્ટ કે વિપત્તિ ભર્યાં સ્થળે જવું પડે તો તે જતી વખત ખૂબ ડરે છે અને વ્યાકુળ થઈ જાય છે. મૃત્યુથી મનુષ્ય ગભરાય છે તેનું કારણ એ છે કે એનાં અંતરાત્માને એવું લાગે છે કે આ જીવનનો મેં જે દુરુપયોગ કર્યો છે એના પરિણામે મૃત્યુ પછી મારી દુર્ગતિ થશે. જ્યારે મનુષ્ય વર્તમાન કરતાં વધારે સારી, ઉન્નત અને સુખકર પરિસ્થિતિમાં જાય છે ત્યારે એને જરાય દુઃખ નથી થતું, પરંતુ પ્રસન્નતા થાય છે. જે લોકો પોતાના જીવનને નકામાં અને અયોગ્ય કાર્યોમાં વેડફી નાખે છે તેઓ જેવી રીતે બકરો કતલખાનાના દરવાજામાં પ્રવેશતાં ભાવિ પીડાની આશંકાથી ડરે છે તેવી જ રીતે ડરે છે.

જો તમે મૃત્યુના ભયથી બચવા ઈચ્છતા હો તો પોતાના જીવનનો સદુપયોગ કરવાનું, પોતાનાં કાર્યોને ધર્મમય બનાવવાનું શરૂ કરી દો. એવું કરવાથી તમારા અંતરાત્માને એવો વિશ્વાસ થવા લાગશે કે તમારું ભવિષ્ય અંધકારમય નહિ, પરંતુ પ્રકાશમય છે. જે ક્ષણે આવો વિશ્વાસ થશે તે જ ક્ષણે મૃત્યુનો ભય ભાગી જશે. ત્યારે તમે શરીર બદલવાને વસ્ત્રો બદલવા જેવી સામાન્ય બાબત માનવા લાગશો અને તમને એનાથી જરાય ડર નહિ લાગે.

-અખંડજ્યોતિ, સપ્ટેમ્બર-1944, પેજ-1

હે મનુષ્યો ! તમે પૂર્ણ મનુષ્ય બનો :

મનુષ્યતાના ઊંચા લક્ષ્ય સુધી પહોંચવા માટે જરૂરી સાધન છે – શ્રેષ્ઠ કામ કરવાં, પોતાની શક્તિ અને પરિશ્રમને નકામાં કાર્યોમાં ન વાપરતાં વ્યવસ્થિત રીતે સદ્કાર્યોમાં અને પોતાના લક્ષ્ય તરફ આગળ વધારવામાં વાપરવાં. સામાન્ય રીતે મનુષ્ય પોતાના સમય, શક્તિ તથા કાર્યને વ્યવસ્થિત રૂપ નથી આપી શકતો અને નકામાં ગુંચવણો ભર્યા કાર્યોમાં જ તમનો નાશ કરી નાંખે છે. ફળ સ્વરૂપે જીવનનાં અંત સુધી પણ તે પૂર્ણ મનુષ્ય નથી બની શકતો. એટલું જ નહીં, તેમનું જીવન ભાર રૂપ બની જાય છે. તેણે નકામાં કાર્યોથી દૂર રહેવું જોઈએ કારણ કે તેમાં ખોટી રીતે શક્તિ અને સમયનો નાશ થાય છે.

પોતાના સામર્થ્ય અને સ્થિતિને ધ્યાનમાં રાખીને તે પ્રમાણે સફળતાની દિશામાં આગળ વધવા માટે ક્રમબદ્ધ પગલાં ભરવાં જોઈએ. તેમાં પણ જો કોઈ મૂંઝવણ ઊભી થાય તો તેમાં વિવેક અને ધીરજથી કામ લઈને આગળ વધવું જોઈએ. આમ કરવાથી શક્તિ અને સમયનો દુરુપયોગ નથી થતો. કેટલાય મહાપુરુષોએ એકલા હોવા છતાં પણ ધીમે ધીમે મહાન કાર્યો તથા મહાન યોજનાઓને પાર પાડ્યા છે, જેને અચાનક થયેલાં જોઈને લોકો ચમત્કાર સમજી બેસે છે. આથી હંમેશાં નકામાં કામોથી દૂર રહીને પોતાની શક્તિ, સામર્થ્ય અને સ્વરૂપનો સદુપયોગ પોતાના પવિત્ર માર્ગ તરફ આગળ વધવા માટે કરવો એ પૂર્ણ મનુષ્ય બનવા માટે જરૂરી છે.

-અખંડજ્યોતિ, સપ્ટેમ્બર-1959, પેજ-7

પોતાની ભૂલોનો સ્વીકાર કરો :

માણસ જ્યારે કોઈ ભૂલ કરે છે ત્યારે એને એની ભૂલને લીધે બીક લાગે છે. એ વિચારે છે કે જો હું ભૂલનો સ્વીકાર કરીશ તો હું અપરાધી કહેવાઈશ. લોકો મને ખરાબ કહેશે અને ભૂલનો ભોગ બનવું પડશે. એ વિચારે છે કે આવી બધી ઉપાધિઓથી બચવા માટે સારું એ છે કે ભૂલનો સ્વીકાર ના કરું. એને સંતાડું કે બીજાના માથે ઢોળી દઉં.

આવી વિચાર ધારાથી પ્રેરાઈને ખોટું કામ કરનાર હંમેશા ખોટમાં રહે છે. એક ભૂલ છુપાવવાથી વારંવાર ભૂલો કરવાની હિંમત આવે છે એને લીધે અનેક ભૂલો કરવાની અને ગુનો છુપાવવાની ટેવ પડી જાય છે. ગુનાઓના ભારથી અંતઃકરણ મેલું અને દૂષિત બની જાય છે અને છેલ્લે માણસ દોષો અને ગુનાઓની ખાણ બની જાય છે.

ભૂલનો સ્વીકાર કરવાથી મનુષ્યનું મહત્વ ઘટી જતું નથી, પરંતુ એના મહાન આધ્યાત્મિક પાસાનો ખ્યાલ આવે છે. ભૂલને સ્વીકારવી એ બહુ મોટી બહાદુરી છે. જે લોકો પોતાની ભૂલનો સ્વીકાર કરે છે અને પ્રતિજ્ઞા કરે છે કે ભવિષ્યમાં આવી ભૂલ નહીં કરું તેઓ ધીમે ધીમે સુધારી જીવનમાં ખૂબ આગળ વધે છે. ભૂલને સ્વીકારવી અને સુધારવી એ આત્મોન્નતિનો ઉત્તમ માર્ગ છે. તમે ઈચ્છો તો પોતાની ભૂલ સ્વીકારી તમે નિર્ભય અને મજબૂત મનોબળવાળા બની શકો છો. આત્મબળ અને મનોબળ મજબૂત બનાવી અધ્યાત્મિક માર્ગે પ્રગતિ કરી શકાય છે. આત્માની ઉન્નતિથી આગલા જન્મમાં તમે મહાન બનવા તૈયારી કરી શકો છો. ભૂલને સુધારી લેવાથી જીવન સુખી બની શકે છે.

-અખંડજ્યોતિ, એપ્રિલ-1946, મુખપૃષ્ઠ

આત્માના આદેશનું પાલન કરો :

‘હે મૃત્યુને આધીન માનવ ! તું પોતાની જાતને ઓળખ કારણ કે તારી અંદર અને બીજાની અંદર એક દિવ્યશક્તિ રહેલી છે, જે બહાર આવીને સંસારના રંગમય ઉપર જુદા જુદા પ્રકારનાં નાટક કરે છે તથા પ્રમાણિત કરે છે કે ઈશ્વર છે.’”

જો તમે ખરેખરા અધ્યાત્મિ ઉન્નતિ યાહતા હો તો આત્માનો અવાજ ધ્યાનપૂર્વક સાંભળો અને તે પ્રમાણે કાર્ય કરો. દરેક શુભ, સાત્વિક તથા દેવોચિત શક્તિનું ઉદ્ભવસ્થાન તમારા પોતાના અંતરમાં રહેલું છે. સંસારની સર્વેશ્રષ્ઠ વસ્તુ ફક્ત એમાં જ સમાયેલી છે કે મનુષ્ય આત્મિક શક્તિઓનો કેટલો વિકાસ કરે છે. જો તે પોતાના આત્મા કહે તેમ કરતો હોય તો તેની ઉન્નતિ ચોક્કસ છે.

જે મનુષ્યો સંસારમાં સફળ જીવનના અભિલાષી હતા તે ભક્ત આધ્યાત્મિક પુરુષોએ સૌ પ્રથમ પોતાના અંતરાત્માને જગાડવાનું કાર્ય કર્યું. અંતઃકરણ દ્વારા ધ્યાનથી સાંભળીએ તો ઈશ્વરની આજ્ઞાને જાણી શકીએ છીએ. જો તમે અંતઃકરણની આજ્ઞાનું પાલન કરવાનું શીખી લો તો તમારે મોટાં મોટાં ધર્મ પુસ્તકોમાં અટવાઈ રહેવાની જરૂર નહિ પડે કારણ કે તે ભારેખમ ગ્રંથો પણ અંતરાત્માના સદુપયોગનું પરિણામ છે. અંતઃકરણના અવાજના આદેશનું પાલન કરવું એ જ દુનિયાના તમામ ધર્મોનું મૂળ છે.

અખંડજ્યોતિ, એપ્રિલ-1954, પેજ-109

શ્રેષ્ઠ કાર્યો કરો :

જ્યારે તમે સામાન્ય કક્ષાનાં કાર્યો કરો છો ત્યાં તમે તમારા માલિકને છેતરો છો, સાથે સાથે તમારી પોતાની જાતને પણ છેતરો છો. નિમ્ન કોટિનું કાર્ય કરવાથી તમને પોતાને જેટલું નુકસાન થાય છે એટલું નુકસાન તમારા માલિકને થતું નથી. માલિકને તો કદાચ થોડુંક નુકસાન થશે, પરંતુ અધૂરા મનથી કે મન વગર કરેલ નિમ્ન કોટિનું કાર્ય તમને એકદમ નીચલા સ્તરે લાવી મૂકશે. આળસ તમાર પર સવાર થઈ જશે અને પછી તમને એવાં સામાન્ય કાર્યો કરવાની જ ટેવ પડી જશે. જેમાં વધારે ધ્યાન, શ્રમ અને પ્રયત્નની જરૂર પડે છે એવાં શ્રેષ્ઠ કાર્યો કરવા તમારું મન તૈયાર નહિ થાય. તમારો આત્મવિશ્વાસ ધીરે ધીરે નષ્ટ થતો જશે અને એક દિવસ એવો આવશે કે તમે સાવ સામાન્ય કાર્ય સિવાય બીજું કાંઈ કરી નહી શકો.

તમે જે કોઈ કાર્ય કરો, ભલે પછી તે ઘરનું કામ હોય, દુકાન, ઓફીસ કે સેવાક્ષેત્રનું કાર્ય હોય, એમ છતાં તમે તમારું કામ મન વગર કે અધુરા મનથી ના કરો. પૂરા મનોયોગથી જો કાર્ય કરશો તો તમારી કુશળતા તથા મૌલિકતાની સર્વત્ર પ્રશંસા થશે. તમારો પોતાનો અંતરાત્મા પણ તેનાથી સંતુષ્ટ થશે.

શ્રેષ્ઠતા તથા ઉચ્ચતાના વિકાસ માટે કોઈની પાસે યાચના કરવી પડતી નથી. જે માણસ પોતાના કાર્યમાં કુશળતા પ્રાપ્ત કરે છે તેને લોકો પોતાનો નેતા માની પૂજે છે.

અખંડજ્યોતિ, માર્ચ-1954, પેજ-84

પરાજય વિજયનું પ્રથમ પગથિયું છે.

જો ખરા મનથી પ્રયત્ન કરવા છતાં તમે સફળ ના થાવ તો કોઈ વાંધો નથી. જો વિજયના માર્ગ આગળ વધતાં પરાજય મળે તો તે ખરાબ બાબત નથી. પ્રત્યેક પરાજયથી વિજયની દિશામાં આગળ વધાય છે. તે ઉચ્ચતર ધ્યેયનું પ્રથમ પગથિયું છે.

આપણે દરેક પરાજય એ સ્પષ્ટ કરે છે કે અમુક બાબતમાં આપણે પાછળ છીએ અથવા કોઈ વિશિષ્ટ સાધન તરફ આપણે પૂરતું ધ્યાન આપતા નથી. જ્યાં આપણી નિર્બળતા છે, જ્યાં મનોવૃત્તિ વિખરાયેલી છે, જ્યાં વિચાર અને ક્રિયા એકબીજાની વિરુદ્ધદિશામાં જઈ રહ્યાં છે, જ્યાં દુઃખ, કલેશ, શોક, મોહ, પરસ્પર વિરોધી ઈચ્છાઓ આપણને ચંચળ બનાવીને એકાગ્ર થવા દેતાં નથી એ તરફ પરાજય આપણું ધ્યાન ખેંચે છે.

પ્રત્યેક પરાજય આપણને કંઈક ને કંઈક શિખવાડી જાય છે. મિથ્યા કલ્પનાઓને દૂર કરીને આપણને સબળ બનાવે છે. આપણી વેરવિખેર વૃત્તિઓને એકાગ્રતાનું રહસ્ય શિખવાડી જાય છે. અનેક મહાપુરુષો માત્ર એ જ કારણે સફળ થયા હતાં કે એમને પરાજયનો કડવો સ્વાદ ચાખવો પડ્યો હતો.

અખંડજ્યોતિ, ફેબ્રુઆરી-1948, પેજ-1

તમે તમારી સાથે સદ્વ્યવહાર કરો.

તમે ઈશ્વરના પ્રતિનિધિ છો, તમે સર્વશ્રેષ્ઠ વિભૂતિના પૂજ છો, તો તમને કયો હક છે કે તમે તમારી જાતને દીનહીન કે અભાગિયા સમજો ? તમે ઈશ્વરનું અપમાન ના કરી શકો. ઈશ્વરત્વ એ સંસારની મૂળ ક્રિયાત્મક શક્તિ છે. સંસારમાં જે બધા પ્રત્યે સત્ય, સુંદર અને શિવ બની શકે છે તે ઈશ્વરત્વના સંસ્કાર તમારા રક્ત અને માંસમાં દોડી રહ્યા છે.

તમે તમારી સાથે સદ્વ્યવહારી બનવાનું શીખો. તમે બીજાનું ભલું ઈચ્છો છો. તમારા સંતાનનું શિક્ષણ, સ્વાસ્થ્ય, પ્રગતિ અને ભલાઈ માટે આકાશપાતાળ એક કરો છો. પત્ની અને બાળકોના હિત માટે સતત ચિંતા કરો છો. બીજાના ભલા માટે ચિંતા કરવી એ સારું છે, પરંતુ એનાથી શ્રેષ્ઠ માર્ગ એ છે કે તમે તમારા વિશે પણ ચિંતિત રહો.

બીજા સાથે ખરાબ વર્તન કરવું એને તમે પાપ કહો છો. આવા ખરાબ વ્યવહારને તમે ધુણાની દ્રષ્ટિએ જુઓ છો, પરંતુ તમે તમારી બાબતમાં જે વિચાર ધરાવો છો એ મારા મતે તો મહાપાપ છે. બીજાએ જે પાપ કર્યા છે એ તો દુનિયા જુએ છે, પણ તમે તમારી સાથે જે અન્યાય કરો છો એ પાપને તમે ધ્યાનમાં લેતા નથી. અંતર્દ્રષ્ટિથી અંતરાત્મા એ જુએ છે. તે ક્યારેક ક્યારેક તમને ધિક્કારે પણ છે. આ ચેતવણી પ્રત્યે તમે ધ્યાન આપતા નથી. તેથી તે શક્તિ ધીમે ધીમે ક્ષીણ થઈ જાય છે. તમે તમારી જાત પ્રત્યે સદ્વ્યવહારુ બનો.

અખંડજ્યોતિ, જાન્યુઆરી-1952, પેજ-8

કોઈનું ખરાબ ના ઈચ્છશો.

અગ્નિને જ્યાં મૂકવામાં આવે છે એ સ્થળ પહેલું ગરમ થાય છે અને સળગે છે. તેજાબ જો સામાન્ય ધાતુના વાસણમાં રાખવામાં આવે તો પહેલાં જ કાણું થઈ જાય છે. એવી જ રીતે દ્રેષ અને દુર્ભાવ, પાપ અને કુવિચાર જેના મનમાં રહે છે એ સૌથી પહેલાં એનું પોતાનું જ ખરાબ કરે છે. જ્યાં સુધી તે મનમાં ભરાયેલા રહે છે ત્યાં સુધી એ મનને સતત નુકસાન જ પહોંચાડે છે. જેના માટે દુર્ભાવ રાખીએ છીએ એને તો એની અસર ખૂબ ઓછી થાય છે. સૌથી વધુ અસર આપણને પોતાને જ થાય છે.

એટલે જ્યાં જેની સાથે મતભેદ હોય, વિરોધ હોય એને સાચી વાત કહી એને દૂર કરવા પ્રયત્ન કરવો જોઈએ. એના વિશે મનમાં ગાંઠ બાંધવાની કે દ્રેષભાવ રાખવાની જરૂર નથી. મહાત્મા ગાંધી આ સિક્કાંતોનો સફળ પ્રયોગ કરી ચૂક્યા છે. વિરોધી પ્રત્યે દુર્ભાવ રાખ્યા વગર પણ ખરાબ બાબત કે દુષ્મનનો વિરોધ કરી શકાય છે. આપણે પણ જરૂરિયાત પ્રમાણે એ માર્ગે ચાલી શકીએ છીએ.

આપણે બીજાના દુઃખને પોતાનું દુઃખ માનવું જોઈએ. ત્યારે જ આ સંસારમાં શાંતિનું સામ્રાજ્ય સ્થપાશે. આપણે દ્રેષ અને દુર્ભાવને ત્યજીને બધા પ્રત્યે પ્રેમભાવ રાખવો પડશે. સ્વાર્થવૃત્તિ છોડીને પરમાર્થવૃત્તિ અપનાવવી પડશે તો જ સંસારમાં સુખશાંતિનું વાતાવરણ રહેશે અને બધાનું કલ્યાણ થશે.

અખંડજ્યોતિ, જૂન-1953, પેજ-19

વેરની ભાવના છોડો :

વિરોધી વાતોને કદી મગજમાં ન ટકવા દો. એ કોણ જાણે ક્યારે વિદ્રોહ પેદા કરી દે ? અન્યનું દોષ દર્શન, ધૂણા કે દ્રેષ કરીને મનમાં વેરની ભાવના ન રાખો. પ્રત્યેક વ્યક્તિમાં સદ્ગુણ શોધો. ગુણ ગ્રાહકતાથી આપના સદ્ગુણ વધશે.

ધુણાના બદલામાં પ્રેમ કરો. કોઈનું અહિત ન વિચારો. બની શકે તો ઉપકાર કરો. બીજાનું હિત કરો કદાચ કોઈ અપરાધ કરે તો પણ તેને ક્ષમા આપો. એ ન વિચારો કે આથી તમને હાનિ થશે. સદ્ગુણો અને સદ્વિચારોની કિંમત અનેક ગણી વધીને પાછી ફરી છે.

આ સમગ્ર સંસાર પરમાત્માથી ઓતપ્રોત છે. જેવી રીતે એક જ સૂરજપાણીના અનેક ઘડામાં એક જ સરખો દેખાય છે તે રીતે શરીરની વિવિધતા હોવા છતાં પણ પ્રાણી માત્ર તે અવ્યક્ત પરમાત્માનાં જ પ્રતિબિંબ છે. એમની સાથે અલગતાનો ભાવ રાખવાનું તાત્પર્ય એ છે કે તમે પરમાત્માને દોષ દો છો. કોઈની પ્રત્યે વેરભાવના રાખવાનો અર્થ પરમાત્મા સાથે દ્રેષ રાખવાનો છે. તમે આ ભાવનાઓને મનમાંથી બહાર કાઢીને હંમેશા મંગલ જ વિચાર્યા કરો.

સદ્ભાવના આખા વાતાવરણમાં પ્રસરીને આપના હૃદયમાં પવિત્ર શાંતિ તથા મૈત્રીનો વિસ્તાર કરશે. આ રીતે મંગલ કર્મ કરનારાની કદી દુર્ગતિ થતી નથી. તે ચિરકાળ સુધી ધરતીના સુખનો ઉપભોગ કરતો રહે છે.

અખંડજ્યોતિ, મે-1965, પેજ-26

દુષ્કર્મોનાં પરિણામ ભોગવવાં પડે છે.

સંસારમાં મનુષ્ય પોતાના ક્ષણિક સુખને માટે અનેક પ્રકારનાં દુષ્કર્મો કરી નાંખે છે. તેને એ ખબર હોતી નથી કે આ દુષ્કર્મોનાં ફળ આપણે અંતે કોઈ પણ સ્વરૂપે ભોગવવાં પડશે. મનુષ્યને જાતજાતનાં જે કષ્ટો સહન કરવાં પડે છે, તેમને માટે અમુક અંશે સમાજ અને દેશકાળની પરિસ્થિતિ પણ જવાબદાર હોઈ શકે, પરંતુ મોટેભાગે તે પોતાનાં જ દુષ્કર્મોનાં પરિણામ ભોગવે છે. મનુષ્યનું શરીર દુઃખ ભોગવવા માટે મલ્યું નથી. એ આત્માકલ્યાણનું મુખ્ય સાધન છે. તેથી પોતાની પ્રવૃત્તિ પણ આત્મકલ્યાણ કે સુખ પ્રાપ્તિના ઉદ્દેશની પૂર્તિ હોવી જોઈએ. આના માટે ખરાબ સ્વભાવ તથા ખરાબ કર્મોથી બચવું પણ આવશ્યક બની જાય છે.

સાધનો પ્રાપ્ત કરીને જો આત્મા વિવેકનો સદુપયોગ કરે અને તેને સારા કર્મોમાં જોતરે તો આત્મા પોતાની શક્તિને વધારતાં સાધનોને પણ અનુકૂળ બનાવતા રહે છે અને અંતમાં પ્રારબ્ધથી સ્વતંત્ર બનીને પોતાની પૂર્ણ ઉન્નતિ કરી લે છે.

સત્યનું મુખ ઢંકાયેલું છે. હે સત્ય શોધક ! જો તું તેને પ્રાપ્ત કરવા ઈચ્છતો હોય, તો તે ઢાંકણને ખોલવું પડશે, જેનાથી સત્ય ઢંકાઈ ગયું છે. આત્મજ્ઞાનને પણ ખરાબ કર્મોએ આ રીતે ઢાંકી દીધું છે. તેથી તેને પ્રાપ્ત કરવા માટે આ અશુદ્ધ અવસ્થાનો ત્યાગ કરવો જ પડે છે.

-અખંડજ્યોતિ, માર્ચ-1966, પેજ-6

મનુષ્ય જીવનનો ઉદ્દેશ પણ સમજીએ :-

જેને ધારણ કરવાથી ભયમુક્ત શાંતિ મળે તે જ ધર્મ છે, તે જ લક્ષ્ય છે. બીજાઓના અધિકારની લોલુપતાથી મુક્ત રહીએ. આપણું કલ્યાણ, તૃષ્ણામુક્તિ, વાસનામુક્તિ તેમજ નિષ્કામ થવામાં છે. આપણી કામનાઓ જ બંધનમાં બાંધે છે. આથી ભૂલ થાય છે, અવનતિ થાય છે. મનુષ્ય બધી રીતે દીનહીન બનીને કષ્ટ અને કલેશની ઝંઝટો ભરેલું જીવન વિતાવતો રહે છે.

સુખ અને શાંતિ ભોગવિલાસમાં નહીં, પણ મનુષ્યની સચ્ચરિત્રતા, પ્રામાણિકતા અને પવિત્રતામાં છે. સદ્ગુણોમાં જ મનુષ્યનો વૈભવ છુપાયેલો છે, જેને પ્રાપ્ત કરીને જીવનનાં બધા અભાવ દૂર થઈ જાય છે.

જીવનલક્ષ્ય પ્રત્યે મનુષ્યની દ્રઢતા પ્રબળ હોવી જોઈએ. તેને વિચાર અને વિવેક દ્વારા સુદ્રઢ બનાવીને પોતાના જીવન લક્ષ્યને પ્રાપ્ત કરવાની સફલતા પ્રાપ્ત કરી શકાશે. જ્યારે મનુષ્ય વસ્તુસ્થિતિને સમજી લે છે, તો તેને માનવા અને અપનાવવામાં પણ કોઈ હેરાનગતિ થતી નથી.

જીવનલક્ષ્યની દ્રઢતા અને આત્મવિશ્લેષણનો વિવેક એટલો શુદ્ધ હોવો જોઈ કે સાંસારિક અવરોધોનો, ભોગનાં પ્રલોભનોનો તેના ઉપર પ્રભાવ ન પડી શકે ત્યારે સ્થિરતાપૂર્વક તે મહાનતાની તરફ આગળ વધી શકાય છે, જેને માટે મનુષ્યયોનિમાં જીવાત્માનો અવતાર થાય છે.

અખંડજ્યોતિ, માર્ચ-1965, પેજ-10

મન જીત્યું તો જગ જીત્યું.

મન મનુષ્યનો સૌથી મોટો શત્રુ છે. એની સાથે યુદ્ધ કરવું તે અઘરું કાર્ય છે. એની સાથેના યુદ્ધમાં એક વિચિત્રતા છે. જો યુદ્ધ કરનારો દ્રઢતાથી યુદ્ધ કરતો રહે, પોતાની ઈચ્છા શક્તિને મનના વ્યાપારો ઉપર લગાવી રાખે તો એ સૈનિકની શક્તિ ખૂબ વધે છે અને એક દિવસ તે એની પર પૂરેપૂરો વિજ્ય પ્રાપ્ત કરી લે છે.

મનને દ્રઢ નિશ્ચયમં સ્થિર રાખવાથી મુમુક્ષની ઈચ્છાશક્તિ પ્રબળ બને છે. મનનો સ્વભાવ મનુષ્યને અનુકૂળ બની જવાનો છે. એને કામ આપો. તે ચૂપચાપ બેસી શકતું નથી. જો તમે એને ફૂલો પર વિચરણ કરનાર પતંગિયું બનાવી દેશો તો તે તમને પરેશાન કરી મૂકશે. જો તમે એને ઉદંડ રાખશો તો તે રાતદિવસ ભટકતું જ રહેશે, પરંતુ જો તમે એને ચિંતન કરવા યોગ્ય બાબતોમાં સ્થિર રાખવાનો પ્રયત્ન કરશો તો તે તમારો સૌથી મોટો મિત્ર બની જશે.

જ્યારે તમારા મનમાં વાસનાનો પ્રબળ વેગ જાગે ત્યારે નિશ્ચયાત્મક બુદ્ધિને જાગૃત કરો. થોડી વાર માટે મનથી અળગા થઈ તેના વ્યાપારો પર તીક્ષ્ણ નજર રાખો. બસ, વિચારશુંબલા તૂટી જશે અને તમે તેનાથી ચલિત નહિ થાવ. મનનું કહ્યું ન માનો. આવો અભ્યાસ કરવાથી મન તમને આજ્ઞા નહિ કરી શકે, ઊલટું તે તમારો આજ્ઞાપાલક અનુચર બની જશે.

અખંડજ્યોતિ, માર્ચ-1945, પેજ-72

આપણા માટે નહીં, ઈશ્વરને માટે જીવીએ :-

બધા ઈશ્વરના પુત્ર છે અને બધામાં પરમાત્માનો નિવાસ છે એમ માનીને જો આપણે પરસ્પર એકતા, નિર્મળતા, પ્રેમ અને ઉદારતાનો વ્યવહાર કરવા લાગીએ તો જીવનમાં નિત્ય પવિત્રતાનું અવતરણ થવા લાગશે. સર્વત્ર સદ્વ્યવહારનાં દર્શન થવા લાગશે અને આજે જે કટુતા, સંકીર્ણતા અને કલહનું વાતાવરણ જોવા મળે છે તેનો અંત આવતાં વાર લાગશે નહીં.

આપણે કેવળ પોતાના શરીરને માટે જ નહીં, આત્માને માટે પણ જીવવું જોઈએ. જો મનુષ્યની સુવિધા અને સજાવટના તાણાવાણા વણતા રહેવામાં જ આ અતિકિંમતી જીવન વેડફી નાખે તો તેને તે લક્ષ્ય કેવી રીતે પ્રાપ્ત થશે, જેના માટે તે જન્મ્યો છે ? સ્વાર્થી વ્યક્તિઓ તો આવી દશામાં દ્રેષ અને પરાયાપણાની ભાવનાથી જગતને નારકીય કલેશ તથા કલહથી ભરી દેશે અને આ સંસાર અશાંતિ અને વિનાશની કાળી ઘટાઓથી ઘેરાઈ જશે.

જો ઈશ્વરનો પુત્ર કેવળ શારીરિક સુખોને માટે જ જીવન જીવશે તો આ સંસારમાં ધર્મનું રાજ્ય કદી ઉદય નહિ પામે. જો પોતાને માટે જ જીવવામાં આવે તો મનુષ્યને પશુઓ કરતાં શ્રેષ્ઠ કેવી રીતે કહી શકાય? ઈશ્વરનો પુત્ર પોતાને માટે નહીં, પરંતુ ઈશ્વરને માટે જ જીવી શકે. એના સિવાય તેની પાસે બીજો માર્ગ જ કયો છે ?

અખંડજ્યોતિ, ઓગષ્ટ-1964, પેજ-1

સમયને અનુરૂપ પોતાની મનોભૂમિ બનાવીએ.

આપણે નિરંતર એવી જાહેરાત કરતા રહ્યા છીએ કે અષ્ટગ્રહી પુણ્યપર્વ યુગનિર્માણનો એક અત્યંત મહત્વપૂર્ણ સંદેશ લઈને આવી રહ્યું છે. સમયની સાથે સાથે લોકોના વિચાર તથા કાર્યશૈલીમાં સારું કે ખરાબ પરિવર્તન આવતું રહે છે. અધ્યાત્મશાસ્ત્ર તથા સૂક્ષ્મ વિજ્ઞાનના તત્વદર્શીઓ આ તથ્યને સમજી શકે છે. તેઓ તે પ્રવાહથી બચવા અને પોતાની સ્થિતિને સંભાળતા રહેવા માટે સમયસર ચેતવણી પણ આપતા રહે છે. જે પ્રમાણે શિયાળો શરૂ થતાં જ ગરમ કપડાંની વ્યવસ્થા કરવી પડે છે. અને વર્ષાઋતુ આવતાં જ મકાનોની તૂટેલી છતોની સંભાળમાં લાગી જવું પડે છે તે જ પ્રમાણે ખરાબ સમયનો પ્રવાહ આવતાં, કળિયુગ જેવો કઠીન સમય આવતાં તેમાં સુરક્ષા માટે ઘણી વધારે સાવધાનીથી આપણી મનોભૂમિને યોગ્ય રાખવી પડે છે.

જે લોકો વર્ષાની ઉપેક્ષા કરીને છતની મરામત નથી કરતા તેમની છત ચૂલે છે. ઠંડી તેમને સતાવે છે કે જેઓ ગરમ કપડાંની વ્યવસ્થા કરતા નથી. કળિયુગનો ખરાબ પણ કેવળ તેમનેજ અસર કરે છે કે જેઓ પોતાની સુરક્ષા માટે સતર્ક રહેતા નથી. અન્યથા સદ્વિચાર, સત્કર્મ, સદ્ભાવ, સત્પ્રયત્ન દરેક કાળમાં શક્ય છે અને સજ્જનતાની જ્યોતીમાં પ્રગટી શકે છે. સત્યને પ્રાપ્ત કરવામાં મનુષ્ય કોઈપણ પરિસ્થિતિને ચીરતો સફળતા પ્રાપ્ત કરી શકે છે.

અખંડજ્યોતિ, માર્ચ-1962, પેજ-33

શાંત વિચારોની શક્તિ.

આપણે જે વિચારીએ છીએ એનો કાયમી પ્રભાવ આપણી ઉપર તથા બીજા ઉપર પડે છે. શાંત વિચાર ધીરે ધીરે આપણા મનને બદલી નાખે છે. આપણે અમથા જ એ કામોમાં પરોવાઈએ છીએ કે જે આપણી પ્રવૃત્તિને અનુકુળ છે અને એ કામોથી આપણે ડરીએ છીએ, જે આપણી પ્રકૃતિને પ્રતિકૂળ છે.

આપણા સ્વભાવને બદલવો એ આપણા હાથમાં છે. એને આપણા શાંત વિચારોથી બદલી શકાય છે. સ્વભાવ બદલાઈ જવાથી માણસ માટે કોઈ પણ વિશેષ પ્રકારનું કામ કરવાનું સરળ બની જાય છે.

જે કામને માણસ પોતાના ખરા મનથી કરવા નથી માગતો, પણ માત્ર દેખાડો કરવા ખાતર કરવું પડે છે, તો એમાં અનેક પ્રકારનાં વિઘ્નો દેખાય છે કારણ કે તમારું મન એ કાર્ય કરવા સંમત નથી. શાંતિથી માણસ પોતાની કોઈ ભૂલ અથવા કાર્યની નિષ્ફળતા પર વિચાર કરે તો એ એનું કારણ પોતાની અંદરથી જ મેળવે છે. જે કામ શાંત મનથી કર્યું હોય એનાથી આત્મવિશ્વાસ વધે છે અને એ કામમાં સફળતા અવશ્ય મળે છે.

શાંત મન દ્વારા વિચાર કરવાથી યાદશક્તિ તીક્ષ્ણ બને છે. ઈન્દ્રિયો સ્વસ્થ બને છે. જો ઈચ્છાઓ વધતી જાય તો શાંત વિચારોનો નાશ કરી નાખે છે. જે માણસની ઈચ્છાઓ જેટલી વધારે હોય છે એને ભય, ચિંતા, શંકા, વહેમ અને મોહમાયા પણ એટલી જ વધારે હોય છે.

અખંડજ્યોતિ, મે-1955, પેજ-5-6-7

ભાગ્યનું નિર્માણ આપણા હાથમાં છે.

રોટલીનો સ્વાદ એ જ જાણે છે કે જેણે પરિશ્રમ કર્યા પછી સખત ભૂખ લાગતાં ખાધું છે. ધનનો ઉપયોગ એ કરી જાણે છે કે જેણે પરસેવો પાડીને ધન મેળવ્યું છે. સફળતાનું મૂલ્યાંકન એ કરી શકે છે, જેણે અનેક મુશ્કેલીનો, વિઘ્નો અને પરાજય સામે સંઘર્ષ કર્યો હોય. જે વિપરિત પરિસ્થિતિઓ અને વિઘ્નો વચ્ચે હસતો રહે છે અને પરાજય પછી પણ વધારે ઉત્સાહથી સફળતા મેળવવા પ્રયત્ન કરે છે એ જ ખરેખર વિજય અને લક્ષ્મીનો અધિકારી છે.

જે લોકો સફળતાના માર્ગમાં થનાર વિલંબની ધીરજપૂર્વક પ્રતીક્ષા નથી કરી શકતા, જે લોકો સાટું પ્રાપ્ત કરવાના માર્ગમાં આવનાર વિઘ્નો સામે લડવાનું નથી જાણતા તે પોતાની અયોગ્યતા અને છીછરાપણાને બદલે ભાગ્યને દોષિત ઠેરવી પોતાને નિર્દોષ સાબિત કરવાનો હાસ્યાસ્પદ પ્રયત્ન કરે છે. આનાથી આત્માને કોઈ લાભ થતો નથી, પરંતુ હાનિ જ થાય છે. સૌથી મોટું નુકસાન એ થાય છે કે પોતાને અભાગિયો માનનાર મનુષ્યા આશાનાં કિરણોથી વંચિત રહી જાય છે અને નિરાશાના અંધકારમાં ભટકતો રહેવાના લીધે ભગવાનને મેળવવામાં ઘણો પાછળ રહી જાય છે.

વિઘ્નો, મુશ્કેલીઓ, આપત્તિઓ અને અસફળતા એ એક પ્રકારની પરીક્ષા જ છે. એનાથી પરખ થાય છે. જે આ પરીક્ષામાં પાસ થાય પછી સફળતાનો સાચો અધિકારી સિદ્ધ થાય છે. એને જ ભગવાન મળે છે.

અખંડજ્યોતિ, સપ્ટેમ્બર-1949, પેજ-31

વિચારોની શક્તિશાળી દુનિયા :

વિચાર પોતે જ એક મહાન શક્તિ છે.”તમે જેવું વિચારશો તેવા તમે બનશો” તમે વિચારો કે હું શક્તિ વગરનો છું, તો તમે શક્તિ વગરના થઈ જશો. તમે પોતાને મૂરખ માનશો તો તમે ખરેખર મૂરખ બની જશો. ધ્યાન કરો કે તમે પરમાત્માનું રૂપ ધારણ કરી લેશો. હંમેશાં સારી ભાવનાઓને અભ્યાસ કરો કરો. ક્રોધના સમયે પ્રેમની ભાવના રાખો. નિરાશામાં મનને આનંદ અને ઉત્સાહથી ભરી દો.

ખરેખર દુનિયા માત્ર એક ભાવના કે વિચાર જ છે. આપણું મન વિચાર વગરનું થતાં દુનિયા રહેતી નથી અને મન અવર્ણનીય આનંદમાં ડૂબકીઓ મારે છે. મનમાં જ્યાં વિચારો શરૂ થાય છે કે તરત જ આંખો સામે દુનિયા દેખાવા લાગે છે અને એનાં દુઃખો પણ દેખાય છે.

કુવિચારોને કેવી રેતી દૂર કરી શકાય? એ વિચાર ફરી ના કરીને. પુનરવૃત્તિને કેવી રીતે રોકી શકાય? બીજી વધારે આનંદદાયક વાતોનું ધ્યાન કરીને. દુઃખની ઉપેક્ષા કરો. એને ભૂલી જાઓ. વધારે આનંદદાયક વિષયનું ચિંતન કરો. આ મોટી સાધના છે.

ઊંચા વિચારોનું ધ્યાન કરો. આત્મામાં લીન થઈને આંતરિક ધ્યાન કરો, વિચારો, તર્ક કરો. તેનાથી સાંસારિક વિચાર, ઘુણા, દ્રેષ, વેર, કામ, ક્રોધ તરત જ નષ્ટ થઈ જશો.

અખંડજ્યોતિ, જૂન-1955, પૃષ્ઠ-4

સફળતાનો ગુપ્ત સ્ત્રોત દ્રઢ ઈચ્છાશક્તિ :

દ્રઢ ઈચ્છાશક્તિ, સદુદ્દેશ્ય અને પરમાત્માના ભરોસા પર મનુષ્યનાં બધાં કાર્યો પૂર્ણ થતાં રહે છે. એના વિના કોઈ પણ સંકલ્પમાં કાયમી સફળતા મળતી નથી. જે મનુષ્ય પોતાના જીવનમાં સફળ બનવાની ભાવના રાખતો હોય તે પોતાની શક્તિને ચેતનવંતી બનાવવાનો પ્રયત્ન કરે અને તેને સન્માર્ગે વાળે તો અવશ્ય પોતાના લક્ષ્યમાં સિદ્ધિ પ્રાપ્ત કરશે.

જે લોકોને પોતાનાં કાર્યોમાં નિષ્ફળતા મળે એમ લાગતું હોય તેમનામાં બીજું ગમે તે કારણ હોય, પરંતુ એક કારણ ઈચ્છાશક્તિની નિર્બળતા પણ છે.જો મન દઈને કાર્ય કરવામાં આવે તો તે નિર્બળતા ત્વરિત દૂર થઈ શકે છે.

જો જીવનમાં સફળતા પ્રાપ્ત કરવી હોય તો ઈચ્છાશક્તિને દ્રઢ બનાવો. એ દ્રઢ બનતાં કોઈપણ કાર્ય અધૂરું રહેશે નહીં. કાર્યમાં વિઘ્ન આવે તે સ્વાભાવિક છે. તેનાથી ગભરાવું જોઈએ નહીં. મનુષ્ય જીવન મુશ્કેલીઓથી ભરેલું છે, છતાં તે મુશ્કેલીઓ પણ પ્રયત્નપૂર્વક દૂર થઈ શકે છે.

કેટલાક નસીબમાં માનતા લોકો પણ પોતાના ઉદ્દેશ્યોમાં સફળતા મેળવતા નથી. તેઓ માને છેકે સફળતાનો આધાર ભાગ્ય પર રહેલો છે, પરંતુ આ દલીલ ભ્રમણા ભરેલી છે. તે મનુષ્યને હંમેશને માટે બેકાર બનાવી દે છે. તમને ભૂખ લાગી હોય, ભોજન સામે મૂક્યું હોય, પરંતુ જો તેને હાથ પણ ન લગાડો તો તે મુખમાં કેવી રીતે પહોંચશે?

-અખંડજ્યોતિ, નવેમ્બર-1961, પેજ-16

સારી વૃત્તિઓ સારા માર્ગે લઈ જાય છે.

તમે જે વાતને યોગ્ય માનતા હો, જે તમારો અંતરાત્મા કહે છે એને જ સત્ય માનો. તમારી સારી પ્રવૃત્તિઓ શાંત સમયે જે બાજુ વિચારે છે એને સારો માર્ગ સમજો. વ્યર્થ ચિંતનથી હંમેશા બચવું જોઈએ. સન્માર્ગે ચાલીને જ મનને શાંત રાખી શકાય છે. કદાચ એવું બને કે શરૂઆતમાં મન એકાગ્ર ન બને, પણ આત્મા પ્રબળ તત્વ છે. તેથી ધીરે ધીરે એ પોતે જ એમાં તન્મય થવા લાગશે. દુઃખનો ભાર હળવો થશે અને હૃદયને શાંતિ મળશે.

તમારો આત્મા જે વસ્તુને યોગ્ય માને એનો સંકલ્પ કરો. એમાં આગળ વધવાથી તમને આત્મબળ મળશે. એ કાર્યમાં મન લગાવવાથી તમારામાં શક્તિની વૃદ્ધિ થશે.

તમારી દુર્બળતા એ સંકલ્પની કમજોરી છે. તમે તમારા નિર્ણયને દ્રઢ મનથી પકડી નથી રાખતા. તમે એ સારી રીતે સમજી લો કે ઘડી ઘડી વિચારો બદલનારનું મન સિદ્ધિ મેળવી શકતું નથી. એના માટે મજબૂત સંકલ્પ અને દ્રઢ મન બન્ને જરૂરી છે. પોતાના વિચારોને પોતાના ઉદ્દેશ્યો પર એકાગ્ર રાખવાનો અભ્યાસ કરો.

સાવધાન, સત્યનો માર્ગ ક્યારેય ન છોડશો. ભલે તમારું મન ગમે તેટલા ક્ષુદ્રકા મારે. ઈન્દ્રિયો તો આમેય નકામી આમતેમ ભટકનારી છે. મનના સંયમથી જ સ્વર્ગ મળે છે. અનિયંત્રિત ઈન્દ્રિયોનો વિદ્રોહ જ નરક છે. મન અને ઈન્દ્રિયોને વશમાં રાખનાર જ સ્વર્ગનો અધિકારી છે.

-અખંડજ્યોતિ, નવેમ્બર-1959, પેજ-27

વાસ્તવિક પ્રાર્થનાનું સાચું સ્વરૂપ :

દરેક માનવી શાંતિ ઈચ્છે છે, ચિર શાંતિ, પરંતુ એવી શાંતિ છે ક્યાં? સંસારમાં તો અશાંતિનું જ સામ્રાજ્ય છે. શાંતિનો ભંડાર તો એક જ ફક્ત શક્તિપુંજ સર્વેશ્વર ભગવાન જ છે. એ જ પરમગતિ છે અને તેની નજીક પહોંચવા માટે સાચા હૃદયથી કરેલી પ્રાર્થના જ પાંખોનું કામ કરે છે. તેના અક્ષય ભંડારમાંથી જ સુખશાંતિ મળે છે.

પ્રાર્થના કરો. પોતાના હૃદયને ખોલીને પ્રાર્થના કરો. ભલે ગમે તે રૂપમાં કરો, જ્યાં ઈચ્છા હોય ત્યાં ઈચ્છા હોય ત્યાં કરો, એકાંતમાં કરો, પોતાની તૂટીફૂટી ભાષામાં કરો, કારણ કે ભગવાન સર્વજ્ઞ છે. તેઓ તરત જ આપની તોતડી ભાષાને સમજી લેશે. પ્રાતઃકાળે પ્રાર્થના કરો, બપોરે કરો, સાંજે કરો, બધે જ કરો અને બધી જ અવસ્થાઓમાં કરો. યોગ્ય તો એ જ છે કે આપની પ્રાર્થના સતત થતી રહે. એટલું જ નહીં, આપ સંપૂર્ણ પ્રાર્થનામય બની જવા જોઈએ.

પ્રભુ પાસે કાંઈ જ માગશો નહીં. તે તો બધાનાં માબાપ છે. બધાની જરૂરિયાતોને તે સારી રીતે જાણે છે. આપ તો તેમણે આપેલા કલ્યાણકારી નિર્માણને દ્રઢતાપૂર્વક સંપૂર્ણપણે સ્વીકારી લો. એમની ઈચ્છા સાથે પોતાની ઈચ્છાને જોડી એકરૂપ બનાવી દો. ભગવાનની ‘હા’ માં ‘હા’ મિલાવતા રહો, ત્યારે જ સાચી શાંતિનો અનુભવ કરી શકશો.

જ્યારે જે પણ પરિસ્થિતિ આવે, ભલે તે પ્રતિકુળ હોય, છતાં પણ ભગવાનને ધન્યવાદ આપો અને ખરા હૃદયથી કહો, ”હું તો આવું જ ઈચ્છતો હતો.”

-અખંડજ્યોતિ, સપ્ટેમ્બર-1956, પેજ-13

દરેક કામ ઈમાનદારી અને રુચિથી કરો.

જે પણ કામ કરો તેને આદર્શ, સ્વચ્છ, શ્રેષ્ઠ, પૂરું, સાચું તથા શાનદાર રીતે કરો. પોતાની ઈમાનદારી અને દિલચશ્મીને પૂરી રીતે તેમાં જોડી દો. આ રીતે કરેલાં ઉત્કૃષ્ટ કાર્યો જ તમારા ગૌરવને સાચી પ્રતિષ્ઠા અપાવવામાં સમર્થ બનશે. અધૂરાં, અસ્તવ્યસ્ત, અપ્રિય, નકામાં, ગંદાં, નકલી, જૂઠાં અને કાચાં કામ કોઈપણ મનુષ્યના સૌથી મોટા તિરસ્કારનું કારણ બને છે. આ વાતને તે જ માણસ સમજી શકશે કે જેને જીવનવિદ્યાનાં તથ્યોની જાણકારી હોય.

પોતાની ટેવોમાં સુધારો, સ્વભાવનું નિર્માણ તથા દ્રષ્ટિકોણમાં સુધારો કરવો તે જીવન વિદ્યાનાં જરૂરી અંગો છે. હલકી ટેવો, ખરાબ સ્વભાવ અને સંકુચિત દ્રષ્ટિકોણવાળી કોઈપણ વ્યક્તિને સભ્ય ગણી શકાય નહીં. તેને કોઈનો સાચો પ્રેમ અને વિશ્વાસ પ્રાપ્ત થઈ શકતાં નથી. જીવનવિદ્યાના અભાવમાં તે સદાય હલકી કક્ષાની જ રહેશે. કોઈ મોટી સફળતા તેને ક્યારેય નહીં મળી શકે.

કહેવાય છે કે મોટા માણસો હંમેશાં વિશાળ હૃદય અને શ્રેષ્ઠ બુદ્ધિવાળા હોય છે. અહીંયાં શરીરની લંબાઈ પહોળાઈનો ઉલ્લેખ નથી, પરંતુ દ્રષ્ટિકોણમાં શ્રેષ્ઠતાનો જ અભિપ્રાય છે. જેમને જીવન પ્રત્યે પ્રેમ છે. તેઓ પોતાને સુધારે છે, પોતાના દ્રષ્ટિકોણને સાચી દિશામાં વિકસાવે છે. ફળ સ્વરૂપે તેમની વિચારવાની અને કામ કરવાની પદ્ધતિ એવી થઈ જાય છે કે એના આધારે મહાનતા દિવસે દિવસે તેમની નજીક આવતી જાય છે.

-અખંડજ્યોતિ, જૂન-1961, પેજ-6

આચરણ અને વ્યવહારમાં સત્યનો પ્રયોગ :

મનુષ્યની ફરજ છે કે તે સત્ય અને અસત્યનો તફાવત જાણવાનો પ્રયત્ન કરે. સત્ય એ આધ્યાત્મિક જગતનું સર્વશ્રેષ્ઠ રત્ન છે અને ભગવાને તેને જાણવાની ચોક્કસ યોગ્યતા પણ મનુષ્યને આપી છે, પરંતુ આ આધુનિક જમાનાના ખરાબ વિચારનાર લોકોએ એનું સ્વરૂપ એવું ગંદું કરી નાખ્યું છે કે તેની ઓળખાણ કરવી પણ ખૂબ મુશ્કેલ થઈ ગઈ છે. એના માટે સૌથી પહેલો ઉપાય એ છે કે આપણે જાતે મન, વચન અને કર્મથી હંમેશા સત્યનું પાલન કરીએ. જે માણસ સત્યનું પાલન કરે છે તે સત્ય અને અસત્યની ઓળખ પોતાના સામાન્ય જ્ઞાનથી તરત જ કરી લે છે.

સત્ય અને અસત્યની ઓળખ પર એટલા માટે ભાર મૂકવાની જરૂર છે કે જગતમાં આજકાલ અનેક મૂર્ખતાપૂર્ણ અસત્ય વિચાર અને અંધવિશ્વાસ ફેલાયેલા છે અને જે માણસ તેમનો ગુલામ બની રહે છે તે ક્યારેય પ્રગતિ કરી શકતો નથી.

એટલા માટે તમારે કોઈ એવી વાત ગ્રહણ કરવી ન જોઈએ કે જેને ઘણા લોકો માનતા હોય અથવા તો સદીઓથી ચાલી આવતી હોય અથવા તો ધર્મગ્રંથોમાં લખેલી હોય, જેને લોકો પવિત્ર માનતા હોય. તમારે જાતે તે વાત વિચારીને તે સાચી છે કે ખોટી યા યોગ્ય છે કે અયોગ્ય છે તેનો નિર્ણય કરવો જોઈએ. યાદ રાખો કે એક વિષયમાં ભલે એક હજાર માણસની સંમતિ હોય, પરંતુ જો તે લોકો તે વિષયમાં કશું પણ જાણતા ન હોય તો તેમના મતની કશી કિંમત રહેતી નથી.

અખંડજ્યોતિ, જૂન-1957, પેજ-15

વિશ્વાસ કરો કે તમે મહાન છો.

વિશ્વાસ કરો કે તમે મહાન કાર્ય કરવા માટે જન્મ્યા છો. તમારી અંદર મહાના આત્માનો નિવાસ છે. વિશ્વાસ કરો કે તમે શરીર નહિ, આત્મા છો. તમે નશ્વર નહીં, અમર છો. તેથી કોઈ તમારો નાશ કરી શકે નહિ, કોઈ તમને વિચલિત કરી શકે નહિ.

વિશ્વાસ કરો કે તમે એકલા નથી. નદી, પર્વત, જંગલ કે એકાંતમાં પણ તમે એકલા નથી. તમારી સાથે સર્વશક્તિમાન પરમાત્મા છે. જ્યારે તમે ગાઢ નિદ્રામાં સૂતા હો છો ત્યારે પણ સર્વવ્યાપક પરમાત્મા તમારી સાથે, તમારા અંગે અંગમાં હોય છે. એ અનંત પિતાએ જ તમને જીવન આપ્યું છે. તે તમને મહાન અને ચિરાયું બનાવવા ઈચ્છે છે. તેથી કોઈપણ પરિસ્થિતિમાં તમે પોતાને એકલા ના માનશો, જ્યારે નિરાધારનો આધાર, સમ્રાટોનો પણ સમ્રાટ પરમ પ્રભુ તમારી સાથે છે, તો પછી તમે તમારી જાતને નિરાધાર અને અસહાય શા માટે માનો છો? આખા સંસારની બધી શક્તિઓ તમારો વિનાશ કરવા ભેગી થઈ હોય તો પણ શું? વિશ્વાસ રાખો કે પરમ પિતા તમારું રક્ષણ કરી રહ્યો છે. તેથી કોઈ તમારો વાળ પણ વાંકો કરી શકે નહિં.

આત્મ સમર્પણનો અર્થ એ નથી કે તમે આત્મવિશ્વાસ ખોઈ બેસો. જો તમે પરમાત્મા આગળ સમર્પણ કર્યું હો તો તમારો આત્મવિશ્વાસ જાગૃત થવો જોઈએ. જો એટલું થશે તો તમે મહાન બની જશો, તમને ભય નહિ લાગે. તમે મહાનની સાથે ભળીને મહાન બની જશો.

-અખંડજ્યોતિ, ડીસેમ્બર-1949, પેજ-11

સ્થાયી સુખ કયાં છે?

આપણે મોટે ભાગે શારીરિક તથા માનસિક સુખ શોધતા ફરીએ છીએ, પરંતુ જે ખરેખર સૌથી ઉત્તમ સુખ છે એ આધ્યાત્મિક સુખની તો આપણને ખબર જ નથી. આપણાં બધાં કાર્યોમાં સુખ મેળવવાની ઈચ્છા છુપાયેલી હોય છે. આપણે સ્થૂળ લાભ જોનારા મનુષ્યો બાહ્ય વસ્તુઓથી જ સુખ મેળવવાની ઈચ્છા રાખીએ છીએ, પરંતુ શું બાહ્ય વસ્તુ કોઈને સુખ આપી શકે ખરી? આ જગતમાં આપણા સુખનો સામાન બહાર નથી, પરંતુ આપણી અંદર છે. હિંદુ શાસ્ત્રો પણ એ વાતનું પ્રમાણ આપે છે કે મનનું તત્વ જાણ્યા વગર બાહ્યજગતમાં સુખોની કોઈ આશા રાખી શકાય નહિ. તેથી મનનું તત્વ જાણવું અને એની ઉપર પૂરેપૂરો કાબૂ રાખવો ખૂબ જરૂરી છે. મનને જીતી લેવાથી આપણે આખા સંસારને જીતી શકીશું.

મનુષ્ય માટે સુખની ખાણ, આનંદનું ઝરણું આપણી અંદર જ છે. બહાર તો તેની માત્ર ઝલક દેખાય છે. શાસ્ત્રનું કહેવું સાચું જ છે કે જો આપણે સત્યવસ્તુ, બ્રહ્મ ત્યાં પરમાત્માને જાણવો હોય તો સૌ પ્રથમ આપણે આપણા ચિત્તને સ્થિર બનાવવું પડશે. એને સાધનાનું, ધર્મનું એક અંગ કહે છે. તેથી કાયમી સુખ મેળવવા માટે આપણે ધર્મનો આશ્રય લેવો જ પડશે. ધર્મ જ આપણને વર્તમાનના ક્ષણિક સુખના બદલે ભવિષ્યમાં મળનારા અક્ષય સુખનો માર્ગ બતાવે છે.

-અખંડજ્યોતિ, સપ્ટેમ્બર-1942, પેજ-18

માનવતાના આદર્શો પર આસ્થા

સમૃદ્ધિ વધવી જોઈએ, પરંતુ સાથે સાથે જવાબદારી સમજીને પ્રાપ્ત સાધનોનો સદુપયોગ કરવાની વિવેકશીલતા પણ વધવી જોઈએ.

મનુષ્યનું આંતરિક સ્તર એ આધાર પર ઘડાવું જોઈએ કે તે સ્વયં આનંદથી રહે અને બીજાઓને આનંદથી રહેવા દે. સ્વયં પ્રગતિશીલ બને અને બીજાઓને પ્રગતિના પથ પર ચાલવામાં સહયોગ આપે. અનીતિને ન તો સહન કરે અને ન કોઈને અન્યાયપૂર્વક સતાવે. પોતાના કર્તવ્યનું પાલન કરે અને બીજાઓની સામે એવો સાદર્શ રજૂ કરે, જેથી તેમને ઉત્તમતાના માર્ગ પર ચાલવાની પ્રેરણા મળે. ધનસંગ્રહની તૃષ્ણા, પદ, અધિકાર, સત્તા તેમજ અહંકારની પૂર્તિમાં આજે જે રીતે લોકો પોતાની ઉન્નતિ સમજે છે અને મોજમજા કરી લેવી જીવનની સફળતા માને છે તેવી જ રીતે જો જીવનને આદર્શ, મહાન, કર્તવ્યપરાયણ તથા ધર્મપરાયણ બનાવવાની દરેક વ્યક્તિને લગની લાગી જાય, તો મનુષ્ય આદર્શ મનુષ્ય બની શકે છે અને માનવી બધાં પ્રાણીઓમાં કેટલો મહાન છે એનો પ્રત્યેક ક્ષણે અનુભવ કરી શકે છે. સદ્ભાવનાઓમાં જે લોકોનું મન ડૂબેલું રહેશે તેમનું શરીર આદર્શ રજૂ કરવાનું કાર્ય જ કરશે.

તે કાર્યોથી તે વ્યક્તિઓનું અંગત કલ્યાણ તો થશે જ, પરંતુ સાથે સાથે જે તેમના સંપર્કમાં આવશે તેઓ પણ સંતોષ અને પ્રસન્નતાનો અનુભવ કરશે.

-અખંડજ્યોતિ, માર્ચ-1962, પેજ-5

ભલે ટૂંકું પણ શ્રેષ્ઠ જીવન

જેમનો દ્રષ્ટિકોણ ઉત્કૃષ્ટ હોય, તેમના હાથમાં જઈને નકામી વસ્તુ પણ સુંદર બની જાય છે. તેઓ પોતાની અભિરુચિ પ્રમાણે તેને પણ ઢાળે છે. સંત ઈમર્સનનો દાવો હતો કે તેઓ નરકમાં જઈને ત્યાં પણ સ્વર્ગનું વાતાવરણ ઉત્પન્ન કરી શકે છે.

સુરુચિનો જાદૂ સામાન્ય અને તુચ્છ વસ્તુઓ તથા વ્યક્તિઓને પણ સુંદર બનાવી દે છે, પરંતુ જો દ્રષ્ટિકોણ દૂષિત હશે તો ભલાઈ પણ ધીમે ધીમે બૂરાઈમાં બદલાઈ જશે. સાપના પેટમાં જઈને દૂધ પણ ઝેર બની જાય છે. કુસંસકારી વ્યક્તિ પોતાના સંપર્કમાં આવનારી વ્યક્તિઓ અને પદાર્થોને પણ ગંદાં બનાવી દે છે. દ્રષ્ટિકોણ શ્રેષ્ઠતા જ વાસ્તવમાં માનવ જીવનની શ્રેષ્ઠતા છે.

ઉત્કૃષ્ટતાનું ગૌરવ હંમેશાં ટકી રહે છે. છેતરપિંડી અને લુચ્યાઈ ગમે તેટલી વધી જાય, સજ્જનતાનો માર્ગ તેનાં કારણે ભલે ગમે તેટલો કષ્ટદાયક થઈ જાય, છતાં પણ અંતે તો ઉત્કૃષ્ટતાને જ સ્થિરતા અને સફળતાનું શ્રેય મળે છે. પરિક્ષામાં સારા નંબરે પાસ થનાર વિદ્યાર્થીઓની માંગ દરેક ક્ષેત્રમાં રહે છે, જ્યારે ઊતરતી શ્રેણીમાં પાસ થનારાઓની પ્રગતિ મર્યાદિત થઈ જાય છે.

જીવન એક પરિક્ષા છે. તેને ઉત્કૃષ્ટતાની કસોટી પર જ દરેક જગ્યાએ ચકાસવામાં આવે છે. જો તે સાચું સાબિત ન થઈ શકે તો સમજવું જોઈએ કે પ્રગતિનાં દ્વાર અવરોધાયેલાં જ છે.

-અખંડજ્યોતિ, જુલાઈ-1961, પેજ-6

જીવન કલાત્મક પદ્ધતિથી જીવીએ :

‘ જિંદગી જીવવી એક કળા છે ’ એમ સાંભળીને અનેક લોકોને આશ્ચર્ય જેવું લાગતું હશે, પરંતુ જીવન એક કલા છે એ વાસ્તવિકતા છે. જે લોકો જીવન જીવવાની કળા નથી જાણતા અથવા તેને કલાત્મક કર્તવ્ય નથી માનતા, તેઓ જીવતા હોવા છતાં પણ સારી રીતે નથી જીવી શકતા.

ઘણા લોકો જીવનની વિવિધ ઉપકરણો વડે શણગારવાને જ કળા સમજે છે, પરંતુ બાહ્ય પ્રસાધનોથી જીવનને શણગારતા રહેવું એ કળા નથી. આ મનુષ્યની એક લાલચ છે, જેને પૂરી કરવામાં તેને જૂઠો સંતોષ મળતાં હોય એમ લાગે છે. પરિણામે તે એમ માની બેસે છે કે તે જિંદગી બરાબર જીવી રહ્યો છે. કળા તો વાસ્તવમાં એ માનસિક વૃત્તિ છે, જેના આધાર પર સાધનોની ઊણપ હોય, છતાં પણ જિંદગીને ખૂબસૂરત રીતે જીવી શકાય છે. જિંદગીને દરેક ક્ષણે હસતાં રમતાં આગળ વધારતા રહેવું એ જ કળા છે અને તેને રોકકળમાં વિતાવવી એ જ કલાહીનતા છે.

સાધન અથવા સાધનહીનતા, સંપન્નતા અથવા દારિદ્ર્ય ગમે તેવી સ્થિતિમાં પણ તેને અનુરૂપ અથવા જરૂરી પુરુષાર્થ વડે સાહજિકતા, સરળતા, સંતોષ, આશા તથા ઉત્સાહપૂર્વક વ્યગ્ર થયા વગર ખુશી કે નિરાશામાં યોગ્ય રીતે ટકી રહીને જીવન જીવવું એ જ કલાપૂર્ણ જીવન છે, તેને મેળવવું એ ફક્ત લાભદાયક જ નહીં, પરંતુ સાર્થક અને ખુબદાયક પણ છે.

-અખંડજ્યોતિ, જુન-1961, પેજ-10

જેવા તમે તેવો તમારો સંસાર

આપણે જેવા છીએ તેવો જ આપણો સંસાર હશે. જો આપણે સુખી હોઈએ તો આપણો આખો સંસાર સુખી છે અને જો આપણે દુઃખી હોઈએ તો આખો સંસાર દુઃખમય લાગશે, પછી ભલે તે ગમે તેટલો સુખમય હોય.

જો આપણું મન પણ સુખનો અનુભવ કરવા લાગે તથા એમ વિચારે કે આ દુઃખ આપણી પરીક્ષા માટે જ મને મળ્યું છે તો આપણને દુઃખની છાયા પણ સ્પર્શી શકતી નથી. જો આપણે આવું ચિંતન કરીશું તો વાસ્તવમાં આપણે દુઃખને સુખમાં બદલી શકીશું. એવું કરવા માટે આપણને ત્યાગને તપની જરૂર પડે છે કે જેથી પ્રતિક્રિયા આપણા આત્મા ઉપર જ થાય છે. જો આપણો આત્મા આ બધાને સહન કરી લે તો વાસ્તવમાં આપણી અંદર એક આધ્યાત્મિક શક્તિઓ વિકાસ થાય છે, જેનું નિર્માણ આપણે આપણા વિચારો દ્વારા જ કરીએ છીએ.

આજે આપણે ભલે ગમે તે પરિસ્થિતિમાં હોઈએ, પણ આપણે આપવા દ્રષ્ટિકોણને બદલી નાખવો જોઈએ તથા આપણા વિચારોને હંમેશા પ્રસન્નતા, આશા, શક્તિ વગેરે તરફ વાળવા જોઈએ. આથી જ કહેવાયું છે કે જેવા તમે હશો તેવો તમારો સંસાર હશે.

અખંડજ્યોતિ, માર્ચ-1951, પેજ-17

પ્રેમી અને ધનવાન બનો :

પ્રેમમય જીવન જ સુખ છે. સાચું સુખ ઈચ્છત હો તો દરેકની સાથે પ્રેમ રાખો, પ્રેમી બનવાથી તમને સાચો આદર મળશે, જેથી તમને સુખનો અનુભવ થશે. આ પ્રકારના પ્રેમનો વિકાસ કરતા રહેશો તો તમે મહાસુખનો અનુભવ કરશો. જો આ મહાસુખ પ્રાપ્ત કરી લીધું તો આનંદ સામે ચાલીને તમારી પાસે આવશે કારણ કે સુખમાં જ આનંદ છે અને આનંદમાં શાંતિ છે.

પ્રેમ કરવાથી પ્રેમ વધે છે અને દ્રેષ કરવાથી દ્રેષ વધે છે. પ્રેમ કરવાથી એકતા વધે છે, જ્યારે દ્રેષ કરવાથી એકતા તૂટે છે. આ જ કારણે આપણો દેશ ગુલામ થયો હતો.

ભગવાન તેને જ મદદ કરે છે જે પોતાની જાતને મદદ કરે છે. લક્ષ્મી પુરુષાર્થી માણસોને જ પ્રાપ્ત થાય છે, ભાગ્ય પર આધાર રાખી બેસી રહેનારને નહીં. માટે પોતાની ઈચ્છાઓ પૂર્ણ કરવા માટે પુરુષાર્થ કરો. ધનવાન બનવાનો મૂળ મંત્ર એ જ છે કે તમે પરિશ્રમ કરો, યોગ્યતામાં વધારો કરો, ખોટાં ખર્ચ ના કરો ને ઈમાનદાર બનો.

નાનાં કામ કરવામાં સંકોચ ના રાખો. સુશિક્ષિત બનો. આળસ છોડીને હૃદયમાં ઉમંગ પેદા કરો. આ સદ્ગુણો જ તમને ધનવાન બનવામાં મદદ કરશે. આપણી ગરીબીનું કારણ શું છે? આ પ્રશ્ન પર વિચાર કરો અને જે કોઈ કારણ હોય તેને દૂર કરવાનો સતત પ્રયત્ન કરો.

અખંડજ્યોતિ, નવેમ્બર-1958, પેજ-31

ઉદાસ નહીં આનંદમાં રહો.

જીવનને સુખી અને સફળ બનાવવા માટે એક જ ઉપાય છે કે તમે એક ક્ષણ પણ ઉદાસીનતાને તાબે ન થાઓ. અપ્રિય પરિસ્થિતિ ઉત્પન્ન થવા છતાં પણ આનંદમાં રહો. સંસાર પ્રત્યે પોતાનો દ્રષ્ટિકોણ એવો રાખો કે તમને પ્રતિક્ષણતાઓમાં પણ સફળતા અને ઉન્નતિના પગલાં દેખાય. પોતાનું માનસિક સ્તર ઊંચું લઈ જાઓ કે સંસારની નાની મોટી કોઈપણ પ્રતિક્ષણતા તમારું માનસિક સંતુલન અસ્તવ્યસ્ત ન કરી શકે. પ્રતિક્ષણતાઓમાં પણ હસો. મુશ્કેલીઓમાં સ્મિત કરો અને નિષ્ફળતામાં સફળતાની સંભાવના નિહાળો.

વિરોધને વિરોધના રૂપમાં ન લેતાં તેનો પ્રેરણાના રૂપમાં સ્વીકાર કરો. કટુતાનો ઉત્તર મધુરતાથી આપો. હાનિ-લાભ, સુખ-દુખ, ઉત્કર્ષ અને અપકર્ષમાં તટસ્થ રહો. એનાથી એટલા બધા પ્રભાવિત ન બનો કે તમારે માટે તે વિષાદ, નિરાશા, નિરુત્સાહ અથવા વ્યગ્રતાનું કારણ બને સામે આવેલી દ્રિધાઓને સંસારનું સહજ ઘટનાચક્ર સમજીને નિર્વિકાર ભાવે સહન કરો અને ત્યારે જુઓ કે મોટામાં મોટું કારણ આવવા છતાં પણ આપ ઉદાસ નહીં બનો.

ઉદાસીનતા દરેક પ્રકારના શોકસંતાપનું મૂળ છે. એને આશરો આપતાં જ સંપૂર્ણ જીવન દુઃખનો ભંડાર બની જશે. ઉદાસીનતા કાયર મનની અભિવ્યક્તિ છે. વીર તે છે, જે સંસારનાં બધાં દુઃખ-દ્રંદ્રોને તટસ્થ ભાવથી સહન કરતાં સદાય પ્રસન્ન રહે છે..

અખંડજ્યોતિ, નવેમ્બર-1965, પેજ-28

વિચારોની શક્તિ અપાર છે.

વિચાર એક શક્તિ છે, વિશુદ્ધ વિદ્યુત શક્તિ છે. જે એના પર યોગ્ય નિયંત્રણ રાખીને સાચી દિશામાં તેને વાળી શકે છે તે વીજળીની જેમ એની પાસેથી મોટાં મોટાં કામ લઈ શકે છે,પરંતુ જેઓ તેને સરખી રીતે અનુશાસિત કરી શકતા નથી તેઓ ઊલટાના એના શિકાર બનીને પોતાની જ શક્તિથી સ્વયં નાશ પામે છે. આથી જ મનીષીઓએ નિયંત્રિત વિચારોને મનુષ્યને મિત્ર અને અનિયંત્રિત વિચારોને તેના શત્રુ ગણાવ્યા છે.

સારું અને ખરાબ, સુખ અને દુઃખની પરિસ્થિતિનું તથા ઉત્થાનપતનનું મુખ્ય કારણ મનુષ્યના વિચારો છે. આથી વિચારો પર કાબું રાખવો તે મનુષ્યનું મુખ્ય કર્તવ્ય છે. વિચારોને ઉન્નત બનાવો. તેમને કલ્યાણલક્ષી બનાવો. તેમને શુદ્ધ તેમજ સ્વચ્છ બનાવો તો તે તમને સ્વર્ગની સુખદ પરિસ્થિતિમાં પહોંચાડી દેશે. એનાથી વિપરીત જો તમે વિચારોને છૂટા મૂકી દેશો, તેમને કલુષિત અને કલંકિત થવા દેશો તો તમારે સદાય નરકની જવાળામાં બળવા માટે તૈયાર રહેવું પડશે. વિચારોની ઝપટમાંથી તમને સંસારની કોઈ શક્તિ બચાવી શકતી નથી.

વિચારોનું તેજ તમને ઓજસ્વી બનાવે છેઅને જીવનસંગ્રામમાં એક કુશળ યોદ્ધાની જેમ વિજય પણ અપાવે છે. આનાથી વિપરીત તમારા મડદાલ વિચારો તમને જીવનના પ્રત્યેક ક્ષેત્રમાં પરાજિત કરીને જીવતે જીવ મૃત્યુંનો અનુભવ કરાવશે. જેના વિચાર પ્રબુદ્ધ છે તેનો આત્મા પ્રબુદ્ધ છે અને જેનો આત્મા પ્રબુદ્ધ છે તેનાથી પરમાત્મા દૂર નથી.

અખંડજ્યોતિ, સપ્ટેમ્બર-1965, પેજ-58

આભસ ન કરવી એ જ અમૃતપદ છે.

જે કાર્ય અત્યારે કરી શકાય છે તેને કલાકો પછી કરવાની મનોવૃત્તિ રાખવી એ આભસની નિશાની છે. એક કામ હાથમાં લીધું અને કરતા ગયા, તો ઘણાં કાર્ય પૂરાં થઈ શકશે. ઘણાં બધાં કામો એક સાથે લેતાં પહેલાં કયું કાર્ય કરવું એજ મૂંઝવણમાં સમય વીતી જાય છે અને એક પણ કાર્ય વ્યવસ્થિત રીતે પૂરું થતું નથી. આથી જે કામ આજે અને અત્યારે થઈ શકતું હોય તેને કાલ માટે ન છોડતાં તાત્કાલિક કરવું જોઈએ. બીજી એ વાત ધ્યાનમાં રાખવાની છે કે એક સાથે વધારે કામ હાથમાં ન લેવાં કારણ કે કોઈપણ કાર્યમાં પૂરું ધ્યાન અને ઉત્સાહ ન રાખવાથી સફળતા મળી શકતી નથી. આથી એક એક કામ હાથમાં લો અને વારાફરતી પૂરાં કરો, નહીં તો બધાં કાર્ય અધૂરાં રહેશે અને કોઈપણ કામ પૂરું થયા વગર તેનું ફળ મળશે નહીં. એટલે જ કહેવાય છે કે “શ્રેઢ્ઢાવાન લભતે જ્ઞાનં તત્પરઃ લભતેન્દ્રિયઃ.” કાર્યમાં તત્પર, સંયમી અને શ્રદ્ધાળુને જ જ્ઞાન પ્રાપ્ત થાય છે. આભસ એક પ્રકારનો અંધકાર છે, જે મનુષ્યના આત્મા અને શક્તિઓ પર પોતાનો અધિકાર સ્થાપી દે છે.

યાદ રાખો, નકામાપણું અને આભસમાં પણ એક પ્રકારનું ગંદું આકર્ષણ છે. લાખો લોકો આભસના ગંદા ફૂવામાં પડેલા છે અને તેને જ શ્રેષ્ઠ માની રહ્યા છે. તેમણે પોતાના જીવન પાસેથી વધારે ને વધારે કામ લેવા કમર કસી તૈયાર થઈ જવું જોઈએ.

“આલસ્યં હી મનુષ્યાણાં શરીરસ્થો મહારિપુઃ” એટલે કે મનુષ્યનો સૌથી મોટો શત્રુ આલસ જ છે.

અખંડજ્યોતિ, નવેમ્બર-1956, પેજ-20

સલાહ આપતાં પહેલાં વિચારો :

માણસમાં એક પ્રવૃત્તિ એ જોવા મળે છે કે એ બીજાના કામોમાં તરત દખલગીરી કરે છે. જો વિચારપૂર્વક જોઈએ તો કોઈ બીજો માણસ જે કંઈ કહે છે કે કરે છે એની સાથે તમારે કાંઈ લેવાદેવા નથી. તમારે એની વાત સંપૂર્ણપણે એની ઈચ્છા ઉપર છોડી દેવી જોઈએ. તમે પોતે પોતાના કામમાં જે રીતની સ્વતંત્રતાની ઈચ્છા રાખો છે એ હક બીજાને પણ આપવો જોઈએ.

વાસ્તવમાં કોઈ સજ્જને બીજાનાં કામો અને વિશ્વાસમાં ત્યાં સુધી હસ્તક્ષેપ કરવો ન જોઈએ કે જ્યાં સુધી એનાં કાર્યોથી સામાન્ય રીતે કોઈ નુકસાન ન થતું હોય. જો કોઈ મનુષ્ય એવો વ્યવહાર કરે, જેનાથી તે પોતાના પાડોશીઓ માટે દુઃખનું કારણ બની જાય તો એ સમયે યોગ્ય સલાહ આપવાની આપણી ફરજ બને છે, પરંતુ આવા પ્રસંગે પણ એ વાત બહુ નમ્રતાથી અને સારી ભાષામાં કહેવી જોઈએ.

જો કોઈ વ્યક્તિ તમારા મતે કોઈ મોટી ભૂલ કરી રહી હોય તો તમે એને એકાંતમાં લઈ જઈને સાચી સલાહ આપી શકો છો કે ભાઈ, તમે આવું શા માટે કરો છો? શક્ય છે કે સાચી વાત એના મગજમાં ઊતરી જાય, પરંતુ દરેક જગ્યાએ આવું કરવું તે એને દખલગીરી જ લાગશે.

કોઈ ત્રીજા વ્યક્તિ સમક્ષ આવી વાતોની ચર્ચા પણ કરવી જોઈએ નહીં કારણ કે એ તેની નિંદા કરી કહેવાય કે જે સભ્ય વ્યક્તિને માટે શોભાસ્પદ નથી.

અખંડજ્યોતિ, જાન્યુઆરી-1958, પેજ-51

આવી ભયંકર ભૂલ કદાપિ ના કરશો.

તમારી પડતી થવાનો અને પછાત રહેવાનો દોષ તમે બીજાના માથે ન નાંખશો. તમારી નિષ્ફળતા અને દુર્બળતાનો દોષ બીજા પર ના ઢોળશો. બીજાના અધિકારોને છીનવી લેવાની એમને નુકસાન થશે અને તમને કોઈ વ્યક્તિગત લાભ થશે નહીં. શક્ય છે કે જેને તમે હાનિ પહોંચાડો છો તે તમારા હિતેચ્છુ પણ હોય અને તમારા આવા અનુચિત વ્યવહારથી ગુસ્સે થઈ તમને જ નુકસાન પહોંચાડશે.

વ્યક્તિગત ઉન્નતિનો આધાર મનુષ્યની શારીરિક, માનસિક અને ચારિત્રિક વિશેષતાઓ પર છે. બીજાને દબાવવા, ચાડીચુગલી કરવી એ તો તમારી ઈર્ષા, ક્રોધ તેમજ ઉત્તેજનાની પ્રતિક્રિયાઓ છે.

જે લોકો આવાં તુચ્છ કાર્યોમાં રચ્યાપચ્યા રહે છે તેમની આત્મશક્તિનો ક્ષય થતો જાય છે. અંદર અને અંદર ઈર્ષાના અગ્નિમાં સળગતા રહીને પોતાની બધી જ મૌલિકતા, સાહસ તેમજ ઉત્સાહને મારી નાંખે છે. આપણી સારી કે ખરાબ પરિસ્થિતિને માટે આપણે પોતે જ જવાબદાર છીએ. બીજા પર નકામું કલંક લગાડવાની ભૂલ કદાપિ ન કરશો.

તમે તમારી પ્રગતિ કરો. બીજાને તમારી પ્રગતિ અટકાવનારા કાંટા ન સમજો. ભૂતકાળની ભૂલો પર પસ્તાયા કરવાને બદલે એ ભૂલ ફરી ન થાય તેવો દ્રઢ સંકલ્પ કરો. ખોટી ચિંતા કે કુટેવોને છોડી દો એ જીવનમાં પ્રગતિ કરવાનો શ્રેષ્ઠ માર્ગ છે.

અખંડજ્યોતિ, ડીસેમ્બર-1953, પેજ-17

તમારી ગૂંચ તમે ઉકેલો :

મનુષ્ય પોતાના ભાગ્યનો નિર્માતા પોતે છે. જે રીતે તે અયોગ્ય વિચારો અને ઠેવોનો ગુલામ બનીને પોતાની સ્થિતિ દયાજનક બનાવે છે તે રીતે જો તે ઈચ્છે તો વિવેકને અપનાવીને પોતાની પ્રવૃત્તિઓને બદલી અને સુધારી પણ શકે છે અને તેના પરિણામે નરકના દ્રશ્યને જોતજોતામાં બદલી શકે છે. આ માનસિક પરિવર્તન જ યુગ નિર્માણ યોજનાનો મુખ્ય આધાર છે. એને “વિચાર ક્રાંતિ” પણ કહી શકાય.

આપણી સામે અગણિત મુશ્કેલીઓ, ગૂંચવણો, ખામીઓ અને પરેશાનીઓ આજે ઊભી છે. તેનું કારણ એક જ છે – ‘અવિવેક’. તેના સમાધાનનો ઉપાય પણ એક જ છે. – ‘વિવેક’. જે રીતે સૂર્યનો ઉદય થતાં અંધકારનો નાશ થાય છે તે રીતે જે દિવસે આપણા અંતઃકરણમાં વિવેકનો ઉદય થશે તે દિવસે ન તો વ્યક્તિગત મુશ્કેલીઓ રહેશે કે ન સામૂહિક. કરોળીયો પોતાનું જાળું પોતે ગૂંથે છે અને તેમાં ફસાઈને બેસી રહે છે, પરંતુ જ્યારે તેના મનમાં તરંગ આવે છે તો તે આખા જાળાને ગળીને પૂર્ણ સ્વતંત્રતાનો અનુભવ કરે છે. આપણી બધી સમસ્યાઓ અને બધી મુશ્કેલીઓ આપણે પોતે જ ઊભી કરી છે. તેમને ઉકેલવી તે આપણા જમના હાથનું કામ છે. અંધકારમાં ગાંઠ ખૂલી શકતી નથી, પરંતુ જ્યારે વિવેકનો દીપક પ્રગટે છે અને દોરીના વળાંક તથા ગૂંચ સાફ દેખાવા લાગે છે તો ગાંઠ ખૂલવામાં વાર લાગતી નથી.

-અખંડજ્યોતિ, ફેબ્રુઆરી-1962, પેજ-6

સમસ્યાઓનું નિરાકરણ આપણી અંદર છે.

આ સંસારમાં કોઈ ખરાબી નથી, કોઈ પ્રતિક્ષણતા નથી એવું કહી શકાય નહિ અને એવું પણ નથી કે બાહ્યજગતમાં જે બૂરાઈઓ તથા ત્રુટિઓ છે તેમને સુધારી કે બદલી ન શકાય. એ તો કરવું જ જોઈએ, પરંતુ સાથે સાથે એ પણ યાદ રાખવું જોઈએ કે સમગ્ર સંસારને સુધારવો કે આપણી ઈચ્છાનુકૂળ બનાવવો શક્ય નથી. આખી પૃથ્વી પર પથરાયેલા કાંટાને હીણી શકાય નહીં, પરંતુ પોતાના પગમાં જોડા પહેરી શકાય છે, જેથી કાંટાના પ્રભાવથી બચી શકાય. પોતે સુધરવું, પોતાના દ્રષ્ટિકોણને શુદ્ધ કરવો તે જોડા પહેરીને કાંટાથી નિશ્ચિત થવા બરાબર છે. બાહ્યજગતની બૂરાઈઓને સુધારવા માટે પોતાની ઉત્કૃષ્ટતા આવશ્યક છે. કીચડને કીચડથી નહીં, શુદ્ધ જળથી જ ઘોઈ શકાય છે. ક્રોધને ક્રોધથી નહીં, શાંતિથી પ્રરાસ્ત કરી શકાય છે. આપણે સ્વયં મલિન હોઈશું, બૂરાઈઓથી ખરડાયેલા હોઈશું તો બીજાઓને કેવી રીતે સુધારી શકીશું? જો અંતઃકરણમાં સમસ્યાઓનાં જાળાં ગુંથાયેલાં હોય તો બહારની મૂંઝવણોનો ઉકેલ લાવવો કઈ રીતે શક્ય બનશે?

આ કોચડાઓને ઉકેલતાં આપણે એ ન ભૂલીએ કે મોટા ભાગની સમસ્યાઓનું સમાધાન આપણી અંદર જ રહેલું છે. પોતે સુધરવું, પોતાનું ઘડતર કરવું પોતાની ઉન્નતિ કરવી એ જ એવો ઉપાય છે કે જેનાથી દુનિયા સુધરી શકે છે.

-અખંડજ્યોતિ, અપ્રિલ-1962, પેજ-26

કર્મ પર ભાવનાનો પ્રભાવ :

કર્મના બાહ્યરૂપને જોઈને પણ તેના ભલા બૂરા હોવાનું અનુમાન કરી શકાય છે, પરંતુ તેની વાસ્તવિક કસોટી તે કરનારની ભાવના જ છે. આપણે પોતાની ભાવનાની શુદ્ધિ કરવી જોઈએ. સંકુચિતતા અને સ્વાર્થપરાયણતા જ્યાં સુધી હોય છે ત્યાં સુધી શ્રેષ્ઠ કામ કરતાં પણ તેમાંથી કોઈ સ્વાર્થ પૂર્ણ કરવાની ઈચ્છા ચાલુ રહેશે અને પછી ભલે આ ઈચ્છા પૂર્ણ ન થઈ શકે, પરંતુ તે દુર્ભાવનાના કારણે સત્કર્મ પણ પાપ રૂપ ગણાશે. જ્યારે અવસર મળે ત્યારે સ્વાર્થ પરાયણતા પ્રબળ બનીને દુષ્કર્મ પણ કરાવી લેશે. જો પોતાનો દ્રષ્ટિકોણ ઉચ્ચ હોય, પ્રત્યેક કાર્ય કર્તવ્યપાલનની ધર્મબુદ્ધિથી કરવામાં આવી રહ્યું હોય, તો સામાન્ય શ્રેણીનું જીવન જીવતાં જીવતાં પોતાની ગૃહસ્થીનું પાલન પણ તપ સાધના અને યોગાભ્યાસની જેમ સત્કર્મ પૂરવાર થશે અને જીવનના ઉદ્દેશ્યના માર્ગમાં ભારે પ્રગતિ થતી જશે.

આ સંસારમાં ભાવના જ મુખ્ય છે. કર્મનું ભલું-બૂરું સ્વરૂપ તેના આધારે બંધનકારક કે મુક્તિદાયક બને છે. સદ્ભાવનાથી પ્રેરિત કર્મ સદા શુભ અને શ્રેષ્ઠ જ હોય છે, પરંતુ તે કદાચ અયોગ્ય બને તો પણ આત્મિક ઉત્કૃષ્ટતા, શુભ આશય, ઉચ્ચ ભાવના અને કર્તવ્યબુદ્ધિ રાખીને આપણે સામાન્ય જીવન જીવતાં જીવતાં પણ મહાન બની શકીએ છીએ અને આથી આપણી લક્ષ્યપૂર્તિ સરળ બને છે.

-અખંડજ્યોતિ, નવેમ્બર-1962, પેજ-20

પહેલાં પોતાને સુધારો :

તમારી અંદર જે દિવ્ય શક્તિ છે તે બાહ્ય શક્તિઓ કરતાં વધુ શક્તિશાળી છે. એટલે કોઈ બાબતથી ડરવાની જરૂર નથી. તમે તમારા અંતરાઆત્મામાં વિશ્વાસ રાખો.

તમે તમારામાં સુધારો કરો. તમારા ચરિત્રનું નિર્માણ કરો, હૃદયને પવિત્ર બનાવો. સદ્ગુણોને વધારો અને તમારી બૂરાઈઓને દૂર કરો. અનુશાસન દ્વારા તમારામાં રહેલી પશુપ્રવૃત્તિને દૈવી શક્તિઓની ગુલામ બનાવી દો. એના માટે તમારે તપ, સંયમ અને ધ્યાનની પણ જરૂર પડશે. અહીંથી તમારી સ્વતંત્રતાની શરૂઆત થાય છે.

ત્યાગ કર્યા વગર તમે ક્યારેય સુખી બની શકતા નથી. તમે ત્યાગ કર્યા વગર મોક્ષ મેળવી શકતા નથી. ત્યાગને તમારા જીવનમાં સર્વોત્તમા સ્થાન આપો. ત્યાગ કરીને ભોગવો. પહેલાં તમે ભલે માણસ બનો, પણ પોતાની ઈન્દ્રિયો પર કાબુ રાખો. સાત્વિક મન દ્વારા જ આસુરી મન પર વિજ્ય મેળવો. ત્યારે તમને આપોઆપ દિવ્ય પ્રકાશ મળશે.

ત્યારે તમારામાં દિવ્યતા ધારણ કરવાની પવિત્રતા આવશે, જ્યાં સુધી તમે ઈન્દ્રિયો પર વિજ્ય નહીં મેળવો ત્યાં સુધી તમારે તપ, સંયમ અને સાદા સાત્વિક ભોજનનો અભ્યાસ કરવો પડશે.

ઈશ્વરા અને એના શાશ્વત સંસારમાં બીજી કોઈ એવી શક્તિ નથી કે જે તમારી પ્રગતિને રોકી શકે. આ દુનિયામાં અસફળતા જેવી કોઈ વસ્તુ જ નથી.

-અખંડજ્યોતિ, નવેમ્બર-1954, પેજ-330-31

ક્રમાણીમાં ઘણા બધાનો ભાગ છે.

માણસ જે કે ક્રમાય છે તે બીજા ઘણા લોકોના ભાગ્યનું હોય છે. એમાં એનું ભાગ્ય તો એટલું જ હોય છે કે જે તે ખાય છે અને વાપરે છે. બાકી તો જે જેના નસીબનું હોય છે તે એમની પાસે પહોંચી જાય છે.

ક્રમાનારની સ્થિતિ એક મહેસૂલ ઉઘરાવનાર જેવી જ હોય છે. જેવી રીતે તલાટી ખેડૂતો પાસેથી કર વસૂલ કરે છે અને સરકારમાં જમા કરાવે છે અને પોતે તો એનો નક્કી કરેલો પગાર જ લે છે. એવી રીતે ક્રમાનાર બીજાના નસીબના પૈસા લાવે છે અને સમજે છે કે હું પૈસાદાર થઈ ગયો. એ કેટલી મોટી ભૂલ છે ! બીજાની અમાનત પર આટલું અભિમાન ? જ્યારે બધા પોતપોતાના નસીબનું લઈ જાય છે ત્યારે પોતે ખાલી થઈ જાય છે. ત્યારે એને વધારે ક્રમાવાની ધૂન સવાર થાય છે. આમ ક્રમાવામાં અને વહેંચવામાં આખી જિંદગી પૂરી થઈ જાય છે અને જીવનમાં કશું મેળવી શકતો નથી.

જીવનમાં જે ધન વહેંચતા વધે છે એને પણ પસ્તાતાં પસ્તાતાં આ દુનિયામાં છોડી જવું પડે છે, જેનાથી મરતી વખતે પણ દુઃખી થવું પડે છે. તમે બચાવેલું ધન જે લોકોના ભાગ્યનું હશે તે વહેંચી લેશે, પરંતુ એ ધન ક્રમાવા પાછળજે અનીતિ કરી એ વ્યક્તિને શું લાભ ? એનો જવાબ આપતાં એની જીભ ખચકાશે અને થોડીવારમાં જ પ્રાણપંખેરું પોતાનાં ખરાબ કર્મોનું પરિણામ ભોગવવા નર્ક તરફ ઊડી જશે.

અખંડજ્યોતિ, ઓગસ્ટ-1957, પેજ-32

સુખ માટે મનની શાંતિ અનિવાર્ય :

દરેક માણસનું જીવન હંમેશાં એને પોતાને આધીન હોય છે. જે કંઈ દુઃખ કે સુખ આપણને મળે છે એમાં કર્મના સિદ્ધાંતોના વિશેષ નિયમ રહેલા છે. દુઃખોનું કારણ વ્યક્તિ પોતે જ હોય છે. જો માણસ જાણી જોઈને, વહેમ, અજ્ઞાન, ભૂલો, અંધકાર અને દુઃખોમાં જ પોતાનું આખું જીવન પસાર કરે અને પછી દુઃખોની ફરિયાદ કરતો રહે તો શું એનું દુઃખ દૂર થાય ખરું? સાચા અર્થમાં વિચારવામાં આવે તો સુખ માટે પોતાના મનની શાંતિ અને એકાગ્રતાની જ જરૂર છે.

એક માણસ એવો છે કે એ જ્યાં જાય છે ત્યાં એને આનંદ જ મળે છે. દરેક પ્રકારની પરિસ્થિતિ એને અનુકૂળ લાગે છે. બીજો માણસ એવો હોય છે, જે બધી વસ્તુમાં ખરાબ પાસું જ જુએ છે. દરેક વસ્તુ અને માણસના સંપર્કમાં આવતાં તે દુઃખી જ જણાય છે. તે આ દુનિયાને રહેવા લાયક ગણતો નથી.

દુનિયામાં રહીને જાતજાતના અભાવ, વિઘ્ન, આધિ વ્યાધિ અને ઉપાધિનાં આક્રમણોથી બચવું શક્ય નથી, પણ એ પરિસ્થિતિમાં શાંતિ અને ધૈર્યથી રહેવું એ આપણા હાથની વાત છે.

બહારની વસ્તુઓના આધાર પર સુખની આશા રાખનાર થાપ ખાઈ જાય છે. એટલે જો તમે સુખી રહેવા માગતા હો તો પોતાના પર, પોતાના મન પર સંયમ રાખતાં શીખવું જોઈએ.

અખંડજ્યોતિ, ફેબ્રુઆરી-1958, પેજ-14

પોતાની શક્તિઓનો વિકાસ કરો :

પરમેશ્વરે બધાને સરખી શક્તિઓ આપી છે. એવું નથી કે કોઈને વધારે યા ઓછી આપી હોય અથવા કોઈને અમુક ખાસ છૂટ મળી હોય. ભગવાનને ત્યાં અન્યાય નથી. બધી જ અદ્ભુત શક્તિઓ તમારી અંદર મોજૂદ છે. તમે એમને જાગૃત કરવા પ્રયત્ન કરતા નથી. કેટલીક શક્તિઓનો ઉપયોગ ન કરવાના કારણે તમે એમને કુંઠિત કરી નાખો છો. બીજો કોઈ માણસ એ શક્તિને કોઈક વિશેષ દિશામાં વાળીને એને વધારે પરિપુષ્ટ તથા વિકસિત કરી લે છે. પોતાની શક્તિઓને જાગૃત તથા વિકસિત કરવી અથવા એમને શિથિલ, અપંગ કે નિશ્ચેષ્ટ બનાવી દેવી તે તમારા હાથમાં છે. યાદ રાખો સંસારની દરેક ઉત્તમ વસ્તુ પર તમારો અધિકાર છે. જો તમે તમારા મનની સુપ્ત મહાન શક્તિઓને જાગૃત કરી લો અને લક્ષ્ય તરફ પ્રયત્ન, મહેનત અને ઉત્સાહપૂર્વક આગળ વધતાં શીખી લો તો તમે જેવું ઈચ્છો તેવું આત્મનિર્માણ કરી શકો છો.

મનુષ્ય જે વસ્તુની આકાંક્ષા રાખે છે, એના મનમાં જે મહત્વાકાંક્ષાઓ જાગે છે અને જે આશાપૂર્ણ તરંગો પેદા થાય છે તે અવશ્ય પૂર્ણ થાય છે, પણ એ ત્યારે જ શક્ય બને છે કે જ્યારે તમે દ્રઢ નિશ્ચય દ્વારા તમારી પ્રતિભાને જાગૃત કરી લો.

તેથી પ્રતિજ્ઞા કરો કે તમે ભલે ગમે તેવા હો, ગમે તેવી સ્થિતિ અથવા ગમે તેવા વાતાવરણમાં હો, પરંતુ એક કામ અવશ્ય કરશો કે તમારી શક્તિઓને ઉચ્ચ બનાવો

-અખંડજ્યોતિ, જાન્યુઆરી-1948, પેજ-1

અધિકાર અને કર્તવ્ય :

જો આપણને પોતાની ઉપર શ્રદ્ધા હોય, આપણી પરંપરામાં નિષ્ઠા હોય તો આપણને એવો વિશ્વાસ હોવો જોઈએ કે આ પ્રદેશની સંસ્કૃતિ પર આપણી અમિટ છાપ પડશે.

ભારતીય સંસ્કૃતિનો મૂળ મંત્ર ધર્મ છે. પૃથ્વી પર આજે જે સંઘર્ષ જોવા મળે છે તેનું એક માત્ર કારણ છે કે આજે બધા માત્ર પોતાનો અધિકાર જુએ છે, પરંતુ એ ભૂલી જાય છે કે અધિકારની બીજી બાજુ કર્તવ્ય છે. જે એકનો અધિકાર છે તે બીજાનું કર્તવ્ય છે. જો બધા લોકો પોતાનાં કર્તવ્યોનું પાલન કરે તો આપોઆપ બધાને પોતાના અધિકારો મળી જાય.

અધિકારનો ભૂખ્યો કહે છે કે બીજાઓ પાસેથી મને અમુક અમુક વસ્તુઓ મળવી જોઈએ. કર્તવ્યનો ઉપાસક કહે છે કે બીજાઓને મારી પાસેથી અમુક અમુક વસ્તુઓ મળવી જોઈએ. પહેલો ભાવ કડવાશ ફેલાવે છે, જ્યારે બીજો સૌહાર્દ ફેલાવે છે. જો આપણે એ સમજી લઈએ કે બધાની ઉપર ઋણ છે, બધાનો બધાના કલ્યાણ સાથે સબંધ છે, મારે મારું ઋણ ચૂકવવાનું જ છે, તો બધા અનાયાસે જ શ્રેયના ભાગીદાર બની જશે. આનું જ નામ ધર્મ છે. રાષ્ટ્રીય અને આંતર્રાષ્ટ્રીય જીવન માટે આનાથી વધારે સારો બીજો કોઈ માર્ગ નથી.

ભારતનો નાગરિક હિંદુ, મુસલમાન, ખ્રિસ્તી યા ગમે તે હોય, પરંતુ એણે કામ ધર્મબુદ્ધિથી કરવું જોઈએ. ભારતીય સંસ્કૃતિનાં એક જ મૂળ ધર્મ છે. ધર્મનો અર્થ સંપ્રદાય નથી.

અખંડજ્યોતિ, ઓક્ટોબર-1947, પેજ-12

આપણી દુનિયા આપણી દ્રષ્ટિમાં :

આપણી અંદર, આપણા અંતઃકરણમાં એક જબરદસ્ત લોક મોજૂદ છે. એ લોકની સ્થિતિ એટલી મહત્વપૂર્ણ છે કે એની આગળ ભૂલોક અને ભુવ: લોક તુચ્છ છે. બહારની પરિસ્થિતિઓ મનુષ્યને આંદોલિત તથા વિચલિત અવશ્ય કરે છે, પરંતુ સંસારના બધા પદાર્થોનો જેટલો સારો કે ખરાબ પ્રભાવ પડે છે એના કરતાં અનેકગણો પ્રભાવ આપણા પોતાના વિચારો અને વિશ્વાસનો પડે છે.

ગીતામાં ભગવાને કહ્યું છે કે મનુષ્ય પોતે જ પોતાનો મિત્ર અને પોતે જ પોતાનો શત્રુ છે. મનુષ્ય પોતે જેટલી સહાયતા કરી શકે છે એટલી કોઈ મિત્ર પણ કરી શકતો નથી. એ જ રીતે કોઈ બીજું એટલી શત્રુતા કરી શકતું નથી કે જેટલી મનુષ્ય પોતે પોતાની સાથે શત્રુતા કરે છે. પોતાની કલ્પનાશક્તિ, વિચાર અને વિશ્વાસના આધારે મનુષ્ય પોતાની એક દુનિયાનું નિર્માણ કરે છે. એ દુનિયા જ એને સુખ યા દુઃખ આપ્યા કરે છે.

મનુષ્યના મનમાં પ્રચંડ શક્તિ ભરેલી છે, તે એ શક્તિ દ્વારા પોતાના માટે અત્યંત અનિષ્ટકારી અથવા અત્યંત ઉપયોગી પરિસ્થિતિનું નિર્માણ કરી શકે છે. દરેક મનુષ્યની પોતાની એક અલગ દુનિયા હોય છે. મનની અંદરની દુનિયા જેવી હોય છે તેવી જ બહારની દુનિયા પણ દેખાય છે.

-અખંડજ્યોતિ, સપ્ટેમ્બર-1947, પેજ-5

જરૂર હોય તેટલું જ બોલો.

પોતાના દ્વારા બોલવામાં આવેલ પ્રત્યેક ખરાબ શબ્દને માટે મનુષ્યે ફેંસલાના દિવસે સ્પષ્ટતા કરવી પડશે. ખરાબ શબ્દોથી બચવા મૌન પાળવું જોઈએ.

યાદ રાખો, સહજ મૌન જ આપણા જ્ઞાનની કસોટી છે. જાણનાર બોલતો નથી અને બોલનારો જાણતો નથી. આ કહેવત અનુસાર આપણે જ્યારે સુક્ષ્મ રહસ્યોને જાણી લઈએ છીએ ત્યારે આપણી વાણી બંધ થઈ જાય છે. જ્ઞાનની સર્વોચ્ચ ભૂમિકામાં સહજ મૌન સ્વયં જ પેદા થી જાય છે.

સ્થિર જળ ઊંડું હોય છે. તે રીતે મૌન મનુષ્યના જ્ઞાનની ગંભીરતાનું ચિહ્ન છે, વાચાળતા પાંડિત્યની કસોટી નથી, બલકે ઊંડું ગંભીર મૌન જ મનુષ્યની વિપત્તિનો સાચો સાથી છે, જે અનેક મુશ્કેલીઓથી તેને બચાવી લે છે.

આત્માની વાણી સાંભળવાને માટે, જીવન અને જગતનાં રહસ્યોને જાણવાને માટે, લડાઈ ઝઘડા તથા વાદવિવાદોનો નાશ કરવા માટે, વાણીના પાપથી બચવા માટે તથા બીજાઓનાં હિતકારી પરિણામો માટે આપણે મૌન રહેવું જોઈએ. દૈનિક જીવનમાં ઓછું બોલવાની અને હિતકારી બોલવાની ટેવ પાડીને આપણે લૌકિક અને આધ્યાત્મિક પ્રગતિના દ્વાર ખોલી શકીએ છીએ.

-અખંડજ્યોતિ, ફેબ્રુઆરી-1965 પેજ-22

આપણે દિવ્યજીવન જીવીએ.

મનુષ્યનું જીવન ટુંકું છે અને સમય તીવ્ર ગતિથી વહી રહ્યો છે. આ સંસાર વિપત્તિઓથી ભરેલો છે. તેથી અવિદ્યાની ગાઠો કાપી નાખીને આનંદરૂપી અમૃતનું ધરાઈને પાન કરો.

આધ્યાત્મિક જીવન કોઈ આવેશ માત્ર નથી. તે આત્મસ્વરૂપનું સાચું જીવન છે. તે વિશુદ્ધ આનંદ અને સુખનો અનુપમ અનુભવ છે. એને જ પૂર્ણ જીવન કહે છે.

એક સ્થિતિ એવે હોય છે, જ્યાં સદા શાશ્વત શાંતિ અને કેવળ આનંદ ને આનંદ જ છે, પરમાનંદ છે. ત્યાં વાસના નથી કે મૃત્યુ નથી, ત્યાં દુઃખ નથી કે દર્દ નથી, ભ્રમ નથી કે શંકા નથી. શું તમે આ અક્ષય આનંદ અને પરમ સુખ તથા અમર પદ પ્રાપ્ત કરવા ઈચ્છતા નથી ? જો ઈચ્છતા હો તો આવો, તમારા મન અને ઈન્દ્રિયો પર સંયમ રાખો, સદ્ગુણોનો વિકાસ કરો, આત્માના સાચા સ્વરૂપને જાણવાનો પ્રયત્ન કરો. આત્માનું નિયમિત રૂપે ધ્યાન કરો. ત્યારે જ તમે તે અત્યંત દિવ્ય આનંદ તથા અમરત્વને પામી શકશો, ત્યારે જ તમે અમરપદ સુધી પહોંચી શકશો.

આ શરીરને જ આત્મા માની લેવો તે સૌથી મોટું પાપ છે. એ ભ્રમનો ત્યાગ કરો.

-અખંડજ્યોતિ, સપ્ટેમ્બર-1950 પેજ-9

સાયું ધન કયાં છે?

ધનવાન હોવું તે એક કલા છે અને મારી સમજ પ્રમાણે તેનું રહસ્ય અર્કિંચન બનવામાં છે. અર્કિંચન બનવાથી જ બધાં સુખ પ્રાપ્ત કરવાના અધિકારી બનાય છે.

આપના જીવનમાં સૌથી વધારે સુખમય અને કીમતી ક્ષણ તે જ છે કે જ્યારે આપણે ભૌતિક જગતની માયાજાળથી પોતાની જાતને તટસ્થ રાખીને આત્માની અનુભૂતિમાં પૂર્ણરૂપે લીન થઈ જઈએ. આવી ક્ષણ પ્રાપ્ત કરવાનું સૌભાગ્ય ત્યારે જ પ્રાપ્ત થાય છે, જ્યારે આપણે દિવ્ય સૌંદર્યની સામે હોઈએ. ભૌતિક જગતની સંપત્તિ એને ખરીદી શકતી નથી અને સંસારની મોટામાં મોટી પરિસ્થિતિ, અધિકારો અને શક્તિ પણ તેમને પ્રાપ્ત કરવામાં અસમર્થ છે કારણ કે આ તે જ ક્ષણ છે, જ્યારે આત્મા નાના બાળક જેવી સરળતાથી પોતાના પ્રિય ભગવાનની અનુપમ સુંદરતાનું પુજન કરે છે.

મનુષ્યની અતિસુંદર એટલે કે સૌથી ઉત્તમ સુખમય ક્ષણ જ એનો સૌથી વધારે કીમતી સમય હોય છે. માનવ અનુભૂતિની ઉત્તમ કક્ષા પોતાના ભાઈઓ પર અધિકાર સ્થાપવામાં અથવા જગતની કોઈપણ ઈચ્છિત કીમતી વસ્તુ ખરીદવાની શક્તિમાં નથી. ખરી સંપત્તિ તો આત્માની અનુભૂતિથી જ પ્રાપ્ત થાય છે. સુખની વ્યાવહારિક મુદ્રા અથવા ચલણ “પ્રેમ” છે. પ્રેમની કોઈ સીમા નથી અને એના કોઈ પ્રકાર હોતા નથી.

પ્રેમ પ્રેમ છે, તે લૌકિક હોય અથવા આધ્યાત્મિક, પરંતુ જો તે પૂર્ણ અને નિસ્વાર્થ હોય તો અવશ્ય ચમત્કારી, શક્તિશાળી અને ભવબંધનથી મુક્તિ અપાવવાનું સાધન બનશે.

-અખંડજ્યોતિ, નવેમ્બર-1956 પેજ-16

મરવાથી ડરવું શું કામ?

મૃત્યુથી ડરવાનું કારણ આપણું અજ્ઞાન છે. જે પરમાત્માના આ સુંદર ઉપવન પર સ્વામિત્વ સ્થાપવા પ્રયત્ન કરે છે, એને છોડવા ઈચ્છતો નથી તે પોતાની મૂર્ખતાના કારણે દુઃખી થાય છે. પોતાના મૃત્યું વખતે એ વાતનું દુઃખ થાય છે કે આ અમૂલ્ય જીવનનો સદુપયોગ ના કર્યો. આળસના કારણે સ્ટેશને મોડા પહોંચવાના કારણે જ્યારે ગાડી ચૂકી જવાય છે એના કારણે જે ભારે નુકસાન થાય છે એનો વિચાર કરી કરીને આળસુ મનુષ્ય પસ્તાય છે અને પોતાને ઠપકો આપે છે. મૃત્યું વખતે પણ એવો જ પશ્ચાત્તાપ થાય છે.

માણસને લાગે છે કે માનવજીવન જેવી અમૂલ્ય સંપત્તિને મેં નકામી બાબતોમાં વેડફી નાખી. એનો સદુપયોગ ના કર્યો, એનો જેટલો લાભ લઈ શકાય તેટલો ના લીધો. જો આપણે જીવનની ક્ષણોનો સદુપયોગ કરીએ, એકે એક ઘડીનો ઉપયોગ આત્મકલ્યાણ માટે, સાચા સ્વાર્થ માટે કરીએ તો પછી મૃત્યું ગમે ત્યારે આવે, છતાં કોઈ પશ્ચાત્તાપ કે દુઃખ નહિ થાય.

મૃત્યુથી ડરશો નહિ. એનાથી ડરવાનું કોઈ કારણ નથી. ડરવાની બાબત છે આપણું ખોટું આચરણ. આપણાં કાર્યો તરફ જો સદાય જાગરૂક રહીએ તો આપણા માટે મૃત્યું કષ્ટકારક નહીં બને.

-અખંડજ્યોતિ, અપ્રિલ-1950 પેજ-4-5

પ્રેમ જ સુખ અને શાંતિનું મૂળ છે.

ભગવાને પોતાની સૃષ્ટિને સુંદર અને સુવ્યવસ્થિત બનાવવા માટે જડ અને ચેતન પદાર્થોને એકબીજા સાથે જોડી રાખ્યા છે. નિખિલ વિશ્વબ્રહ્માંડમાં ગ્રહનક્ષત્રો પોતપોતાના સૌરમંડળમાં આકર્ષણ શક્તિ દ્વારા એકબીજા સાથે જોડાયેલાં છે. જો આ સંબંધ સૂત્ર તૂટી જાય તો કોઈની પણ સ્થિરતા ન રહે. બધાં ગ્રહનક્ષત્રો એકબીજા સાથે અથડાઈ જાય અને આ સૃષ્ટિની સંપૂર્ણ વ્યવસ્થા ખોરવાઈ જાય. એ જ રીતે અંદરોઅંદર પ્રેમ સંબંધ ન હોય તો જીવધારીઓની સત્તા પણ સ્થિર રહી ન શકે. જરા કલ્પના તો કરો કે જો માતાનો પોતાના બાળક પ્રત્યે પ્રેમ ન હોય, તો કુટુંબની કેવી દયાજનક દશા હોય? આ ભ્રાતૃપ્રેમ, સ્નેહ સંબંધ નષ્ટ થઈ જાય તો સહકારના આધારે ચાલતી સામાજિક સંસ્થાઓ પૂરેપૂરી નષ્ટ થઈ જાય. આ સૃષ્ટિનું સામાજિક સૌંદર્ય નાશ પામે.

દરેક પ્રાણીના હૃદયમાં પ્રેમની અવિરત ધારા વહે છે. જો આપણે સુખ શાંતિ અને સંપત્તિ મેળવવા માગતા હોઈએ તો એકબીજા સાથે પ્રેમભાવ રાખવો ખૂબ જ જરૂરી છે. બીજા સાથે ઉદારતા, દયા, મિઠાશ, ભલમનસાઈ અને ઈમાનદારીથી વર્તવું જોઈએ. જે લોકોએ પોતાની જીવનનીતિ પ્રેમમય રાખી છે, તેઓ ઈશ્વરે આપેલ માનવોચિત આજ્ઞાનું પાલન કરનાર ધર્માત્મા છે. આવા લોકો માટે જીવનની દરેક પણ સત્યુગ છે કારણ કે તેઓ સ્વયં સત્યુગી છે. એટલે બીજા પણ તેઓ સાથે સત્યુગી આચરણ કરવા વિવશ બને છે. પ્રેમ જ સુખી જીવનની ચાવી છે.

અખંડજ્યોતિ, ફેબ્રુઆરી-1944, પેજ-46

બીજાઓ ઉપર દયા કરો

મહાપુરુષો પાસે પૈસા હોતા નથી અને તેઓ તેની ઈચ્છા પણ રાખતા નથી, કારણ કે દયાથી છલોછલ ભરેલું હૃદય એમની કુબેરના ભંડારની જેમ કાયમ મોજૂદ રહે છે. કહેવાય છે કે આ દુનિયામાં ગરીબનું કોઈ ઠેકાણું નથી, પરંતુ એક વાત અવશ્ય સમજી લેવી જોઈએ કે જેના દિલમાં દયા નથી તેનું પરલોકમાં કોઈ સ્થાન નથી. ગરીબ માણસ તો કોઈક દિવસ શ્રીમંત બની શકે છે, પરંતુ જે દયાહીન છે તેને તે જ્યાં જશે ત્યાં ધિક્કાર જ મળશે.

સત્યની પ્રાપ્તિ કોને થશે? ઈશ્વરનાં દર્શન કોને થશે? ફક્ત તેને જ થશે કે જેના દિલમાં દયા છે. નિર્દય મનુષ્ય તો અપંગ હોય છે. તે પોતાની પાસે પડેલા ઉત્તમ પદાર્થો પણ લઈ શકતો નથી. અરે, ઓ નિર્દયો ! જરા થોભો.

બીજાઓને સતાવત પહેલાં જરા વિચારો તો ખરા કે જ્યારે તમને પણ આ રીતે સતાવવામાં આવશે ત્યારે તમારી શી દશા થશે? દયાનો ત્યાગ કરીને ફૂરતા અને પાપન માર્ગે શા માટે જાઓ છો? શું તમે એટલું પણ જાણતા નથી કે ખરાબ કર્મોનું ફળ તમારે જન્મજન્મોતરો સુધી ભોગવવું પડશે? ધરતી માતા સાક્ષી છે કે નારકીય દુઃખો માત્ર પાપીઓએ જ ભોગવવાં પડે છે, દયાળુઓએ નહિ.

જેમના હૃદયમાં દયા છે તેઓ અંધકારમાં નહીં ભટકે. તેથી હે આંખોવાળાઓ, તમારા દિલમાં દયાનો ભાવ જગાડો. બીજાઓની સાથે દયાપૂર્ણ વ્યવહાર કરો.

-અખંડજ્યોતિ, ફેબ્રુઆરી-1942 પેજ-13

સંસારની સર્વશ્રેષ્ઠ વસ્તુ પ્રાપ્ત કરો.

એવી વ્યક્તિઓ ભાગ્યશાળી છે કે જેઓ વિચારતંત્રને સારી રીતે સંચાલિત કરીને જીવનને સદ્પ્રેરણાઓ વડે ભરી દે છે અને કોઈપણ પ્રકારની ખરાબ માન્યતાઓ કે અંધવિશ્વાસમાં નથી ફસાતી. વિચારતંત્રને ઊલટી દિશામાં વાળી દેવાથી મનુષ્ય અનેક ગેરમાન્યતાઓ, રૂઢિઓ, આંતરિક મનની જટિલ ગ્રંથિઓમાં ગૂંચવાઈ જાય છે. તેનું રાક્ષસી સ્વરૂપ બહાર આવે છે. આજે સમાજમાં

જે વ્યક્તિઓ ભ્રમિત, ચિંતિત તથા ઉદ્વિગ્ન રહે છે, માનસિક પરેશાનીઓથી ઘેરાયેલી રહે છે એનું મુખ્ય કારણ એ છે કે તેઓ વિચારતંત્રનો ખોટો પ્રયોગ કરી રહી છે. જે મંત્ર વડે તેઓ દેવત્વને જાગૃત કરી શકે છે તેને જ ખોટી દિશામાં ફેરવીને તેઓ પોતાના નિંદનીય તથા ધૃણાજનક સ્વરૂપને જગાડીને દુઃખના નરકમાં પડી રહે છે. ખોટા રૂપમાં ઉપયોગમાં લેવાયેલ મસ્તકનું ફળ કુવિચાર અને કુકલ્પનાઓ છે.

કુવિચાર મનુષ્યને જીવતાં જ નરકના અગ્નિમાં ધકેલી દે છે. કુવિચાર કરનારાઓ આત્મહીનતાની અથવા પોતાની નબળાઈઓની વાત વિચારી વિચારીને મનમાં અનેક પ્રકારની યાતનાઓ સહન કર્યા કરે છે. પોતે ચિંતિત તથા પરેશાન રહ્યા કરે છે અને બીજાઓને પોતાના શત્રુ માને છે. રોગ, શોક, ચિંતા, વ્યાધિ, કટુતા, ગ્લાનિ, નિર્બળતા, શક્તિ હીનતા વગેરેના કુવિચાર મનુષ્યના સૌથી મોટા શત્રુ છે. સાચી દિશામાં ચાલનારું મસ્તક મનુષ્યનું પ્રેરકબળ છે, જ્યારે ખોટી દિશામાં ચાલનારું મન સૌથી મોટું દુશ્મન છે.

-અખંડજ્યોતિ, ફેબ્રુઆરી-1960 પેજ-26

જીવનયાત્રાનો મહાન માર્ગ.

કર્મઠતા, નિરંતર ગતિશીલતા, આગળ વધવાની પ્રવૃત્તિઓમાં પણ અવરોધો, સામેથી થતાં હુમલા વગેરેનું આવવું સ્વાભાવિક છે. આ જ વિશ્વનું સંઘર્ષમય અસ્તિત્વ છે, જીવનસંગ્રામ છે. વિશ્વનું કોઈ તત્વ, કોઈ પદાર્થ એવો નથી કે જ્યાં વિરોધ કે હુમલાઓનો સામનો ન કરવો પડ્યો હોય. નદીએ પોતાની નિરંતરતા, ગતિશીલતાને જાળવી રાખવા માટે કેટલાય પહોડો, ખોણો તથા મેદાનોમાં થઈને પસાર થવું પડે છે અને કેટલાય અવરોધોનો સામનો કરવો પડે છે. બીજને વૃક્ષ બનવા માટે પૃથ્વીના કઠણ પડનો સામનો કરીને તેને તોડવું પડે છે. પોતાના વિકાસના ક્રમમાં કેટલાય અવરોધો સહન કરવા પડે છે. બરાબર એવી જ રીતે જીવનની ગતિશીલતા તથા કર્મશીલતામાં પ્રતિરોધોનો સામનો કરવો પડે એ પણ સ્વાભાવિક જ છે કારણ કે તે વગર ગતિશીલતામાં તીવ્રતા, શક્તિ અને સ્ફૂર્તિ પેદા જ નથી થતી.

મનુષ્યત્વના માર્ગના પ્રવાસીઓએ, આત્મલક્ષ્યના જિજ્ઞાસુઓ, જીવનયાત્રાના યાત્રિકોએ પોતાની ગતિશીલતા અને કર્મશીલતા જાળવી રાખવા માટે સામેથી થતા હુમલાઓ કષ્ટો તથા વિરોધોનો સામનો કરતા રહીને આગળ વધવું જરૂરી છે. પોતાના પુરુષાર્થ, અખંડ પરિશ્રમ તથા કર્મની ગતિને રોકવાં ન જોઈએ. પરંતુ પોતાની જીવનનૌકાને આ હલેસાંઓ વડે સુખદુઃખોનાં ઊંચા મોજાઓ ઉપર થઈને આગળ લઈ જવી જોઈએ.

-અખંડજ્યોતિ, સપ્ટેમ્બર-1960, પેજ-4-5

સમાજસેવાથી જ આત્મરક્ષા.

જેવી રીતે નાનામાં નાના અણુઓ મળીને આ વિશ્વની ઉત્પત્તિ થઈ છે એવી જ રીતે અનેક વ્યક્તિઓના મળવાથી આ સમાજ બન્યો છે. એક એક કરીને સમાજમાંથી બધી વ્યક્તિઓને છૂટી પાડી દેવામાં આવે તો ના રહે સમાજ કે સંસાર. તેથી આવો, આપણે બધા પોતપોતાના અલગ અસ્તિત્વની ચિંતા છોડીને, સ્વાર્થ અને અહંકાર છોડીને, પોતાના સદ્ગુણો દ્વારા સાથે મળીને સમાજની સુંદર સૃષ્ટિનું સર્જન કરીએ.

મનુષ્ય સેવા માટે જ પેદા થયો છે. હું તમારી સેવા કરું, તમે બીજાની અને મારી સેવા કરો. આ રીતે આપણા બધાનાં કામ સુંદર અને સુવ્યવસ્થિત રીતે અને યોગ્ય સમય પર થતાં રહેશે અને રાગદ્રેષ રૂપી તુ-તુ મેં-મેં વાળી ખરાબ રીતેથી બચી જઈશું. એવી ખરાબ રીતથી આપણું મન બગડે છે અને બુદ્ધિ ભ્રષ્ટ થાય છે, આપણું ચિત્ત ચલિત થાય છે અને વ્યર્થ અહંકાર પેદા થાય છે.

મહેમાનગતિ કે સત્કાર કરતી વખતે અંદરથી જેવી સેવાભાવના છલકે છે એવી જ નિર્મળ, નિર્દોષ તથા પરમાર્થની નિષ્કલંક અને પવિત્ર ભાવના હૃદયમાં પેદા થાય છે. સેવા એ બહુ ઊંચી વસ્તુ છે. સેવામાં મજૂરીનો ભાવ નથી કે નથી વેપારનો. એટલે સેવા કરવી એ મનુષ્યની મુખ્ય ફરજ છે. પરદેશીઓની ભાવના કદાચ અલગ હશે, પણ ભારતની સંસ્કૃતિ તો એ જ સંસ્કાર આપે છે કે માનવસેવ એજ પ્રભુસેવા છે.

માનવતાની સેવા કરવાથી જ આપણું રક્ષણ થાય છે. સેવા કરવાના સદ્ગુણથી માણસમાં નમ્રતા, દયા, ક્ષમા જેવા ગુણો વિકસે છે અને આત્માની ઉન્નતિ થાય છે.

-અખંડજ્યોતિ, મે-1949 પેજ-29

પોતાના લક્ષ્યને કેન્દ્રમાં રાખો.

જો તમે વાસ્તવમાં તમારા જીવનને સુખી, શાંત અને સફળ બનાવવા ઈચ્છતા હો તો સૌથી પહેલાં વિચારપૂર્વક એક જ આદર્શ નક્કી કરો કે હું આવું ઈચ્છું છું અને આવો બનીશ. ફક્ત પોતાના તરફ જોતા રહો અને અર્જુનની જેમ તમારી નજર તમારા લક્ષ્ય પર કેન્દ્રિત કરો. બીજાની વિશેષતા કે અવગુણો તરફ ધ્યાન ના આપશો. બીજાઓની કોઈ વિશેષતા જોઈને એવા જ બનવાનું ના વિચારશો. જો કોઈ ખૂબ સારો ગાયક હોય તો તમે પણ ગાયક બનવાનું ના વિચારશો. જો વાસ્તવમાં તમને સંગીત ગમતું હોય તો તમારી મર્યાદામાં રહીને ગાવાની વિશેષતા કેળવવાનો પ્રયાસ કરી શકો.

પોતાના લક્ષ્યને પ્રાપ્ત કરવા માટે સચ્ચાઈ, ઈમાનદારી તથા સતત પ્રયત્નપૂર્વક કામ કરો. વિચારો ઓછું, કરો વધારે. દરેક કામ ગભરાયા વગર નિશ્ચિત ભાવથી કરો. સંતોષપૂર્વક કામ કરો. મનને શાંત તથા પ્રસન્ન રાખીને તમારા આત્મબળને જાગૃત કરો. તમારી દ્રષ્ટિ લક્ષ્યમાં ખુંપાવીને તમારી બધી શક્તિઓને એના પર કેન્દ્રિત કરો.

મનુષ્ય હાથમાં માત્ર કર્મ કરવાનું છે. લક્ષ્યમાં તન્મય રહેવું તે મનુષ્યની એટલી મોટી વિશેષતા, સફળતા, મહાનતા તથા પ્રતિષ્ઠા છે કે એની સરખામણીમાં બીજી બાબતોને તુચ્છ જ કહેવામાં આવશે.

-અખંડજ્યોતિ, જૂન-1950, પેજ-17

જીવન અને સિક્કાંત .

વ્યવસ્થિત જીવન માટે સૌ પ્રથમ સિક્કાંત અને તેના વ્યાવહારિક નિરૂપણની જરૂર છે. ‘કર્તવ્ય’ તેમાં સૌ પ્રથમ આવે છે. પોતાના કાર્યમાં મગ્ન રહેવું અને બીજાના કાર્યમાં ખલેલ ન પહોંચાડવી એ કર્તવ્યની સ્પષ્ટ વ્યાખ્યા છે. જે માણસ હંમેશા બીજાને બતાવવાનો દાવો કરે છે તે સ્વયં પોતાનો જ રસ્તો નથી જાણતો હોતો.

ઈમાનદારી જીવનનો બીજો સિક્કાંત છે. જે કરો તે જ કહો અને જે કહો તે જ કરો. એ મૂળ મંત્ર છે. ઈમાનદારીનું કામ જીવનમાં અનેક ચાલબાજી, ચાલાકી અને છળકપટથી દૂર રહેવાનું છે. ઈમાનદારી મનુષ્ય પ્રત્યે વિશ્વાસ પેદા કરે છે અને આ વિશ્વાસ જ સંપૂર્ણ સુખ અને સમૃદ્ધિની જનેતા છે.

ઓછો ખર્ચ કરવો તે જીવનનો ત્રીજો સિક્કાંત છે. ધનના સાચા ઉપયોગને જ કરકસર કહેવાય. જેમ જેમ ધન વધે તેમ તેમ ઓછો ખર્ચ કરવાની ટેવ પાડવી જોઈએ. ચોથો સિક્કાંત છે – ‘ઉદારતા’. પરોક્ષ રૂપે તે મિતવ્યયિતા (કરકસર) સાથે સંબંધિત છે. જે ઓછો ખર્ચ કરતો નહીં હોય તે ઉદાર પણ નહીં હોય. આત્મસંયમ જીવનનો પાંચમો અને છેલ્લો સિક્કાંત છે.

ઉપરોક્ત પાંચ સિક્કાંત સફળતાના પાંચ માર્ગ છે..

ઉપરોક્ત પાંચ સિક્કાંત સફળતાના પાંચ માર્ગ છે. જીવનના રાહ ઉપર પ્રકાશનાં કિરણો છે. સંભવ છે કે શરૂઆતમાં જીવન વ્યવહારમાં એમનું આચરણ કરવું મુશ્કેલ હોય, પરંતુ અભ્યાસ આપણને આ સિક્કાંતો સાથે અભિન્ન રૂપે જોડી દેશે.

વાતો નહીં, કામ કરો.

કાર્ય ન કરનાર માણસ એક પ્રકારનો શેખચલ્લી છે. એ મોટી મોટી યોજનાઓ બનાવે છે, મોટી મોટી વાતો કરે છે. શબ્દોની માયાજાળ એની પાસે ખૂબ છે. એ વાતો કરવામાં પહેલો અને કામ કરવામાં સૌથી પાછળ હોય છે. વાતો મણની કરશે, પણ કાર્ય એક રતીભાર પણ નહીં કરે. આવી વ્યક્તિઓ નિષ્ક્રિય, બેકાર, ખાલી વાતો કરવામાં એક્કા હશે. એમની પાસે મહાન કાર્ય કરવાની આશા રાખી શકાતી નથી.

એ જરૂરી છે કે તમે જે વિચારો, જે યોજનાઓ બનાવો એ એવી હોવી જોઈએ કે જેને તમે અમલમાં મૂકી શકો. યોજનાઓ બનાવતા પહેલાં વિચારો કે યોજના પ્રમાણે તમે કામ કરી શકશો. યોજના બનાવી છે તે પ્રમાણે કાર્ય કરવાની શક્તિ તમારામાં છે. તમારી શક્તિ બહારની તો વાત નથી વિચારતા ને? જે યોજના તમે બનાવી છે એની પૂર્તિ માટેનાં સાધનો તમારી પાસે છે? કેટલું ધન છે? કેટલા મિત્રો, કેટલા પરિજનો કે ભાઈઓ તમારી સાથે છે? આર્થિક, શારીરિક, ધાર્મિક તથા સામાજિક પરિસ્થિતિ કેવી છે? એના પર વિચાર કરીને જ કોઈપણ કામ હાથ ધરજો. કાર્યની સફળતા માટે તમારી માનસિક, શારીરિક તથા ક્રિયાત્મક શક્તિઓ અને કાર્યની ઉદ્દેશ્ય પર તમારું ધ્યાન કેન્દ્રિત કરો. માનસિક દ્રષ્ટિએ સક્રિય અને સતત જાગૃત રહો.

સંકલ્પ શક્તિનો વિકાસ અને સંચાલન કરવાં ખૂબ જરૂરી છે. આ બધી વાતો પર સારી રીતે વિચાર કર્યા પછી કાર્ય કરીએ તો અવશ્ય સફળતા મળે છે.

-અખંડજ્યોતિ, માર્ચ-1956 પેજ-18

બાળકોના નિર્માણની જવાબદારી

તમારા ઘરમાં પદાર્પણ કરનાર તમારાં આત્મસ્વરૂપ બાળકો સમાજ અને દેશના ભાવિ નાગરિકો છે. ઈશ્વરથી તમારું એ કર્તવ્ય છે કે એમના શિક્ષણ અને આત્મશુદ્ધિની બાબતમાં રસ લો.

તમારા ઘરનું વાતાવરણ જેવું હશે એવું જ તમારાં સંતાનોના માનસ, ટેવો તથા સાંસ્કૃતિક સ્તરનું નિર્માણ થશે. જ્યારે તમે તમારા ભાઈઓ પ્રત્યે ઉદાર, દયાળું અને પ્રેમાળ નથી, તો પછી તમારાં સંતાનો પાસે કઈ રીતે આશા રાખી શકો કે તેઓ તમારા પ્રત્યે પ્રેમ રાખે? જ્યારે તમે તમારા મનને વિષયવાસના, આનંદપ્રમોદ તથા ગંદી ઈચ્છાઓમાંથી રોકી શકતા નથી, તો પછી ભલા તેઓ કામુક અને ઈન્દ્રિય લોલુપ બને એમાં શી નવાઈ? જો તમે માંસ, મદ્ય તથા બીજા અભક્ષ્ય પદાર્થોનું સેવન કરતા હો, તો પછી તેઓ કઈ રીતે પવિત્ર અને નિષ્કલંક રહી શકે? તમે જો તમારી અશ્રલીલ અને નિર્લજ્જ ટેવો, ગંદી ગાળો તથા અશિષ્ટ વ્યવહારને નથી છોડતા, તો ભલા તમારાં બાળકો કેવી રીતે ગંદી ટેવોથી દૂર રહી શકે?

તમારા શબ્દો, વહેવાર, દૈનિક કાર્યો, ઊઠવું, બેસવું, સૂવું વગેરેનું અનુકરણ તમારાં બાળકો કરશે. તેઓ તમારી દરેક વાતનું સૂક્ષ્મ નિરીક્ષણ કરે છે. તમે એમની આગળ એક મોડલ, એક નમૂનો, એક આદર્શ બનો. તમારું સંતાન મનુષ્ય બનશે કે મનુષ્યની આકૃતિમાં પશુ બનશે તેનો આધાર તમારા પર રહેલો છે.

-અખંડજ્યોતિ, જાન્યુઆરી-1951 પેજ-19

સત્યનો પ્રકાશ

મેં આ દુનિયામાં ઘણી વસ્તુઓ જોઈ છે અને ઘણાં અનુભવો કર્યા છે, પરંતુ મને એવી કોઈ વસ્તુ નથી મળી કે જે સત્ય કરતાં વધારે સારી હોય. દુનિયામાં કેટલાય પ્રકારના પ્રકાશ છે, પરંતુ મહાપુરુષો ફક્ત સત્યના પ્રકાશને જ પ્રકાશ કહે છે, કદાપિ જૂઠું ન બોલવું એ ધર્મનું પાલન જો મનુષ્ય કરતો રહે તો બીજા ધર્મોનું પાલન આપોઆપ થવા લાગે છે. શરીર તો પાણીથી શુદ્ધ છે, પરંતુ મનની પવિત્રતા સાચું બોલ્યા વગર થઈ શકતી નથી. જેનું હૃદય સત્યથી પવિત્ર બન્યું છે તે બીજાના હૃદયો પર શાસન કરશે. જે સદૈવ સત્યપરાયણ રહે છે તે મહાન તપસ્વી છે. સિદ્ધિઓ એનાં ચરણોમાં જ આળોટે છે. માણસને સત્યવાદી કહેવામાં આવે એનાં કરતાં વધારે મોટી બીજી કઈ કીર્તિ એને મળી શકે?

સત્ય એ છે, જેની સાથે મધુર ભાષણ અને બીજાનું હિત કરવાની ભાવના જોડાયેલી હોય. જેનાથી બીજાને નુકશાન થતું હોય એના કરતાં તો એ જૂઠ સારું, જેનાથી બીજાઓનું હિત થતું હોય. જે વાત કહેવામાં તમારું મન ખચકાતું હોય અથવા જેનાથી મિથ્યાત્વનો બોધ થતો હોય તેવું ના બોલશો, કારણ કે જૂઠું બોલવાથી તમારો જ આત્મા તમને શાપ આપશે.

સત્યને વળગી રહો. ન્યાયયુક્ત અને સાચું કામ કદી ડરશો નહિ. જે તમને યોગ્ય લાગતું હોય તે જ કરવાનો નિશ્ચય કરો અને એમાં અડગ રહો.

અખંડજ્યોતિ, જાન્યુઆરી-1942, પેજ-29

ભલું કરનાર જ સૌથી મોટો બુદ્ધિશાળી :

ખરાબ લોકો એ મૂર્ખતાથી નથી ગભરતા જેને પાપ કહે છે. વિવેકવાન વ્યક્તિ હંમેશા પાપોથી દૂર રહે છે. દુષ્ટતાથી દુષ્ટતા જ ઉત્પન્ન થાય છે. એટલા માટે દુષ્ટતાને અગ્નિથી પણ ભયંકર સમજીને એનાથી ડરવું અને દૂર રહેવું જોઈએ. જેવી રીતે પડછાયો માણસને છોડતો નથી, પણ એ જ્યાં જ્યાં જાય છે ત્યાં એની પાછળ જ રહે છે, એવી રીતે પાપરૂપી કર્મ પણ પાપીનો પીછો કરે છે અને અંતે એનો સર્વનાશ કરી નાંખે છે. એટલા માટે સાવધાન રહો અને ખરાબ કામથી હંમેશાં દૂર રહો.

જે કામ ખરાબ છે એને ના કરો, કારણ કે ખરાબ કામ કરવાથી આપણા અંતરાત્માના શાપના અગ્નિમાં બળવું પડે છે. બધી વસ્તુઓને વધુ પ્રમાણમાં ભેગી કરવાની ઈચ્છાથી, વિષયવાસના અને અહંકાર પોષવાની ઝંખનાને લીધે લોકો કુમાર્ગે વળે છે, પણ એ બધી બાબતો તૃચ્છ છે. એનાથી ક્ષણિક સંતોષ મળે છે, પરંતુ બદલામાં અપાર દુઃખ ભોગવવું પડે છે. ઝેરમાં મોરસ ભેળવી હોય એને લોભને વશ થઈ ખાનાર બુદ્ધિશાળી કહેવાતો નથી.

આ દુનિયામાં સૌથી મોટો બુદ્ધિશાળી, વિદ્વાન, ચતુર અને સમજદાર એ છે, જે પોતાને કુવિચારો અને કુકર્મોથી દૂર રાખી સત્યના માર્ગે ચાલે છે. સન્માર્ગે ચાલે છે અને સુવિચારને ગ્રહણ કરે છે. એ બુદ્ધિશાળી માણસે આખી જિંદગી લાભ જ અપાવે છે અને પાપી માણસો એમનાં કુકર્મોને લીધે આખી જિંદગી દુઃખમાં જ પસાર કરે છે. જીવનને સુખી અને શ્રેષ્ઠ બનાવવા સત્કર્મો કરો અને બીજા પ્રત્યે ભલાઈ રાખો. તમે બીજાનું ભલું કરશો તો કુદરત તમારું ભલું જ કરશે.

અખંડજ્યોતિ, નવેમ્બર-1946, પેજ-1

હૃદય મંદિરમાં સંતોષ :

જ્યારે કોઈ દુઃખદ ઘટનાથી તમારું મન ખિન્ન થઈ રહ્યું હોય, નિરાશાનાં વાદળો ચારે બાજુ છવાયેલાં હોય, અસફળતાના કારણે ચિત્ત દુઃખી થઈ ગયું હોય, ભવિષ્યની ભયાનક શંકા સામે ઊભી હોય, બુદ્ધિ બહેર મારી ગઈ હોય, તો આમતેમ ના ભટકશો. પેલા શિયાળને જુઓ કે જે શિકારી ફૂતરાઓથી ઘેરાઈ જતાં છટકીને પોતાની ગુફામાં ધૂસી જાય છે. અને ત્યાં શાંતિનો શ્વાસ લે છે.

આવા વિષમ પ્રસંગે બધી બાજુથી પોતાન ચિત્તને સંકેલી લો અને તમારા હૃદય મંદિરમાં ચાલ્યા જાઓ. બહારની બધી વાતોને ભૂલી જાઓ. પાપ અને તાપને દરવાજે છોડીને જ્યારે અંદર જવા માંડશો તો ખબર પડશે કે એક મોટો બોજ કે જેના ભારથી ગરદન તૂટી રહી હતી તે દૂર થઈ ગયો. તમે રૂના પોલ જેવા હલકા થઈ ગયા છો. ગરમીથી ત્રાસી ગયેલા માણસને બરફના ઘરમાં જેટલી ઠંડક મળે છે એટલી શાંતિ તમને હૃદય મંદિરમાં મળશે. થોડીક જ વારમાં તમે આનંદનો અનુભવ કરશો.

હૃદયરૂપી આ સાત્વિક સ્થાનને બ્રહ્મલોક અથવા ગોલોક પણ કહે છે, કારણ કે ત્યાં પવિત્રતા, પ્રકાશ અને શાંતિનો જ નિવાસ છે. પરમાત્માએ આપણને સ્વર્ગની સીડી સુખ મેળવવા માટે જ આપી છે, પરંતુ અજ્ઞાનતાના કારણે લોકો એને જાણી શકતા નથી.

અખંડજ્યોતિ, માર્ચ-1941, પેજ-5

સાચા મિત્રની પસંદગી.

મિત્ર તથા પડોશી પસંદગી બહુ અઘરી છે. અનેક લોકો તમારી પાસેથી પોતાનું કામ કઢાવવા તૈયાર હોય છે, પરંતુ એમનું કામ પતી ગયા પછી કોઈ તમને મદદ નહિ કરે. તેથી વ્યક્તિનું ચારિત્ર્ય, ટેવો, સંગ, શિક્ષણ વગેરેનો પૂરતો અભ્યાસ કર્યા પછી જ ખૂબ સાવધાનીથી મિત્રની પસંદગી કરવી જોઈએ. તમારો મિત્ર ઉદાર, બુદ્ધિમાન, પુરુષાર્થી અને સત્યપરાયણ હોવો જોઈએ. વિશ્વાસપાત્ર મિત્ર એક દિવ્ય ઔષધી છે. આપણે આપણા મિત્રો પાસે એવી આશા રાખવી જોઈએ કે તેઓ આપણા ઉત્તમ સંકલ્પોને દ્રઢ બનાવવામાં મદદરૂપ બનશે, દોષો અને ભૂલોથી આપણને બચાવશે તથા આપણી સત્યતા અને પવિત્રતાને પુષ્ટ કરશે. જો આપણે કુમાર્ગે જઈએ તો આપણને પાછા વાળશે. સાચો મિત્ર માર્ગદર્શક, વિશ્વસનીય અને સાચી સહાનુભૂતિવાળો હોવો જોઈએ.

આ જવાબદારી એ જ મિત્ર પૂરી કરી શકે કે જે દ્રઢચિત્ત અને સત્યપરાયણ હોય. જેમનામાં આત્મબળ હોય એવા જ મિત્રોનો સાથ લેવો જોઈએ, જેમ કે સુગ્રીવે રામનો સાથ લીધો હતો.

મિત્ર પ્રતિષ્ઠિત, શુદ્ધ હૃદયવાળો, મૃદુલ, પુરુષાર્થી, શિષ્ટ અને સત્યનિષ્ઠ હોવો જોઈએ કે જેની પર આપણે વિશ્વાસ મૂકી શકીએ કે તે આપણને છેતરશે નહિ. આવો સાચો મિત્ર મળવો તે આપણું સદાભાગ્ય છે.

અખંડજ્યોતિ, જાન્યુઆરી-1951, પેજ-21

એકલા ચાલવું પડશે.

તમને તમારા જેવો માણસ કદી નહિ મળે. તમારે જીવનપથ પર એકલા જ આગળ વધવું પડશે. કોઈ તમારી સાથે દૂર સુધી ચાલી નહિ શકે. તેથી એકલા જ આગળ વધો.

જીવનને એક યાત્રા માનો. યાત્રામાં થોડા સમય માટે તમને એકાદ બે સાથી મળી જાય છે. એમની સાથે ચાર દિવસ માટે તમે બોલો છો. હસીમજાક , ઠણ મશ્કરી, સંઘર્ષ વગેરે ચાલતાં રહે છે. સાથે સાથે થોડો સમય આગળ વધો છો, પરંતુ ધીરે ધીરે એમની જીવનયાત્રા પૂરી થતી જાય છે. એક પછી બીજો પોતાના મુકામ પર પહોંચીને આપને છોડતો જાય છે. હજુ થોડા સમય પહેલાં જ તમારી સાથે છ-સાત જણનો પરિવાર હતો. સાતમાંથી ક્રમશઃ ઓછા થતાં છેવટે તમે એકલા જ રહી જાઓ છો. તમને એમ થાય છે કે અરે, હું એકલો જ રહી ગયો, બિલકુલ એકલો! થોડીવાર તમારું મન અશાંત થઈ જાય છે. એ જરા કાઠું લાગે છે પરંતુ વાસ્તવમાં જીવનનું આ એકલવાયાપણું જ માનવ જીવનનું ચરમ સત્ય છે.

બધાને મેળવીને પણ આપણે બધા એકલા છીએ, તદ્દન એકલા. આપણી સાથે કોઈ દૂર સુધી ચાલનારું નથી. જેમને આપણે ભ્રમથી કે માયાવશ પોતાની સાથે ચાલતા માનીએ છીએ તેઓ ખરેખર તો આપણા થોડાક સમય માટેના સહયાત્રીઓ જ છે. આપણા એકલાપણામાં કોઈપણ મદદ કરવાનું કે દિલાસો આપવાનું નથી.

અખંડજ્યોતિ, ફેબ્રુઆરી-1953, પેજ-15

પ્રેમનું સાચું સ્વરૂપ.

પ્રેમ અને આત્માનું ઉદ્દગમસ્થાન અંતરાત્મા જ છે. એને પરમાત્માની સાથે જોડવાથી જ અપાર અને સ્થાયી આનંદ પ્રાપ્ત થઈ શકે છે. સાંસારિક નાશવંત વસ્તુઓના ખભે જો આત્મીયતાનો ભાર નાખવામાં આવે તો એ નાશવંત વસ્તુઓનો નાશ થતાં સહારો છૂટી જાય છે અને તેથી તેમના ખભે નાખેલો બોજ એકદમ નીચે આવી જાય છે. એના પરિણામે ખૂબ ચોટ લાગે છે અને આપણે ઘણા સમય સુધી તરફડીએ છીએ. ધનનો નાશ થતાં, પ્રિયજનનું મૃત્યું થતાં કે અપયશ મળતાં કેટલાય લોકો રડતા કકળતા અને જીવનને નષ્ટ કરતા જોવા મળે છે.

રેતી પર મહેલ બનાવીને એને અજરઅમર રાખવાનું સ્વપ્ન જોનારાઓની દુર્દશા થાય છે. એવી જ દુર્દશા આ હાહાકાર કરતા પ્રેમીઓની થાય છે. ભૌતિક પદાર્થો નાશવંત છે. તેથી એમની સાથે પ્રેમ જોડવો તે એક લૂલો લંગડો અને અધૂરો સહારો છે, જે ગમે ત્યારે તૂટી પડે છે અને તે તૂટી જતાં પ્રેમીને હૃદયવિદારક વેદના થાય છે. પ્રેમનો ગુણ તો આનંદ છે.

પ્રેમનું આધ્યાત્મિક સ્વરૂપ એ છે કે પરમાત્માને આત્માનો આધાર બનાવવામાં આવે. ચેતન અને અજરઅમર આત્માનો આધાર સચ્ચિદાનંદ પરમાત્મા જ બની શકે. તેથી જડપદાર્થો, ભૌતિક વસ્તુઓ વગેરેમાંથી ચિત્તને ખસેડીને પરમાત્મા સાથે જોડવું જોઈએ.

અખંડજ્યોતિ, જુલાઈ-1945, પેજ-148

મનુષ્ય-બનીને-જીવો

સંસારમાં ત્રણ પ્રકારના મનુષ્યો હોય છે.

પ્રથમ કક્ષાના શ્રેષ્ઠ માણસો તે છે જે પોતાનો વ્યક્તિગત સ્વાર્થ છોડીને સદાય પ્રાણી માત્રનું કલ્યાણ કરવાનું કામ કરે છે.

બીજી કક્ષાના માણસો તે છે કે પોતાની વ્યક્તિગત તથા પરિવારની જરૂરિયાત પૂરી કરવા માટેનાં સાધનો ભેગાં કરવાની સાથે સમાજકલ્યાણ અને સેવામાં લાગેલા છે.

ત્રીજી કક્ષાના માણસો તે છે, જે પોતાનો સ્વાર્થ પૂરો કરવા માટે બીજાને પરેશાન કરે છે અને જૂઠ, છળકપટ, બેઈમાની અને ઘુસણખોરીનાં કાર્યો કરવામાં જરા પણ સંકોચ કે શરમ રાખતા નથી.

તેઓ બીજાના લાભ કે હાનિ તરફ જરા પણ ધ્યાન નથી આપતા, પોતાનો સ્વાર્થ પૂરો કરવા માટે નીચમાં નીચ કાર્ય કરવા તૈયાર થઈ જાય છે. વિવેકબુદ્ધિને ભઠ્ઠીમાં નાખી દઈએ સાંસારિક પ્રગતિ કરવી એ એમનું જીવનલક્ષ્ય છે. આવા માણસો પશુ સમાન છે.

મનુષ્ય તો તે છે, જે મનુષ્યો માટે જીવે છે. જે ફક્ત પોતાના માટે જીવે છે, પોતાના માટે વિચારે છે અને પોતાના માટે ભેગું કરે છે તે પશુ છે, ચોર છે. તે મનુષ્ય કહેવાને લાયક નથી. પશુતા તરફથી દેવત્વ તરફ આગળ વધવાની ઓળખ એ છે કે તમે તમારો કેટલો સ્વાર્થ સમાજસેવા સાથે જોડી દીધો.

મનુષ્ય જીવનની સાર્થકતા એમાં રહેલી છે કે પોતાની પ્રગતિ કરવાની સાથે બીજા લોકોની પ્રગતિ કરવા જીવનભર પ્રયત્ન કરતા રહેવું.

અખંડજ્યોતિ, ડીસેમ્બર-1958, પેજ-18

પ્રભુની માયા.

જે મનમાં સમજે છે કે હું નથી જાણતો, પણ કહે છે કે હું જાણું છું તે જૂઠો છે. જેને ખબર છે કે હું થોડુંક જાણું છું, છતાં કહે છે કે હું જાણું છું તે ખરેખર જાણતો નથી, કારણ કે ઈશ્વરને પૂર્ણ રૂપે જાણવો તે ખરેખર અશક્ય છે.

જેને ખબર છે તથા કહે છે કે હું નથી જાણતો તે સાચું બોલે છે. જે સમજે છે કે હું અંશરૂપમાં જાણું છું અને કહે છે કે હું જાણતો નથી તે થોડુંક જાણે છે, પણ છે અધૂરો. આ પણ પ્રભુની માયા છે. જેને ખબર છે કે હું જાણું છું અને નથી પણ જાણતો અને એવું જ કહે છે પણ ખરો તે બીજાઓથી વધારે જાણે છે, પરંતુ જે સમજે છે કે હું જાણું છું અને નથી પણ જાણતો અને એ જ કારણે ચૂપ રહે છે તે વાસ્તવમાં ખૂબ જાણે છે. આટલું જાણીને પણ જે પ્રભુના પ્રમમાં બધું જ ભૂલી જાય છે. તે પ્રભુમાં વિલીન થઈ જાય છે, તે ધન્ય છે.

જે જાણીને ભૂલી જાય છે, જે ભક્ત છે, અનન્ય પ્રભુપ્રેમી છે તે જ પ્રભુને પૂર્ણ રીતે જાણે છે. તે હવે શું બતાવે? એની પાસે બતાવવા જેવું કશું હોતું નથી. એનાં દ્રવ્ય દૂર થઈ ચૂક્યાં હોય છે. હવે કોણ બતાવે અને કોને બતાવે? બતાવવાની જરૂર પણ શી છે? આ જ પ્રભુની માયા છે.

અખંડજ્યોતિ, જાન્યુઆરી-1941, પેજ-14

આત્મિક તૃપ્તિનો આધાર

સંસારના બધા દાર્શિકોનો મત છે કે જીવની સ્વાભાવિક ઈચ્છા અને અભિલાષા આત્મિક ઉન્નતિ કરવાની હોય છે. લોકો ભૌતિક સુવિધાઓ એકઠી કરે છે, ઈન્દ્રિયો વિષયભોગ ભોગવે છે, પરંતુ ઝીણી નજરે જોતાં ખબર પડે છે કે એ બધાં કાર્યો આત્માની તૃપ્તિ માટે કરવામાં આવે છે. એ વાત જુદી છે કે ધૂંધળી દ્રષ્ટિ હોવાના કારણે લોકો નકલને જ અસલ માની બેઠા છે. તમે ખૂબ પરિશ્રમથી ધન ભેગું કરો છો,

પરંતુ લગ્ન પ્રસંગે એને છૂટથી વાપરો છે. કમાતી વખતે એક પૈસા માટે મરી પડતા હતા, તો પછી આજે શા માટે પૈસા લુંટાવી રહ્યા છો? એટલા માટે કે આજે તમે ધન ભેગું કરવા કરતાં વાપરવામાં વધારે સુખનો અનુભવ કરો છો. ડાકુ જાનના જોખમે જે ધન લાવ્યો હતો તેને દારૂ પીવામાં શા માટે વેડફી રહ્યો છે? આનંદને ધન ભેગું કરવા કરતાં વધારે મહત્વનો ગણે છે. બીમારીમાં, ધર્મકાર્યોમાં કે બીજી બાબતોમાં ઘણા પૈસા વપરાઈ જાય છે, છતાં મનુષ્યને તેનો રંજ હોતો નથી. એ જ પૈસા જો ચોરાઈ જાત તો એને ખૂબ દુઃખ થાત.

આ ઉદાહરણોમાં તમે જોઈ શકો છો કે જેમનું અમૂલ્ય જીવન ધન ભેગું કરવામાં વહી રહ્યું છે તેઓ પોતાના એ જીવનરસને પણ એક સમયે ખૂબ બેપરવાઈથી ફૂંકી મારે છે. આવું થાય છે કારણ કે એ ખર્ચાળ કામોમાં માણસને વધારે આનંદનો અનુભવ થાય છે.

અખંડજ્યોતિ, જૂન-1940, પૈજ-16

પહેલાં આપો, પછી મેળવો.

એ પ્રશ્ન વિચારણીય છે કે મહાપુરુષો પોતાની પાસે આવનારાઓ પાસે સદૈવ યાચના શા માટે કરે છે? મનન કર્યા પછી મને સમજાયું કે ત્યાગથી વધારે મોટો પ્રત્યક્ષ અને તરત ફળ આપનારો બીજો કોઈ ધર્મ નથી. ત્યાગની કસોટી માનવીના ખરાખોટા સ્વરૂપને દુનિયાની સામે રજૂ કરે છે. મનમાં જામેલા કુસંસ્કારો અને વિકારોના બોજને હલકો કરવા માટે ત્યાગતી વધારે સારું બીજું કોઈ સાધન નથી.

જો તમે દુનિયા પાસેથી કંઈક મેળવવા ઈચ્છતા હો, વિદ્યા, બુદ્ધિ ગમે તે પ્રાપ્ત કરવા ઈચ્છતા હો તો ત્યાગ કરો. ગાંઠે બાંધેલું કંઈક છોડો. કોઈ વસ્તુ લૂંટના માલની જેમ મફતમાં મળતી નથી. આપો, તમારી પાસે પૈસા, રોટી, વિદ્યા, શ્રદ્ધા, સદાચાર, ભક્તિ, પ્રેમ, સમય, શરીર જે કાંઈ હોય તે છૂટા હાથે દુનિયાને આપો, બદલામાં આપને અનેકગણું મળશે. ગૌતમ બુદ્ધે રાજસિંહાસનનો ત્યાગ કર્યો,

ગાંધીજીએ પોતાની વકીલાત છોડી, પરંતુ એમણે જે છોડ્યું એનાથી વધારે મેળવ્યું. વિશ્વકવિ રવીન્દ્રનાથ ટાગોર પોતાની એક કવિતામાં કહે છે કે તેણે હાથ ફેલાવીને મારી પાસે કંઈક માગ્યું. મેં મારી ઝોળીમાંથી અન્નનો એક દાણો એને આપી દીધો. સાંજે મેં જોયું કે ઝોળીમાં એવડો જ એક સોનાનો દાણો મોજૂદ હતો. હું ધુસકે ને ધુસકે રડ્યો કે મેં મારું સર્વસ્વ શા માટે ના આપી દીધું કે જેનાથી હું ભિખારીમાંથી રાજા બની જાત?

અખંડજ્યોતિ, માર્ચ-19 40, પેજ-9

વિશ્વપ્રેમ જ ઈશ્વરપ્રેમ છે.

અહંકારી મનુષ્યની શક્તિથી વિશ્વપ્રેમ દૂર હોય છે. અહંકાર શેનો ધન, દોલત, વૈભવ, ઐશ્વર્યનો? ના, આ બધું અહીંયાં જ છોડવું પડશે. નામ, પદ, પ્રતિષ્ઠાનો અહંકાર હોય તો એ રંગીન પોશાક અહીંયાં જ ઉતારવો પડશે. મોટા મોટા શક્તિશાળી તથા સામર્થ્યવાન લોકો ધૂળમાં મળી ગયા છે. પછી શેનું અભિમાન? પોતાના હૃદયમાં વિશ્વપ્રેમની સાચી સ્થાપના કરીને પોતાના તથા અન્ય લોકોના જીવનને ધન્ય બનાવો. પોતાની નવી સૃષ્ટિ વસાવવાના પ્રયત્નોમાં જીવનને વેડફી નાખવું ન જોઈએ. કારણ કે તે સ્વાભાવિક છે, અસંગત છે, ઈશ્વરના વિધાનથી વિપરીત છે તથા તેનું પરિણામ દુઃખદાયક અને વિનાશક જ હોય છે.

સંસારમાં પ્રત્યેક તત્વમાં ભલાઈ-બૂરાઈ સમાયેલી હોય છે. ન કોઈ પૂરેપૂરું ખરાબ છે અને ન કોઈ ભલું. મનુષ્યના હૃદયમાં પણ વિકારોની વચ્ચે જ પ્રેમના મૂળ જામેલાં છે. શુભતત્વ બીજ રૂપમાં દરેકમાં રહેલું છે. આવી દશામાં બૂરાઈનો જ જોવી અથવા દૂષિત દ્રષ્ટિકોણને અપનાવીને ધૂણા તથા નિંદાને પ્રિય ગણવી તે પ્રેમસાધનના માર્ગમાં મોટું વિઘ્ન છે. પોતાનો દ્રષ્ટિકોણ બદલાઈ જવાથી જે દૂષિત છે ત્યાં પણ તે પ્રેમ સ્વરૂપનાં દર્શન થાય છે, કારણ કે વિશ્વપ્રેમની પ્રાપ્તિમાં ક્યાંય દોષ, બૂરાઈઓ કે નબળાઈઓ રહેતી જ નથી. ધૂણા તથા પરનિંદાથી પ્રેમ મરી જાય છે. આથી આવો દ્રષ્ટિકોણ છોડી દેવા યોગ્ય છે. આથી ઊલટું સારાપણાનાં દર્શન કરવાં જોઈએ.

-અખંડજ્યોતિ, જૂન-1960 પેજ-20-21

સત્સંગનું મહત્વ.

જે જેવું સાંભળે છે તે સમય જતાં તેવો જ બની જાય છે. આજે તમે જે સારા ઉપદેશોને ધ્યાનપૂર્વક સાંભળો છો તેવા કાલે અવશ્ય બની જશો. સાંભળવાનું તાત્પર્ય પોતાની માનસિક પ્રવૃત્તિઓને દેવત્વ તરફ વાળવાનું છે.

એક વિદ્વાને કહ્યું છે કે પાણી જેવી જમીન પર થઈને વહે છે તેવા જ ગુણોને તે ધારણ કરે છે. એ જ રીતે મનુષ્યનો સ્વભાવ પણ સારા કે ખરાબ વિચારો તથા લોકોની સોબત પ્રમાણે બદલાઈ જાય છે. તેથી સમજ માણસ ખરાબ લોકોની મિત્રતા કરતાં ડરે છે, પરંતુ મૂર્ખ માણસ ખરાબ લોકોની સાથે ભળી જાય છે. મનુષ્યની કીર્તિનો આધાર એ કેવા લોકો સાથે ઊઠે બેસે છે તેના પર રહેલો છે. માણસનું ઘર ભલે ગમે ત્યાં હોય, પરંતુ તેનું નિવાસસ્થાન તો તે જેવા લોકો સાથે ઊઠે બેસે છે અથવા કેવા વિચારોના સંપર્કમાં રહેવાનું પસંદ કરે છે તે છે.

આત્માની પવિત્રતાનો આધાર મનુષ્યનાં કાર્યો પર અને સંગતિ પર રહેલો છે. ખરાબ લોકો સાથે રહેનાર સારાં કામ કરે તે બહુ શક્ય નથી. ધર્મથી સ્વર્ગની પ્રાપ્તિ થાય છે, પરંતુ ધર્માચરણ કરાવનારી બુદ્ધિ સત્સંગ તેમજ સારા ઉપદેશોથી પ્રાપ્ત થાય છે. યાદ રાખો કે કુસંગથી વધારે નુકસાન કરનાર વસ્તુ બીજી કોઈ નથી તથા સારી સંગતિથી વધારે મોટો બીજો કોઈ લાભ નથી.

-અખંડજ્યોતિ, ડીસેમ્બર-1956 પેજ-17

સમાજનું ઋણ ચૂકવો.

આપણો કેમ પેદા થયા છીએ એનો જવાબ કદાચ આપણે ન આપી શકીએ, પણ પેદા થઈ ગયા છીએ તો પછી આપણે જીવનમાં શું કરવું જોઈએ એ પ્રશ્ન પર વિચાર કરવો જોઈએ. હવે આપણે સમાજના સભ્ય બન્યા છીએ તો સભ્ય બનવાનું ઋણ ચૂકવવું જોઈએ. આ ઋણ ફક્ત દાનના રૂપમાં ન ચૂકવતાં આપણે પોતાની પ્રતિભા, પરિશ્રમ અને ત્યાગના બળે સમાજને એવું કંઈક આપવું જોઈએ કે આખા સમાજનું જીવન ભવિષ્યમાં સુખમય અને પ્રગતિશીલ બની શકે.

આપણા સમગ્ર જીવનનાં કાર્યોનું ઊંડાણથી અવલોકન કરતાં એવો અનુભવ થાય કે મારા જીવનથી સમાજને કોઈ રીતે નુકસાન થયું નથી ને લાભ થયો તો જીવન સાર્થક છે. જો કોઈના મૃત્યુંથી લોકો દુઃખની લાગણી અનુભવે અને કહે કે એક ભલો માણસ જતો રહ્યો તો સમજવું જોઈએ કે એણે પોતાના કર્તવ્યનું પાલન કર્યું. કોણ કેટલું કરે છે તેનો આધાર એનાં સાધનો, શક્તિ અને પરિસ્થિતિઓ પર રહેલો છે. તમારાં સાધનો અને શક્તિ પ્રમાણે કોઈપણ રૂપમાં સમાજસેવા કરીને તમે સમાજના ઋણમાંથી મુક્ત થઈ જાઓ, જેથી અંત સમયે તમે એવો સંતોષ લઈ શકો કે તમે તમારા કર્તવ્યનું પાલન કર્યું છે.

-અખંડજ્યોતિ, જાન્યુઆરી-1959 પેજ-35-36

કર્મયોગનું રહસ્ય .

સમાજની નિઃસ્વાર્થ સેવા જ કર્મયોગ છે. એ હૃદયને શુદ્ધ કરીને અંતઃકરણને આત્મજ્ઞાનરૂપી દિવ્ય જ્યોતિ મેળવી શકીએ એટલા સક્ષમ બનાવે છે. વિશેષ બાબત તો એ છે કે મોહ વગર કે અહંકાર વગર નિઃસ્વાર્થ ભાવે માનવજાતની સેવા કરવી પડશે. કર્મયોગમાં કર્મયોગી બધાં જ કર્મો અને એનાં ફળો ભગવાનને અર્પણ કરી દે છે. ઈશ્વરમાં શ્રદ્ધા રાખીને મોહમાયા દૂર કરીને સફળતા કે નિષ્ફળતામાં સમાન દ્રષ્ટિ રાખીને કર્મ કરતા રહેવું તેને કર્મયોગ કહે છે.

કર્મયોગીનું હૃદય વિશાળ હોવું જોઈએ. એમાં કુટિલતા, નીચતા અને સ્વાર્થ બિલકુલ હોવાં જોઈએ નહીં. એણે લોભ, કામ, ક્રોધ અને અભિમાનથી દૂર રહેવું જોઈએ. આ અવગુણોનાં ચિહ્ન પણ દેખાય તો એમને એક એક કરી દૂર કરવા પ્રયત્ન કરવો જોઈએ.

જો તમે ઈચ્છતા હો કે બીજા તમારી સાથે સારો વ્યવહાર કરે તો તમે પણ બીજા સાથે સારો વ્યવહાર કરો. આ નીતિવાક્યને યાદ રાખો. તમારા જીવન વ્યવહારમાં આ નિયમનું આચરણ કરવું જોઈએ. તમે કોઈ કામ ખોટું નહીં કરો તો તમને અનહદ આનંદ થશે.

-અખંડજ્યોતિ, માર્ચ-1955 પેજ-5

જીવન એક સમાધાન છે.

જીવન એક સમાધાન છે. માથું ઊંચું રાખીને ચાલવામાં તે કપાઈ જવાનો ભય છે. જે વૃક્ષ અક્કડ ઊભા રહે છે તેઓ જ તોફાનમાં ઊખડી જાય છે. વેલ હંમેશા ઝૂકેલી રહે છે. તેથી દરેક આંધી-તોફાનમાં તે બચી જાય છે. ધરતી પર ઊગેલા ઘાસને જુઓ, તે આંધી સાથે ટકરાતું નથી, પરંતુ જે દિશામાં પવન રહે છે તે દિશામાં વળી જાય છે. પરિસ્થિતિને ઓળખનારા ઘાસને આંધીતોફાન કાંઈ જ કરી શકતાં નથી.

ઝૂકીને ચાલો, એમ ન કહો કે અમે જ સાચા છીએ અને અમારી વાત બધાએ માનવી જોઈએ. એમ જ સમજો કે તમે જ સૌથી શ્રેષ્ઠ, નિર્દોષ અને બુદ્ધિશાળી છો. બીજા લોકો પણ પોતાના દ્રષ્ટિકોણ અનુસાર સાચા હોઈ શકે છે અને એમ બની શકે કે તેઓ જે પરિસ્થિતિઓમાં છે તેમાં તેમને માટે એવું જ વિચારવું, બનવું તથા કરવું પણ સ્વાભાવિક હોય. આથી બીજાઓને સમજવાની કોશિશ કરો. એમના દષ્ટિકોણની, એમની પરિસ્થિતિઓની ભિન્નતાનો સ્વીકાર કરો.

આ દુનિયાનો બધો જ કારભાર એકબીજાને સમજવા અને સહન કરવાની ભૂમિ પર ટકેલો છે. સમાધાન જ જીવનનો મુખ્ય આધાર છે. જો તમે અડિયલ અને જિદ્દી બનીને તમારા જ મનનઈ શ્રેષ્ઠતાને સ્વીકારવાનો આગ્રહ રાખશો તો થોડાક જ દિવસમાં તમે એકલા પડી જશો અને અસફળતાની ખાઈમાં પડશો.

સાચી સફળતાનું એકમાત્ર સાધન.

પ્રામાણિકતા સફળતાનું સૌથી મુખ્ય સાધન છે. એક દિવસ એવો જરૂર આવે છે કે જ્યારે અપ્રામાણિક માણસ દુઃખ અને વિપત્તિમાં ફસાઈને પોતાની અપ્રામાણિકતા પર પસ્તાવો કરવા લાગે છે. એવો કોઈપણ માણસ નથી, જેને પોતાની પ્રામાણિકતા બદલ પસ્તાવો કરવો પડ્યો હોય. જો કે કોઈ કોઈવાર પ્રામાણિક માણસ પણ અસફળ બની જાય છે કારણ કે તે મિતવ્યતિતા, યોજના તથા વ્યવસ્થા જેવા ત્રણ સ્તંભોનું નિર્માણ કરવામાં અસફળ રહે છે, પરંતુ તેમની અસફળતા એટલી બધી દુઃખદાયક હોતી નથી કે જેટલી અપ્રામાણિક વ્યક્તિની હોય છે. ઓછામાં ઓછો તેમને એટલો સંતોષ તો થાય છે કે તેમણે કદી કોઈ વ્યક્તિ સાથે દગો કર્યો નથી. પોતાના જીવનની અંધકારમય ક્ષણોમાં પણ તેઓ પોતાની આંતરિક પવિત્રતા માટે સંતોષ અનુભવી શકે છે.

અજ્ઞાની લોકો એવું વિચારે છે કે સમૃદ્ધિ પ્રાપ્ત કરવા માટે અપ્રામાણિક જ સૌથી સીધો માર્ગ છે. અપ્રામાણિક માણસ ધનને પોતાના ખિસ્સામાં મૂકીને ભલે એમ વિચારી લે કે કેટલી હોશિયારી અને સફળતાથી અમે બીજાને ઠગી લીધા, પરંતુ તે સમયે આપણે આ યથાર્થતાને સમજી શકતા નથી કે વાસ્તવમાં આપણે પોતે પોતાને જ છેતર્યા છે. અપ્રામાણિકતાથી પ્રાપ્ત કરેલ પૈસા વ્યાજ સાથે જતા રહેશે અને આ ન્યાયથી આપણે કોઈ રીતે બચી શકીશું નહીં. જે રીતે આકાશમાં ફેંકાયેલો પથ્થર આકર્ષણ શક્તિના સિક્કાંત મુજબ પૃથ્વી પર જ પાછો આવે છે તે રીતે નૈતિક ગુરુત્વાકર્ષણનો સિક્કાંત પણ અટલ રૂપે કામ કરતો રહે છે.

-અખંડજ્યોતિ, સપ્ટેમ્બર-1964, પેજ-22

જીવનની લગામ તમારા હાથમાં :-

ભાગ્યે જ્યાં નાંખ્યા ત્યાં જ પડી રહીને કહીએ કે હું શું કરું? નસીબ સાથ નથી આપતું, બધા જ મારી વિરોધ છે, બધા હરીફાઈ કરવામાં પડ્યાં છે, જમાનો બહુ ખરાબ થઈ ગયો છે. આ બધી વાતો માણસનું અજ્ઞાન છતું કરે છે. આ અજ્ઞાને અનેકનાં જીવન બગાડ્યાં છે. મનુષ્ય ભાગ્યના હાથની કઠપૂતળી છે, રમકડું છે, કાચી માટી છે, જેને ગમે તે સમયે મસળી શકાય છે. આ બધી વાતો અજ્ઞાન, મોહ તેમજ કાયરતાનું પરિણામ છે.

પોતાના અંતઃકરણમાં જીવનમાં બીજ વાલો અને સાહસ, પુરુષાર્થ તથા સત્સંકલ્પોના છોડને પાણી પિવડાવીને ઉછેરો. જોડે જોડે કુકર્મરૂપી નકામા ઘાસને ઉખાડી નાંખો. ઉમંગ, ઉત્સાહ અને પુરુષાર્થની હવાને લહેરાવો.

તમે જ તમારા ભાગ્યના, પરિસ્થિતિઓના કે પ્રસંગોના ઘડવૈયા છો. તમે જ તમારા જીવનને શ્રેષ્ઠ માર્ગે કે પતનના માર્ગે લઈ જઈ શકો છો. જ્યારે તમે સુખ અને સંતોષ મેળવવા માટે પ્રયત્ન કરો છો તો એ સમયે તમારા મનમાં આવા વિચારો ચાલતા હોય છે. તેથી એ સંતોષ અને સુખના ભાવ તમારા મોઢા પર દેખાય છે. જ્યારે તમે દુઃખી હો છો ત્યારે તમારું મોં મુરઝાયેલા ફૂલ જેવું દેખાય છે અને તમારી શક્તિ ઓછી થાય છે.

શક્તિની, પ્રેમની, બળ અને પૌરુષની વાત વિચારો, દુનિયાના શ્રેષ્ઠ, વીર અને મહાપુરુષોની જેમ તમે પોતે એવી પરિસ્થિતિનું નિર્માણ કરો. પોતાની ગરીબાઈ, અણઆવડત, કમજોરી અને નિરાશાને દૂર કરવાની ક્ષમતા તમારામાં છે, ફક્ત તમારા મનને અને આત્મબળને સારું વિચારવાની ટેવ પાડો. તમારી અંદર રહેલી શક્તિને ઓળખો અને જગાડો અને મહાન તથા સુખી બનો.

અખંડજ્યોતિ, સપ્ટેમ્બર-1946, પેજ-21

સમયનું ઔષધીય રૂપ ?

સમય એક પ્રવાહ છે. સમય એક ઔષધ છે. મોટા મોટા ઘા સમય જતાં રુઝાઈ જાય છે. સમય સતત બદલાતો રહે છે. સમય હંમેશા એકસરખો રહેતો નથી. ગતિ જ જીવનનું લક્ષણ છે.

આપણે કોઈ વિષમ પરિસ્થિતિથી ચિંતિત ન રહેવું જોઈએ. જરાક લાભ થવાથી કુલાઈ જવું જોઈએ નહીં. ખરાબ અથવા સારી પરિસ્થિતિમાં ખુશ રહીએ. વિષમથી વિષમ પરિસ્થિતિ પણ એક દિવસ આનંદમાં ફેરવાઈ જાય છે.

આપણે ભવિષ્યને ધ્યાનમાં રાખીને જીવન જીવીએ છીએ. ભવિષ્યમાં આવનારો દરેક દિવસ આપણા માટે વધારે ને વધારે સારો બનશે. રાત દિવસ શોકરૂપી પાપને દૂર કરે છે.

બુદ્ધિશાળીઓ, મનને દુઃખી ના કરવું જોઈએ. દુઃખ એક કાતિલ ઝેર છે. સમય પોતે તમારાં દુઃખોને દૂર કરી દેશે. તમારી મુશ્કેલીનો સમય વીતી જશે. જીવન પર જે કાળાં કાળાં વાદળો છવાયેલાં છે તે આપમેળે દૂર થઈ જશે. ચારેબાજુ આનંદ અને આનંદ છવાઈ જશે. ભવિષ્ય ઉજ્જવળ છે.

હે મનુષ્ય, દીનતાને છોડી દે. તારી અંદર જે ધીરજનો ગુણ છે એને ધારણ કર. યાદ રાખ, દુઃખ પછી સુખ આવતું જ રહે છે. સુખ હોય કે દુઃખ તે પ્રિય હોય કે અપ્રિય, છતાં જ્યારે જ્યારે જીવનમાં તે આવે ત્યારે અપરાજિત હૃદયથી એને ભોગવો.

-અખંડજ્યોતિ, ડીસેમ્બર-1957 પેજ-21-22

શું સ્વર્ગ અને નર્ક આ સંસારમાં છે?

જેટલા પણ સાત્વિક દૈવી ભાવ છે તે બધાના મૂળમાં સ્વર્ગની સ્વર્ણિય આભા છે. તેને ધારણ કરવામાં મનુષ્ય આંતરિક સુખ અને સંતોષનો અનુભવ કરે છે. ક્ષમા, દયા, પ્રેમ, મૃદુતા, સત્ય આધારિત આચરણ, સહાનુભૂતિ આ બધા જ દૈવી ગુણોને પોતાના જીવનમાં ઉતારવાથી સ્વર્ગ જેવું સુખ મળે છે. આ બધાના મૂળમાં ભગવાન છે. ભગવાનની વિશેષ કૃપાથી મનુષ્ય આ બધા ગુણોના અનંત સુખનો અનુભવ કરે છે. તેનો વિવેક જાગૃત થાય છે. તેના હૃદયમાં બિરાજમાન પરમ પ્રભુ તેને સ્વર્ગનું સુખ આપે છે. સ્વર્ગ આપના સંપર્ક ક્ષેત્રની અંદર જ છે કારણ કે આપ આ ઈશ્વરીય ગુણોને ધારણ કરી શકો છે. ચરિત્રનો પૂર્ણ વિકાસ કરી શકો છે.

યાદ રાખો, મનુષ્ય શુભ કાર્ય કરીને દેવ બને છે. આથી શુભ કર્મ કરો અને આ જ શરીર વડે પૃથ્વી પરના દેવતાનું પવિત્ર પદ પ્રાપ્ત કરો. શુભ કાર્ય જ પૂજાય છે. શુભ કાર્ય કરવાથી મનુષ્યને સ્વર્ગનાં સુખશાંતિ પ્રાપ્ત થાય છે.

આપ શુદ્ધ, તેજસ્વી, આનંદમય અને પ્રકાશવાન છો. આથી હે આત્મબંધુ! દૈવી ગુણોને ધારણ કરીને સ્વર્ગનું સુખ મેળવો. નરકનું મુખ્ય કારણ તામસી ભાવ છે. મનુષ્ય જ્યારે અજ્ઞાની હોય છે ત્યારે જ પાપ કરે છે. મનમાં જામી ગયેલા ખરાબ ભાવો મનુષ્ય પાસે ખરાબ કામો કરાવે છે અને નરક જેવી પરેશાનીમાં ધકેલી દે છે. અનીતિ અને અધર્મના વિચાર હંમેશને માટે ત્યાગ કરવા યોગ્ય છે. જે લોકો દૈવી ગુણોની ઉપેક્ષા કરીને અસત્યને અને પાશવિક ભાવોને અપનાવે છે તેમને અપયશ જ મળે છે.

-અખંડજ્યોતિ, ફેબ્રુઆરી-1960 પેજ-12-14

વિચારો જ કર્મનું બીજ છે :-

પરમપિતા પરમાત્માએ સૃષ્ટિમાં કંજૂસાઈ, જાતિબંધન કે ગરીબાઈને સ્થાન આપ્યું નથી. આ ખરાબ બાબતો સમાજમાં નથી, પરંતુ આપણા અંતરના નકામા ધાસની જેમ ઊગી નીકળી છે. અંતઃકરણમાં પેદા થઈને એણે આપણું આત્મબળ તથા સામર્થ્ય હરી લીધું છે. આના લીધે જ અનેક વ્યક્તિઓમાં શરીરનું પરિવર્તન તો સ્પષ્ટ દેખાય છે, પરંતુ મન, બુદ્ધિ, અંતકરણ તેમજ સમૃદ્ધિનો વિકાસ જરાપણ દેખાતો નથી.

આ જગતમાં દુઃખ આપનાર માત્ર એક જ બાબત છે અને તે છે મનુષ્યનાં દુષ્કર્મો. વિચાર અને કર્મમાં કોઈ ભેદભાવ નથી. વિચાર એ બી છે અને કર્મ એ બીમાંથી બનેલું વૃક્ષ છે. સુખ અને દુઃખ એ એનાં કડવાં અને મીઠાં ફળ છે. એ ખૂબ દુઃખની વાત એ કે સમૃદ્ધિનો ભંડાર આ જગતમાં હોવા છતાં પણ આપણે આપણા આત્માને સંકુચિત બનાવી દઈએ છીએ. એમાં દુર્ભાગ્યના નિરુત્સાહી વિચારો ભરી દઈએ છીએ અને ભયંકર દરિદ્રતા તથા ગરીબીના વિચારોથી ઘેરાયેલા રહીએ છીએ.

આપણે દરિદ્ર સંસ્કારોથી જેટલા પ્રમાણમાં લેપાતા જઈએ છીએ એટલા જ વધારે દુઃખી થઈએ છીએ. આ આપણી સૌથી મોટી ભૂલ છે. મનમાં ગરીબીના વિચારોને ધૂસવા જ ન દો. મારી બુદ્ધિ મંદ છે, ભાગ્ય ફરી ગયું છે, મારા નસીબમાં ગરીબાઈ જ લખાયેલી છે, આવા વિચારોને મનમાંથી કાઢી નાંખો તો અવશ્ય તમારું જીવન પરિપૂર્ણ તથા ઐશ્વર્યથી ભરપૂર બને જશે.

-અખંડજ્યોતિ, સપ્ટેમ્બર-1945 પેજ-196

સાચી કમાણી સદ્ગુણોનો સંગ્રહ :-

સંસારમાં એવો કોઈ માણસ નથી, જેનામાં કોઈ દોષ ના હોય અથવા જેનાથી કદી કોઈ ભૂલ ના થઈ હોય. તેથી કોઈની ભૂલ જોઈને ગુસ્સે ના થશો કે તેનું બૂટું પણ ના ઈચ્છશો.

બીજાઓને શિખામણ ના આપશો. પોતાના આત્માની શિખામણ માનીને એવા બનવાનું શીખો. જેઓ બીજાને શિખવાડે છે, પરંતુ પોતે શીખતા નથી અને એ શિખામણ પ્રમાણે ચાલતા નથી તેઓ પોતાની સાથે તથા જગતની સાથે છેતરપિંડી કરે છે.

ઉત્તમ સદ્ગુણોનો સંગ્રહ કરવો તે જ સાચી કમાણી છે. સંસારનું દરેક પ્રાણી કોઈને કોઈ સદ્ગુણથી સંપન્ન છે, પરંતુ આત્મગૌરવનો સદ્ગુણ મનુષ્યો માટે પ્રભુની સૌથી મોટી દેન છે. આ ગુણથી વિભૂષિત મનુષ્યે સંસારના બધા જીવોને પોતાના આત્માની જેમ જોવા જોઈએ. એણે સદૈવ એવો પ્રયત્ન કરવો જોઈએ કે એના મન, વચન અને કર્મથી જગતન કોઈ જીવને કલેશ ના થાય. આવી પ્રકૃતિવાળો મનુષ્ય અંતમાં પરબ્રહ્મને પામે છે.

એવું માનવું છોડી દો કે ધમકાવ્યા વગર અથવા છળકપટ કર્યા વગર તમારા મિત્ર, સાથી, સ્ત્રી, બાળકો કે નોકરચાકર બગડી જશે. ખરેખર સાચી વાત આનાથી સાવ જૂદી જ છે. પ્રેમ, સહાનુભૂતિ, સન્માન, મધુર વચન, ત્યાગ અને નિષ્કપટ સાચા વ્યવહારથી જ તમે કોઈને પોતાના બનાવી શકો છો.

-અખંડજ્યોતિ, જુલાઈ-1947 પેજ-4-5

કર્તવ્યપાલન :-

જે કાર્ય કરવાની સ્વીકૃતિ હૃદય આપે તે જ મનુષ્યનું કર્તવ્ય છે, ધર્મ છે અને હૃદય જે કાર્યો કરવાની ના પાડે તે ન કરવાં જોઈએ કારણ કે તે અધર્મ છે.

જે મનુષ્ય પોતાનાં કર્તવ્યોનું યોગ્ય રીતે પાલન કરે છે તે સદાચારી મનુષ્યને કદી કોઈ દુઃખ સહન કરવું પડતું નથી, કારણ કે તે ઈશ્વરની ઈચ્છા પ્રમાણે કાર્ય કરે છે. તેની ઈશ્વર હંમેશા એના પર દયાદ્રષ્ટિ રાખે છે. મોટા ભાગે બહારથી જોતાં સદાચારી લોકો ગરીબ અને દુઃખી લાગે છે, પણ વાસ્તવમાં એવું હોતું નથી. સદાચારી મનુષ્યમાં અસામાન્ય દૈવીશક્તિ હોય છે. જેનામાં એ દૈવીશક્તિ હોય તે દુઃખી ક્યાંથી હોઈ શકે? સદાચારી આત્મિક રીતે ગરીબ હોઈ શક્તો નથી.

જો ખરેખર જોવામાં આવે તો સાચો ખજાનો સદાચારીની પાસે જ છે. એનો એ ખજાનો કદી ખાલી હોતો નથી. તેને વાપરવા છતાં તે વધતો જ રહે છે. સદાચાર અંગે ચિંતન કરવાથી જ આત્માને અપાર શાંતિ અને શીતળતા પ્રાપ્ત થાય છે. દુષ્ટોને સદાચાર પોતાના દુશ્મનોનો ભય સતાવતો હોય છે કે ક્યાંક તે અમારું અહિત ના કરી બેસે, જ્યારે સદાચારીને તો કોઈ દુશ્મન જ હોતો નથી. એને તો આખો સંસાર પોતાનો લાગે છે, પછી એને ડર કોનો?

ઈશ્વર ઈચ્છે છે કે દરેક મનુષ્ય આ સંસારમાં સારાં સારાં કાર્યો કરે અને અંતે પરમ મોક્ષનો અધિકારી બને.

અખંડજ્યોતિ, ફેબ્રુઆરી-1941, પેજ-24

બીજાનાં કાર્યોમાં દખલગીરી :

એ મનોવિજ્ઞાનનો વિષય છે કે ઈચ્છયા વગરની સલાહ, આચરણ યોગ્ય બાબતો, શિક્ષા, આલોચના કે યોજના કોઈને ગમતી નથી, ભલે પછી તે ગમે તેટલાં શ્રેષ્ઠ હોય. બીજાઓ યોજના કે સલાહનો સ્વીકાર કરવામાં આપણો અહંકાર આડો આવે છે. આપણે પેલા કરતાં તુચ્છ છીએ એવું લાગે છે. પોતાના પરાજયનો ભાવ કોઈને ગમતો નથી.

જે જેવો છે એવા જ રહેવામાં એને સુખ અને સંતોષ મળે છે. એવા માણસો બીજાઓના અનુભવથી લાભ ઉઠાવતા નથી. એમને બીજાઓની સારી વિચારધારા અપનાવવાનું ગમતું નથી હોતું. એ પોતે જ કરતો હોય એમાં જ એને લાભ જણાય છે.

આ જ રીતે જો કોઈને મહેનત કર્યા વગર કોઈ વસ્તુ મફતમાં મળી જાય તો તે તેનું મુલ્ય સમજતો નથી. બીજાઓને આપેલી વસ્તુઓમાં એનું મમત્વ પ્રવેશતું નથી. મમત્વ ન હોવાના કારણે તે વસ્તુઓ એના વ્યક્તિત્વનું અંગ બની શકતી નથી.

ગુપ્ત મનમાં સંસ્કારો એક પ્રકારનો માનસિક માર્ગ ઉત્પન્ન કરે છે. જેવી રીતે ગાડું ચાલવાથી ચીલો પડી જાય છે એવી ગ રીતે આ માનસિક રેખાઓ બન્યા કરે છે. જે ધીમી ગતિએ એમનું નિર્માણ થાય છે એ જ ધીમી ગતિએ એમને દૂર કરીને નવા સંસ્કારો સ્થાપી શકાય છે.

-અખંડજયોતિ, જાન્યુઆરી-૧૯૫૨ પેજ-25-26-27

જિંદગી કેવી રીતે જીવીએ :

કહે છે મુસીબત કદી એકલી આવતી નથી, તેનાં બાળબચ્ચાં પણ સાથે હોય છે. હજી એક મુશ્કેલીમાંથી છૂટયા નથી કે બીજી આવી પડે છે.

જીવન એક સંગ્રામ છે, એમાં કાયરોએ પણ લડવું પડે છે. કોઈના હાથ સંગીન પકડતાં કાંપે છે, તો કોઈ જાનની બાજી લગાવીને દુશ્મન સાથે પૂરી શક્તિથી લડે છે. મુશ્કેલીઓ, દુઃખ, મુસીબતો એવા શત્રુઓ છે, એમની સામે આપણે લડવું જ પડશે. એમનાથી પીછો છોડાવવો અશક્ય હોય તો પછી તેમને સાહસપૂર્વક શા માટે ના લલકારીએ? વીર યોદ્ધાઓની જેમ જ તેમની સામે શા માટે ન ઝઝૂમીએ?

જીવનસંગ્રામમાં તે જ વિજય મેળવે છે, જે મુશ્કેલીઓ સાથે રક્તના અંતિમ બૂંદ સુધી, જીવનના અંતિમ શ્વાસ સુધી લડે છે. જીવનું કલ્યાણ પણ એમાં જ છે કે મુસીબતોમાં ગભરાઈએ નહીં. તેમની સામે સંઘર્ષ કરીએ.

સૃષ્ટિના આદિથી મૃત્યું પામેલી વ્યક્તિઓની યાદી બનાવવી જો શક્ય હોત તો સંસારનો બધો જ કાગળ એ કાર્યમાં વપરાઈ જાત, પરંતુ જેમને આજે દુનિયા જાણે છે તેમનું નામ લખે તો એક પુસ્તક પણ પુરું થશે નહીં. અહીં નામ તેમનું જ અમર રહે છે કે જે મહાન સંકલ્પ લઈને આવે છે, જે બીજાઓના હિત તેમજ કલ્યાણને માટે પોતાનું જીવન હોમી દે છે. તેઓ જ યુગો સુધી જીવંત રહે છે, તેઓ જ ભાવિ પેઢીઓને પ્રેરણા અને પ્રકાશ આપે છે. બીજાઓને માટે પોતાનાં અસ્થિઓનું દાન આપનારા પરમાર્થી પુરુષો જ સંસારમા જીવે છે.

-અખંડજ્યોતિ, માર્ચ -1964, પેજ-9

સાચો ધર્માત્મા કોણ ?

સાચા આધ્યાત્મિક મનુષ્યના હૃદયમાં પ્રેમ, ઈમાનદારી, સત્યપરાયણતા, ઉદારતા, દયા, શ્રદ્ધા, ભક્તિ અને ઉત્સાહનો ભાવ જાગે છે. આ બધા આત્માના સ્વાભાવિક ગુણ છે. એ જ મનુષ્યની સ્થાયી શક્તિઓ છે. આપણું સમગ્ર જીવન એ ગુણોના રંગે રંગાઈ ના જાય ત્યાં સુધી એમને જીવનમાં ઉતારવાનો પ્રયત્ન કરતા રહેવું જોઈએ. જે મનુષ્યમાં આ બધા ગુણો મોજૂદ છે તે જ સાચો આધ્યાત્મિક માણસ છે. આ સત્યના આધારે જ તે પરમાત્માને પ્રાપ્ત કરી શકે છે

ઈશ્વરભક્તિનો માર્ગ કોઈ ધર્મ વિશેષ યા કોઈ કર્મકાંડ પૂરતો સીમિત નથી. તે તો આત્માની ગંભીરતામાં વિદ્યમાન છે.

માત્ર ઈશ્વર, ઈશ્વર એવું રટણ કરનારા ધર્માત્મા હોતા નથી. જે મનુષ્ય પરમાત્માના આદેશ પ્રમાણે અથવા એમણે બતાવેલા માર્ગ પર ચાલે છે તે જ માણસ ધર્માત્મા છે. ધન્ય છે એ માણસો કે જેઓ પરમાત્માનો અવાજ સાંભળે છે અને એ પ્રમાણે આચરણ કરે છે. જે આત્મા આ સુંદર જીવનમાં પદાર્પણ કરે છે એના માટે અંતર્જાનના દરવાજા ખૂલી જાય છે. શુદ્ધ હૃદયવાળા મનુષ્યોને જ પરમાત્માનાં દર્શન થાય છે. આ દર્શનમાં જે આનંદ છે તેનું વર્ણન કોણ કરી શકે?

અખંડજ્યોતિ, જાન્યુઆરી-1941, મુખપૃષ્ઠ

આત્મશક્તિનો વિકાસ

મનુષ્યના જીવનને મુખ્ય ઉદ્દેશ્ય પોતાની આત્મિક શક્તિઓનો વિકાસ કરવાનો છે. જે પ્રાણી મનુષ્યનો દેહ ધારણ કરવા છતાં પણ આત્મિક શક્તિઓનો વિકાસ કરી શકતું નથી, પોતાના આત્માની નજીક પહોંચી શકતું નથી તે આ સંસારમાં શાન્તિ પ્રાપ્ત કરી શકતું નથી અને પરલોકને સુખમય બનાવી શકતું નથી. તેથી જો મનુષ્ય સાચી શાંતિ મેળવવા ઇચ્છતો હોય, પોતાના જીવનને સુખી બનાવવા ઇચ્છતો હોય તો એણે અવશ્ય પોતાની આત્મિક શક્તિઓનો વિકાસ કરવો જોઈએ, કારણ કે આત્મા જ પૂર્ણ શાંતિ અને સુખનો ભંડાર છે.

આપણે ભૂલ કરીએ છીએ અને સાંસારિક વિષયોમાં સુખ શોધીએ છીએ, પરંતુ સંસારના વિષયોમાં સુખ ક્યાં છે? તેઓ તો જડ છે. સુખ એ ચેતન પદાર્થનો ગુણ છે.

બિચારો જડ પદાર્થ આપણને કઈ રીતે સુખ આપી શકે? જે વસ્તુ પોતે જ ક્ષણભંગુર છે તે આપણને શાશ્વત શાંતિ કેવી રીતે આપે? સાંસારિક વિષયભોગ તો બાળક નચિકેતાના કથન પ્રમાણે કાલ સુધી જ રહેવાના છે. એમની પાસેથી સુખ મળવું તો દૂર રહ્યું, પરંતુ તેઓ આપણી ઈન્દ્રિયોનાં તેજ અને શક્તિને પણ નષ્ટ કરી નાખે છે.

અખંડજ્યોતિ , ઓક્ટોબર -1940, પેજ- 13

કર્મ યા પાખંડ :

કાર્ય શરૂ ન કરવા માત્રથી મનુષ્ય નિષ્કામ અવસ્થાનો આનંદ પાપ્ત કરી શકતો નથી. માત્ર શરીર દ્વારા નિષ્ક્રિય થઈ ગયા તો એનાથી શો લાભ ? કારણ કે મોક્ષ અને બંધનનું કારણ તો મન છે. કર્મફળથી અનાસક્ત રહેવું.

આળસુ બનીને બેસી ના રહો. ફળની બાબતમાં આપણો અધિકાર નથી. મહેનત કર્યા પછી પણ ફળ મળશે જ એ નક્કી નથી. કદાચ જો ફળ પ્રાપ્ત થાય તો પણ તે પ્રારબ્ધથી પ્રાપ્ત થાય છે, એનું કારણ મહેનત નથી એમ માનીને મહેનત કરવાનું છોડી ના દેશો. કર્મ કરવું તે તમારું કર્તવ્ય છે. તેથી તમારે કર્મ તો કરવું જ જોઈએ કે તમે કર્મને છોડી શકતા નથી. તમે કર્મ કરવા માટે વિવશ છો.

न कश्चित्क्षणमपि जातु तिष्ठत्यकर्मकृत् ।कार्यते ह्यवशः कर्म सर्वः प्रकृतिजैर्गुणै ॥

કોઈ પ્રાણી એક ક્ષણ પણ કર્મ કર્યા વગર રહી શકતું નથી. પ્રકૃતિના ગુણોથી વિવશ થઈને એણે કર્મ કરવું પડે છે. બધાં જ પ્રાણીઓ આ રીતે દરેક ક્ષણે કર્મ કરતાં રહે છે. કદાચ ઈન્દ્રિયોને આપણે કર્મ કરતી રોકીને કર્મથી વિમુખ રહી શકીએ, પરંતુ મનને રોકી શકતા નથી. તે તો તેના તાણાવાણા વણ્યે જ રાખે છે. તો પછી ઈન્દ્રિયો પાસે કોઈ કામ ન કરાવવાનો મતલબ નથી. જે મૂર્ખ બુદ્ધિવાળો મનુષ્ય કર્મેન્દ્રિયોને કર્મ કરતાં રોકીને મન દ્વારા વિષયોનું ચિંતન કરે છે તે પાખંડી છે.

-અખંડજયોતિ, ઓગષ્ટ -1940, પેજ-16

તમે ઈશ્વરને પૂજો છો કે શેતાનને

મનુષ્ય શરીરને 'હુ' માને છે. એણે એક લોકોક્તિ તો અવશ્ય સાંભળી હોય છે કે આત્મા શરીરથી જુદો છે, પરંતુ એના પર એને વિશ્વાસ નથી બેસતો. જો આપણે બધા શરીરને જ આત્મા ન માનતા હોત તો ભારતભૂમિ દોરાચારોનો અફો જ બની ગઈ હોત ગીતામાં ભગવાને અર્જુનને ઉપદેશ આપતાં એ જ દિવ્યજ્ઞાન આપ્યું છે કે તું દેહ નહિ, આત્મા છે. આત્માના સ્વરૂપને જે રીતે ભૂલી જવામાં આવ્યું છે એ જ રીતે ઈશ્વરને પણ ભૂલી જવામાં આવ્યો છે.

આપણી ચારેય બાજુ જે ધનઘોર અજ્ઞાનરૂપી અંધકાર છવાયેલો છે એનાથી આપણને કંઈક જુદી જ વસ્તુઓ હાથ લાગી છે. એને જ આપણે ઈશ્વર લીધો છે. દોરડાને સાપ માની લેવાનું ઉદાહરણ બધા જાણે છે. દોરડું અંધારામાં સાપ જેવું લાગે છે કારણ કે અંધારામાં આંખોનું જ્ઞાન બરાબર કામ નથી કરતું. પરિણામે ભ્રમ સાચો લાગે છે. આજના ગરબડના સમયમાં ઈશ્વરના સ્થાને શેતાન બેસી ગયો છે અને લોકો તેને પૂજે છે. આત્મા પંચતત્વો કરતાં સૂક્ષ્મ છે. પંચતત્વોના રસોને એ જ તત્વોથી બનેલું શરીર ભોગવી શકે છે.

આત્મા સુધી કડવો કે મીઠો રસ પહોંચતો નથી. એ તો માત્ર ઈન્દ્રિયોની તૃપ્તિને પોતાની તૃપ્તિ માનવા જેવું છે.

-અખંડજ્યોતિ, મે-1940, પેજ-6

સંતાન માટે વારસામાં શું મૂકી જશો?

બાળક પોતાના પિતા, દાદા વગેરે પૂર્વજોનો શારીરિક જ નહીં, માનસિક વારસો પણ પોતાની સાથે લઈને આવે છે. જે ત્રુટિઓ અને દુર્બળતાઓ પૂર્વજોએ આપી જિંદગીનાં કુકર્મોના ફળસ્વરૂપે મેળવી હતી તે આ બાળકોને જન્મથી આપોઆપ મળે છે.

લોકો પોતાનાં બાળકો માટે ખૂબ ધન, ધમધોકાર ચાલતો વેપાર, મકાન કે મિલકત છોડી જવા માગતા હોય છે કે જેથી તેઓ સુખપૂર્વક પોતાનું જીવન વિતાવી શકે. તેઓ એ વાત ભૂલી જાય છે કે જે દુર્ગુણો આપણે તેમને વારસામાં આપી રહ્યા છીએ તે એટલા ભયાનક છે કે તેના અગ્નિમાં તે ધનસંપત્તિ થોડાક જ દિવસોમાં બળીને ભસ્મ થઈ જશે.

જ્યારે કોઈ માણસ ધનને વધારવાની, તેને સુરક્ષિત રાખવાની અને સદુપયોગ કરવાની કળાનો સારી રીતે જાણકાર હોય છે ત્યારે જ તે તેનો લાભ ઉઠાવી શકે છે.

સાયું એ છે કે સંતાન માટે ધન મિલકત છોડી જવા કરતાં તેમના અંતરમાં શાંતચિત્ત અને સ્વસ્થ ભાવનાઓની સ્થાપના વધારે મહત્વપૂર્ણ છે. આ ત્યારે જ સંભવ છે કે જ્યારે માતાપિતા આત્મનિયંત્રણનો સ્વીકાર કરે, સદ્વિચાર અને સદાચારનું અનુકરણ કરે.

જો માતાપિતા બાળકો માટે આ માનસિક સંપત્તિ છોડી જાય, તો તેના વડે બાળકોમાં ચિરસ્થાયઈ તંદુરસ્તી, નીરોગિતા, માનસિક, સદ્ગુણ, પુરુષાર્થ, દીર્ઘદ્રષ્ટિ, ઉદાર હૃદય વગેરે અનેક દિવ્ય સંપત્તિઓ આપ્યાનું સત્પરિણામ પેદા કરી શકે છે. આ સંપત્તિ સામાન્ય મકાન કે મિલકત કરતાં વધારે મુલ્યવાન છે.

-અખંડજ્યોતિ, ઓગષ્ટ -1959, પેજ-8

ગીતાનો કર્મયોગ

દરેક મનુષ્ય આ સંસારમાં કોઈક ખાસ ઉદ્દેશથી આવે છે. તે એ વિશેષ ઉદ્દેશ્યને પૂરો કરવા માટે પોતાના સ્વભાવ અનુસાર કર્મ કરવામાં સમર્થ હોય છે. એનાથી વિપરીત દિશામાં જવા માટે તે સ્વતંત્ર નથી. ઉદાહરણ તરીકે અર્જુનને જુઓ. પૃથ્વીના ભારને દૂર કરવાના વિશેષ ઉદ્દેશથી તેનો જન્મ થયો હતો. તેથી આ કાર્યમાં તે પરતંત્ર બન્યો. તેણે એ કાર્ય કરવું જ પડ્યું.

ઈશ્વર બધાં પ્રાણીઓના હૃદયમાં રહીને એમને ફરતાં રાખે છે. આપણા શરીરમાં જેટલા રક્તકણ છે તે શરીરમાં જ રહેવા માટે લાચાર છે. કહેવાય છે કે આપણી શક્તિ એમની અંદર છે અને આપણે એમને સંચાલિત કરીએ છીએ, પરંતુ તેઓ પોતાના સ્થાને રહીને પણ પોતાનાં કાર્યોમાં સ્વતંત્ર છે.

એવી જ રીતે ઈશ્વર દ્વારા નિયુક્ત સ્થાન પર રહીને સંસારમાં આપણા આવવાના ઉદ્દેશ્યને પૂર્ણ કરતાં કરતાં મનુષ્ય પોતાનાં બીજાં કાર્યોમાં સ્વતંત્ર છે. આ જ છે મનુષ્યનું કર્મસ્વાતંત્ર્ય. એટલે જ ભગવાને ‘કર્મણ્યેવાધિકારસ્તે’ કહ્યું છે. આપણો અધિકાર માત્ર કર્મ કરવામાં જ છે, સ્વભાવ પરિવર્તન યા ઈશ્વરે આપેલા સ્થાનના પરિવર્તનમાં નથી.

‘ મા ફલેષુ કદાચન્’ ફળમાં તારો અધિકાર જરા પણ નથી. તેથી મનુષ્યએ ફળની આશા રાખ્યા વગર કર્મ કરવું.

-અખંડજ્યોતિ, જુલાઈ -1940, પેજ-15

જ્ઞાનથી જ બંધન તૂટે છે :

જ્ઞાન જ એક માત્ર એવો પ્રકાશ છે, જેના આધારે જીવને પોતાના વાસ્તવિક સ્વરૂપની, કૃતિ-આકાતિની, લાભ-હાનિની, બુદ્ધિમત્તા તેમજ મૂર્ખામીની સાચી જાણકારી મળી શકે છે અને તે તુચ્છ વાતોની ઉપેક્ષા કરીને મહાન હિતસાધનામાં જોડાઈ શકે છે.

આ જ્ઞાનની પ્રાપ્તિને માટે સૌથી પ્રથમ સાધન છે સ્વાધ્યાય. સદગ્રંથોના માધ્યમથી સત્ પુરુષોનો, વિદ્વાનો અને ઋષિઓનો આત્મા પ્રત્યેક ક્ષણે સત્સંગ કરવા માટે ઉપસ્થિત રહે છે. જે મહાપુરુષો સ્વર્ગસ્થ થઈ ચૂક્યા છે, દૂર રહે છે કે જેમની પાસે સમયનો અભાવ હોય છે તેમની સાથે પ્રત્યેક્ષ સત્સંગ થઈ શકતો નથી. ગ્રંથો દ્વારા તેમનો સત્સંગ, કેટલીકવાર સુધી કોઈપણ સમયે કરી શકાય છે. બધા સદગ્રંથો, જેમાં જીવનની સમસ્યાનો સતોગુણી દ્રષ્ટિકોણથી ઉકેલ આપ્યો હોય તે શાસ્ત્રો સંસ્કૃતમાં જ હોય તે જરૂરી નથી. એવું પણ નથી કે જે કાંઈ જ્ઞાન છે તે સંસ્કૃત શાસ્ત્રોમાં જ છે શાસ્ત્રોનો અર્થ છે – સદ્સાહિત્ય.

જે પુસ્તકોચ આત્માને સતની તરફ આગળ વધવાની પ્રેરણા આપે છે એવા ગ્રંથનું અધ્યયન શાસ્ત્ર અધ્યયન કહેવાય છે. તેમને સ્વાધ્યાય નિમિત્તે વાંચવાનો મનીષીઓએ આદેશ આપ્યો છે. મહાભારતમાં લખ્યું છે –

‘જ્ઞાન સમાન કોઈ નેત્ર નથી, સત્ય સમાન તપ નથી, રાગ સમાન દુઃખ નથી અને ત્યાગ સમાન કોઈ સુખ નથી.’

-અખંડજ્યોતિ, ડિસેમ્બર-1961, પેજ-34

આનંદની શોધ

આનંદની શોધમાં ભટકતો માણસ દરવાજે ઠોકરો ખાય છે. ખૂબ પૈસા ભેગા કરે, સ્વાસ્થ્ય સારું રહે, સ્વાદિષ્ટ ભોજન કરે, સુંદર વસ્ત્રો પહેરે, સારું મકાન અને વાહન હોય, નોકર ચાકર હોય, પુત્ર- પુત્રીઓ, સ્વજનોથી ઘર ભરાયેલું હોય, ઉચ્ચ પદ મળે, સમાજમાં પ્રતિષ્ઠા હોય, કીર્તિ હોય આ બધી વસ્તુઓ માણસ ઈચ્છે છે અને મેળવે છે. જેને આ વસ્તુઓ મળતી નથી તે મેળવવાનો પ્રયત્ન કરે છે. જેની પાસે છે તે વધારે પ્રાપ્ત કરવાની કોશિશ કરે છે.

આ બધામાં આનંદની શોધ કરતાં કરતાં ઘણો સમય વીતી ગયો, પરંતુ રાજહંસને ઝાકળ જ મળ્યું. મોતીની શોધ જ ના કરી. માનસરોવર તરફ તો મુખ પણ ના કર્યું. લાંબું ઉકુચન કરવાની તો હિંમત જ ના ચાલી. મને કહ્યું, જરા આને વધારે જોઈ લઉં. આંખોથી ન દેખાતા માનસરોવરમાં મોતિ જ મળશે એની શું ખાતરી? ફક્ત ઝાકળ ચાટીને ઊડી ગયો. બસ, આ જ ચક્કર ચાલતું રહે છે. તમે એમાં શોધ્યું, કંઈક મળ્યું પણ ખરું, પરંતુ તે ઝાકળનાં બિંદુઓ નીકળ્યાં. તે બીજી જ ક્ષણે જમીન પર પડી ગયાં અને માટીમાં ચુસાઈ ગયાં.

આ નષ્ટ થવાની શંકા વધારે ભેગું કરવા માટે પ્રેરિત કરે છે, એમ છતાં નાશવંત ચીજોનો નાશ તો થઈને જ રહે છે.

અખંડજ્યોતિ, માર્ચ-1940મ પેજ-3

માનસિક વિકાસનો અડગ નિયમ

જે પ્રકારના વિચારો આપણે રોજ કરીએ છીએ એ વિચારોના અણુઓનો મગજમાં સંગ્રહ થાય છે. મગજનો ઉપયોગ શ્રેષ્ઠ, યોગ્ય અને સત્કાર્યોમાં કરવાથી માનસિક શક્તિનો વિકાસ થાય છે અને મગજ આળસું બનતું અને કુમાર્ગે જતું અટકે છે.

મગજને શ્રેષ્ઠ કે નકામું બનાવવું એ તમારા હાથમાં છે. વિચારો અને મનન કરો. ગુસ્સો કરવાથી ગુસ્સાવાળા અણુઓની સંખ્યા વધે છે. ચિંતા, શોક, ભય તથા અફસોસ કરવાથી આ કુવિચારોના અણુઓને પોષણ મળે છે અને મગજ નબળું બને છે. ભૂતકાળની દુર્ઘટનાઓને કે દુઃખદ પ્રસંગોને યાદ કરી, દુઃખ કે શોકને વશ થઈ મગજને નિર્બળ ના બનાવો, શરીરમાં બળ હોય, પણ જો એનો ઉપયોગ ન કરવામાં આવે તો એ બળ નાશ પામે છે.

એવી રીતે વિચાર વગરનું મગજ પણ ક્ષીણ થઈ જાય છે. નવા વિચારોનું મનમાં સ્વાગત કરવાથી મગજનો વ્યાપાર બહોળો થાય છે તથા મન પ્રકુલિત બને છે. જીવન અને આત્મબળમાં વૃદ્ધિ થાય છે. મન તેમજ બુદ્ધિ તેજસ્વી બને છે. જે વિચાર આપણા મગજમાં હોય છે તે જ આપણા જીવનને તેજસ્વી બનાવે છે. જે કલાનો વિચાર કે અભ્યાસ કરશો એમાં નિપુણતા મળશે. મગજના જે ભાગનો ઉપયોગ કરશો એની શક્તિનો વિકાસ થશે તમારા વિચારો જેટલા શ્રેષ્ઠ અને સશક્ત હશે તેટલું તમારું આત્મબળ મજબૂત બનશે અને એનો વિકાસ થશે અને અધ્યાત્મના માર્ગે તમે ઝડપથી પ્રગતિ કરી શકશો.

-અખંડજ્યોતિ, જુલાઈ-1946, પેજ-10

અનીતિથી ધન ભેગું ના કરો :

અનીતિથી ભેગું કરેલું ધન ક્યારેય આનંદ આપતું નથી. તે ખરાબ રીતે નાશ પામે છે. એનો નાશ થવાથી લોકો રડે છે, માથાં ફૂટે છે, એટલે સુધી કે લોકો પાગલ થઈ જાય છે, પરંતુ પોતાની ભૂલનો સ્વીકાર કરતા નથી. જો તેઓ એટલું જ સમજે કે જેવી રીતે મારું ધન નાશ પામવાથી મને જેવું દુઃખ થાય છે એવું જ દુઃખ મેં જેનું ધન લઈ લીધું છે એને પણ થશે, તો એ બીજાનું ધન અન્યાયથી લૂંટી લેવા તત્પર થશે નહીં. જ્યાં સુધી મનુષ્યમાં આ પ્રકારના આત્મભાવની કમી રહેશે ત્યાં સુધી એ ઉન્નતિઅના શિખર પર ચઢી શકે નહીં.

અપાર ધનનો માલિક હશે તો પણ તે કોઈ સુખ કે શાંતિ મેળવી શકે નહીં. અનાચાર અને અત્યાચારથી ભેગા કરેલા ધનથી કોઈ પણ સુખી રહી શકે? જે વ્યક્તિઓનાં કર્મ સારાં છે અને જેમનું લક્ષ્ય ઉત્તમ છે તેઓ પોતાની બધી જ સંપત્તિ ત્યાગી દે તો પણ દુઃખી થતા નથી. એમના સુખની સામગ્રી હંમેશાં એમની પાસે જ હોય છે.

એ જ ધન શ્રેષ્ઠ છે, જે પરિશ્રમ તેમજ ઈમાનદારીથી શ્રેષ્ઠ પ્રયત્નો દ્વારા મેળવ્યું છે. અન્યાયથી મેળવેલું ધન ગમે તેટલું જલદી તથા વધારે પ્રમાણમાં કેમ ભેગું ન થયું હોય, પણ એનાથી રોગ, શોક, ચોરી, વિપત્તિ, રાજદંડ, નુકસાન વગેરે જેવા ખરાબ યોગો ઉત્પન્ન થાય છે અને અનેક પ્રકારનાં દુઃખો આપીને નષ્ટ થાય છે. મહેનતથી અને ઈમાનદારીથી કમાયેલું ધન સુખ, શાંતિ અને આનંદ આપનાર છે.

-અખંડજ્યોતિ, જૂન-1949, પેજ-2

ઈશ્વર ક્યાં છે ?

ઈશ્વરને શોધવા માટે, એને મેળવવા માટે આપણે વિવિધ પ્રયત્નો કરીએ છીએ, છતાં એને મેળવી શકતા નથી. કહે છે કે તે સર્વત્ર છે, સર્વવ્યાપી છે, છતાં તે આપણને કેમ દેખાતો નથી ? એને પ્રાપ્ત કરવામાં આખું જીવન પૂરું થઈ જાય છે, છતાં તે મળતો નથી. અંતે નિરાશ થઈને કહીએ છીએ કે ઈશ્વર છે જ નહિ.

ભાઈ, ઈશ્વર છે, પરંતુ એને શોધવામાં તમે ભૂલ કરી રહ્યા છો. તમે એને ધનવૈભવથી મેળવી શકતા નથી. જો એને મેળવવો હોય તો પ્રેમ કરતાં શીખો. પ્રાણીમાત્રને પ્રેમ કરો, જડચેતનને પ્રેમ કરો, તમારા આત્માને પ્રેમ કરો. એને મેળવવા માટે જંગલમાં જવાની, ધૂણી ધખાવવાની કે ધનવૈભવ વેડફવાની કોઈ જરૂર નથી. તે જ્યારે સર્વત્ર છે તો તમારી અંદર પણ હશે. તે તમારા શરીરમાં આત્મારૂપે રહેલો છે. શું તમે કદી તમારા આત્માના અવાજ તરફ ધ્યાન આપ્યું છે? ના, એ જ કારણે તમે એને શોધવા છતાં મેળવી શકતા નથી.

વિચાર કરો કે જ્યારે તમે બોલો છો, ચાલો છો, કામ કરો છો, વિચારો છો અથવા તમને શુભકાર્ય કરવાની પ્રેરણા થાય છે તો તે પ્રેરણા ક્યાંથી થાય છે અને કોણ કરે છે? જ્યારે તમે કોઈને દુઃખ પહોંચાડવાનો વિચાર કરો છો અને તમને અંદરથી કોઈ રોકે છે કે એવું ના કરીશ, તે કોણ છે? તે આપણી અંદર બેઠેલો ઈશ્વર જ છે. તેથી ઈશ્વરને આપણી અંદર જ શોધવો જોઈએ. ત્યાંથી જ તે પ્રાપ્ત થશે.

અખંડજ્યોતિ, એપ્રિલ-1944, પેજ-82

સુખશાંતિનો સાચો માર્ગ

એવા બુદ્ધિશાળી લોકો બહુ જ થોડા હોય છે કે જેઓ પોતાની વર્તમાન પરિસ્થિતિઓ પ્રમાણે આકાંક્ષા રાખતા હોય છે અને તે પૂર્ણ થતાં સફળતા અને પ્રસન્નતાનો અનુભવ કરે છે. મોટાભાગના લોકો એ નથી જોતા કે પોતાની વર્તમાન પરિસ્થિતિઓમાં કેટલી ઉન્નતિ શક્ય છે. સંભાવનાઓ પ્રમાણેની ઈચ્છાઓ તો સહેલાઈથી પૂરી થાય છે, પરંતુ જે આકાંક્ષાઓનો એવો મેળ નથી બેસતો તે અસફળ જ રહી જાય છે. આકાંક્ષા રાખનારને તે અભાવ તથા અસફળતામાંથી ઊભા થયેલા દુઃખની આગમાં તડપાવતી રહે છે.

દુઃખ અને કલેશોની આગમાંથી બચવાની જેને ઈચ્છા હોય તેમણે પહેલું કામ એ કરવું જોઈએ કે તેઓ પોતાની આકાંક્ષાઓને મર્યાદિત રાખે. પોતાની વર્તમાન પરિસ્થિતિમાં પ્રસન્ન અને સંતુષ્ટ રહેવાની ટેવ પાડે. ગીતાના અનાસક્ત કર્મયોગનું તાત્પર્ય એ જ છે કે કોઈ વસ્તુની મહત્વાંકાક્ષાઓ ન રાખવી જોઈએ. ફક્ત કર્તવ્યપાલનની જ રાખવી જોઈએ. જો મનુષ્ય કોઈ વસ્તુની આકાંક્ષા રાખે, તેને પ્રાપ્ત પણ કરી લે, તો તેની પ્રાપ્તિના સમયે તેને ખૂબ પ્રસન્નતા થાય છે. આ જ રીતે જો કોઈ વ્યક્તિ આત્માની ઉન્નતિ માટે તમામ પ્રકારના પ્રયત્નો કરીને કર્તવ્યપાલન કરવાની આકાંક્ષા રાખે તો તેને સફળતા મળતી વખતે થનારા આનંદની પ્રતીક્ષા નથી કરવી પડતી. જે ક્ષણે કર્તવ્યપાલન શરૂ થાય છે તે જ ક્ષણથી આકાંક્ષાપૂર્તિની શરૂઆત થઈ જાય છે અને સાથે સાથે સફળતાનો આનંદ પણ મળતો જાય છે

અખંડજ્યોતિ, ફેબ્રુઆરી-1960, પેજ-6

વારસામાં બાળકો માટે ધન મૂકી જશો ?

ધનને યોગ્ય રીતે વાપરવાની ક્ષમતા એ લોકોમાં જ હોય છે કે જેમને એ વાતની ખબર છે કે કેટલાં કષ્ટ અને પરિશ્રમ વેઠીને તે કમાઈ શકાય છે. જેને કમાવાનું કષ્ટ નથી વેઠવું પડ્યું તેઓ હાથમાં આવેલી દોલતને લૂંટનો માલ સમજીને આતશબાજીની માફક ફૂંકી મારે છે. ધનના સદુપયોગ વડે એક તરફ સુખપ્રાપ્તિ થાય છે, પ્રગતિનાં દ્વાર ખૂલે છે, તો બીજી તરફ તેના દુરુપયોગ વડે જાતજાતની મુસીબતો પણ સામે આવીને ઊભી રહે છે. ધનદોલત બે ધારવાળી તલવાર છે, જે દોરોપ્રયોગ કરવાથી વાપરનારાને જ ધાયલ કરી દે છે. બાળકો માટે પોતાની કમાયેલી તથા એકઠી કરેલી દોલત છોડી જઈને કરાતા અપકારથી વધારે મોટો અપકાર બીજી કોઈ રીતે નથી કરી શકાતો તેથી દુરુપયોગ કરે છે અને અંતે ધનદોલત મેળવ્યા વગર જે સ્થિતિમાં હતા તેના કરતાં પણ વધુ નુકસાનકારક સ્થિતિમાં પહોંચી જાય છે.

નાનાં બાળકોના પાલનપોષણ, શિક્ષણ અને વિકાસ માટે થોડુંક ધન એકઠું કરવું તે દરેક સમજદાર ગૃહસ્થનું કર્તવ્ય છે, પરંતુ તેઓ બેઠાં બેઠાં વ્યાજ-ભાડાની કમાણી ખાતા રહે એટલા માટે એકઠું કરવું તે તદ્દન અનુચિત છે. એટલું જ નહીં, તે તેમની સાથે અન્યાય કરવા બરાબર છે. આમ કરવાથી તેમનામાં પોતાનો વિકાસ કરવાની તથા પોતાની શક્તિઓને તેજ કરવાની આકાંક્ષા નાશ પામે છે અને તેઓ આળસુ તથા વિલાસપૂર્ણ જીવન જીવવાં માંડે છે.

અખંડજ્યોતિ, માર્ચ-1960, પેજ-7

જીવનનું લક્ષ્ય એક જ હોવું જોઈએ :

લક્ષ્ય દૂર જ હોય છે અને તેના દ્વારા થનાર લાભ પણ દૂરોગામી હોય છે. વચ્ચે એવાં અનેક કામ આવી શકે છે, જેનાથી તાત્કાલિક લાભ થવાની સંભાવના રહે છે. આવા લાભને જોઈને મનુષ્યનું મન ડગમગવા લાગે છે. તે વિચલિત થઈને પથભ્રષ્ટ થઈ જાય છે. આવા પ્રસંગોને મનને દ્રઢ રાખવાની જરૂર છે. પોતાના જીવનના લક્ષ્ય પ્રત્યે મનુષ્યે દરેક સ્થિતિમાં સજાગ રહેવું જોઈએ..

જો આપનું લક્ષ્ય સ્થિર હશે તો આપ સેંકડો અડચણોથી દૂર રહેશો. આપનું મન અનિશ્ચિતતા અને આંતરિક યુદ્ધમાંથી મુક્ત રહેશે. ગૂંચવણ ભરેલી પરિસ્થિતિઓમાં પણ આપ નિર્ણય લઈ શકશો અને આપની ઈચ્છાશક્તિ દ્રઢ બનશે. આપ સમયનો સદુપયોગ કરવાનું શીખી શકશો, કારણ કે જ્યારે ફાલતું વાતો તરફ આપનું ધ્યાન જ નહીં જાય તો સમયનો બગાડ પોતાની જાતે જ અટકી જશે. લગભગ હંમેશાં આપ પોતાની શક્તિરૂપી સંપત્તિનો ખૂબ બગાડ કરતા રહો છો, પરંતુ લક્ષ્ય નિશ્ચિત થવાથી આપની શક્તિનો એક એક કણ તેને પૂર્ણ કરવા પાછળ લાગશે. પોતાની શક્તિનું અનુમાન પણ આપને ત્યારે જ થશે. સૂર્યનાં કિરણોમાં આમ તો સાધારણ ગરમી હોય છે, પરંતુ જ્યારે ઘણાં બધાં કિરણોને બિલોરી કાચ વડે એક કેન્દ્રબિંદુ પર ભેગાં કરવામાં આવે છે ત્યારે તેમાં ભસ્મ કરી નાંખવાની શક્તિ આવી જાય છે. તમે નિર્બળતાનો અનુભવ એટલા માટે કરો છો કે આપની શક્તિનો વિખરાયેલી રહે છે. આથી આપના જીવનનું લક્ષ્ય એક હોવું જોઈએ

અખંડજ્યોતિ, ફેબ્રુઆરી-1960, પેજ-25

દ્રઢ ઈચ્છાશક્તિના ચમત્કાર :

કોઈપણ કામને હાથમાં લેતા પહેલા એ જરૂરથી વિચારવું જોઈએ કે આ કામને પૂર્ણ કરવામાં મને વધુમાં વધું નુકસાન થઈ શકે તેમ છે. આમ કરવાથી મનમાં દ્રઢતા પેદા થાય છે અને મનુષ્ય પ્રલોભનોમાંથી બચી જાય છે. એવું પણ બની શકે કે એક નિશ્ચય પર પહોંચ્યા પછી કાર્ય શરૂ કર્યું, પરંતુ થોડા સમય પછી તરત જ કોઈ બીજું પ્રલોભન સામે આવી જતાં પહેલાંના જેવી અનિશ્ચિત સ્થિતિ ઊભી થઈ જાય છે. મનુષ્ય આ નવા પ્રલોભનનો શિકાર થઈ જાય તો તેની ઈચ્છાશક્તિ નબળી પડી જાય છે.

આથી પોતાના પ્રથમ નિશ્ચયમાંથી ક્યારેય પણ ડગવું ન જોઈએ. લોભનો ઉપરાંત પોતાના નિશ્ચય પર અટલ રહેવામાં બીજી અનેક પ્રકારની મુશ્કેલીઓ પણ પેદા થઈ શકે છે, જેમાં એક છે અનુમાન ન કર્યું હોય તેવી મુશ્કેલીઓ. મનુષ્ય ભલે ગમે તેટલો દીર્ઘદ્રષ્ટિવાળો અને કલ્પનાશીલ હોય, પરંતુ કોઈ કાર્યમાં સામે આવનારી મુસીબતોનું સો ટકા સાચું અનુમાન લગાવવું તેના માટે અશક્ય છે. કોઈ નિશ્ચય પર પહોંચ્યા પછી જ્યારે આપણે કાર્ય શરૂ કરીએ છીએ ત્યારે અનેક એવી કઠણાઈઓ સામે આવી જાય છે કે તેની આપણને કલ્પના પણ નથી હોતી.

બસ, આટલી વાતથી આપણું મન ડગમગવા માંડે છે. આપણે આવી સ્થિતિનો સામનો કરવા માટે તૈયાર રહેવું જોઈએ. કાર્યસિદ્ધિના માર્ગમાં જ જાણે કઈ તકલીફ કયાંથી આવી જાય, તેથી તેનો સામનો ધીરજપૂર્વક કરવો જોઈએ અને આમ કરવાથી જ દ્રઢ ઈચ્છાશક્તિ ટકી રહે છે.

-અખંડજ્યોતિ, સપ્ટેમ્બર-1959 , પેજ-12

મન જ શત્રુ , મન જ મિત્ર :

મનોદશામાં આવશ્યક સુધારો થયા વિના ન તો શારીરિક સ્થિતિ સુધરે છે કે ન પારિવારિક વ્યવસ્થા સ્થપાય છે. આર્થિક પ્રશ્ન પણ ઘણુંખરું એના પર આધારિત છે, મન એક પ્રકારનું પ્રત્યક્ષ કલ્પવૃક્ષ છે. તેની નીચે બેસીને આપણે જેવી કલ્પના કરીએ છીએ, જેવી ભાવના રાખીએ છીએ તેવી જ પરિસ્થિતિ સામે આવીને ઊભી રહે છે.

“બગડેલું મન જ મનુષ્યનો સૌથી મોટો શત્રુ” અને

“સુધરેલું મન જ પોતાનો સૌથી મોટો મિત્ર છે.”

આ માટે ગીતાકારે કહ્યું છે કે, “ઉદ્ધરેદાત્મનાત્માનં નાત્માનં અવસાદયેત” અર્થાત્ પોતાની સુધારણા પોતે કરો પોતાને પતિત ન થવા દો. પોતાની સુધારણાં મનુષ્ય જાતે જ કરી શકે છે. બીજાના શિખવાડવાની ઉપેક્ષા પણ કરી શકાય છે અને નુકતેચીની પણ કરી શકાય છે. કોઈ વ્યક્તિ ત્યારે જ સુધરે છે કે જ્યારે મનમાં પોતાની સુધરવાની તીવ્ર ઈચ્છા જાગૃત થાય છે. આ આત્મસુધારણાનું જાગરણ જ મનુષ્યના સૂતેલા ભાગ્યનું જાગરણ છે. લોકો જ્યોતિષિઓને પૂછતા રહે છે કે અમારો ભાગ્યોદય ક્યારે થશે? તેઓ બિચારાઓ શું ઉત્તર આપી શકે. દરેક મનુષ્યનું ભાગ્ય તેની પોતાની મુઠ્ઠીમાં છે. પોતાની ટેવોને કારણે તેની દુર્ગતી થાય છે. જ્યારે મનુષ્ય પોતાની ખામીઓને સુધારવા માટે કટિબદ્ધ બની જાય છે ત્યારે આ પરિવર્તનની સાથે સાથે તેનું ભાગ્ય પણ બદલવા માંડે.

-અખંડજ્યોતિ, જૂન-1962 , પેજ-28

દ્રષ્ટિકોણ બદલો :

આપણી મુશ્કેલીઓ આપણને પર્વત સમાન દુર્લેઘ, સિંહ જેવી ભયંકર તથા અંધકાર જેવી ડરામણી લાગે છે, પરંતુ ખરેખર તે એવી હોતી નથી, માત્ર ભ્રમ છે. તેમનાથી ડરવાનું કોઈ કારણ નથી.

હું વારંવાર નિષ્ફળ જાઉં છું એમ માનીને દુઃખી ના થશો. એની ચિંતા ના કરો કારણ કે સમય અનંત છે. વારંવાર પ્રયત્ન કરો અને આગળ વધો. નિરંતર કર્તવ્ય કરતા રહો. તમારું પ્રત્યેક ડગલું સફળતા તરફ આગળ વધી રહ્યું છે. આજે નહિ તો કાલે તમને સફળતા મળશે જ કારણ કે કર્તવ્યનું પરિણામ સફળતા જ હોય છે. મદદ માટે બીજાઓની આગળ કાકલુટી ના કરશો, કારણ કે કોઈનામાં એટલી શક્તિ નથી કે તમને મદદ કરી શકે.

કોઈ દુઃખ યા મુશ્કેલી માટે બીજાઓ ઉપર દોષારોપણ ના કરશો, કારણ કે બીજું કોઈ તમને દુઃખ પહોંચાડી શકતું નથી. તમે પોતે જ તમારા મિત્ર છો અને તમે પોતે જ તમારા શત્રુ છો. તમારી સામે જે સારી કે ખરાબ પરિસ્થિતિ છે તે તમે જ પેદા કરી છે. જો તમે તમારો દ્રષ્ટિકોણ બદલીનાખશો તો બીજું જ ક્ષણે ભયનું ભૂત અંતરિક્ષમાં ઓગળી જશે.

જન્મજન્માંતરોના સંસ્કાર જ્યારે એકત્રિત થાય છે ત્યારે જ મનુષ્ય ઇશ્વરની પ્રાપ્તિ માટે ખરા અંતઃકરણથી પ્રાર્થના કરી શકે છે.

અખંડજ્યોતિ, માર્ચ-1941, મુખપૃષ્ઠ

માણસ પોતે જ પોતાના ભાગ્યનો નિર્માતા છે

જ્યાં સુધી તમે બીજા પર આધારિત રહો છો અથવા એવું સમજો છો કે મારા દુઃખને બીજો કોઈ દૂર કરશે તો એ તમારો ખોટો ભ્રમ છે. જે મુશ્કેલીઓ તમારા જીવનમાં આવે છે એમનું દુઃખદ પરિણામ આપણી ત્રુટિઓને લીધે જ ભોગવવું પડે છે. આપણી ત્રુટિઓને દૂર કરી આપણી જાતે જ આપણી મુશ્કેલીઓ દૂર કરી શકીએ છીએ.

સંસારમાં સફળતા મેળવવા માટે આકાંક્ષાની સાથે આપણી યોગ્યતાઓને પણ વધારવી જોઈએ. તમારું ભાગ્ય કેવી રીતે લખવું જોઈએ એનો નિર્ણય કરતી વખતે વિધાતા તમારી આંતરિક યોગ્યતાઓની પરખ કરતા હોય છે. પ્રગતિ કરવાના ગુણોનો વિકાસ સારી રીતે કર્યો હોય તો ભાગ્યમાં પ્રગતિનો લેખ લખવામાં આવે છે. જો આપણે દુર્ગુણોને આપણી અંદર ભરી રાખ્યા હશે, અજ્ઞાનને દૂર કરવા પ્રયત્ન નહીં કર્યો હોય તો વિધાતા ભાગ્ય લખવામાં બીજા ભાષાનો ઉપયોગ કરશે. વિધાતા લખી દેશે કે જ્યાં સુધી યોગ્યતા વધારવામાં નહીં આવે ત્યાં સુધી એણે દુઃખમાં, મુશ્કેલીઓમાં સબડવું પડશે.

આપણે આપણું ભાગ્ય કેવું લખાવવું છે એ આપણા હાથની વાત છે. જો તમે આત્મનિર્ભર બનશો, એને અનુરૂપ તમે તમારી યોગ્યતા વધારશો તો વિધાતાએ વિવશ બનીને તમારી ઇચ્છા પ્રમાણે ભાગ્ય લખવું પડશે. આત્મવિશ્વાસ સાથે જ્યારે સુયોગ્ય માર્ગની તપાસ કરશો તો એ અવશ્ય મળી જશે. મન હોય તો માળવે જવાય. સખત મહેનતથી ભાગ્ય બદલી શકાય.

-અખંડજ્યોતિ, સપ્ટેમ્બર-1943, પેજ-4 170

પ્રેમ જ સર્વોપરી છે :

ઇશ્વરીય જ્ઞાન અને નિઃસ્વાર્થ પ્રેમના અનુભવથી ધૃણાનો ભાવ નષ્ટ થઇ જાય છે, બધા જ દુર્ગુણો દૂર થઇ જાય છે અને એ માણસને પ્રેમ, ન્યાય અને ઉપકાર જ શ્રેષ્ઠ લાગે એવી દિવ્યદ્રષ્ટિ મળી જાય છે.

પોતાના મગજને દ્રઢ નિશ્ચયી તથા ઉદાર ભાવનાઓની ખાણ બનાવો પોતાના હૃદયમાં પવિત્રતા અને ઉદારતાની ભાવના જગાડો. પોતાની જીભને મૌન પાળવા તથા સત્ય અને મધુર વાણી બોલવાકેળવો. પવિત્રતા અને શક્તિ મેળવવાનો આ એક શ્રેષ્ઠ માર્ગ છે. જીવનમાં બીજાનો પ્રેમ પણ આ રીતે જ મેળવી શકીએ. તમારું જીવન આવું શ્રેષ્ઠ હશે તો તમે બીજાનો વિશ્વાસ જીતી શકશો. પછી બીજાને તમારે અનુકુળ બનાવવાની જરૂર નહીં પડે. પ્રેમ, સત્ય અને મધુર વાણીથી તમે બીજાને પોતાના વશમાં કરી શકશો, કારણ કે પ્રેમ જ સર્વોપરી, બળવાન અને વિજય આપનાર હોય છે. પ્રેમથી ભરેલો વિચાર, કાર્ય અને સલાહ વ્યર્થ જતાં નથી.

એ વાતને સારી રીતે સમજી લો કે પ્રેમ વિશ્વવ્યાપી છે, મુખ્ય છે અને આપણી દરેક જરૂરિયાતને પૂરી કરવાની શક્તિ ધરાવે છે. પ્રેમ દુર્ગુણોને દૂર કરનાર, મનની અશાંતિ દૂર કરનાર છે. નિઃસ્વાર્થ પ્રેમમાં જ શાંતિ, પ્રસન્નતા અને પવિત્રતા રહેલી છે. પ્રેમથી બધાને જીતી શકાય છે. પ્રેમમાં અપારશક્તિ રહેલી છે.

અખંડજ્યોતિ, ઓક્ટોબર-1943, પેજ-187

અસત્યની તરફ નહિ, સત્ય તરફ

સત્ય ! સત્ય !! સત્ય !!! અરે, કેટલો સુંદર શબ્દ છે ! તેનું ઉચ્ચારણ કરતાં જ જીભને શાંતિ મળે છે, વિચાર કરતાં જ મસ્તક શીતળ થઈ જાય છે. તેને હૃદયંગમ કરતાં જ કાળજાને ઠંડક મળે છે. જૂઠના માયાવી પ્રપંચોમાં પડીને ઇશ્વરનો રાજકુમાર એવો મનુષ્ય માનવતા છોડીને પશુ બની ગયો છે. સત્યનો અનાદર કરવાનું પરિણામ તે ભોગવી રહ્યો છે.

ઇશ્વર સત્ય છે, આત્મા સત્ય છે, પ્રભુની ત્રિગુણમયી લીલા સત્ય છે. બધે સત્ય જ વ્યાપી રહ્યું છે. જીવનના કણેકણનું એક જ રટણ છે – સત્ય. આપણું જીવન અખિલ સત્યરૂપી તત્વમાં વિચરણ કરતાં કરતાં અમૃતનું પાન કરવા માટે જ છે. પ્રભુએ કૃપા કરીને આપણને આ સંસારની સત્યરૂપી વાટિકામાં ભ્રમણ કરીને આનંદ મેળવવા માટે મોકલ્યા છે, પરંતુ હાય, આપણે તો પોતાને બિલકુલ ભુલતા જઈએ છીએ. વાસ્તવમાં દુનિયા બીજું કંઈ નથી, આપણી છાયા જ આ સંસારરૂપી દર્પણમાં દેખાઈ રહી છે.

સત્ય મનુષ્યોને પ્રેરણા આપે છે કે અંતરમાં ડોકિયું કરો, પોતાનો દ્રષ્ટિકોણ બદલો, પોતાનું અને દુનિયાનું સ્વરૂપ સમજો, પોતાને સારા બનાવો તો આખી દુનિયા તમારા માટે સારી બની જશે. શ્રુતિ કહે છે, “અસતો મા સદ્ગમય.” અસત્ય તરફ નહિ, સત્ય તરફ ગમન કરો. તેમાં જ આપનું કલ્યાણ છે

અખંડજ્યોતિ, જાન્યુઆરી-1942, પેજ-1

ભારતીય સંસ્કૃતિનો ફેલાવો :

ભારતીય સંસ્કૃતિનો સૂર્યોદય જરૂર થશે. અત્યારે જમાનો બદલાઈ રહ્યો છે. અત્યાર સુધી પૈસા ગણ્યાગાંઠ્યા માણસો પાસે જ હતા. હવે એ પૈસા ગરીબો પાસે પણ આવવાના છે. પહેલાંના જમાનામાં આપણા દેશનું ગૌરવ વિશ્વમાં હતુંઓ આપણે ધાર્મિક દ્રષ્ટિએ સૌથી આગળ હતા. આપણો દેશ સ્વર્ગ કહેવાતો હતો અને એમાં રહેતા માણસો દેવ ગણાતા હતા.

આ દેશના દરેક ઘરમાં ત્યાગ અને બલિદાનની ભાવનાવાળા મનુષ્યો હતા. મધ્યયુગમાં આ ગુણો ઘટી જવાને લીધે દેશની પરિસ્થિતિ બગડી ગઈ. હવે ફરી પહેલાંનો સમય પાછો આવવાનો છે. એમાં જ્ઞાન, શક્તિ અને વિદ્યાનો સૂર્યોદય થવાનો છે.

આજકાલ બધે અધિકારોની માગણી અને તેના માટે સંઘર્ષ વધી રહ્યો છે, પણ એના પહેલા આપણે આપણી ફરજ પ્રત્યે ધ્યાન આપવું ખૂબ જરૂરી છે. પશ્ચિમવાળા કહે છે કે પોતાના જીવનમાં માન-સન્માન વધારો. એનાથી તમારી ઉન્નતિ થશે, પણ આપની સંસ્કૃતિ આધ્યાત્મિક ઉન્નતિ કરવાનું વધુ જરૂરી માને છે. આપને જે ભારતીય સંસ્કૃતિ, ભારતીય વિચારધારાનો પ્રચાર કરવા ઇચ્છીએ છીએ એનાથી દુનિયાની તમામ મુશ્કેલીઓનું નિવારણ થઈ શકે છે, પણ જે સ્થાનમાંથી આપણા સુખદુઃખની ઉત્પત્તિ થાય છે એનું નિયંત્રણ રાજનૈતિક શક્તિ નથી કરી શકતી. એ કામ આધ્યાત્મિક ઉન્નતિ કરી શકે છે.

માણસને સાચા અર્થમાં માણસ બનાવવાની શક્તિ ભારતીય સંસ્કૃતિમાં જ છે. એ સંસ્કૃતિ આપણને શિખવાડે છે કે માણસ માણસને પ્રેમ અને સહારો આપવા માટે પેદા થયો છે, નહીં કે અંદરોઅંદર લડી મરવા.

અખંડજ્યોતિ, મે-1956, પેજ-16

ઉદ્દેશ્ય ઊંચો રાખો

માટીનાં રમકડા જેટલી સહેલાઇથી મળે છે એટલી સહેલાઇથી સોનું મળતું નથી. મન પાપ તરફ સહેલાઇથી જાય છે, પરંતુ એને પુષ્ટ કર્મો તરફ વાળવા માટે ખૂબ પ્રયત્ન કરવો પડે છે. પાણીનો પ્રવાહ નીચેની તરફ ખૂબ ઝડપથી વહે છે, પરંતુ પાણીને જો ઊંચે ચઢાવવું હોય તો પંપ મૂકવો પડે છે.

ખરાબ વિચાર તથા તામસી સંકલ્પ એવી બાબતો છે, જે આપણું મનોરંજન કરતાં કરતાં આપણા મનમાં ધૂસી જાય છે અને સાથે સાથે પોતાની મારકશક્તિને પણ લઇ આવે છે. સ્વાર્થમયી નીચ ભાવનાઓનું વૈજ્ઞાનિક વિશ્લેષણ કરતાં જાણવા મળ્યું છે કે તે કાળા રંગની છરીઓ સમાન તીક્ષ્ણ અને તેજાબની જેમ દાહક હોય છે. તેમને જો થોડીક જગ્યા મળે તો તે પોતાના જેવી ઘણી સામગ્રીને ખેંચી લે છે. વિચારોમાં પણ પૃથ્વી વગેરે તત્ત્વોની જેમ ખેંચવાની અને સીંચવાની શક્તિ હોય છે. તે અનુસાર પોતાની ભાવનાને પૃષ્ઠ કરનાર એ જ જાતના વિચારો ઊડી ઊડીને ત્યાં એકત્રિત થવા લાગે છે.

આવું જ સારા વિચારોની બાબતમાં પણ છે. તેઓ પણ પોતાના જેવા વિચારોને એકઠા કરીને સશક્ત બનવામાં પાછા પડતા નથી. જેમણે ઘણા લાંબા સમય સુધી ખરાબ વિચારોને પોતાના મનમાં સ્થાન આપ્યું છે એમને ચિંતા, ભય તથા નિરાશાનો શિકાર થવું જ પડશે.

-અખંડજ્યોતિ, એપ્રિલ-1940, પેજ-10

ઉઠો ! હિંમત કરો.

યાદ રાખો, અવરોધો અને મુશ્કેલીઓ તમારી હિતેચ્છુ છે. તે તમારી શક્તિઓનો બરાબર ઉપયોગ શીખવવા માટે આવે છે. તેઓ તમારા માર્ગના કાંટા હટાવવા માટે છે. તે તમારા જીવનને આનંદમય બનાવવા માટે છે. જેના માર્ગમાં અવરોધો નથી આવતા તે જીવનનો આનંદ પ્રાપ્ત કરી શકતો નથી. એમને જિંદગીની મજા યાખવા મળતી નથી. જેના માર્ગમાં મોટી મોટી મુશ્કેલીઓ આવી છે તેમને જ જીવનનો રસ યાખવા મળ્યો છે. તેઓ જ મહાન આત્મા કહેવાયા છે. એમનું જ જીવન સાચું જીવન કહેવાય છે.

ઉઠો, ઉદાસીનતા છોડો. ભગવાન તરફ જુઓ, તેઓ જીવનનો પુંજ છે. એમણે તમને આ સંસારમાં નકામા નથી મોકલ્યા. એમણે તમારી પાછળ જે શ્રમ કર્યો છે તેને સાર્થક કરવો તે તમારું કામ છે. જ્યાં સુધી આપણે આપણું જીવન હોમી દેતા નથી ત્યાં સુધી જ આ સંસાર દુઃખમય લાગે છે. બલિદાન થયેલા બીજમાંથી જ વૃક્ષનો જન્મ થાય છે. ફૂલ અને ફળ એના જીવનની સાર્થકતા સિદ્ધ કરે છે.

હંમેશા પ્રસન્ન રહો, મુસિબતોનો હસતા મોંએ સામનો કરો. આત્મા સૌથી બળવાન છે. આ સત્ય પર દૃઢ વિશ્વાસ રાખો. આ ઇશ્વરીય વિશ્વાસ છે. આ વિશ્વાસ દ્વારા તમે બધી મુશ્કેલીઓ ઉપર વિજય મેળવી શકો છો. કોઈ કાયરતા તમારી સામે ટકી શકે નહીં એનાથી તમારા બળમાં વૃદ્ધિ થશે. કોઈ અકાયરતા તમારી સામે ટકી શકે નહીં. એનાથી તમારા બળમાં વૃદ્ધિમાં થશે. તે તમારી આંતરિક શક્તિઓનો વિકાસ કરશે.

અખંડજ્યોતિ, ફેબ્રુઆરી-1940 પેજ-9

સુખ અને દુઃખનો આધાર જ્ઞાન.

સંસારમાં જેટલું પણ દુઃખ, કંકાસ, રોગ, શોક, ભય, તથા ગરીબી ફેલાયેલાં છે તેનું મૂળ કારણ અજ્ઞાન છે. મનુષ્યના હાડમાંસના શરીરમાં અન્ય વસ્તુઓ પશુઓ કરતાં પણ ખરાબ છે. એની એક જ વિશેષતા છે, અને એના આધારે જ તે વિશ્વનો મુગટમણિ બન્યો છે, તે છે જ્ઞાન. આ જ્ઞાનશક્તિના શુદ્ધ કે અશુદ્ધ થવાથી જીવન સારું કે ખરાબ, સુખી કે દુઃખી થવાની શક્યતા રહેલી છે.

સ્વર્ગ અને નર્ક કોઈ વિશેષ સ્થળો નથી. પરંતુ મનની બે વૃત્તિઓ છે. દુર્ભાગ્યવશ મગજ હંમેશાં ઈર્ષ્યા, વેર, ચિંતા, ભય, શોક, ગરીબી અને મુશ્કેલીઓમાં ડૂબેલું રહે છે. જ્યારે સદ્-ભાવનાઓને પોતાના સ્વભાવમાં યોગ્ય સ્થાન આપનાર વ્યક્તિ પોતાની ચારે તરફ પ્રસન્નતા, આત્મીયતા, પ્રેમ, શિષ્ટાચાર, સહયોગ તથા ઉદારતાનું વાતાવરણ જુએ છે અને સુખી તથા સંતુષ્ટ રહે છે. આ જ સ્વર્ગ તથા નર્ક છે.

કુવિચારોનું ફળ ખરાબ કર્મ અને ખરાબ કર્મનું પરિણામ દુઃખ.આ જ નર્કનો રસ્તો છે.સારા વિચારોનું ફળ સારાં કાર્યો અને સારાં કર્મોનું પરિણામ સુખ. આ સ્વર્ગનું પગથિયું છે. સ્વર્ગ અને નર્ક બન્નેય આપણી મુકીમાં છે. એ કોઈ બીજું આપતું નથી, પરંતુ આપણે જાતે જ આપણા માટે જે ઇચ્છીએ તે પસંદ કરી લઈએ છીએ.

જેની અંદર આત્મિક વિવેક પૂરતા પ્રમાણમાં નથી, એવા ધનવાન લોકો તો ગરીબ લોકોથી પણ વધારે ચિંતિત અને પરેશાન રહે છે. ઊંચી મનોવૃત્તિવાળા ત્યાગી લોકો વસ્તુઓનો અભાવ હોવા છતાં સ્વર્ગીય આનંદનો અનુભવ કરે છે

અખંડજ્યોતિ, જુન-1958, પેજ-34

લક્ષ્ય વગરનું જીવન

આપણા જીવનનું લક્ષ્ય શું છે એની આપણને ખબર નથી એ આશ્ચર્યજનક બાબત છે. બધા લોકો ધન ભેગું કરે છે, પરંતુ એનો હેતુ શું છે એનો ઉત્તર કોઈક વિરલો જ સાચી રીતે આપી શકશે. બધા કરે છે તો આપણે પણ કરીએ, બધા ખાય છે તો આપણે પણ ખાઈએ, બધા કમાય છે તો આપણે પણ કમાઈએ, આવું આંધળું અનુકરણ કરવાની વૃત્તિ આપણા વિચારો અને કાર્યોનો પાયો હોય એમ લાગે છે.

આખરે કમાણી અને સંગ્રહ ક્યાં સુધી અને શા માટે એનો પણ વિચાર કરવો જોઈએ, પરંતુ આપણે તો લક્ષ્યવિહીન, ચૈતન્યશૂન્ય અને યંત્રવત્ જડ જેવા બની રહ્યા છીએ, ક્રિયા કરી રહ્યા છીએ, પણ આપણને વિચારવાની કુરસદ જ ક્યાં છે ? ક્યાં જવાનું છે એ જાણ્યા વગર કોઈ ચાલતો જ રહે તો એ ચાલવાનો શું મતલબ ? લક્ષ્યનો નિર્ણય કર્યા વગર આપણી ક્રિયા નિરર્થક સાબિત થશે.

જન્મ લઈએ છીએ, આમતેમ થોડી પ્રવૃત્તિ કરીએ છીએ અને અંતે આ દુનિયામાંથી વિદાય લઈએ છીએ. આ જ ક્રમ અનાદિકાળથી ચાલ્યો આવે છે. આ જન્મ શા માટે ધારણ કર્યો છે અને મૃત્યું કેમ આવે છે? શું એમાંથી મુક્ત થવાનો કોઈ ઉપાય છે ?

જો છે તો ક્યો અને એની સાધના કઈ રીતે કરવામાં આવે એ વિશે વિચાર કરવો ખૂબ જરૂરી છે. એક દિવસ મરવાનું તો નક્કી જ છે. તેથી લક્ષ્ય નક્કી કરી ત્યાં સુધી પહોંચવા માટે પ્રયત્ન કરવો જોઈએ. નકામો સમય વેડફવામા બદલે પ્રાપ્ત થયેલાં સાધનોને લાભને અનુકુળ બનાવવામાં આવે. લક્ષ્ય સુધી પહોંચીને પછી જ વિશ્રામ કરવો જોઈએ. આ જ આપણું પરમ કર્તવ્ય છે.

આપણે પુરુષમાંથી પુરુષોત્તમ બનીએ

જો આત્મા અને પરમાત્માનો સંયોગ થઇ શકે તો સામાન્ય અને દીનહીન દેખાતી વ્યક્તિ નરમાંથી નારાયણ બની શકે છે અને તેની મહાનતા પરમાત્મા જેટલી જ વિશાળ હોઇ છે.

આત્મા અને પરમાત્મામાં અંતર પેદા કરતી માયા બીજું કાઇ નહીં, પણ કેવળ અજ્ઞાનનું એક ક્લેવર માત્ર છે. ભૌતિક આકર્ષણો, અસ્થિર સંપત્તિઓ અને હાંસીને પાત્ર એવી તૃષ્ણા,વાસનાઓમાં લપેટાયેલા રહેવાથી મનુષ્યને માટે એ વિચારી શકવું કઠીન બની જાય છે કે તે જે અલભ્ય અવસરને અર્થત્ મનુષ્યદેહને મેળવી શક્યો છે તે એક વિશેષ સૌભાગ્ય છે અને તેનો સદુપયોગ જીવનલક્ષ્યને પ્રાપ્ત કરવા માટે, વિશેષઉદ્દેશ્યોની પૂર્તિને માટે જ થવો જોઈએ. શરીરનો જ નહીં,આત્માના આનંદને પણ ધ્યાનમાં રાખવો જોઈએ.

જો આપણે પોતાના સ્વરૂપ અને કર્તવ્યને સમજી શકીએ અને તે પ્રમાણે કાર્ય કરવા માટે તત્પર બનીએ તો આ ક્ષુદ્રતા અને અશાંતિથી સહજ જ છુટકારો મેળવી શકાય છે અને પુરુષમાંથી પુરુષોત્તમ બની શકાય છે.

અખંડજ્યોતિ, નવેમ્બર-1964, પેજ-1

આ રીતે મળે છે સાચી લોકપ્રિયતા

જીવનની વાસ્તવિક સફળતા તથા લોકપ્રિયતા મેળવવા માટે ધનદોલત અથવા શક્તિના હથિયારની જરૂરિયાત નથી, તેના માટે જરૂર છે ગુણ, કર્મ અને સ્વભાવમાં શ્રેષ્ઠતાની સમાવેશ નહીં થાય, ત્યાં સુધી ઘણી બધી ધનદોલત તથા શક્તિસંપન્નતા હોવા છતાં પણ મનુષ્ય વાસ્તવિક લોકપ્રિયતા નથી મેળવી શકતો.

જે ગુણવાન છે તેનો આદર ધનવાન અને ગરીબ બંનેય કરે છે. તેની પુજા પ્રતિષ્ઠા કોઈ બાહ્ય આધાર પર નથી થતી, પરંતુ આંતરિક ગુણોના કારણે જ થાય છે. સહાનુભૂતી, સંવેદના, સહયોગ તથા સેવાના ગુણ મનુષ્યને સાહજિક રીતે જ લોકપ્રિય બનાવી દે છે. ગુણવાન મનુષ્યને એક સદ્ ભાવના જ એટલી બધી લોકપ્રિયતા અપાવી શકે છે. જે એક ધનવાન લાખ્ખો રૂપિયાનો ખર્ચ કરીને પણ નથી મેળવી શકતો. સહાનુભૂતિનો એક શબ્દ, સંવેદનાનું એક આંસુ અને સેવાનું એક કાર્ય સો ગણ સોના કરતા પણ વધારે મૂલ્યવાન છે.

જે સદાચારી છે, સારાં કર્મ કરનારાં છે, તેમનું આચરણ જ તેમને લોકપ્રિય બનાવી દે છે. લોકો તેમના પર વિશ્વાસ કરશે. તેમને આદરની દ્રષ્ટિથી જોશે અને તેમની ચર્ચા કરશે. કર્મોની શ્રેષ્ઠતા અને નિષ્કલંકતામાં આસ્થા રાખનારાં લોકો મોટામાં મોટી તકલિફ ઉઠાવીને પણ કોઈને દગો નહીં દે, ખોટું આચરણ અથવા પ્રદર્શનનો આધાર નહીં લે.

અખંડજ્યોતિ, ઓગષ્ટ-1966, પેજ-18-21

સુખ- દુઃખ માનસીક સ્થિતિનું નામ

આપણા કરતાં વધુ સુખી, વધુ સાધનસંપન્ન, વધુ ઊંચી સ્થિતિના લોકો સાથે આપણી સરખામની કરવામાં આવે તો લાગશે કે તમામ અભાવો આપણા ભાગે જ આવ્યા છે, પરંતુ એવા અસંખ્ય દીનહીન - પીડિતો, પરેશાન લોકો સાથે આપણી તુલના કરીએ તો આપણા સૌભાગ્યની પ્રશંસા કરવાની ઇચ્છા થશે. તૃષ્ણાનો કોઈ અંત નથી. એક એકથી ચડિયાતી અને એક એકથી સુંદર ચીજો આ દુનિયામાં મોજુદ છે. એ ક્રમનો કોઈ અંત નથી. આજે આપણે જે કાંઈ ઇચ્છીએ છીએ તે મળી જતાં કાલે વધુ સુંદરનો મોહ વધશે.

આ ‘વધારે’ નો ક્યાંય અંત નથી. આજે આપણે જે કાંઈ ઇચ્છીએ છીએ તે મળી જતાં નથી. આ કુચકમાં ફસાવાથી હંમેશાં તીવ્ર અસંતોષ જ રહેશે. એટલા માટે જો ચીત્તનું સમાધાન કરવું હોય તો ક્યાંક ને ક્યાંક પહોંચીને સંતોષ લેવો પડશે. જો તે સંતોષ આજે જ, વર્તમાન સ્થિતિમાં જ મેળવી લેવામાં આવે, તો તૃપ્તિ, પૂર્ણતા અને સંતોષના રસાસ્વાદનો આનંદ આજે જ મળી શકે છે. તેના માટેવ એક ક્ષણનીય પ્રતીક્ષા કરવી પડશે નહિ.

સુખ અને દુઃખ કોઈ પરિસ્થિતિનું નામ નથી, પરંતુ ભાવનાઓ અને માન્યતાઓથી થાય છે. એટલા માટે સુખ-શાંતિની પરિસ્થિતિ શોધતા ફરવાને બદલે પોતાના દૈષ્ટિકોણને જ પરિમાર્જિત કરવાનો પ્રયત્ન કરીએ એ જ યોગ્ય છે. આ પ્રયત્નમાં આપણે જેટલા સફળ થઈશું, એટલા જ શાંતિની નજીક પહોંચી જઈશું.

અખંડજ્યોતિ, જૂન-1958, પેજ-34